This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

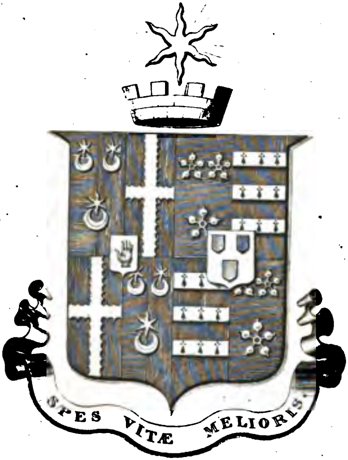
We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

KC
15766
HN 5W77 5
Digitized by Google

Rt Honble
Sir John C. Hobhouse Bt

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

M. TULLII
CICERONIS
OPERUM OMNIUM
VOL. IX.
ORATIONUM
VOL. VI.

EX EDITIONE J. OLIVETI.

GLASGUAE,
IN AEDIBUS ACADEMICIS
EXCUDEBANT ROB. ET AND. FOULIS
ACADEMIAE TYPOGRAPHI
MDCCXLIX.

Digitized by Google

KC 15766

JUL 20 1.0 ?

Transf. to HCL

Digitized by Google

VOL. IX.

XXXIII. In Vatinium.	pag. 1
XXXIV. Pro M. Caelio.	31
XXXV. De provinciis consularibus.	87
XXXVI. Pro L. Cornelio Balbo.	121
XXXVII. In L. Calpurnium Pisonem.	167
XXXVIII. Pro T. Annio Milone.	238
XXXIX. Pro C. Rabirio Postumo.	306
XL. Pro M. Marcello.	333
XLI. Pro Q. Ligario; ad C. Caesarem.	352
XLII. Pro Rege Dejotaro; ad C. Caesarem.	374

Digitized by Google

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS ORATIONES.

IN VATINIUM.

ORATIO XXXIII.

SI tua tantummodò, Vatini, quid indignitas poſtularet, ſpectare voluiſſem, feciſſem id, quod his vehementer placebat, ut te, cujus teſtimonium, propter turpitudinem vitae, ſordeſque domeſticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem. nemo enim horum aut ita te refutandum, ut gravem adver-

Digitized by Google

ſarium, aut ita rogandum, ut religioſum teſtem arbitrabatur. ſed fui paulo in te intemperantior fortaſſe, quàm debui. odio enim tui, in quo, etſi omnes propter tuum in me ſcelus, ſuperare debeo, tamen ab omnibus pene vincor, ſic ſum incitatus, ut, cùm te non minùs contemnerem, quàm odiſſem, tamen vexatum potius, quàm deſpectum, vellem dimittere. quare, ne tibi hunc honorem a me haberi forte mirere, quod interrogem, quem nemo congreſſu, nemo aditu, nemo ſuffragio, nemo civitate, nemo luce dignum putet: nulla me ad id cauſa impuliſſet, niſi ut ferocitatem tuam iſtam comprimerem, et audaciam frangerem, et loquacitatem pauciſſimis interrogationibus irretitam retardarem. etenim debuiſti, Vatini, etiam ſi falſo veniſſes in ſuſpicionem P. Sextio, tamen mihi ignoſcere, ſi in tanto hominis de me optime meriti periculo, et tempori ejus, et voluntati parere voluiſſem. ſed heſterna pro teſtimonio eſſe mentitum, cum affirmares nullum tibi omnino cum Albinovano ſermonem non modo de Sextio accuſando, ſed nulla unquam de re fuiſſe,

paulo ante imprudens indicaſti: qui et T. Claudium tecum communicaſſe, et a te conſilium P. Sextii accuſandi petiſſe, et Albinovanum, quem antea vix tibi notum eſſe dixiſſes, domum tuam veniſſe, multa tecum locutum dixeris: denique conciones P. Sextii ſcriptas, quas neque noſſet, neque reperire poſſet, te Albinovano dediſſe, eaſque in hujus judicio eſſe recitatas. in quorum altero es confeſſus, a te accuſatores eſſe inſtructos, et ſubornatos: in altero inconſtantiam tuam cum levitate, tum etiam perjurio implicatam refelliſti: cum, quem alieniſſimum a te eſſe dixiſſes, eum domi tuae fuiſſe: quem praevaricatorem ab initio judicaſſes, ei te, quos rogaſſet, ad accuſandum libros
2 dixeris dediſſe. Nimium es vehemens, feroxque natura: non putas fas eſſe verbum ex ore exire cujuſquam, quod non jucundum et honorificum ad aures tuas accidat. veniſti iratus omnibus: quod ego, ſimulac te adſpexi, prius quam loqui coepiſti, cum ante Gellius, nutricula ſeditioſorum omnium, teſtimonium diceret, ſenſi, atque providi. repente enim te, tanquam ſerpens e latibulis, ocu-

Digitized by Google

lis eminentibus, inflato collo, tumidis cervicibus intuliſti: ut mihi renovatus ille tuus in te * * * veterem meum amicum, ſed tamen tuum familiarem defenderim, cum in hac civitate oppugnatio ſoleat, quâ tu nunc uteris, nonnunquam, defenſio nunquam vituperari. ſed quaero a te, cur C. Cornelium non defenderem. num legem aliquam Cornelius contra auſpicia tulerit: num Aeliam, num Fuſiam legem neglexerit: num conſuli vim attulerit: num armatis hominibus templum tenuerit: num interceſſorem vi dejecerit: num religiones polluerit: aerarium exhauſerit: rempublicam compilarit. tua ſunt, tua ſunt haec omnia. Cornelio ejuſmodi nihil objectum eſt. codicem legiſſe dicebatur. defendebatur, teſtibus collegis ſuis, non recitandi causâ legiſſe, ſed recognoſcendi. conſtabat tamen, Cornelium concilium illo die dimiſiſſe, interceſſioni paruiſſe. tu vero, cui Cornelii defenſio diſplicet, quam cau-

* * * Deeſt nonnihil. ſic autem unus LAMB. 'ut mihi renovatus ille tuus tribunatus videretur. ac mihi primum objeciſti, quòd Cornelium, veterem'

Digitized by Google

ſam ad patronos tuos, aut quod os afferes? quibus jam praeſcribis, quanto illis probro futurum ſit, ſi te defenderint, cum tu mihi Cornelii defenſionem in maledictis objiciendam putaris. attamen hoc, Vatini, memento, paulo poſt iſtam defenſionem meam, quam tu bonis viris diſplicuiſſe dicis, me cùm univerſi populi Romani ſumma voluntate, tum optimi cujuſque ſingulari ſtudio, magnificentiſſime poſt hominum memoriam conſulem factum, omniaque ea me pudenter vivendo conſecutum eſſe, quae tu impudenter vaticinando ſperare te ſaepe dixiſti.
3 Nam quòd mihi diſceſſum objeciſti meum, et quod horum, quibus ille dies acerbiſſimus fuit, qui idem tibi laetiſſimus, luctum et gemitum renovare voluiſti: tantum tibi reſpondeo, me, cùm tu, caeteraeque reipublicae peſtes, armorum cauſam quaereretis, et cum per meum nomen fortunas locupletium diripere, ſanguinem principum civitatis exſorbere, crudelitatem veſtram odiumque diuturnum, quod in bonos jam inveteratum habebatis, ſaturare cuperetis: ſcelus et furorem veſtrum cedendo maluiſſe fran-

Digitized by Google

gere, quam reſiſtendo. quare peto a te, ut mihi ignoſcas, Vatini, cum patriae pepercerim, quam ſervaram: et, ſi ego te perditorem et vexatorem reipublicae fero, tu me conſervatorem et cuſtodem feras. deinde ejus viri diſceſſum increpas, quem vides, omnium civium deſiderio, ipſius denique reipublicae luctu, eſſe revocatum? at enim dixiſti, non mea, ſed reipublicae cauſa homines de meo reditu laboraſſe. quaſi vero quiſquam vir excellenti animo in rempublicam ingreſſus optabilius quidquam arbitretur, quam ſe a ſuis civibus reipublicae cauſa diligi. ſcilicet aſpera mea natura, difficilis aditus, gravis vultus, ſuperba reſponſa, inſolens vita: nemo humanitatem meam, nemo conſuetudinem, nemo conſilium, nemo auxilium requirebat: cujus deſiderio (ut haec minima dicam) forum moeſtum, muta curia, omnia denique bonarum artium ſtudia ſiluerunt. ſed nihil ſit factum meâ causâ: omnia illa ſenatus-conſulta, populi juſſa, Italiae totius, cunctarum ſocietatum, collegiorum omnium decreta de me reipublicae causâ eſſe facta fateamur. quid ergo, homo imperitiſſime ſo-

Digitized by Google

didae laudis, ac verae dignitatis, praeſtantius mihi potuit accidere? quid optabilius ad immortalitatem gloriae, atque ad memoriam mei nominis ſempiternam, quam omnes hoc cives meos judicare, civitatis ſalutem cum mea unius ſalute eſſe conjunctam? quod quidem ego tibi reddo tuum. nam, ut tu me carum eſſe dixiſti ſenatui, populoque Romano, non tam meâ causâ, quam reipublicae: ſic ego te, quanquam ſis omni diritate atque immanitate teterrimus, tamen dico eſſe odio civitati, non tam tuo, quam reipublicae nomine.

4 Atque, ut aliquando ad te veniam, de me hoc ſit extremum. quid quiſque noſtrûm de ſe ipſe loquatur, non eſt ſane, non eſt requirendum: boni viri judicent. id eſt maximi momenti, et ponderis. duo ſunt tempora, quibus noſtrorum civium ſpectentur judicia de nobis: unum honoris, alterum ſalutis. honos talis populi Romani voluntate paucis eſt delatus, ac mihi: ſalus tanto ſtudio civitatis nemini reddita. de te autem homines quid ſentiant, in honore experti ſumus: in ſalute expectamus. et, ut me cum homine uno, non ſolum impu-

dentiſſimo atque infimo, conferim: de te ipſo, homine et arrogantiſſimo et mihi inimiciſſimo, quaero, Vatini, utrum tandem putes, huic civitati, huic reipublicae, huic urbi, his templis, aerario, curiae, viris his, quos vides, horum bonis, fortunis, liberis, civibus caeteris; denique deorum immortalium delubris, auſpiciis, religionibus, melius fuiſſe et praeſtabilius, me civem in hac civitate naſci, an te? cum mihi haec reſponderis, aut ita impudenter, ut manus a te homines vix abſtinere poſſint; aut ita dolenter, ut aliquando iſta, quae ſunt inflata, rumpantur: tum memoriter reſpondeto ad ea, quae de te ipſo rogaro. Atque illud te- 5
nebricoſiſſimum tempus ineuntis aetatis tuae patiar latere. licet impune per me parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris. habeat hoc praemium tua indignitas, ut adoleſcentiae turpitudo obſcuritate et ſordibus tuis obtegatur. quaeſturam petiſti cum P. Sextio, cum hic nihil loqueretur, niſi quod agebat: tu de altero conſulatu gerendo te diceres cogitare. quaero abs te, teneaſne memoria, cum P. Sextius

Digitized by Google

quaeſtor ſit cunctis ſuffragiis factus, tunc te vix, invitis omnibus, non populi beneficio, ſed conſulis, extremum adhaeſiſſe? in eo magiſtratu, cum tibi magno clamore aquaria provincia ſorte obtigiſſet, miſſuſne ſis a me conſule Puteolos, ut inde aurum exportari, argentumque prohiberes? in eo negotio, cum te non cuſtodem ad continendas, ſed portitorem ad partiendas merces miſſum putares, cumque omnium domos, apothecas, naves, furaciſſime ſcrutarere, hominesque negotia gerentes judiciis iniquiſſimis irretires, mercatores e navi egredientes terreres, conſcendentes morarere: teneaſne memoria, tibi in conventu Puteolis manus eſſe allatas? ad me conſulem Puteolanorum querelas eſſe delatas? poſt quaeſturam, exieriſne legatus in ulteriorem Hiſpaniam, C. Coſconio proconſule? cum illud iter Hiſpanienſe pedibus fere confici ſoleat, aut, ſi quis navigare velit, certa ſit ratio navigandi: veneriſne in Sardiniam, atque inde in Africam? fueriſne, quod ſine ſenatus conſulto tibi facere non licuit, in regno Hiempſalis? fueriſne in regno Maſtaneſoſi? veneriſne

Digitized by Google

ad fretum per Mauritaniam? quem ſcias
unquam legatum Hiſpanienſem iſtis iti-
neribus in illam provinciam perveniſſe?
factus es tribunus plebis: quid enim te
de Hiſpanienſibus flagitiis tuis, ſordidiſ-
ſimiſque furtis interrogem? quaero abs
te primum univerſe, quod genus impro-
bitatis et ſceleris in eo magiſtratu prae-
termiſeris? ac tibi jam inde praeſcribo, ne
tuas ſordes cum clariſſimorum virorum
ſplendore permiſceas. ego te, quaecun-
que rogabo, de te ipſo rogabo; neque te
ex ampliſſimi viri dignitate, ſed ex tuis
tenebris extraham; omniaque mea tela
ſic in te conjicientur, ut nemo per tuum
latus (quod ſoles dicere) ſaucietur. in
tuis pulmonibus ac viſceribus haerebunt.
Et, quoniam omnium rerum magnarum 6
a diis immortalibus principia ducuntur,
volo ut mihi reſpondeas tu, qui te Pytha-
goricum ſoles dicere, et hominis doctiſſi-
mi nomen tuis immanibus et barbaris
moribus praetendere; quae te tanta pra-
vitas mentis tenuerit, qui tantus furor,
ut, cum inaudita ac nefaria ſacra ſuſce-
peris, cum inferorum animas elicere, cum
puerorum extis deos manes mactare ſo-

Digitized by Google

leas; auſpicia, quibus haec urbs condita eſt, quibus omnis reſpublica atque imperium tenetur, contempſeris? initioque tribunatus tui, ſenatui denuntiaris, tuis actionibus augurum reſponſa, atque ejus collegii arrogantiam impedimento non futuram? ſecundum ea quaero, ſervariſne in eo fidem? num quando tibi moram attulerit, quo minus concilium advocares, legemque ferres, quod eo die ſcires de caelo eſſe ſervatum? et quoniam hic locus unus eſt, quem tibi cum Caeſare communem eſſe dicas: ſejungam te ab illo, non ſolum reipublicae cauſa, verum etiam Caeſaris, ne qua ex tua ſumma indignitate labes illius dignitati aſperſa videatur. primum quaero, num tu ſenatui cauſam tuam permittas, quod facit Caeſar? deinde, quae ſit auctoritas ejus, qui ſe alterius facto, non ſuo defendat? deinde (erumpet enim aliquando ex me vera vox, et dicam ſine cunctatione quod ſentio) ſi jam violentior aliqua in re C. Caeſar fuiſſet, ſi eum magnitudo contentionis, ſtudium gloriae, praeſtans animus, excellens nobilitas aliquo impuliſſet, quod in illo viro et tum ferendum eſſe

ſet, et maximis rebus, quas poſtea geſſit,
obliterandum: id tu tibi, furcifer, ſumes,
et Vatinii latronis ac ſacrilegi vox audi-
etur, hoc poſtulantis, ut idem ſibi con-
cedatur, quod Caeſari? Sic enim ex te 7
quaero. tribunus plebis fuiſti: ſejunge
te a conſule. collegas habuiſti viros for-
tes novem. ex his tres erant, quos tu
quotidie ſciebas ſervare de coelo, quos ir-
ridebas, quos privatos eſſe dicebas: de
quibus duos praetextatos ſedentes vides,
te aedilitiam praetextam togam, quam
fruſtra confeceras, vendidiſſe: tertium
ſcis ex illo obſeſſo atque afflicto tribuna-
tu, conſularem auctoritatem hominem
eſſe adoleſcentem conſecutum: reliqui
ſex fuerunt: ex quibus partim plane te-
cum ſentiebant, partim medium quen-
dam curſum tenebant. omnes habuerunt
leges promulgatas: in his multas meus
neceſſarius, etiam de mea ſententia, C.
Coſconius, judex noſter: quem, tu diſ-
rumperis, cum aedilitium vides. volo
uti mihi reſpondeas, num quis ex toto
collegio legem ſit auſus ferre, praeter u-
num te? quae tanta in te fuit audacia,
quae tanta vis, ut, cum novem tui colle-

Digitized by Google

gae ſibi timendum eſſe duxerint, id unus tu, emerſus e coeno, omnium facile omnibus rebus infimus, contemnendum, deſpiciendum, irridendum putares? num quem poſt urbem conditam ſcias tribunum plebis egiſſe cum plebe, cùm conſtaret ſervatum eſſe de coelo? ſimul etiam illud volo uti reſpondeas, cùm, te tribuno plebis, eſſet etiam tum in republica lex Aelia, et Fuſia: quae leges ſaepenumero tribunitios furores debilitarunt, et repreſſerunt: quas contra, praeter te, nemo unquam eſt facere conatus: quae quidem leges anno poſt, ſedentibus in templo duobus non conſulibus, ſed proditoribus hujus civitatis ac peſtibus, una cum auſpiciis, cum interceſſionibus, cum omni jure publico conflagraverunt: ecquando dubitaris contra eas leges cum plebe agere, et concilium convocare? num quem ex tribunis plebis, quicunque ſeditioſi fuerint, tam audacem audieris fuiſſe, ut unquam contra legem Aeliam aut Fuſiam concilium advocaret?
8 Quaero illud etiam ex te, conatuſne ſis, voluerіſne, denique cogitaris, (eſt enim res ejuſmodi, ut, ſi tibi modo in mentem venit, nemo ſit, qui te

nullo cruciatu eſſe indignum putet) cogitariſne, in illo tuo intolerabili, non regno (nam cupis id audire) ſed latrocinio, augur fieri in Q. Metelli locum? ut, quicunque te aſpexiſſet, duplicem dolorem gemitumque ſuſciperet, et ex deſiderio clariſſimi et fortiſſimi civis, et ex honore turpiſſimi atque improbiſſimi? adeone non labefactam rempublicam te tribuno, neque conquaſſatam civitatem, ſed captam hanc urbem atque everſam putares, ut augurem Vatinium ferre poſſemus? hoc loco quaero, ſi, id quod concupieras, augur factus eſſes: in qua tua cogitatione nos, qui te oderamus, vix dolorem ferebamus: illi autem, quibus eras in deliciis, vix riſum tenebant: ſed quaero, ſi ad caetera vulnera, quibus putaſti rempublicam deleri, hanc quoque mortiferam plagam inflixiſſes auguratûs tui; utrum decreturus fueris id, quod augures omnes uſque a Romulo decreverunt, Jove fulgente, cum populo agi nefas eſſe, an; quia tu ſemper ſic egiſſes, auſpicia fueris augur diſſoluturus? Ac, ne diutius lo- 9
quar de auguratu tuo, (quod invitus facio, ut recorder ruinas reipublicae: nunc

que enim tu unquam, ſtante non modo majeſtate horum, ſed etiam urbe, te augurem fore putaſti. verumtamen, ut ſomnia tua relinquam, ad ſcelera veniam) volo utì mihi reſpondeas: cum M. Bibulum consulem, non dicam bene de republica ſentientem, ne tu mihi homo potens iraſcare, qui ab eo diſſenſiſti; ſed hominem certe nuſquam progredientem, nihil in republica molientem, tantum animo ab actionibus tuis diſſentientem: cum eum tu conſulem in vincla duceres, et a tabula Valeria collegae tui mitti juberent: feceriſne ante Roſtra pontem, continuatis tribunalibus, per quem conſul populi Romani moderatiſſimus et conſtantiſſimus, ſublato auxilio, excluſis amicis, vi perditorum hominum incitatâ, turpiſſimo miſerrimoque ſpectaculo, non in carcerem, ſed ad ſupplicium et ad necem duceretur? quaero, num quis ante te tam fuerit nefarius, qui id fecerit? ut ſciamus, utrùm veterum facinorum ſis imitator, an inventor novorum. idemque tu cùm his atque hujuſmodi conſiliis ac facinoribus, nomine C. Caeſaris, clementiſſimi atque optimi viri, ſcelere verò atque au-

dacia tua, M. Bibulum foro, curia, templis, locis omnibus expuliſſes, incluſum domi contineres; cumque non majeſtate imperii, non jure legum, ſed januae praeſidio et parietum cuſtodiis, conſulis vita tegeretur: miſeriſne viatorem, qui M. Bibulum domo vi extraheret, ut, quod in privatis ſemper eſt ſervatum, id, te tribuno plebis, conſuli domus exilium eſſe non poſſet? ſimulque mihi reſpondeto tu, qui nos, qui de communi ſalute conſentimus, tyrannos vocas, fueriſne non tribunus plebis, ſed intolerandus ex coeno neſcio qui, atque ex tenebris tyrannus? qui primum eam rempublicam, quae auſpiciis inventis conſtituta eſt, iiſdem auſpiciis ſublatis conarere pervertere: deinde ſanctiſſimas leges, Aeliam et Fuſiam dico, quae in Gracchorum ferocitate, et in audacia Saturnini, et in colluvione Druſi, et in contentione Sulpicii, et in cruore Cinnano, etiam inter Syllana arma vixerunt, ſolus conculcaris, ac pro nihilo putaris: qui conſulem morti objeceris, incluſum obſederis, extrahere ex ſuis tectis conatus ſis: qui in eo magiſtratu non modo emerſeris ex mendicitate,

ſed etiam divitiis nos jam tuis terreas: fueriſne tanta crudelitate, ut delectos viros, et principes civitatis tollere, et delere tua rogatione conareris? Cum L. Vettium, qui in ſenatu confeſſus eſſet ſe cum telo fuiſſe, Cn. Pompeio, ſummo et clariſſimo civi, ſuis manibus necem afferre voluiſſe, in concionem produxeris; indicem in Roſtris, in illo, inquam, augurato templo ac loco collocaris, quo auctoritatis exquirendae cauſa caeteri tribuni plebis principes civitatis producere conſueverunt; ibi tu indicem Vettium, linguam et vocem ſuam ſceleri et menti tuae praebere voluiſti, ut diceret L. Vettius in concione tua, rogatus a te, ſe auctores, et impulſores, et ſocios habuiſſe ſceleris illius eos viros, quibus e civitate ſublatis, quod tu eo tempore moliebare, civitas ſtare non poſſet? M. Bibulum, cujus incluſione contentus non eras, interficere volueras, ſpoliaveras conſulatu, patria privare cupiebas: L. Lucullum, cujus tu rebus geſtis, quod ipſe ad imperatorias laudes a puero videlicet ſpectaras, vehementius invidebas: C. Curionem, perpetuum hoſtem impro-

Digitized by Google

horum omnium, auctorem publici conſilii, libertate communi tuenda maxime liberum, cum filio principe juventutis, cum republica conjunctiore etiam, quàm ab illa aetate poſtulandum fuit, delere voluiſti: L. Domitium, cujus dignitas et ſplendor praeſtringebat, credo, oculos Vatinii, quem tu propter commune odium in bonos oderas, in poſterum autem propter omnium ſpem, quae de illo eſt, atque erat, antè aliquanto timebas: L. Lentulum, hunc judicem noſtrum, flaminem Martialem, quòd erat eo tempore Gabinii tui competitor, ejuſdem Vettii indicio opprimere voluiſti. qui ſi tum illam labem peſtemque viciſſet, quod ei tuo ſcelere non licuit, reſpublica victa non eſſet. hujus etiam filium eodem indicio et crimine ad patris interitum aggregare voluiſti. L. Paulum, qui tum quaeſtor Macedoniam obtinebat, quem civem? quem virum? qui duos nefarios patriae proditores, domeſticos hoſtes, legibus exterminarat, hominem ad conſervandam rempublicam natum, in idem Vettii indicium, atque in eundem hunc numerum congregaſti. quid ego de me que-

Digitized by Google

rer? qui etiam gratias tibi agere debeo, quòd me ex fortiſſimorum civium numero
11 ſejungendum non putaris. Sed qui fuit ille tuus tantus furor, ut, cùm jam Vettius ad arbitrium tuum peroraſſet, et civitatis lumina notaſſet, deſcendiſſetque de Roſtris, eum repentè revocares, colloquerere, populo Romano vidente; deinde interrogares, ecquoſnam alios poſſet nominare? inculcariſne, ut C. Piſonem, generum meum, nominaret, qui in ſumma copia optimorum adoleſcentium, pari continentiâ, virtute, pietate reliquit neminem? itemque M. Laterenſem, hominem dies atque noctes de laude et de republica cogitantem? promulgariſne, impuriſſime et perditiſſime hoſtis, quaeſtionem de tot ampliſſimis et talibus viris, indicium Vettio, praemia ampliſſima? quibus rebus, omnium mortalium non voluntate, ſed convicio repudiatis, fregeriſne in carcere cervices ipſi illi Vettio, ne quod indicium corrupti indicii extaret, ejuſque ſceleris in te ipſum quaeſtio flagitaretur? et, quoniam crebrò uſurpas, legem te de alternis conſiliis rejiciendis tuliſſe, ut omnes intelligant, te ne

rectè quidem facere ſine ſcelere potuiſſe, quaero, cum lex eſſet aequa promulgata initio magiſtratûs, multas etiam alias tuliſſes, expectariſne, dum C. Antonius reus fieret apud Cn. Lentulum Clodianum? et poſteaquam ille eſt reus factus, ſtatim tuleris in eum, qui tuam poſt legem reus factus eſſet: ut homo conſularis excluſus, miſer, puncto temporis ſpoliaretur beneficio et aequitate legis tuae? dices familiaritatem tibi fuiſſe cum Q. Maximo. praeclara defenſio facinoris tui. nam Maximi quidem ſumma laus eſt, ſumptis inimicitiis, ſuſceptâ causâ, quaeſitore, conſilioque delecto, commodiorem inimico ſuo conditionem rejectionis dare noluiſſe: nihilque Maximus fecit alienum aut ſua virtute, aut illis viris clariſſimis, Paulis, Maximis, Africanis: quorum gloriam hujus virtute renovatam non modo ſperamus, verum etiam jam videmus. tua fraus, tuum maleficium, tuum ſcelus illud eſt, te id, quod promulgaſſes miſericordiae nomine, ad crudelitatis tempus diſtuliſſe. ac nunc quidem C. Antonius hac una re miſeriam ſuam conſolatur, quod imagines patris,

et fratris ſui, fratriſque filiam, non in familia, ſed in carcere collocatas audire
12 maluit, quàm videre. Et quoniam pecunias aliorum deſpicis, de tuis divitiis intolerantiſſimè gloriaris, volo utì mihi reſpondeas, feceriſne foedera tribunus plebis cum civitatibus, cum regibus, cum tetrarchis? erogariſne pecunias ex aerario tuis legibus? eripueriſne partes illo tempore cariſſimas partim à Caeſare, partim à publicanis? quae cum ita ſint, quaero ex te, ſiſne ex pauperrimo dives factus illo ipſo anno, quo lex lata eſt de pecuniis repetundis acerrima? ut omnes intelligere poſſent, a te non modò noſtra acta, quos tyrannos vocas, ſed etiam amiciſſimi tui legem eſſe contemptam: apud quem tu etiam nos criminari ſoles, qui illi ſumus amiciſſimi, cum tu ei contumelioſiſſime toties maledicas, quoties illi affinem te eſſe dicis. atque illud etiam ſcire ex te cupio, quo conſilio, aut qua mente feceris, ut in epulo Q. Arrii, familiaris mei, cum toga pulla accumberes? quem unquam videris? quem audieris? quo exemplo, quo more feceris? dices, ſupplicationes te illas non probaſſe. op-

timè. nullae fuerint ſupplicationes. videſne, me nihil de anni illius cauſa, nihil de eo, quod tibi cum ſummis viris commune eſſe videatur, ſed de tuis propriis ſceleribus ex te quaerere? nulla ſupplicatio fuerit. cedo, quis unquam coenarit atratus? ita enim illud epulum eſt funebre, ut munus ſit funeris: epulae quidem ipſae, dignitatis. Sed omitto e- 13
pulum, populi Romani feſtum diem, argento, veſte, omni apparatu, ornatuque viſendo: quis unquam in luctu domeſtico, quis in funere familiari coenavit cum toga pulla? cui de balneis exeunti, praeter te, toga pulla unquam data eſt? cum tot hominum millia accumberent, cum ipſe epuli dominus, Q. Arrius, albatus eſſet; tu in templum Caſtoris te cum C. Fidulo atrato, caeteriſque tuis Furiis funeſtum intuliſti. quis tum non ingemuit? quis non doluit reipublicae caſum? quis ſermo alius in illo epulo fuit, niſi, hanc tantam et tam gravem civitatem ſubjectam eſſe non modo furori, verum etiam irriſioni tuae? hunc tu morem ignorabas? nunquam epulum videras? nunquam puer, aut adoleſcens inter

compos fueras? Fauſti, adoleſcentis nobiliſſimi, paulo ante ex epulo magnificentiſſimo famem illam veterem tuam non expleras? quem accumbere atratum videras, dominum cum toga pulla, et ejus amicos ante convivium? quae te tanta tenuit amentia, ut tu, niſi id feciſſes, quod fas non fuit, niſi violaſſes templum Caſtoris, nomen epuli, oculos civium, morem veterem, ejus, qui te invitarat, auctoritatem, parum putares teſtificatum eſſe, ſupplicationes te illas non putare?

14 Quaero illud etiam ex te, quod privatus admiſiſti: in quo certe jam tibi dicere non licebit, cum clariſſimis viris cauſam tuam eſſe conjunctam: poſtulatuſne ſis lege Licinia et Junia? edixeritne C. Memmius praetor ex ea lege, ut adeſſes die triceſimo? cum is dies veniſſet, feceriſne, quod in hac republica non modo factum ante nunquam eſt, ſed in omni memoria ſit omnino inauditum? appellariſne tribunos plebis, ne cauſam diceres? levius dixi: quanquam idipſum eſſet et novum, et non ferendum: ſed appellariſne nominatim peſtem illius anni, furiam patriae, tempeſtatem reipublicae, Clodium?

Digitized by Google

qui tamen cum jure, cum more, cum poteſtate judicium impedire non poſſet, rediit ad illam vim et furorem ſuum, ducemque ſe militibus tuis praebuit. in quo, ne quid à me dictum in te potius putes, quam abs te eſſe quaeſitum; nullum onus imponam mihi teſtimonii: quae mihi brevi tempore ex eodem iſto loco video eſſe dicenda, ſervabo, teque non arguam, ſed, ut in caeteris rebus feci, rogabo. quaero ex te, Vatini, num quis in hac civitate poſt urbem conditam tribunos plebis appellarit, ne cauſam diceret? num quis reus in tribunal ſui quaeſitoris aſcenderit, eumque vi deturbarit? ſubſellia diſſiparit? urnas delegerit? eas denique omnes res in judicio diſturbando commiſerit, quarum rerum cauſa judicia ſunt conſtituta? ſciaſne tum fugiſſe Memmium? accuſatores eſſe tuos de tuis, tuorumque manibus ereptos? judices quaeſtionum de proximis tribunalibus eſſe depulſos? in foro, in luce, inſpectante populo Romano, quaeſtionem, magiſtratus, morem majorum, leges, judices, ſcelerum poenam eſſe ſublatam? haec omnia ſciaſne diligentia C. Memmii pub-

Digitized by Google

licis tabulis eſſe notata, atque teſtata? atque illud etiam quaero, cum, poſtea quam es poſtulatus, ex legatione redieris, ne quis te judicia defugere arbitraretur; teque, cum tibi, utrum velles, liceret, dictitaris cauſam dicere maluiſſe: qui conſentaneum fuerit, cum legationis perfugio uti noluiſſes appellatione improbiſſima te ad auxilium nefarium confugiſſe?

15 Et quoniam legationis tuae facta mentio eſt, volo etiam audire de te, quo tandem ſenatus-cònſulto legatus ſis? de geſtu intelligo quid reſpondeas; tua lege, dicis. eſne igitur patriae certiſſimus parricida? ſperaraſne id, ut patres conſcripti ex republica funditus tollerentur? ne hoc quidem ſenatui relinquebas, quod nemo unquam ademit, ut legati ex ejus ordinis auctoritate legarentur? adeone tibi ſordidum conſilium publicum viſum eſt? adeo afflictus ſenatus, adeo miſera et proſtrata reſpublica, ut non nuntios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici conſilii auctores, non miniſtros muneris provincialis ſenatus more majorum deligere poſſet? eripueras ſenatui provinciae decernendae poteſtatem,

Digitized by Google

imperatoris deligendi judicium, aerarii diſpenſationem: quae nunquam ſibi populus Romanus appetivit, qui nunquam haec a ſummi conſilii gubernatione auferre conatus eſt. age, factum eſt horum aliquid in aliis: raro: ſed tamen factum eſt, ut populus deligeret imperatorem. quis legatos unquam audivit ſine ſenatus-conſulto? ante te nemo. poſt continuo fecit idem in duobus prodigiis reipublicae Clodius: quo etiam majore es malo mactandus, quod non ſolum facto tuo, ſed etiam exemplo rempublicam vulneraſti: neque tantùm es improbus ipſe, ſed etiam alios docere voluiſti. atque illud etiam audire a te cupio: quare, cum ego legem de ambitu ex ſenatus-conſulto tulerim, ſine vi tulerim, ſalvis auſpiciis tulerim, ſalva lege Aelia et Fuſia, tu eam eſſe legem non putes: praeſertim cum ego legibus tuis, quoquo modo latae ſint, paream. cum mea lex dilucide vetet, BIENNIO, QUO QUIS PETAT, PETITURUSVE SIT, GLADIATORES DARE, NISI EX TESTAMENTO PRAESTITUTA DIE: quae tanta in te ſi amentia, ut in ipſa petitione gladiato-

Digitized by Google

res audeas dare? num quem putes illius tui certiſſimi gladiatoris ſimilem tribunum plebis poſſe reperiri, qui ſe interponat, quo minus reus mea lege fias? ob haſce omnes res, ſciaſne te ſeveriſſimorum hominum, Sabinorum, fortiſſimorum virorum, Marſorum et Pelignorum, tribulium tuorum judicio notatum, nec poſt Romam conditam, praeter te, tribulem quemquam, tribum Sergiam per-
16 didiſſe? Ac ſi haec omnia contemnis ac deſpicis, quod ita tibi perſuaſeris, ut palam dictitas, te, diis hominibuſque invitis, amore in te incredibili quodam C. Caeſaris, omnia, quae velis, conſecuturum: ecquid audieris, ecquiſnam tibi dixerit, C. Caeſarem nuper Aquileiae, cum de quibuſdam eſſet mentio facta, dixiſſe, C. Alfium praeteritum permoleſte tuliſſe, quod in homine ſummam fidem probitatemque cognoſſet: graviterque etiam ſe ferre, praetorem aliquem eſſe factum, qui a ſuis rationibus diſſenſiſſet? tum quaeſiſſe quendam, de Vatinio quemadmodum ferret, ipſum reſpondiſſe, Vatinium in tribunatu gratis nihil feciſſe? qui omnia in pecunia poſuiſſet, honore animo

Digitized by Google

aequo carere debere? quod ſi ipſe, qui te ſuae dignitatis augendae cauſa periculo tuo, nullo ſuo delicto, ferri praecipitem eſt facile paſſus, tamen te omni honore indigniſſimum judicat: ſi te vicini, ſi affines, ſi tribules ita oderunt, ut repulſam tuam, triumphum ſuum duxerint: ſi nemo aſpicit, quin ingemiſcat; nemo mentionem facit, quin execretur: ſi vitant, fugiunt, audire de te nolunt: cum viderunt, tanquam auſpicium malum deteſtantur: ſi cognati reſpuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubeſcunt: ſtrumae denique ab ore improbo demigrarunt, et aliis jam ſe locis collocarunt: ſi es odium publicum populi, ſenatus, univerſorum hominum ruſticanorum; quid eſt, quam ob rem praeturam potius exoptes, quàm mortem? praeſertim cum popularem te velis eſſe, neque ulla in re populo gratius facere poſſis. ſed, ut aliquando audiamus, quàm copioſe mihi ad rogata reſpondeas, concludam jam interrogationem meam, teque in extremo pauca de ipſa cauſa rogabo. Quaero, quae tanta in te vanitas, tanta levitas fuerit, ut in hoc judicio T. Annium 17

iiſdem verbis laudares, quibus eum verbis laudare et boni viri, et boni cives conſueverunt, cum in eundem nuper ab eadem illa teterrima Furia productus ad populum, cupidiſſime falſum teſtimonium dixeris? an erit haec optio et poteſtas tua, ut, cum Clodianas operas, et facinoroſorum hominum et perditorum manum videris, Milonem dicas, id quod in concione dixiſti, gladiatoribus et beſtiariis obſediſſe rempublicam: cum autem ad tales viros veneris, non audeas civem ſingulari virtute, fide, conſtantia vituperare? ſed, cum T. Annium tantopere laudes, et clariſſimo viro nonnullam laudatione tua labeculam aſpergas, (in illorum enim numero mavult T. Annius eſſe, qui a te vituperantur) veruntamen quaero, cum in republica adminiſtranda T. Annio cum P. Sextio conſiliorum omnium ſocietas fuerit, (id quod non ſolum bonorum, verum etiam improborum judicio declaratum eſt: eſt enim reus uterque ob eandem cauſam, et eodem crimine: alter die dicta ab eo, quem tu unum improbiorem eſſe, quam te, nunquam ſoles confiteri: alter tuis conſiliis, illo tamen adjuvante),

Digitized by Google

quaero, qui poſſis eos, quos crimine conjungis, teſtimonio disjungere. extremum illud eſt, quod mihi abs te reſponderi velim: cum multa in Albinovanum de praevaricatione diceres, dixeriſne, nec tibi placuiſſe, nec oportuiſſe Sextium de vi reum fieri? quavis lege, quovis crimine accuſandum potius fuiſſe? etiam illud dixeris cauſam Milonis, fortiſſimi viri, conjunctam cum hoc exiſtimari? quae pro me a Sextio facta ſint, bonis eſſe grata? non coarguo inconſtantiam orationis, ac teſtimonii tui. quas enim hujus actiones probatas bonis eſſe dicis, in eas pluribus verbis teſtimonium dixiſti: quicum autem ejus cauſam periculumque conjungis, eum ſummis laudibus extuliſti. ſed hoc quaero, num P. Sextium, qua lege accuſandum omnino fuiſſe negas, ea lege condemnari putes oportere? aut, ſi te in teſtimonio conſuli nolis, ne quid tibi auctoritatis a me tributum eſſe videatur, dixeriſne in eum teſtimonium de vi, quem negaris reum omnino de vi fieri debuiſſe?

PRO

MARCO CAELIO.

ORATIO XXXIV.

SI quis, Judices, forte nunc adſit, ignarus legum, judiciorum, conſuetudinis noſtrae: miretur profecto, quae ſit tanta atrocitas hujuſce cauſae, quod diebus feſtis ludiſque publicis, omnibus negotiis forenſibus intermiſſis, unum hoc judicium exerceatur; nec dubitet, quin tanti facinoris reus arguatur, ut, eo neglecto, civitas ſtare non poſſit. idem, cum audiat eſſe legem, quae de ſeditioſis conſceleratiſque civibus, qui armati ſenatum obſederint, magiſtratibus vim attulerint, rempublicam oppugnarint, quotidie quaeri jubeat: legem non improbet; crimen, quod verſetur in judicio, requirat. cum audiat, nullum facinus, nullam

audaciam, nullam vim in judicium vocari: ſed adoleſcentem illuſtri ingenio, induſtria, gratia, accuſari ab ejus filio, quem ipſe in judicium et vocet, et vocarit: oppugnari autem opibus meretriciis: Atratini illius pietatem non reprehendat, muliebrem libidinem comprimendam putet, vos laborioſos exiſtimet, quibus otioſis ne in communi quidem otio liceat eſſe. etenim, ſi attendere diligenter, exiſtimare verè de omni hac cauſa volueritis, ſic conſtituetis, Judices, nec deſcenſurum quemquam ad hanc accuſationem fuiſſe, cui, utrum vellet, liceret: nec, cum deſcendiſſet, quidquam habiturum ſpei fuiſſe, niſi alicujus intolerabili libidine, et nimis acerbo odio niteretur. ſed ego Atratino, humaniſſimo atque optimo adoleſcenti, meo neceſſario, ignoſco, qui habet excuſationem vel pietatis, vel neceſſitatis, vel aetatis. ſi voluit accuſare: pietati tribuo. ſi juſſus eſt: neceſſitati. ſi ſperavit aliquid: pueritiae. caeteris non modo nihil ignoſcendum, ſed etiam acriter eſt reſiſtendum. Ac mihi quidem 2
videtur, Judices, hic introitus defenſionis adoleſcentiae M. Caelii maxime con-

Digitized by Google

venirè, ut ad ea, quae accuſatores, deformandi hujus cauſa, detrahendae ſpoliandaeque dignitatis gratia dixerunt, primum reſpondeam. objectus eſt pater variè, quod aut parum ſplendidus ipſe, aut parum pie tractatus a filio diceretur. de dignitate Caelius notis ac majoribus natu, etiam ſine mea oratione, tacitus, facile ipſe reſpondet. quibus autem, propter ſenectutem, quod jam diu minus in foro nobiſcum verſatur, non aeque eſt cognitus; hi ſic habeant: quaecunque in equite Romano dignitas eſſe poſſit, quae certe poteſt eſſe maxima, eam ſemper in M. Caelio habitam eſſe ſummam, hodieque haberi, non ſolum a ſuìs, ſed etiam ab omnibus, quibus potuerit aliqua de cauſà eſſe notus. equitis autem Romani eſſé filium, criminis loco poni ab accuſatoribus, neque his judicantibus oportuit, neque defendentibus nobis. nam, quod de pietate dixiſtis, eſt quidem iſta noſtra exiſtimatio, ſed judicium certe parentis. quid nos opinemur, audietis ex juratis. quid parentes ſentiant, lacrymae matris incredibiliſque moeror, ſqualor patris et haec praeſens moeſtitia, quam cer-

nitis, luctuſque declarat. nam, quod eſt objectum, municipibus eſſe adoleſcentem non probatum ſuis: nemini unquam praeſenti Puteolani majores honores habuerunt, quam abſenti M. Caelio: quem et abſentem in ampliſſimum ordinem cooptarunt, et ea non petenti detulerunt, quae multis petentibus denegarunt: iidemque nunc lectiſſimos viros, et noſtri ordinis, et equites Romanos cum legatione ad hoc judicium, et cum graviſſima atque ornatiſſima laudatione miſerunt. videor mihi jeciſſe fundamenta defenſionis meae: quae firmiſſima ſunt, ſi nituntur judicio ſuorum. neque enim vobis ſatis commendata hujus aetas eſſe poſſet, ſi non modo parenti, tali viro, verum etiam municipio tam illuſtri ac tam gravi diſpliceret.
Equidem, ut ad me revertar, ab his fontibus 3
profluxi ad hominum famam: et meus hic forenſis labor, vitaeque ratio dimanavit ad exiſtimationem hominum paulo latius commendatione ac judicio meorum. nam, quod objectum eſt de pudicitia, quodque omnium accuſatorum non criminibus, ſed vocibus, maledictiſque celebratum eſt, id nunquam tam a-

acerbe ferret M. Caelius, ut eum poeniteat non deformem eſſe natum. ſunt etenim iſta maledicta pervulgata in omnes, quorum in adoleſcentia forma et ſpecies fuit liberalis. ſed aliud eſt maledicere, aliud accuſare. accuſatio crimen deſiderat, rem ut definiat, hominem ut notet, argumento probet, teſte confirmet. maledictio autem nihil habet propoſiti, praeter contumeliam: quae ſi petulantiùs jactatur, convicium; ſi facetiùs, urbanitas nominatur. quam quidem partem accuſationis admiratus ſum, et moleſte tuli potiſſimum eſſe Atratino datam. neque enim decebat, neque aetas illa poſtulabat, neque, id quod animadvertere poteratis, pudor patiebatur optimi adoleſcentis, in tali illum oratione verſari. vellem aliquis ex vobis robuſtioribus hunc maledicendi locum ſuſcepiſſet. aliquanto liberius, et fortius, et magis more noſtro refutaremus iſtam maledicendi licentiam. tecum, Atratine, agam levius, quòd et pudor tuus moderatur orationi meae; et meum erga te, parentemque tuum, beneficium tueri debeo. illud tamen te eſſe admonitum volo: primum, qualis es, ta-

lem te eſſe exiſtimes; ut, quantum a re-
rum turpitudine abes,tantum te a verbo-
rum libertate ſejungas: deinde, ut ea in
alterum ne dicas, quae cum tibi falsò re-
ſponſa ſint, erubeſcas. quis eſt enim, cui
via iſta non pateat? qui iſti aetati, atque
etiam dignitati non poſſit quàm velit
petulanter, etiam ſi ſine ulla ſuſpicio-
ne, at non ſine argumento, maledice-
re? ſed iſtarum partium culpa eſt eorum,
qui te agere voluerunt: laus pudoris
tui, quod ea te invitum dicere videba-
mus: ingenii, quòd ornate, politeque
dixiſti. Verum ad iſtam omnem ora- 4
tionem brevis eſt defenſio. nam quoad
aetas M. Caelii dare potuit iſti ſuſpicioni
locum, fuit primum ipſius pudore, dein-
de etiam patris diligentia diſciplinaque
munita: qui ut huic virilem togam de-
dit, nihil dicam hoc loco de me: tantum
ſit,quantum vos exiſtimatis: hoc dicam,
hunc a patre continuo ad me eſſe deduc-
tum. nemo hunc M. Caelium in illo ae-
tatis flore vidit, niſi aut cum patre, aut
mecum, aut in M.Craſſi caſtiſſima domo,
cùm artibus honeſtiſſimis erudiretur. nam
quod Catilinae familiaritas objecta Cae-

Digitized by Google

lio eſt, longe ab iſta ſuſpicione abhorrere
debet. hoc enim adoleſcente ſcitis con-
ſulatum mecum petiſſe Catilinam. ad
quem ſi acceſſit, aut ſi a me diſceſſit un-
quam, (quanquam multi boni adoleſcen-
tes illi homini nequam atque improbo
ſtuduerunt) tum exiſtimetur Caelius Ca-
tilinae nimium familiaris fuiſſe. at enim
poſtea ſcimus, et vidimus eſſe hunc in il-
lius amicis. quis negat? ſed ego illud tem-
pus aetatis, quod ipſum ſua ſponte infir-
mum, aliorum libidine infeſtum eſt, id
hoc loco defendo. fuit aſſiduus mecum;
praetore me: non noverat Catilinam.
Africam tum praetor ille obtinebat. ſe-
cutus eſt annus. cauſam de pecuniis re-
petundis Catilina dixit. mecum erat hic:
illi ne advocatus quidem venit unquam.
deinceps fuit annus, quo ego conſulatum
petivi: petebat Catilina mecum. nun-
quam ad illum acceſſit: a me nunquam
5 receſſit. Tot igitur annos verſatus in
foro ſine ſuſpicione, ſine infamia, ſtudu-
it Catilinae iterum petenti. quem ergo
ad finem putas cuſtodiendam illam aeta-
tem fuiſſe? nobis quidem olim annus e-
rat unus, ad cohibendum brachium to-

gâ, conſtitutus : et ut exercitatione, ludoque, campeſtri tunicati uteremur. eademque erat, ſi ſtatim mereri ſtipendia coeperamus, caſtrenſis ratio ac militaris. qua in aetate, niſi qui ſe ipſe ſua gravitate et caſtimonia, et cum diſciplina domeſtica, tum etiam naturali quodam bono defenderat, quoquo modo a ſuis cuſtoditus eſſet, tamen infamiam veram effugere non poterat. ſed qui prima illa imperia aetatis, integra, atque inviolata praeſtitiſſet : de ejus fama ac pudicitia, cum is jam ſe corroboraviſſet, ac vir inter viros eſſet, nemo loquebatur. ſtuduit Catilinae, cum jam aliquot annos eſſet in foro, Caelius. et multi hoc idem ex omni ordine, atque ex omni aetate fecerunt. habuit enim ille, ſicuti meminiſſe vos arbitror, permulta maximarum non expreſſa ſigna, ſed adumbrata virtutum. utebatur hominibus improbis multis : et quidem optimis ſe viris deditum eſſe ſimulabat. erant apud illum illecebrae libidinum multae : erant etiam induſtriae quidam ſtimuli, ac laboris. flagrabant vitia libidinis apud illum: vigebant etiam ſtudia rei militaris. neque ego unquam

fuiſſe tale monſtrum in terris ullum puto,
tam ex contrariis, diverſiſque inter ſe
pugnantibus naturae ſtudiis, cupiditati-
6 buſque conflatum. Quis clarioribus
viris quodam tempore jucundior? quis
turpioribus conjunctior? quis civis me-
liorum partium aliquando? quis tetrior
hoſtis huic civitati? quis in voluptatibus
inquinatior? quis in laboribus patienti-
or? quis in rapacitate avarior? quis in
largitione effuſior? illa vero, Judices, in
illo homine mirabilia fuerunt, compre-
hendere multos amicitia, tueri obſequio,
cum omnibus communicare quod habe-
bat, ſervire temporibus ſuorum omnium
pecunia, gratia, labore corporis, ſcelere
etiam, ſi opus eſſet, et audacia: verſare
ſuam naturam et regere ad tempus, atque
huc et illuc torquere, et flectere: cum tri-
ſtibus ſevere, cum remiſſis jucunde, cum
ſenibus graviter, cum juventute comiter,
cum facinoroſis audaciter, cum libidino-
ſis luxurioſe vivere. hac ille tam varia,
multiplicique natura, cum omnes omni-
bus ex terris homines improbos, auda-
ceſque collegerat: tum etiam multos for-
tes viros, et bonos ſpecie quadam virtu-

Digitized by Google

tis aſſimulatae tenebat. neque unquam ex illo delendi hujus imperii tam conſceleratus impetus extitiſſet, niſi tot vitiorum tanta immanitas quibuſdam facilitatis et patientiae radicibus niteretur. quare iſta conditio, Judices, reſpuatur, nec Catilinae familiaritatis crimen haereat. eſt enim commune cum multis, et cum quibuſdam etiam bonis. me ipſum, me inquam, quondam penè ille decepit, cum et civis mihi bonus, et optimi cujuſque cupidus, et firmus amicus ac fidelis videretur. cujus ego facinora oculis prius, quam opinione, manibus ante, quam ſuſpicione, deprehendi. cujus in magnis catervis amicorum, ſi fuit etiam Caelius, magis eſt, ut ipſe moleſte ferat erraſſe ſe, ſicuti nonnunquam in eodem homine me quoque erroris mei poenitet, quam ut iſtius amicitiae crimen reformidet. Itaque a maledictis pudicitiae ad conjurationis invidiam oratio eſt veſtra delapſa. 7
poſuiſtis enim, atque id tamen titubanter et ſtrictim, conjurationis hunc, propter amicitiam Catilinae, participem fuiſſe: in quo non modo crimen non haerebat, ſed vix diſerti adoleſcentis cohaere-

Digitized by Google

bat oratio. qui enim tantus furor in Caelio? quod tantum aut in moribus naturaque vulnus, aut in re atque fortuna? ubi denique eſt in iſta ſuſpicione Caelii nomen auditum? nimium multa de re minime dubia loquor: hoc tamen dico, non modo ſi ſocius conjurationis, ſed niſi inimiciſſimus iſtius ſceleris fuiſſet, nunquam conjurationis accuſatione adoleſcentiam ſuam potiſſimum commendare voluiſſet. quod, haud ſcio, an de ambitu et de criminibus iſtis ſodalium ac ſequeſtrium (quoniam huc incidi) ſimiliter reſpondendum putem. nunquam enim tam Caelius amens fuiſſet, ut, ſi ſe iſto infinito ambitu commaculaſſet, ambitus alterum accuſaret: neque ejus facti in altero ſuſpicionem quaereret, cujus ipſe ſibi perpetuam licentiam optaret: nec, ſi ſibi ſemel periculum ambitus ſubeundum putaret, ipſe alterum iterum ambitûs crimine arceſſeret. quod quanquam nec ſapienter et me invito facit, tamen eſt ejuſmodi cupiditatis, ut magis inſectari alterius innocentiam, quam de ſe timide cogitare videatur. nam quòd aes alienum objectum eſt, ſumptus reprehenſi, tabu-

Digitized by Google

lae flagitatae : videte, quàm pauca re-
ſpondeam. tabulas, qui in patris poteſta-
te eſt, nullas conficit. verſuram num-
quam omnino fecit ullam. ſumptus uni-
us generis objectus eſt, habitationis : tri-
ginta millibus dixiſtis eum habitare. nunc
demum intelligo, P. Clodii inſulam eſſe
venalem, cujus hic in aediculis habitet,
decem, ut opinor, millibus. vos autem,
dum illi placere vultis, ad tempus ei men-
dacium veſtrum acommodaviſtis. repre-
hendiſtis, a patre quod ſemigrarit. quod
quidem jam in hac aetate minime repre-
hendendum eſt. qui cum et ex reipubli-
cae cauſa eſſet mihi quidem moleſtam, ſibi
tamen glorioſam victoriam conſecutus,
et per aetatem magiſtratus petere poſſet,
non modo permittente patre, ſed etiam
ſuadente, ab eo ſemigravit : et, cum do-
mus patris a foro longe abeſſet, quo faci-
lius et noſtras obire domos, et ipſe a ſuis
coli poſſet, conduxit in Palatio non mag-
no domum. Quo loco poſſum dicere 8
id, quod vir clariſſimus, M. Craſſus, cum
de adventu regis Ptolemaei quereretur,
paulo ante dixit : ‘ utinam ne in nemo-
‘ re Pelio . . . . ’ ac longius quidem mihi

Digitized by Google

contexere hoc carmen liceret. ‘ nam ‘ nunquam hera errans’ hanc moleſtiam nobis exhiberet, ‘ Medea animo aegra, ‘ amore ſaevo ſaucia . . . .’ ſic enim, Judices, reperietis, quòd, cum ad id loci venero, oſtendam, hanc Palatinam Medeam, migrationemque huic adoleſcenti cauſam ſive malorum omnium, ſive potius ſermonum fuiſſe. quamobrem illa, quae ex accuſatorum oratione praemuniri jam, et fingi intelligebam, fretus veſtra prudentia, Judices, non pertimeſco. aiebant enim fore teſtem ſenatorem, qui ſe pontificiis comitiis pulſatum a Caelio diceret. a quo quaeram, ſi prodierit: primum cur ſtatim nihil egerit: deinde, ſi id queri, quàm agere maluerit, cur productus a vobis potius, quam ipſe per ſe: cur tanto poſt potius, quam continuo, queri maluerit. ſi mihi ad haec acute, argutèque reſponderit, tum quaeram denique, ex quo iſte fonte ſenator emanet. nam ſi ipſe orietur et naſcetur ex ſeſe, fortaſſe, ut ſoleo, commovebor. ſin autem, ut rivulus, arceſſitus et ductus ab ipſo capite accuſationis veſtrae; laetabor, cùm tanta gratia tantiſque opibus accu-

Digitized by Google

ſatio veſtra nitatur, unum ſenatorem ſolum eſſe, qui vobis gratificari vellet, inventum. nec tamen illud genus alterum nocturnorum teſtium pertimeſco. eſt enim dictum ab illis, fore qui dicerent, uxores ſuas, a coena redeuntes, attrectatas eſſe a Caelio. graves erunt homines, qui hoc jurati dicere audebunt: cum ſit his confitendum, nunquam ſe, ne congreſſu quidem, et conſtituto coepiſſe de tantis injuriis experiri. Sed totum genus 9
oppugnationis hujus, Judices, et jam proſpicitis animis, et, cum inferetur, propulſare debebitis. non enim ab iiſdem accuſatur M. Caelius, a quibus oppugnatur. palam in eum tela jaciuntur, clam ſubminiſtrantur. neque id ego dico, ut invidioſum ſit in eos, quibus glorioſum hoc etiam eſſe debet. funguntur officio: defendunt ſuos: faciunt quod viri fortiſſimi ſolent. laeſi dolent, irati efferuntur, pugnant laceſſiti. ſed veſtrae ſapientiae tamen eſt, Judices, non, ſi cauſa juſta eſt viris fortibus oppugnandi M. Caelium, ideo vobis quoque vos cauſam putare eſſe juſtam alieno dolori potius, quam veſtrae fidei conſulendi. quae ſit multitudo in foro,

quae genera, quae ſtudia, quae varietas hominum, videtis. ex hac copia quàm multos eſſe arbitramini, qui hominibus potentibus, gratioſis, diſertis, cum aliquid eos velle arbitrentur, ultro ſe offerre ſoleant, operam navare, teſtimonium polliceri? hoc ex genere ſi qui ſe in hoc judicium forte projecerint, excluditote eorum cupiditatem, Judices, ſapientia veſtra: ut eodem tempore et hujus ſaluti, et religioni veſtrae, et contra periculoſiſſimas hominum potentias conditioni omnium civium providiſſe videamini. equidem vos abducam a teſtibus: neque hujus judicii veritatem, quae mutari nullo modo poteſt, in voluntate teſtium collocari ſinam: quae faciliime ſingi, nullo negotio flecti ac detorqueri poteſt. argumentis agemus: ſignis omni luce clarioribus crimina refellemus. res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cum ratione pug-
10 nabit. Itaque illam partem cauſae facile patior graviter et ornate a M. Craſſo eſſe peroratam, de ſeditionibus Neapolitanis, de Alexandrinorum pulſatione Puteolana, de bonis Pallae. vellem dictum eſſet ab eodem etiam de Dione. de

quo ipſo tamen quid eſt, quod expectetis: quod is, qui fecit, aut non timet, aut etiam fatetur? etenim reus, qui hujus dictus eſt et adjutor fuiſſe, et conſcius, P. Aſcitius; is judicio eſt liberatus. quod igitur eſt hujuſmodi crimen, ut, qui commiſit, non neget: qui negavit, abſolutus ſit: id hic pertimeſcat, qui non modo a facto, verum etiam a conſcientiae ſuſpicione abfuit? et, ſi Aſcitio cauſa plus profuit, quàm nocuit invidia, huic oberit tuum maledictum, qui iſtius facti non modò ſuſpicione, ſed ne infamia quidem eſt aſperſus? at praevaricatione eſt Aſcitius liberatus. perfacile eſt iſti loco reſpondere, mihi praeſertim, a quo iſta cauſa defenſa eſt. ſed Caelius optimam cauſam Aſcitii eſſe arbitratur: cujuſmodi autem ſit, a ſua putat eſſe ſejunctam: neque ſolum Caelius, ſed etiam adoleſcentes humaniſſimi et doctiſſimi, rectiſſimis ſtudiis atque optimis artibus praediti, Titus Caiuſque Coponii, qui ex omnibus maxime Dionis mortem doluerunt: qui cùm doctrinae ſtudio atque humanitatis, tum etiam hoſpitio Dionis tenebantur. habitabat is apud L. Lucceium, ut audiſtis. fu-

Digitized by Google

erat ei cognitus Alexandriae. quid aut
hic, aut ſummo ſplendore praeditus, fra-
ter ejus, de M. Caelio exiſtimet, ex ipſis,
ſi producti erunt, audietis. ergo haec re-
moveantur, ut aliquando, in quibus cau-
11 ſa nititur, ad ea veniamus. Animad-
verti enim, Judices, audiri a vobis meum
familiarem, L. Herennium, perattentè.
in quo etſi magna ex parte ingenio ejus,
et dicendi genere quodam tenebamini:
tamen nonnunquam verebar, ne illa ſub-
tiliter ad criminandum inducta oratio ad
animos veſtros ſenſim ac leniter accide-
ret. dixit enim multa de luxuria, multa
de libidine, multa de vitiis juventutis,
multa de moribus; et, qui in reliqua vita
mitis eſſet, et in hac ſuavitate humanita-
tis, qua prope jam delectantur homines,
verſari perjucunde ſoleret, fuit in hac
cauſa pertriſtis quidam patruus, cenſor,
magiſter. objurgavit M. Caelium, ſicut
neminem unquam parens. multa de in-
continentia, intemperantiaque diſſeruit.
quid quaeritis, Judices? ignoſcebam vo-
bis attente audientibus, propterea quod
egomet tam triſte illud, et tam aſperum
genus orationis horrebam. ac prima pars

Digitized by Google

ſuit illa, quae me minus movebat, fuiſſe meo neceſſario Beſtiae Caelium familiarem: coenaſſe apud eum, ventitaſſe domum, ſtuduiſſe praeturae. non me haec movent, quae perſpicuè falſa ſunt. etenim eos unà coenaſſe dicit, qui aut abſunt, aut quibus neceſſe eſt idem dicere. neque vero illud me commovet, quod ſibi in Lupercis ſodalem eſſe Caelium dixit. fera quaedam ſodalitas, et plane paſtoritia, atque agreſtis germanorum Lupercorum: quorum coitio illa ſilveſtris ante eſt inſtituta, quam humanitas atque leges. ſi quidem non modo nomina deferunt inter ſe ſodales, ſed etiam commemorant ſodalitatem in accuſando, ut ne, ſi quis id forte neſciat, timere videatur. ſed haec omittam: ad illa, quae me magis moverunt, reſpondebo. deliciarum objurgatio fuit longa, et ea lenior: pluſque diſputationis habuit, quàm atrocitatis: quo etiam audita eſt attentius. nam P. Clodius, amicus meus, cum ſe graviſſime vehementiſſimeque jactaret, et omnia inflammatus ageret triſtiſſimis verbis, voce maxima: tametſi probabam ejus eloquentiam, tamen non pertimeſcebam. aliquot enim in cauſis

Digitized by Google

eum videram fruſtra litigantem. tibi au-
tem, Balbe, reſpondebo primum preca-
rio, ſi licet, ſi fas eſt defendi a me eum,
qui nullum convivium renuerit, qui un-
12 guenta ſumpſerit, qui Baias viderit. E-
quidem multos et vidi in hac civitate, et
audivi, non modo qui primoribus labris
guſtaſſent genus hoc vitae, et extremis,
ut dicitur, digitis attigiſſent, ſed qui to-
tam adoleſcentiam voluptatibus dediſ-
ſent, emerſiſſe aliquando, et ſe ad frugem
bonam, ut dicitur, recepiſſe, graveſque
homines atque illuſtres fuiſſe. datur enim
conceſſu omnium huic aliquis ludus ae-
tati, et ipſa natura profundit adoleſcen-
tiae cupiditates: quae ſi ita erumpunt, ut
nullius vitam labefactent, nullius domum
evertant, faciles et tolerabiles haberi ſo-
lent. ſed tu mihi videbare ex communi
infamia juventutis aliquam invidiam Cae-
lio velle conflare. itaque omne illud ſi-
lentium, quod eſt orationi tributum tuae,
fuit ob eam cauſam, quod uno reo pro-
poſito de multorum vitiis cogitabamus.
facile eſt accuſare luxuriem. dies jam me
deficiet, ſi, quae dici in eam ſententiam
poſſunt, coner expromere: de corrupte-

Digitized by Google

lis, de adulteriis, de protervitate, de
ſumptibus, immenſa oratio eſt. ut tibi
reum neminem, ſed vitia proponas, res
tamen ipſa et copioſe et graviter accuſa-
ri poteſt. ſed veſtrae ſapientiae eſt, Judi-
ces, non abduci ab reo: nec, quos acule-
os habeat ſeveritas gravitaſque veſtra,
cum eos accuſator erexerit in rem, in vi-
tia, in mores, in tempora, emittere in
hominem, et in reum: cum is non ſuo
crimine, ſed multorum vitio ſit in quod-
dam odium injuſtum vocatus. itaque ſe-
veritati tuae, ut oportet, ita reſpondere
non audeo: erat enim meum deprecari
vacationem adoleſcentiae, veniamque pe-
tere: non, inquam, audeo: perfugiis non
utor aetatis: conceſſa omnibus jura di-
mitto: tantum peto, ut, ſi qua eſt invi-
dia communis hoc tempore aeris alieni,
petulantiae, libidinum juventutis, quam
video eſſe magnam, ne huic aliena pec-
cata, ne aetatis ac temporum vitia noce-
ant. atque ego idem, qui haec poſtulo,
quin criminibus, quae in hunc nondum
proprie conferuntur, diligentiſſime re-
ſpondeam, non recuſo. Sunt autem 13
duo crimina, auri, et veneni: in quibus

una atque eadem perſona urgetur. aurum ſumptum a Clodia: venenum quaeſitum, quod Clodiae daretur, dicitur. omnia ſunt alia, non crimina, ſed maledicta jurgii petulantis magis, quam publicae quaeſtionis. adulter, impudicus, ſequeſter, convicium eſt, non accuſatio. nullum eſt enim fundamentum horum criminum, nulla ſedes. voces ſunt contumelioſae, temere ab irato accuſatore, nullo auctore, emiſſae. horum duorum criminum video fontem, video auctorem, video certum nomen, et caput. auro opus fuit: ſumpſit a Clodia, ſumpſit ſine teſte, habuit quamdiu voluit. maximum video ſignum cujuſdam egregiae familiaritatis. necare eandem voluit, quaeſivit venenum, ſollicitavit quos potuit, paravit, locum conſtituit, attulit. magnum rurſus odium video cum crudeliſſimo diſcidio extitiſſe. res eſt omnis in hac cauſa nobis, Judices, cum Clodia, muliere non ſolum nobili, ſed etiam nota: de qua ego nihil dicam, niſi depellendi criminis cauſa. ſed intelligis pro tua praeſtanti prudentia, Cn. Domiti, cum hac ſola rem eſſe nobis: quae ſi ſe aurum Caelio commodaſſe non

Digitized by Google

dicit, ſi venenum ab hoc ſibi paratum eſ-
ſe non arguit; petulanter facimus,ſi ma-
tremfamilias ſecus, quam matronarum
ſanctitas poſtulat, nominamus. ſin, iſta
muliere remota, nec crimen ullum, nec
opes ad oppugnandum Caelium illis re-
linquentur; quid eſt aliud, quod nos pa-
troni facere debeamus, niſi ut eos, qui
inſectantur, repellamus? quod quidem
facerem vehementius, niſi intercederent
mihi inimicitiae cum iſtius mulieris viro:
fratrem volui dicere: ſemper hîc erro.
nunc agam modice, nec longius progre-
diar, quam me mea fides et cauſa ipſa co-
get.neque enim muliebres unquam inimi-
citias mihi gerendas putavi, praeſertim
cum ea,quam omnes ſemper amicam om-
nium potius, quam cujuſquam inimicam
putaverunt. Sed tamen ex ipſa quae- 14
ram prius, utrum me ſecum ſevere, et
graviter, et priſce agere malit, an remiſ-
ſe, ac leniter, et urbane. ſi illo auſtero
more ac modo: aliquis mihi ab inferis
excitandus eſt, ex barbatis illis, non hae
barbula, qua iſta delectatur; ſed illa hor-
rida,quam in ſtatuis antiquis et imagini-
bus videmus, qui objurget mulierem, et

Digitized by Google

pro me loquatur, ne iſta mihi forte ſuc-cenſeat. exiſtat igitur ex hac ipſa fami-lia aliquis; ac potiſſimum Caecus ille. minimum enim dolorem capiet, qui iſtam non videbit. qui profecto, ſi extiterit, ſic aget et ſic loquetur: Mulier, quid tibi cum Caelio? quid cum homine adoleſ-centulo? quid cum alieno? cur aut tam fa-miliaris huic fuiſti, ut aurum commoda-res, aut tam inimica, ut venenum time-res? non patrem tuum videras? non pa-truum? non avum, proavum, atavum audieras conſules fuiſſe? non denique modo te Q. Metelli matrimonium tenu-iſſe ſciebas, clariſſimi ac fortiſſimi viri, patriaeque amantiſſimi? qui, ſimulac pe-dem limine extulerat, omnes prope cives virtute, gloria, dignitate ſuperabat: cui cum ex ampliſſimo genere in familiam clariſſimam nupſiſſes, cur tibi Caelius tam conjunctus fuit? cognatus? affinis? viri tui familiaris? nihil horum. quid igitur fuit, niſi quaedam temeritas ac libido? nonne te, ſi noſtrae imagines viriles non commovebant, ne progenies quidem mea, Q. illa Claudia, aemulam domeſticae lau-dis in gloria muliebri eſſe admonebat?

Digitized by Google

non virgo illa Veſtalis Claudia; quae patrem complexa triumphantem ab inimico tribuno plebis de curru detrahi paſſa non eſt? cur te fraterna vitia potius, quam bona paterna, et avita, et uſque a nobis cum in viris, tum etiam in foeminis repetita, moverunt? ideone ego pacem Pyrrhi diremi, ut tu amorum turpiſſimorum quotidie foedera ferires? ideo aquam adduxi, ut eâ tu inceſtè uterere? ideo viam munivi, ut eam tu alienis viris comitata celebrares? Sed quid ego, Judices, ita gravem perſonam induxi, ut verear, ne ſe idem Appius repente convertat, et Caelium incipiat accuſare illa ſua gravitate cenſoria? ſed videro hoc poſterius, atque ita, Judices, ut vel ſeveriſſimis diſceptatoribus M. Caelii vitam me probaturum eſſe confidam. tu vero mulier (jam enim ipſe tecum nulla perſona introducta loquor) ſi ea, quae facis, quae dicis, quae inſimulas, quae in ſororem tuam moliris, quae arguis, probare cogitas: rationem tantae familiaritatis, tantae conſuetudinis, tantae conjunctionis reddas atque exponas neceſſe eſt. accuſatores quidem libidines, amores, adul-

teria, Baias, actas, convivia, comeſſationes, cantus, ſymphonias, navigia jactant: iidemque ſignificant, nihil ſe, te invita, dicere. quae tu, quoniam mente neſcio qua effrenata, atque praecipiti, in forum deferri judiciumque voluiſti; aut diluas oportet, et falſa eſſe doceas, aut nihil neque crimini tuo, neque teſtimonio credendum eſſe fateare. ſin autem urbanius me agere mavis, ſic agam tecum. removebo illum ſenem durum ac pene agreſtem: ex his igitur tuis ſumam aliquem, ac potiſſimum minimum fratrem, qui eſt in iſto genere urbaniſſimus: qui te amat plurimum: qui, propter neſcio quam, credo, timiditatem, et nocturnos quoſdam inanes metus, tecum ſemper puſio cum majore ſorore cubitavit. eum putato tecum loqui: Quid tumultuaris, ſoror? quid inſanis? quid, clamore exorſa, verbis parvam rem magnam facis? vicinum adoleſcentulum aſpexiſti: candor hujus te, et proceritas, vultus, oculique perpulerunt: ſaepius videre voluiſti: fuiſti nonnunquam in iiſdem hortis viſa nobilis mulier: illum filium familias patre parco ac tenaci, habere tuis copiis

Digitized by Google

devinctum non potes: calcitrat, reſpuit,
non putat tua dona eſſe tanti. confer te
aliò. habes hortos ad Tiberim: ac dili-
genter eo loco praeparaſti, quò omnis
juventus natandi cauſa venit. hinc licet
conditiones quotidie legas. cur huic, qui
te ſpernit, moleſta es? Redeo nunc ad 16
te, Caeli, viciſſim, ac mihi auctoritatem
patriam, ſeveritatemque ſuſcipio: ſed du-
bito quem patrem potiſſimum ſumam.
Caecilianumne aliquem, vehementem at-
que durum? 'nunc enim demum mihi ani-
'mus ardet, nunc meum cor cumulatur i-
'ra...' aut illum, 'ô infelix, ô ſceleſte...'
ferrei ſunt iſti patres... 'egone quid di-
'cam? egone quid velim? quae tu omnia
'tuis foedis factis facis, ut nequidquam
'velim.' vix ferenda diceret talis pater,
'cur te in iſtam vicinitatem meretriciam
'contuliſti? cur illecebris cognitis non
'refugiſti? cur alienam ullam mulierem
'noſti? dede te, ac disjice, per me licebit.
'ſi egebis, tibi dolebit: mihi ſat eſt, qui,
'aetatis quod reliquum eſt, oblectem
'meae.' huic triſti ac decrepito ſeni re-
ſponderet Caelius, ſe nulla cupiditate in-
ductum de via deceſſiſſe. quid ſigni? nul-

li ſumptus, nulla jactura, nulla verſura. at fuit fama. quotus quiſque iſtam effugere poteſt in tam maledica civitate? vicinum ejus mulieris miraris male audiſſe, cujus frater germanus ſermones iniquorum effugere non potuit? leni vero et clementi patri, cujuſmodi ille eſt, 'fores 'effregit? reſtituentur: diſcidit veſtem? 'reſarcietur,' Caelii cauſa eſt expeditiſſima. quid enim eſſet, in quo ſe non facile defenderet? nihil jam in iſtam mulierem dico: ſed, ſi eſſet aliqua diſſimilis iſtius, quae ſe omnibus pervulgaret, quae haberet palam decretum ſemper aliquem, cujus in hortos, domum, Baias, jure ſuo libidines omnium commearent: quae etiam aleret adoleſcentes, et parſimoniam patrum ſuis ſumptibus ſuſtentaret: ſi vidua libere, proterva petulanter, dives effuſe, libidinoſa meretricio more viveret; adulterum ego putarem, ſi quis hanc paulo liberius ſalutaſſet?

17 Dicet aliquis, haec igitur eſt tua diſciplina? ſic tu inſtituis adoleſcentes? ob hanc cauſam tibi hunc puerum parens commendavit, et tradidit, ut in amore et voluptatibus adoleſcentiam ſuam collocaret: et hanc tu-

Digitized by Google

vitam, atque haec ſtudia defenderes? ego, ſi qui, Judices, hoc robore animi, atque hac indole virtutis ac continentiae fuit, ut reſpueret omnes voluptates, omnemque vitae ſuae curſum in labore corporis, atque in animi contentione conficeret: quem non quies, non remiſſio, non aequalium ſtudia, non ludi, non convivia delectarent: nihil in vita expetendum putaret, niſi quod eſſet cum laude et cum dignitate conjunctum: hunc meâ ſententiâ divinis quibuſdam bonis inſtructum, atque ornatum puto. ex hoc genere illos fuiſſe arbitror, Camillos, Fabricios, Curios, omneſque eos, qui haec ex minimis tanta fecerunt. verum haec genera virtutum non ſolum in moribus noſtris, ſed vix jam in libris reperiuntur. chartae quoque, quae illam priſtinam ſeveritatem continebant, obſoleverunt; neque ſolum apud nos, qui hanc ſectam rationemque vitae re magis, quam verbis ſecuti ſumus, ſed etiam apud Graecos, doctiſſimos homines, quibus, cum facere non poſſent, loqui tamen et ſcribere honeſte et magnifice licebat. alia quaedam, mutatis Graeciae temporibus, praecepta

extiterunt. itaque alii voluptatis cauſa
omnia ſapientes facere dixerunt: neque
ab hac orationis turpitudine eruditi ho-
mines refugerunt. alii cum voluptate
dignitatem conjungendam putaverunt,
ut res maxime inter ſe repugnantes di-
cendi facultate conjungerent. illud u-
num directum iter ad laudem cum la-
bore qui probaverunt, prope jam ſoli in
ſcholis ſunt relicti. multa enim nobis
blandimenta natura ipſa genuit, quibus
ſopita virtus conniveret: et interdum
multas vias adoleſcentiae lubricas oſten-
dit, quibus illa inſiſtere, aut ingredi ſine
caſu aliquo, aut prolapſione vix poſſet;
et multarum rerum jucundiſſimarum va-
rietatem dedit, qua non modo haec aetas,
ſed etiam jam corroborata caperetur.
quamobrem ſi quem forte inveneritis,
qui aſpernetur oculis pulchritudinem re-
rum, non odore ullo, non tactu, non ſa-
pore capiatur, excludat auribus omnem
ſuavitatem: huic homini ego fortaſſe, et
pauci deos propitios, plerique autem ira-
18 tos putabunt. Ergo haec deſerta via,
et inculta, atque intercluſa jam frondi-
bus et virgultis relinquatur: detur alia

quid aetati: ſit adoleſcentia liberior: non omnia voluptatibus denegentur: non ſemper ſupèret vera illa et directa ratio: vincat aliquando cupiditas, voluptaſque rationem, dummodo illa in hoc genere praeſcriptio,moderatioque teneatur: parcat juventus pudicitiae ſuae, ne ſpoliet alienam: ne effundat patrimonium, ne foenore trucidetur, ne incurrat in alterius domum atque famam: ne probrum caſtis, labem integris, infamiam bonis inferat: ne quem vi terreat; ne interſit inſidiis: ſcelere careat: poſtremo, cum paruerit voluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludum aetatis, atque ad inanes haſce adoleſcentiae cupiditates; revocet ſe aliquando ad curam rei domeſticae, rei forenſis, rei publicae: ut ea, quae ratione antea non perſpexerat, ſatietate abjeciſſe, experiendo contempſiſſe videatur. ac multi et noſtra, et patrum, majorumque memoria, Judices, ſummi homines, et clariſſimi cives fuerunt, quorum cum adoleſcentiae cupiditates deferviſſent, eximiae virtutes, firmata jam aetate, extiterunt. ex quibus neminem mihi neceſſe eſt nominare: voſmet vobiſ-

Digitized by Google

cum recordamini. nolo enim cujuſquam fortis atque illuſtris viri ne minimum quidem erratum cum maxima laude conjungere. quod ſi facere vellem, multi à me ſummi atque ornatiſſimi viri praedicarentur; quorum partim nimia libertas in adoleſcentia, partim profuſa luxuries, magnitudo aeris alieni, ſumptus, libidines, nominarentur: quae multis poſteà virtutibus obtecta, adoleſcentiae, qui vellet, excuſatione defende-
19 ret. At vero in M. Caelio (dicam enim jam confidentiùs de ſtudiis ejus honeſtis, quoniam audeo quaedam, fretus veſtrâ ſapientiâ, libere confiteri) nulla luxuries reperietur, nulli ſumptus, nullum aes alienum, nulla conviviorum ac luſtrorum libido. quod quidem vitium ventris et gutturis non modo non minuit aetas hominibus, ſed etiam auget. amores autem, et hae deliciae quae vocantur, quae firmiore animo praeditis diutiùs moleſtae non ſolent eſſe, (mature enim et celeriter defloreſcunt) nunquam hunc occupatum impeditumque tenuerunt. audiſtis, cùm pro ſe diceret: audiſtis antea, cum accuſaret: (defenden-

Digitized by Google

di haec cauſâ, non gloriandi loquor) genus orationis, facultatem, copiam ſententiarum atque verborum, quae veſtra prudentia eſt, perſpexiſtis. atque in eo non ſolùm ingenium elucere ejus videbatis: quod ſaepe etiam ſi induſtriâ non alitur, valet tamen ipſum ſuis viribus: ſed inerat, niſi me propter benevolentiam forte fallebat, ratio et bonis artibus inſtituta, et cura et vigiliis elaborata. atque ſcitote, Judices, eas cupiditates, quae objiciuntur Caelio, atque haec ſtudia, de quibus diſputo, non facile in eodem homine eſſe poſſe. fieri enim non poteſt, ut animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, ſaepe nimia copia, inopia etiam nonnunquam impeditus, hoc, quidquid eſt, quod nos facimus in dicendo, non modo agendo, verum etiam cogitando poſſit ſuſtinere. an vos aliam cauſam eſſe ullam putatis, cur, in tantis praemiis eloquentiae, tanta voluptate dicendi, tanta laude, tanta gratia, tanto honore, tam ſint pauci, ſemperque fuerint, qui in hoc labore verſentur? obterendae ſunt omnes voluptates; relinquenda ſtudia delectationis, ludus, jocus,

Digitized by Google

convivium; ſermo eſt pene familiarium deſerendus. quae res in hoc genere homines a labore, ſtudioque dicendi deterret; non quò aut ingenia deficiant, aut doctrina puerilis. an hic, ſi ſeſe iſti vitae dediſſet, conſularem hominem admodum adoleſcens in judicium vocaviſſet? hic, ſi laborem fugeret, ſi obſtrictus voluptatibus teneretur, in hac acie quotidie verſaretur? appeteret inimicitias? in judicium vocaret? ſubiret periculum capitis? ipſo inſpectante populo Romano tot menſes aut de ſalute, aut de gloria dimicaret? Nihil igitur illa vicinitas redolet? nihil hominum fama? nihil Baiae denique ipſae loquuntur? illae vero non loquuntur ſolum, verum etiam perſonant, huc unius mulieris libidinem eſſe prolapſam, ut ea non modo ſolitudinem ac tenebras, atque haec flagitiorum integumenta non quaerat, ſed in turpiſſimis rebus frequentiſſima celebritate, et clariſſima luce laetetur. verum ſi quis eſt, qui etiam meretriciis amoribus interdictum juventuti putet: eſt ille quidem valde ſeverus: negare non poſſum: ſed abhorret non modo ab hujus ſeculi licen-

tia, verum etiam a majorum conſuetudine, atque conceſſis. quando enim hoc factum non eſt? quando reprehenſum? quando non permiſſum? quando denique fuit, ut, quod licet, non liceret? hic ego jam rem definiam: mulierem nullam nominabo: tantum in medio relinquam. ſi qua non nupta mulier domum ſuam patefecerit omnium cupiditati, palamque ſeſe in meretricia vita collocarit, virorum alieniſſimorum conviviis uti inſtituerit; ſi hoc in urbe, ſi in hortis, ſi in Baiarum illa celebritate faciet; ſi denique ita ſeſe geret, non inceſſu ſolum, ſed ornatu, atque comitatu; non flagrantia oculorum, non libertate ſermonis, ſed etiam complexu, oſculatione, aquis, navigatione, conviviis, ut non ſolum meretrix, ſed etiam procax videatur: cum hac ſi quis adoleſcens forte fuerit, utrum hic tibi, L. Herenni, adulter, an amator; expugnare pudicitiam, an explere libidinem voluiſſe videatur? obliviſcor jam injurias, Clodia: depono memoriam doloris mei: quae abs te crudeliter in meos, me abſente, facta ſunt, negligo. ne ſint haec in te dicta, quae

dixi. ſed ex te ipſa requiro; quoniam et
crimen accuſatores abs te, et teſtem ejus
criminis te ipſam dicunt ſe habere: ſi qua
mulier ſit hujuſmodi, qualem ego paulo
ante deſcripſi, tui diſſimilis, vita, inſti-
tutoque meretricio, cum hac aliquid ado-
leſcentem hominem habuiſſe rationis,
num tibi perturpe aut perflagitioſum eſſe
videatur? ea ſi tu non es, ſicut ego malo,
quid eſt, quod objiciant Caelio? ſin eam
te volunt eſſe, quid eſt, cur nos crimen
hoc, ſi tu contemnis, pertimeſcamus?
quare nobis da viam, rationemque defen-
ſionis. nam aut pudor tuus defendet, ni-
hil a M. Caelio petulantius eſſe factum:
aut impudentia et huic, et caeteris mag-
nam ad ſe defendendum facultatem da-
21 bit. Sed quoniam emerſiſſe jam e va-
dis, et ſcopulos praetervecta videtur ora-
tio mea, perfacilis mihi reliquus curſus
oſtenditur. duo ſunt enim crimina unâ
in muliere ſummorum facinorum: auri,
quod ſumptum a Clodia dicitur; et vene-
ni, quod ejuſdem Clodiae necandae cauſa
paraſſe Caelium criminantur. aurum
ſumpſit, ut dicitis, quod L. Lucceii ſervis
daret, per quos Alexandrinus Dio, qui

tum apud Lucceium habitabat, necaretur. magnum crimen vel in legatis inſidiandis, vel in ſervis ad hoſpitem domi necandum ſollicitandis: plenum ſceleris conſilium, plenum audaciae. quo quidem in crimine primum illud requiram, dixeritne Clodiae, quam ad rem aurum tum ſumeret, an non dixerit. ſi non dixit, cur dedit? ſi dixit, eodem ſe conſcientiae ſcelere devinxit. tune aurum ex armario tuo promere auſa es? tune Venerem illam tuam ſpoliatricem ſpoliare ornamentis? caeterum, cum ſcires, quantum ad facinus aurum hoc quaereretur, ad necem legati, ad L. Lucceii, ſanctiſſimi hominis atque integerrimi, labem ſceleris ſempiterni; huic facinori tanto tua mens liberalis conſcia, tua domus popularis miniſtra, tua denique hoſpitalis illa Venus adjutrix eſſe non debuit. vidit hoc Balbus: celatam eſſe Clodiam dixit, atque ita Caelium ad illam attuliſſe, ſe ad ornatum ludorum aurum quaerere. ſi tam familiaris erat Clodiae, quam tu eſſe vis, cum de libidine ejus tam multa dicis, dixit profecto, quo vellet aurum. ſi tam familiaris non erat, non dedit. ita ſi verum

tibi Caelius dixit, ô immoderata mulier,
ſciens tu aurum ad facinus dediſti: ſi non
22 eſt auſus dicere, non dediſti. Quid e-
go nunc argumentis huic crimini, quae
ſunt innumerabilia, reſiſtam? poſſum di-
cere, mores M. Caelii longiſſime a tanti
ſceleris atrocitate eſſe disjunctos; mini-
me eſſe credendum, homini tam ingeni-
oſo tamque prudenti non veniſſe in men-
tem, rem tanti ſceleris ignotis alieniſ-
que ſervis non eſſe credendam. poſſum
etiam illa et caeterorum patronorum, et
mea conſuetudine, ab accuſatore perqui-
rere, ubi ſit congreſſus cum ſervis Luc-
ceii Caelius: qui ei fuerit aditus. ſi per
ſe, qua temeritate? ſi per alium, per quem?
poſſum omnes latebras ſuſpicionum per-
agrare dicendo. non cauſa, non locus,
non facultas, non conſcius, non perfici-
endi, non occultandi maleficii ſpes, non
ratio ulla, non veſtigium maximi facino-
ris reperietur. ſed haec, quae ſunt ora-
toris propria: quae mihi non propter in-
genium meum, ſed propter hanc exerci-
tationem uſumque dicendi fructum ali-
quem ferre potuiſſent, cum a me ipſo la-
borata proferri viderentur, brevitatis

cauſâ relinquo omnia. habeo enim, Judices, quem vos ſocium veſtrae religionis jurisque jurandi facile eſſe patiamini, L. Lucceium, ſanctiſſimum hominem et graviſſimum teſtem: qui tantum facinus in famam, atque fortunas ſuas, neque non audiſſet illatum à Caelio, neque neglexiſſet, neque tuliſſet. an ille vir, illa humanitate praeditus, illis ſtudiis, artibus, atque doctrinâ, illius ipſius periculum, quem propter haec ipſa ſtudia diligebat, negligere potuiſſet? et, quod facinus in alienum hominem illatum ſeverè acciperet, id omiſiſſet curare in hoſpite? quod per ignotos actum cùm comperiſſet, doleret, id à ſuis tentatum negligeret? quod in agris locisve publicis factum reprehenderet, id in urbe ac ſuae domi coeptum eſſe leviter ferret? quod in alicujus agreſtis periculo non praetermitteret, id homo eruditus in inſidiis doctiſſimi hominis diſſimulandum putaret? ſed cur diutiùs vos, Judices, teneo? ipſius jurati religionem, auctoritatemque percipite, atque omnia diligenter teſtimonii verba cognoſcite. recita teſtimonium Lucceii. TESTIMONIUM LUCCEII.

Digitized by Google

quid expectatis amplius? an aliquam vocem putatis ipſam pro ſe cauſam, et veritatem poſſe mittere? haec eſt innocentiae defenſio, haec ipſius cauſae oratio, haec una vox veritatis. in crimine ipſo nulla ſuſpicio eſt, et in re nihil eſt argumenti: in negotio, quod actum eſſe dicitur, nullum veſtigium ſermonis, loci, temporis: nemo teſtis, nemo conſcius nominatur: totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinoroſa, ex libidinoſa domo: domus autem illa, quae tentata ſcelere iſto nefario dicitur, plena eſt integritatis, officii, religionis: ex qua domo recitatur vobis jurejurando devincta auctoritas: ut res minime dubitanda in contentione ponatur, utrum temeraria, procax, irata mulier finxiſſe crimen, an gravis, ſapiens, moderatuſque vir religioſe teſtimonium dixiſſe videatur.
23 Reliquum eſt igitur crimen de veneno: cujus ego neque principium invenire, neque evolvere exitum poſſum. quae fuit enim cauſa, quamobrem iſti mulieri venenum vellet dare Caelius? ne aurum redderet? num petivit? ne crimen haereret? num quis objecit? num

quis denique feciſſet mentionem, ſi hic nemini nomen detuliſſet? quin etiam Herennium dicere audiſtis, verbo ſe moleſtum non futurum fuiſſe Caelio, niſi iterum eadem de re ſuo familiari abſoluto nomen hic detuliſſet. credibile eſt igitur, tantum facinus nullam ob cauſam eſſe commiſſum? et vos non videtis fingi ſceleris maximi crimen, ut alterius cauſa ſceleris ſuſcipiendi fuiſſe videatur? cui denique commiſit? quo adjutore uſus eſt? quo ſocio? quo conſcio? cui tantum facinus, cui ſe, cui ſalutem ſuam credidit? ſervisne mulieris? ſic enim objectum eſt. et erat tam demens hic, cui vos ingenium certe tribuitis, etiam ſi caetera inimica oratione detrahitis, ut omnes ſuas fortunas alienis ſervis committeret? at quibus ſervis? refert enim magnopere id ipſum: hiſne, quos intelligebat non communi conditione ſervitutis uti, ſed licentius, liberius, familiarius cum domina vivere? quis enim hoc non videt, Judices? aut quis hoc ignorat, in ejuſmodi domo, in qua materfamilias meretricio more vivat: in qua nihil geratur, quod foras proferendum ſit; in qua luſtra, libidines,

Digitized by Google

luxuries, omnia denique inaudita vitia,
atque flagitia verſentur : hic ſervos, non
eſſe ſervos ? quibus omnia committan-
tur, per quos gerantur, qui verſentur iiſ-
dem in voluptatibus, quibus occulta cre-
dantur, ad quos aliquantum etiam ex
quotidianis ſumptibus ac luxuria redun-
det? id igitur Caelius non videbat ? ſi e-
nim tam familiaris erat mulieris, quam
vos vultis, iſtos quoque ſervos familiares
eſſe dominae ſciebat. ſin ei tanta conſue-
tudo, quanta a vobis inducitur, non e-
rat : quae cum ſervis potuit familiaritas
24 eſſe tanta? Ipſius autem veneni quae
ratio fingitur? ubi quaeſitum eſt? quem-
admodum paratum? quo pacto? cui, quo
in loco traditum? habuiſſe aiunt domi,
vimque ejus eſſe expertum in ſervo quo-
dam, ad rem ipſam parato, cujus perce-
leri interitu eſſe ab hoc comprobatum ve-
nenum. prô dii immortales ! cur inter-
dum in hominum ſceleribus maximis aut
connivetis, aut praeſentis fraudis poe-
nas in diem reſervatis? vidi enim, vidi,
et illum hauſi dolorem vel acerbiſſimum
in vita, cum Q. Metellus abſtraheretur è
ſinu gremioque patriae, cumque ille vir,

Digitized by Google

qui ſe natum huic imperio putavit, tertio die poſt, quam in curia, quam in Roſtris, quam in Republica floruiſſet, integerrima aetate, optimo habitu, maximis viribus, eriperetur indigniſſime bonis omnibus, atque univerſae civitati. quo quidem tempore ille moriens, cum jam caeteris ex partibus oppreſſa mens eſſet, extremum ſenſum ad memoriam reipublicae reſervabat: cum me intuens flentem ſignificabat interruptis atque morientibus vocibus, quanta impendêret procella urbi, quanta tempeſtas civitati: et cum parietem ſaepe feriens eum, qui cum Q. Catulo fuerat ei communis, crebro Catulum, ſaepe me, ſaepiſſime rempublicam nominabat: ut non tam ſe emori, quam ſpoliari ſuo praeſidio cum patriam, tum etiam me doleret. quem quidem virum ſi nulla vis repentini ſceleris ſuſtuliſſet: quonam modo ille furenti fratri ſuo patrueli conſularis reſtitiſſet, qui conſul incipientem furere, atque conantem, ſua ſe manu interfecturum, audiente ſenatu, dixerit? ex hac igitur domo progreſſa iſta mulier, de veneni celeritate dicere audebit? nonne ipſam domum metuet, ne

Digitized by Google

quam vocem eliciat? non parietes conſcios,non noctem illam funeſtam ac luctuoſam perhorreſcet? ſed revertar ad crimen. etenim haec facta illius clariſſimi ac fortiſſimi viri mentio, et vocem meam fletu debilitavit, et mentem dolore impedivit. Sed tamen. venenum unde fuerit, quemadmodum paratum ſit, non dicitur. datum eſſe hoc aiunt P. Licinio, pudenti adoleſcenti et bono, Caelii familiari: conſtitutum factum eſſe cum ſervis, ut venirent ab balneas Xenias: eòdem Licinium eſſe venturum, atque iis veneni pyxidem traditurum. hîc primum illud requiro: quid attinuerit illud ferri in eum locum conſtitutum: cur illi ſervi non ad Caelium domum venerint. ſi manebat tanta illa conſuetudo Caelii cum Clodia, tantaque familiaritas: quid ſuſpicionis eſſet, ſi apud Caelium mulieris ſervus viſus eſſet? ſin autem jam ſuberat ſimultas, extincta erat conſuetudo, diſcidium extiterat: hinc illae lacrymae nimirum, et haec cauſa eſt horum omnium ſcelerum, atque criminum. immo, inquit, cum ſervi ad dominam rem iſtam et maleficium Caelii detuliſſent, mulier in-

genioſa praecepit ſuis, ut omnia Caelio pollicerentur: ſed, ut venenum, cum a Licinio traderetur, manifeſto comprehendi poſſet, conſtitui locum juſſit, balneas Xenias, ut eò mitteret amicos, qui deliteſcerent: deinde repente, cùm veniſſet Licinius, ut venenum traderet; proſilirent, hominemque comprehenderent. Quae qui- 26
dem omnia, Judices, perfacilem rationem habent reprehendendi. cur enim balneas publicas potiſſimum conſtituerat? in quibus non invenio, quae latebra togatis hominibus eſſe poſſit. nam, ſi eſſent in veſtibulo balnearum, non laterent. ſin ſe in intimum conjicere vellent: nec ſatis commode calceati et veſtiti id facere poſſent, et fortaſſe non reciperentur, niſi forte mulier potens quadrantariâ illâ permutatione familiaris facta erat balneatori. atque equidem vehementer expectabam, quinam iſti viri boni, teſtes hujus manifeſto deprehenſi veneni dicerentur. nulli enim ſunt adhuc nominati. ſed non dubito, quin ſint pergraves, qui primum ſint talis foeminae familiares; deinde eam provinciam ſuſceperint, ut in balneas contruderentur: quod illa, niſi a viris

Digitized by Google

honeſtiſſimis ac pleniſſimis dignitatis,
quàm velit ſit potens, nunquam impetra-
viſſet. ſed quid ego de dignitate iſtorum
teſtium loquor? virtutem eorum, dili-
gentiamque cognoſcite. in balneis deli-
tuerunt: teſtes egregios! deinde temere
proſiluerunt: homines gravitati deditos!
ſic enim fingunt, cùm Licinius veniſſet,
pyxidem teneret in manu, conaretur tra-
dere, nondum tradidiſſet, tum repente
evolaſſe iſtos praeclaros teſtes ſine nomi-
ne: Licinium autem, cum jam manum
ad tradendum pyxidem porrexiſſet, re-
traxiſſe, atque illo repentino hominum
impetu ſe in fugam conjeciſſe. ô magna
vis veritatis, quae contra hominum in-
genia, calliditatem, ſolertiam, contra-
que fictas omnium inſidias, facile ſe per
27 ſe ipſa defendat! Verùm haec tota
fabella veteris, et plurimarum fabula-
rum poetriae, quàm eſt ſine argumen-
to? quàm nullum invenire exitum po-
teſt? quid enim iſti tot viri (nam neceſ-
ſe eſt fuiſſe non paucos, ut et comprehen-
di Licinius facilè poſſet, et res multorum
oculis eſſet teſtatior) cur Licinium de
manibus amiſerunt? quî minùs enim Li-

Digitized by Google

cinius comprehendi potuit, cum ſe retraxit, ne pyxidem traderet, quam ſi non retraxiſſet? erant enim illi poſiti, ut comprehenderent Licinium: ut manifeſtò Licinius teneretur, aut cum retineret venenum, aut cum tradidiſſet. hoc fuit totum conſilium mulieris, haec iſtorum provincia, qui rogati ſunt: quos quidem tu quamobrem temerè proſiluiſſe dicas, atque ante tempus, non reperio. fuerant hoc rogati: fuerant ad hanc rem collocati, ut venenum, ut inſidiae, facinus denique ipſum ut manifeſto comprehenderetur. potueruntne meliori tempore proſilire, quàm cum Licinius veniſſet? cum in manu teneret veneni pyxidem? quae ſi cum jam erat tradita ſervis, evaſiſſent ſubitò ex balneis mulieris amici, Liciniumque comprehendiſſent: imploraret hominum fidem, atque a ſe illam pyxidem traditam pernegaret: quem quomodo illi reprehenderent? vidiſſe ſe dicerent? primum ad ſe revocarent maximi facinoris crimen: deinde id ſe vidiſſe dicerent, quod, quo loco collocati fuerant, non potuiſſent videre. tempore igitur ipſo ſe oſtenderunt,

Digitized by Google

cum Licinius veniſſet, pyxidem expedi-
ret, manum porrigeret, venenum trade-
ret. mimi ergo eſt jam exitus, non fa-
bulae: in quo cùm clauſula non inveni-
tur, fugit aliquis è manibus: deinde ſca-
28 billa concrepant, aulaeum tollitur. Quae-
ro enim, cur Licinium titubantem, haeſi-
tantem, cedentem, fugere conantem, mu-
lieraria manus iſta de manibus emiſerit:
cur non comprehenderint: cur non ip-
ſius confeſſione, multorum oculis, faci-
noris denique voce, tanti ſceleris crimen
expreſſerint? an timebant, ne tot unum,
valentes imbecillum, alacres perterritum
ſuperare non poſſent? nullum argumen-
tum in re, nulla ſuſpicio in cauſa, nullus
exitus criminis reperietur. itaque haec
cauſa, ab argumentis, a conjectura, ab iis
ſignis, quibus veritas illuſtrari ſolet, ad
teſtes tota traducta eſt. quos quidem ego
teſtes, Judices, non modo ſine ullo timo-
re, ſed etiam cum aliqua ſpe delectationis
expecto. praegeſtit animus jam videre,
primum lautos juvenes, mulieris beatae
ac nobilis familiares; deinde fortes vi-
ros, ab imperatrice in inſidiis atque in
praeſidio balnearum locatos. ex quibus

Digitized by Google

requiram, quonam modo latuerint, aut
ubi. alveuſne ille, an equus Trojanus
fuerit, qui tot invictos viros, muliebre
bellum gerentes, tulerit, ac texerit. illud
vero reſpondere cogam, cur tot viri ac ta-
les hunc et unum etiam imbecillum, quàm
videtis, non aut ſtantem comprehende-
rint, aut fugientem conſecuti ſint. qui
ſe nunquam profecto, ſi iſtum in locum
proceſſerint, explicabunt: quam volent
in conviviis faceti, dicaces, nonnunquam
etiam ad vinum diſerti ſint. alia fori vis
eſt, alia triclinii: alia ſubſelliorum ratio,
alia lectorum: non idem judicum, comeſ-
ſatorumque conſpectus: lux denique
longe alia eſt ſolis, et lychnorum. quam-
obrem excutiemus omnes iſtorum delici-
as, omnes ineptias, ſi prodierint. ſed, ſi
me audiant, navent aliam operam, aliam
ineant gratiam, in aliis ſe rebus oſten-
tent: vigeant apud iſtam mulierem venuſ-
tate: dominentur ſumptibus: haereant,
jaceant, deſerviant: capiti vero innocen-
tis, et fortunis parcant. At ſunt ſervi 29
illi de cognatorum ſententia, nobiliſſimo-
rum et clariſſimorum hominum, manu-
miſſi. tandem aliquid invenimus, quod

Digitized by Google

iſta mulier de ſuorum propinquorum, fortiſſimorum virorum, ſententia, atque auctoritate feciſſe videatur. ſed ſcire cupio, quid habeat argumenti iſta manumiſſio: in qua aut crimen eſt Caelio quaeſitum, aut quaeſtio ſublevata, aut multarum rerum conſciis ſervis cum cauſa praemium perſolutum. at propinquis placuit. cur non placeret, cum rem tute ad eos non ab aliis tibi allátam, ſed à te ipſa compertam, deferre diceres? hic etiam miramur, ſi illam commentitiam pyxidem obſcoeniſſima ſit fabula conſecuta? nihil eſt, quod in ejuſmodi mulierem non cadere videatur. audita, et percelebrata ſermonibus res eſt. percipitis animis, Judices, jamdudum quid velim, vel potius, quid nolim dicere. quod etiam ſi eſt factum, certe a Caelio non eſt factum. quid enim attinebat? eſt enim ab aliquo fortaſſe adoleſcente, non tam inſulſo, quam non verecundo. ſin autem eſt fictum: non illud quidem modeſtum, ſed tamen eſt non inficetum mendacium. quod profecto nunquam hominum ſermo atque opinio comprobaſſet, niſi omnia, quae cum turpitudine aliqua dicerentur, in iſ-

tam quadrare apte viderentur. dicta eſt a me cauſa, Judices, et perorata. jam intelligitis, quantum judicium ſuſtineatis, quanta res ſit commiſſa vobis. de vi quaeritis. quae lex ad imperium, ad majeſtatem, ad ſtatum patriae, ad ſalutem omnium pertinet: quam legem Q. Catulus armatâ diſſenſione civium, reipublicae penè extremis temporibus tulit: quaeque lex, ſedata illa flamma conſulatûs mei, fumantis reliquias conjurationis extinxit. hac enim lege Caelii adoleſcentia non ad reipublicae poenas, ſed ad mulieris libidines et delicias depoſcitur. At- 30
que hoc etiam loco M. Camurti, et C. Eſerni damnatio praedicatur. ô ſtultitiamne dicam, an impudentiam ſingularem! audetiſne, cum ab ea muliere veniatis, facere iſtorum hominum mentionem? audetiſne excitare tanti flagitii memoriam, non extinctam illam quidem, ſed repreſſam vetuſtate? quo enim illi crimine, peccatoque perierunt? nempe quod ejuſdem mulieris dolorem, et injuriam Vettiano nefario ſunt ſtupro perſecuti. ergo, ut audiretur Vettii nomen in cauſa, ut illa vetus Afrania fabula refricaretur, idcir-

eo Camurti, et Eſerni cauſa eſt renovata? qui quanquam lege de vi certe non tenebantur, eo maleficio tamen erant implicati, ut ex nullius legis laqueis emittendi viderentur. M. vero Caelius cur in hoc judicium vocatur? cui neque proprium quaeſtionis crimen objicitur, nec vero aliquid ejuſmodi, quod ſit a lege ſejunctum, et cum veſtra ſeveritate conjunctum. cujus prima aetas dedita diſciplinis fuit, iiſque artibus, quibus inſtruimur ad hunc uſum forenſem, ad capeſſendam rempublicam, ad honorem, gloriam, dignitatem. iis autem fuit amicitiis majorum natu, quorum imitari induſtriam, continentiamque maxime velit: iis aequalium ſtudiis, ut eundem, quem optimi ac nobiliſſimi, petere curſum laudis videretur. cum autem paulum jam roboris acceſſiſſet aetati, in Africam profectus eſt, Q. Pompeio proconſuli contubernalis, caſtiſſimo viro, atque omnis officii diligentiſſimo: in qua provincia cum res erant et poſſeſſiones paternae, tum etiam uſus quidam provincialis, non ſine cauſa a majoribus huic aetati tributus. diſceſſit illinc Pompeii

judicio probatiſſimus, ut ipſius teſtimo-
nio cognoſcetis. voluit vetere inſtituto,
eorum adoleſcentium exemplo, qui poſt
in civitate ſummi viri et clariſſimi cives
extiterunt, induſtriam ſuam a populo
Romano ex aliqua illuſtri accuſatione
cognoſci. Vellem aliò potius eum cu- 31
piditas gloriae detuliſſet. ſed abiit hujus
tempus querelae. accuſavit C. Antonium,
collegam meum: cui miſero praeclari in
rempublicam beneficii memoria nihil pro-
fuit, nocuit opinio maleficii cogitati.
poſtea nemini conceſſit aequalium, plus
ut in foro, plus ut in negotiis verſaretur,
cauſiſque amicorum, plus ut valeret in-
ter ſuos gratiâ. quae niſi vigilantes ho-
mines, niſi ſobrii, niſi induſtrii, conſequi
non poſſunt, omnia labore et diligentiâ
eſt conſecutus. in hoc flexu quaſi aeta-
tis (nihil enim occultabo, fretus huma-
nitate ac ſapientia veſtra) fama adoleſcen-
tis paulum haeſit ad metas notitia nova
mulieris, et infelici vicinitate, et inſo-
lentia voluptatum. quae cùm incluſae
diutiùs, et prima aetate compreſſae, et
conſtrictae fuerunt, ſubitò ſe nonnun-
quam profundunt, atque ejiciunt univer-

ſae. qua ex vita, vel dicam, quo ex ſermone (nequaquam enim tantum erat, quantum homines loquebantur) verùm ex eo, quidquid erat, emerſit, totumque ſe ejecit, atque extulit: tantumque abeſt ab illius familiaritatis infamia, ut ejuſdem nunc ab ſeſe inimicitias, odiumque propulſet. atque ut iſte interpoſitus ſermo deliciarum, deſidiaeque moreretur, (fecit me mehercule invito, et multum repugnante, ſed tamen fecit) nomen amici mei de ambitu detulit; quem abſolutum inſequitur, revocat: nemini noſtrûm obtemperat: eſt violentior, quam vellem. ſed ego non loquor de ſapientia, quae non cadit in hanc aetatem: de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam: quae ſtudia in his jam aetatibus noſtris contractiora eſſe debent: in adoleſcentia verò, tanquam in herbis, ſignificant, quae virtutis maturitas, et quantae fruges induſtriae ſint futurae. etenim ſemper magno ingenio adoleſcentes refrenandi potius a gloria, quam incitandi fuerunt: amputanda plura ſunt illi aetati, ſiquidem efflorescit ingenii laudibus, quam inſeren-

Digitized by Google

da. quare,ſi cui nimium efferviſſe videtur hujus vel in ſuſcipiendis, vel in gerendis inimicitiis vis, ferocitas, pertinacia: ſi quem etiam minimorum horum aliquid offendit, ſi purpurae genus, ſi amicorum catervae,ſi ſplendor,ſi nitor: jam iſta deferverint: jam aetas omnia, jam iſta dies mitigarit. Conſervate igitur reipublicae, 32
Judices, civem bonarum artium, bonarum partium,bonorum virorum.promitto hoc vobis, et reipublicae ſpondeo, ſi modo nos ipſi reipublicae ſatisfecimus, nunquam hunc a noſtris rationibus ſejunctum fore. quod cum fretus noſtra familiaritate promitto,tum quod duriſſimis ſe ipſe legibus jam obligarit. neque enim poteſt, qui hominem conſularem, quod ab eo rempublicam violatam diceret, in judicium vocarit, ipſe eſſe in republica civis turbulentus: non poteſt, qui ambitu ne abſolutum quidem patitur eſſe abſolutum, ipſe impune unquam eſſe largitor. habet a M. Caelio reſpublica, Judices, duas accuſationes, vel obſides periculi, vel pignora voluntatis. quare oro, obteſtorque vos, Judices, ut qua in civitate paucis his diebus Sex. Clodius

Digitized by Google

abſolutus ſit, quem vos per biennium aut miniſtrum ſeditionis, aut ducem vidiſtis: qui aedes ſacras, qui cenſum populi Romani, qui memoriam publicam ſuis manibus incendit, hominem ſine re, ſine fide, ſine ſpe, ſine ſede, ſine fortunis: ore, lingua, manu, vita omni inquinatum: qui Catuli monumentum afflixit, meam domum diruit, mei fratris incendit: qui in Palatio, atque in urbis oculis ſervitia ad caedem, et inflammandam urbem incitavit: in ea civitate ne patiamini illum abſolutum muliebri gratia; M. Caelium, libidini muliebri condonatum: ne eadem mulier cum ſuo conjuge, et fratre turpiſſimum latronem eripuiſſe, et honeſtiſſimum adoleſcentem oppreſſiſſe videatur. quod cum hujus vobis adoleſcentiam propoſueritis, conſtituitote vobis ante oculos etiam hujus miſeri ſenectutem, qui hoc unico filio nititur, in hujus ſpe requieſcit, hujus unius caſum pertimeſcit: quem vos ſupplicem veſtrae miſericordiae, ſervum poteſtatis, abjectum non tam ad pedes, quam ad mores, ſenſuſque veſtros, vel recordatione parentum veſtrorum, vel liberorum jucunditate ſuſ-

Digitized by Google

tentate: ut in alterius dolore, vel pietati, vel indulgentiae veſtrae ſerviatis. nolite, Judices, aut hunc jam natura ipſa occidentem, velle maturius extingui vulnere veſtro, quam ſuo fato: aut hunc nunc primum floreſcentem, firmata jam ſtirpe virtutis, tanquam turbine aliquo, aut ſubita tempeſtate pervertere. conſervate parenti filium, parentem filio: ne aut ſenectutem jam prope deſperatam contempſiſſe, aut adoleſcentiam plenam ſpei maximae, non modo non aluiſſe vos, ſed etiam perculiſſe, atque afflixiſſe videamini. quem ſi vobis, ſi ſuis, ſi reipublicae conſervatis, addictum, deditum, obſtrictum vobis, ac liberis veſtris habebitis: omniumque hujus nervorum, ac laborum vos potiſſimum, Judices, fructus uberes, diuturnoſque capietis.

DE

PROVINCIIS CONSULARIBUS.

ORATIO XXXV.

SI quis veſtrûm, Patres conſcripti, exſpectat, quas ſim provincias decreturus, conſideret ipſe ſecum, qui mihi homines ex provinciis potiſſimum detrahendi ſint: non dubitabit, quid me ſentire conveniat, cùm, quid mihi ſentire neceſſe ſit, cogitarit. ac, ſi princeps eam ſententiam dicerem, laudaretis profectò: ſi ſolus; certe ignoſceretis. etiam ſi paulo minus utilis vobis ſententia videretur; veniam tamen aliquam dolori meo tribueretis. nunc vero, Patres conſcripti, non parva afficior voluptate, vel quod hoc maxime reipublicae conducit, Syriam, Macedoniamque decerni, ut dolor meus nihil a communi utilitate diſſentiat: vel quòd habeo auctorem P. Servili-

Digitized by Google

um, qui ante me ſententiam dixit, virum clariſſimum, et cum in univerſam rempublicam, tum etiam erga meam ſalutem, fide ac benevolentia ſingulari. quod ſi ille et paulo ante, et quotieſcunque ei locus dicendi ac poteſtas fuit, Gabinium et Piſonem, duo reipublicae portenta, ac pene funera, cum propter alias cauſas, tum maxime propter illud inſigne ſcelus eorum, et importunam in me crudelitatem, non ſolum ſententia ſua, ſed etiam verborum gravitate eſſe notandos putavit: quonam me animo in eos eſſe oportet, cujus illi ſalutem pro pignore tradiderunt ad explendas ſuas cupiditates? ſed ego in hac ſententia dicenda non parebo dolori meo, nec iracundiae ſerviam. quo animo unuſquiſque veſtrûm debet eſſe in illos, hoc ero: praecipuum illum et proprium ſenſum doloris mei, quem tamen vos communem ſemper vobis mecum eſſe duxiſtis, à ſententia dicenda amovebo: ad ulciſcendi tempora reſervabo. Quatuor ſunt provinciae, Patres conſcripti, 2
de quibus adhuc intelligo ſententias eſſe dictas: Galliae duae, quas hoc tempore uno imperio videmus eſſe conjunctas; et

Digitized by Google

Syria, et Macedonia: quas, vobis invitis et oppreſſis, peſtiferi illi conſules pro everſae reipublicae praemiis occupaverunt: decernendae nobis ſunt lege Sempronia duae. quid eſt, quod poſſimus de Syria, Macedoniaque dubitare? mitto, quod eas ita partas habent ii, qui nunc obtinent, ut non ante attigerint, quam hunc ordinem condemnarint: quam auctoritatem veſtram e civitate exterminarint: quam fidem publicam, quam perpetuam populi Romani ſalutem, quam me, ac meos omnes foediſſime, crudeliſſimeque vexarint. omnia domeſtica illa, atque urbana mitto; quae tanta ſunt, ut nunquam Annibal huic urbi tantum mali optarit, quantum illi effecerint. ad ipſas venio provincias. quarum Macedonia, quae erat antea munita plurimorum imperatorum non turribus, ſed tropaeis; quae multis victoriis erat jamdiu, triumphiſque pacata; ſic a Barbaris, quibus eſt propter avaritiam pax erepta, vexatur, ut Theſſalonicenſes, poſiti in gremio imperii noſtri, relinquere oppidum, et arcem munire cogantur: ut via illa noſtra, quae per Macedoniam eſt uſque ad Hel-

leſpontum militaris, non ſolum excurſi-
onibus Barbarorum ſit infeſta, ſed etiam
caſtris Threciis diſtincta, ac notata. ita
gentes eae, quae, ut pace uterentur, vim
argenti dederant praeclaro noſtro impe-
ratori; ut exhauſtas domos replere poſ-
ſent, pro empta pace bellum nobis prope
juſtum intulerunt. jam vero exercitus il-
le noſter, ſuperbiſſimo delectu, et duriſſi-
ma conquiſitione collectus, omnis inte-
riit. Magno hoc dico cum dolore. 3
miſerandum in modum milites populi
Romani capti, necati, deſerti, diſſipati
ſunt; incuria, fame, morbo, vaſtitate
conſumpti: ut, quod eſt indigniſſimum,
ſcelus imperatoris in poenam exercitus
expetitum eſſe videatur. atque hanc Ma-
cedoniam, domitis jam gentibus finiti-
mis, Barbariaque compreſſa, pacatam ip-
ſam per ſe et quietam tenui praeſidio, at-
que exigua manu, etiam ſine imperio, per
legatos nomine ipſo populi Romani tue-
bamur: quae nunc conſulari imperio, at-
que exercitu ita vexata eſt, vix ut ſe poſ-
ſit diuturna pace recreare: cum interea,
quis veſtrûm hoc non audivit, quis igno-
rat, Achaeos ingentem pecuniam pen-

Digitized by Google

dere L. Piſoni quotannis? vectigal ac portorium Dyrrhachinorum totum in hujus unius quaeſtum eſſe converſum? urbem Byzantiorum, vobis atque huic imperio fideliſſimam, hoſtilem in modum eſſe vexatam? quo ille, poſteaquam nihil exprimere ab egentibus, nihil ulla vi à miſeris extorquere potuit, cohortes in hiberna miſit: his praepoſuit, quos putavit fore diligentiſſimos ſatellites ſcelerum, miniſtros cupiditatum ſuarum. omitto juriſdictionem in libera civitate contra leges, ſenatuſque conſulta: caedes relinquo, libidines praetereo: quarum acerbiſſimum extat indicium, et ad inſignem memoriam turpitudinis, et péne ad juſtum imperii noſtri odium, quod conſtat, nobiliſſimas virgines ſe in puteos abjeciſſe, et morte voluntaria neceſſariam tupitudinem depuliſſe. nec haec idcirco omitto, quod non graviſſima ſint,
4 ſed quia nunc ſine teſte dico. Ipſam vero urbem Byzantiorum fuiſſe refertiſſimam atque ornatiſſimam ſignis, quis ignorat? quae illi, exhauſti ſumptibus, belliſque maximis, cum Mithridaticos impetus, totumque Pontum armatum, ef-

Digitized by Google

ferveſcentem in Aſiam, atque erumpentem, aegre repulſum, et cervicibus interclufum ſuis, ſuſtinerent, tum, inquam, Byzantii, et poſtea ſigna illa, et reliqua urbis ornamenta, ſanctiſſime cuſtodita, tenuerunt. te imperatore infeliciſſimo et teterrimo, Caeſonine Calventi, civitas libera, et proximis ſuis beneficiis à ſenatu et a populo Romano liberata, ſic ſpoliata, atque nudata eſt, ut, niſi C. Virgilius, legatus, vir fortis et innocens, interveniſſet, unum ſignum Byzantii ex maximo numero nullum haberent. quod fanum in Achaia, qui locus, aut lucus in Graecia tota tam ſanctus fuit, in quo ullum ſimulacrum, ullum ornamentum reliquum ſit? emiſti a foediſſimo tribuno plebis, tum in illo naufragio hujus urbis, quam tu idem, qui gubernare debueras, everteras: tum, inquam, emiſti grandi pecunia, ut tibi de pecuniis creditis jus in liberos populos contra ſenatus-conſultum, et contra legem generi tui dicere liceret. id emptum ita vendidiſti, ut aut jus non diceres, aut bonis cives Romanos everteres. quorum ego nihil nunc, Patres conſcripti, in hominem ipſum;

Digitized by Google

de provincia diſputo. itaque omnia illa, quae et ſaepe audiſtis, et tenetis animis, etiam ſi non audiatis, praetermitto: nihil de hac ejus urbana, quam ille praeſens in oculis veſtris mentibuſque defixit, audacia loquor: nihil de ſuperbia, nihil de contumacia, nihil de crudelitate diſputo. lateant libidines ejus illae tenebricoſae, quas fronte et ſupercilio, non pudore et temperantia contegebat: de provincia, quod agitur, id diſputo. huic vos non ſummittetis? hunc diutius manere patiemini? cujus, ut provinciam tetigit, ſic fortuna cum improbitate certavit, ut nemo poſſet, utrum poſterior, an infelicior eſſet, judicare. an vero in Syria diutius eſt Semiramis illa retinenda? cujus iter in provinciam fuit ejuſmodi, ut rex Ariobarzanes conſulem veſtrum ad caedem faciendam, tanquam aliquem Threcem conduceret. deinde adventus in Syriam primus, equitatûs habuit interitum: poſt conciſae ſunt optimae cohortes. igitur in Syria, imperatore illo, nihil aliud actum eſt, niſi pactiones pecuniarum cum tyrannis, deciſiones, direptiones, latrocinia, caedes, cum palam populi Roma-

Digitized by Google

ni imperator, inſtructo exercitu, dexteram tendens, non ad laudem milites hortaretur, ſed omnia ſibi et empta, et emenda eſſe clamaret. Jam vero publicanos miſeros (me etiam miſerum, illorum ita de me meritorum miſeriis, ac dolore) tradidit in ſervitutem Judaeis, et Syris, nationibus natis ſervituti. ſtatuit ab initio, et in eo perſeveravit, jus publicano non dicere: pactiones ſine ulla injuria factas reſcidit: cuſtodias ſuſtulit: vectigales multos, ac ſtipendiarios liberavit: quo in oppido ipſe eſſet, aut quo veniret, ibi publicanum, aut publicani ſervum eſſe vetuit. quid multa? crudelis haberetur, ſi in hoſtem animo fuiſſet eo, quo fuit in cives Romanos, ejus ordinis praeſertim, qui eſt ſemper, dignitate ſua, benignitate magiſtratûs ſuſtentatus. itaque videtis, Patres conſcripti, non temeritate redemptionis, aut negotii gerendi inſcitia, ſed avaritia, ſuperbia, crudelitate Gabinii, pene afflictos jam atque everſos publicanos: quibus quidem vos, in his anguſtiis aerarii, tamen ſubveniatis neceſſe eſt: etſi jam multis non poteſtis: qui propter illum hoſtem ſenatûs, inimi-

Digitized by Google

ciſſimum ordinis equeſtris, bonorumque omnium, non ſolum bona, ſed etiam honeſtatem miſeri deperdiderunt: quos non parſimonia, non continentia, non virtus, non labor, non ſplendor tueri potuit contra illius helluonis et praedonis audaciam. quid? qui ſe etiam nunc ſubſidiis patrimonii, aut amicorum liberalitate ſuſtentant, hos perire patiemur? an, ſi qui frui publico non potuit per hoſtem, hic tegitur ipſa lege cenſoria: quem is frui non ſinit, qui eſt, etiam ſi non appellatur, hoſtis, huic ferri auxilium non oportet? retinete igitur in provincia diutius eum, qui de ſociis cum hoſtibus, de civibus cum ſociis faciat pactiones: qui hoc etiam ſe pluris eſſe, quam collegam, putet, quod ille vos triſtitia, vultuque deceperit, ipſe nunquam ſe minus, quam erat, nequam eſſe ſimularit. Piſo autem alio quodam modo gloriatur, ſe brevi tempore perfeciſſe, ne C. Gabinius unus omnium nequiſſimus exiſtimaretur. hos vos de provinciis, ſi non aliquando deducendi eſſent, deripiendos non putaretis? et has duplices peſtes ſociorum, militum clades, publicanorum ruinas, pro-

Digitized by Google

vinciarum vaſtitates, imperii maculas, teneretis? at iidem vos, anno ſuperiore, hos eoſdem revocabatis, cum in provincias jam perveniſſent. quo tempore ſi liberum veſtrum judicium fuiſſet, nec toties dilata res, nec ad extremum è manibus erepta eſſet, reſtituiſſetis, id quod cupiebatis, veſtram auctoritatem, iis, per quos erat amiſſa, revocatis, et his ipſis praemiis extortis, quae erant pro ſcelere, atque everſione patriae conſecuti. Quam 6
poenam ſi tum aliorum opibus, non ſuis, invitiſſimis vobis, evolarunt: at aliam multò majorem, gravioremque ſubierunt. quae enim homini, in quo aliquis ſi non famae pudor, at ſupplicii timor eſt, gravior poena accidere potuit, quàm non credi literis iis, quae rem bene geſtam in bello nuntiarent? hoc ſtatuit ſenatus, cum frequens ſupplicationem Gabinio denegavit: primum homini, ſceleribus, flagitiis contaminatiſſimo, nihil eſſe credendum: deinde à proditore, atque eo, quem praeſentem hoſtem reipublicae cognoſſet, bene rem geri non potuiſſe: poſtremo, ne deos quidem immortales velle aperiri ſua templa, et ſibi ſupplicari ho-

minis impuriſſimi et ſceleratiſſimi nomi-
ne. itaque ille alter, aut ipſe eſt homo
doctus, et a ſuis Graecis ſubtilius erudi-
tus, quibuſcum jam in exoſtra helluatur,
antea poſt ſiparium ſolebat: aut amicos
habet prudentiores, quam Gabinius, cu-
7 jus nullae literae perferuntur. Hoſce
igitur imperatores habebimus? quorum
alter non audet nos certiores facere, ne
imperator appelletur: alterum, ſi tabel-
larii non ceſſarint, neceſſe eſt paucis die-
bus poeniteat audere. cujus amici, ſi qui
ſunt, aut ſi belluae tam immani tamque
tetrae poſſunt ulli eſſe amici, hac conſo-
latione utuntur, etiam T. Albucio ſup-
plicationem hunc ordinem denegaſſe.
quod eſt primùm diſſimile. res in Sardi-
nia cum maſtrucatis latrunculis a pro-
praetore unâ cohorte auxiliariâ geſta, et
bellum cum maximis Syriae gentibus, ac
tyrannis, conſulari exercitu imperioque
confectum. deinde Albucius, quod a ſe-
natu petebat, ipſe ſibi in Sardinia ante de-
creverat. conſtabat enim, Graecum ho-
minem ac levem in ipſa provincia quaſi
triumphaſſe. itaque hanc ejus temerita-
tem ſenatus ſupplicatione denegata no-

Digitized by Google

tavit. ſed fruatur ſanè hoc ſolatio: at-
que hanc inſignem ignominiam, quoni-
am uni, praeter ſe, inuſta eſt, putet eſſe
leviorem, dummodo, cujus exemplo ſe
conſolatur, ejus exitum expectet: prae-
ſertim cum in Albucio nec Piſonis libi-
dines, nec audacia Gabinii fuerit; hac
tamen una plagâ conciderit, ignominiâ
ſenatus. atqui duas Gallias qui decernit
conſulibus duobus, hos retinet ambos:
qui autem alteram Galliam, et aut Syri-
am, aut Macedoniam, tamen alterum re-
tinet, et in utriuſque pari ſcelere diſpa-
rem conditionem facit. faciam, inquit,
illas praetorias, ut Piſoni et Gabinio ſuc-
cedatur ſtatim. ſi hic ſinat. tum enim tri-
bunus intercedere poterit, nunc non pot-
eſt. itaque ego idem, qui nunc conſuli-
bus iis, qui deſignati erunt, Syriam, Ma-
cedoniamque decerno, decernam eaſdem
praetorias, ut et praetores annuas pro-
vincias habeant, et eos quam primum vi-
deamus, quos animo aequo videre non
poſſumus. Sed mihi credite: nunquam 9
ſuccedetur illis, niſi cùm ea lege referetur,
qua intercedi de provinciis non licebit.
itaque, hoc tempore amiſſo, annus eſt in-

teger vobis expectandus : quo interjecto, civium calamitas, ſociorum aerumna, ſceleratiſſimorum hominum impunitas propagatur. quòd ſi eſſent illi optimi viri, tamen ego mea ſententia C. Caeſari ſuccedendum nondum putarem. qua de re dicam, Patres conſcripti, quod ſentio, atque illam interpellationem mei familiariſſimi, qua paulo ante interrupta eſt oratio mea, non pertimeſcam. negat me vir optimus inimiciorem Gabinio debere eſſe, quam Caeſari. omnem enim illam tempeſtatem, cui ceſſerim, Caeſare impulſore atque adjutore eſſe excitatam. cui ſi primum ſic reſpondeam, me communis utilitatis habere rationem, non doloris mei: poſſimne probare, cum id me facere dicam, quod exemplo fortiſſimorum et clariſſimorum civium facere poſſim? an non Tib. Gracchus (patrem dico, cujus utinam filii ne degeneraſſent a gravitate paterna) tantam laudem eſt adeptus, quòd tribunus plebis ſolus ex toto illo collegio L. Scipioni auxilio fuit, inimiciſſimus et ipſius, et fratris ejus Africani, juravitque in concione, ſe in gratiam non rediiſſe; ſed alienum ſibi vi-

deri dignitate imperii, quò duces eſſent hoſtium, Scipione triumphante, ducti, eòdem ipſum duci, qui triumphaſſet? quis plenior inimicorum fuit C. Mario? L. Craſſus, M. Scaurus. aliine inimici? omnes Metelli. at hi non modo illum inimicum ex Gallia ſententiis ſuis non detrahebant, ſed et propter rationem Gallici belli, provinciam extra ordinem decernebant. bellum in Gallia maximum geſtum eſt: domitae ſunt a Caeſare maximae nationes, ſed nondum legibus, nondum jure certo, nondum ſatis firma pace devinctae. bellum affectum videmus, et, vere ut dicam, penè confectum: ſed ita, ut, ſi idem extrema perſequitur, qui inchoavit, jam omnia perfecta videamus. ſi ſucceditur: periculum ſit, ne inſtauratas maximi belli reliquias, ac renovatas audiamus. ergo ego ſenator, inimicus, ſi ita vultis, homini; amicus eſſe, ſicut ſemper fui, reipublicae debeo. quid, ſi ipſas inimicitias depono reipublicae cauſa? quis me tandem jure reprehendat? praeſertim cum ego omnium meorum conſiliorum, atque factorum exempla ſemper ex ſummorum hominum factis

Digitized by Google

9 mihi cenſuerim petenda. An vero M. ille Lepidus, qui bis conſul et pontifex maximus fuit, non ſolum memoriae teſtimonio, ſed etiam annalium literis, et ſummi poëtae voce laudatus eſt, quòd cum M. Fulvio collega, quo die cenſor eſt factus, homine inimiciſſimo, in campo ſtatim rediit in gratiam, ut commune officium cenſurae communi animo ac voluntate defenderent? atque, ut vetera, quae ſunt innumerabilia, mittam; tuus pater, Philippe, nonne uno tempore cum ſuis inimiciſſimis in gratiam rediit? quibus eum omnibus eadem reſpublica reconciliavit, quae alienarat. multa praetereo, quod intueor coram haec lumina atque ornamenta reipublicae, P. Servilium, et M. Lucullum: utinam etiam L. Lucullus ille viveret! quae fuerunt inimicitiae graviores in civitate, quam Lucullorum, atque Serviliorum? quas in viris fortiſſimis non ſolum extinxit reipublicae dignitas, et ipſorum, ſed etiam ad amicitiam conſuetudinemque traduxit. quid? Q. Metellus Nepos, nonne conſul in templo Jovis optimi maximi, permotus cum auctoritate veſtra, tum illius P.

Digitized by Google

Servilii incredibili gravitate dicendi, abſens mecum, ſummo ſuo beneficio, rediit in gratiam? an ego poſſum huic eſſe inimicus, cujus literis, fama, nuntiis, celebrantur aures quotidie meae novis nominibus gentium, nationum, locorum? ardeo, mihi credite, Patres conſcripti, (id quod voſmet de me exiſtimatis, et facitis ipſi) incredibili quodam amore patriae: qui me amor et ſubvenire olim impendentibus periculis maximis cum dimicatione capitis, et rurſum, cum omnia tela undique eſſe intenta in patriam viderem, ſubire coëgit atque excipere unum pro univerſis. hic me meus in rempublicam animus priſtinus ac perennis cum C. Caeſare reducit, reconciliat, reſtituit in gratiam. quod volent denique homines exiſtiment; nemini ego poſſum eſſe bene de republica merenti non amicus. Etenim ſi iis, qui haec omnia flamma ac ferro delere voluerunt, non inimicitias ſolum, ſed etiam bellum indixi, atque intuli, cum partim mihi illorum familiares, partim etiam, me defendente, capitis judiciis eſſent liberati: cur eadem reſpublica, quae me in amicos inflamma-

re potuit, inimicis placare non poſſit? quod mihi odium cum P. Clodio fuit, niſi quòd pernicioſum patriae civem fore putabam, qui, turpiſſima libidine incenſus, duas res ſanctiſſimas, religionem et pudicitiam, uno ſcelere violaſſet? num eſt igitur dubium ex iis rebus, quas is egit, agitque quotidie, quin ego, in illo oppugnando, reipublicae plus, quam otio meo; nonnulli in eodem defendendo, ſuo plus otio, quam communi, proſpexerint? ego me a C. Caeſare in republica diſſenſiſſe fateor, et ſenſiſſe vobiſcum: ſed nunc iiſdem vobis aſſentior, cum quibus antea ſentiebam. vos enim, ad quos literas L. Piſo de ſuis rebus non audet mittere, qui Gabinii literas inſigni quadam nota, atque ignominia nova condemnaſtis, C. Caeſari ſupplicationes decreviſtis, numero, ut nemini uno ex bello; honore, ut omnino nemini. cur igitur expectem hominem aliquem, qui me cum illo in gratiam reducat? reduxit ordo ampliſſimus, et ordo is, qui eſt et publici conſilii, et meorum omnium conſiliorum auctor et princeps. vos ſequor, Patres conſcripti, vobis obtempero, vobis

aſſentior: qui, quamdiu C. Caeſaris conſilia in republica non maxime diligebatis, me quoque cum illo minus conjunctum videbatis. poſteaquam rebus geſtis mentes veſtras, voluntateſque mutaſtis, me non ſolum comitem eſſe ſententiae veſtrae, ſed etiam laudatorem vidiſtis.
Sed quid eſt, quòd in hac cauſa maxime 11
homines admirentur, et reprehendant meum conſilium, cum ego idem antea multa decreverim, quae magis ad hominis dignitatem, quam ad reipublicae neceſſitatem pertinerent? ſupplicationem quindecim dierum decrevi ſententia mea. reipublicae ſatis erat tot dierum, quot C. Mario: diis immortalibus non erat exigua eadem gratulatio, quae ex maximis bellis. ergo ille cumulus dierum hominis eſt dignitati tributus. in quo ego, quo conſule referente, primùm decem dierum ſupplicatio decreta Cn. Pompeio, Mithridate interfecto, confectoque Mithridatico bello, cujus ſententia primum duplicata eſt ſupplicatio conſularis, (mihi enim eſtis aſſenſi, cum ejuſdem Pompeii literis recitatis, confectis omnibus maritimis terreſtribuſque bellis, ſuppli-

Digitized by Google

cationem dierum duodecim decreviſtis) ſum Cn. Pompeii virtutem et animi magnitudinem admiratus, quòd, cum ipſe caeteris omnibus eſſet omni honore antelatus, ampliorem honorem alteri tribuebat, quam ipſe erat conſecutus. ergo in illa ſupplicatione, quam ego decrevi, res ipſa tributa eſt diis immortalibus, et majorum inſtitutis, et utilitati reipublicae: ſed dignitas verborum, honos, et novitas, et numerus dierum, Caeſaris ipſius laudi gloriaeque conceſſus eſt. relatum eſt ad nos nuper de ſtipendio exercitûs. non decrevi ſolum, ſed etiam, ut vos decerneretis, laboravi: multa diſſentientibus reſpondi: ſcribendo affui. tum quoque homini plus tribui, quam neſcio cui neceſſitati. illum enim arbitrabar, etiam ſine hoc ſubſidio pecuniae, retinere exercitum praeda ante parta, et bellum conficere poſſe: ſed decus illud et ornamentum triumphi minuendum noſtra parſimonia non putavi. actum eſt de decem legatis, quos alii omnino non dabant, alii exempla quaerebant, alii tempus differebant, alii ſine ullis verborum ornamentis dabant. in ea quoque re ſic

ſum locutus, ut omnes intelligerent, me id, quod reipublicae cauſa ſentirem, facere uberius propter ipſius Caeſaris dignitatem. At ego idem nunc in provinciis decernendis, qui illas omnes res egi ſilentio, interpellor: cùm ſuperioribus cauſis hominis ornamenta fuerint, in hac me nihil aliud, niſi ratio belli, niſi ſumma utilitas reipublicae moveat. nam ipſe Caeſar, quid eſt, cur in provicia commorari velit, niſi ut ea, quae per eum affecta ſunt, perfecta reipublicae tradantur? amoenitas eum, credo, locorum, urbium pulchritudo, hominum nationumque illarum humanitas et lepos, victoriae cupiditas, finium imperii noſtri propagatio retinet. quid illis terris aſperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porro tot victoriis praeſtabilius? quid Oceano longius inveniri poteſt? an reditus in patriam habet aliquam offenſionem? utrum apud populum, a quo miſſus; an apud ſenatum, a quo ornatus eſt? an dies auget ejus deſiderium, an magis oblivionem? ac laurea illa magnis periculis parta, amittit longo intervallo viriditatem? quare, ſi qui ho- 12

minem non diligunt, nihil eſt, quòd eum de provincia devocent: ad gloriam devocant, ad triumphum, ad gratulationem, ad ſummum honorem ſenatus, equeſtris ordinis gratiam, populi caritatem. ſed, ſi ille hac tam eximia fortuna propter utilitatem reipublicae frui non properat, ut omnia illa conficiat: quid ego ſenator facere debeo, quem, etiam ſi ille aliud vellet, reipublicae conſulere oporteret? ego vero ſic intelligo, Patres conſcripti, nos hoc tempore in provinciis decernendis, perpetuae pacis habere oportere rationem. nam quis hoc non ſentit, omnia alia eſſe nobis vacua ab omni periculo, atque etiam ab omni ſuſpicione belli? jamdiu mare videmus illud immenſum, cujus fervore non ſolum maritimi curſus, ſed urbes etiam et viae militares jam tenebantur, virtute Cn. Pompeii ſic a populo Romano, ab Oceano uſque ad ultimum Pontum, tanquam unum aliquem portum, tutum et clauſum teneri: nationes eas, quae numero hominum, ac multitudine ipſa poterant in provincias noſtras redundare, ita ab eodem eſſe partim recisas, partim repreſſas, ut Aſia, quae

Digitized by Google

imperium antea noſtrum terminabat, nunc tribus novis provinciis ipſa cingatur. poſſum de omni regione, de omni hoſtium genere dicere. nulla gens eſt, quae non aut ita ſubacta ſit, ut vix extet: aut ita domita, ut quieſcat: aut ita pacata, ut victoria noſtra imperioque laetetur. Bellum Gallicum, Patres conſcrip- 13
ti, C. Caeſare imperatore geſtum eſt; antea tantummodo repulſum. ſemper illas nationes noſtri imperatores refutandas potius bello, quam laceſſendas putaverunt. ipſe ille C. Marius, cujus divina atque eximia virtus magnis populi Romani luctibus funeribuſque ſubvenit, influentes in Italiam Gallorum maximas copias repreſſit, non ipſe ad eorum urbes ſedeſque penetravit. modo ille meorum laborum, periculorum, conſiliorum ſocius, C. Pontinius, fortiſſimus vir, ortum repente bellum Allobrogum, atque hac ſcelerata conjuratione excitatum, praeliis fregit, eoſque domuit, qui laceſſierant: et ea victoria contentus, republica metu liberata, quievit. C. Caeſaris longe aliam video fuiſſe rationem. non enim ſibi ſolum cum iis, quos jam armatos contra

populumRomanum videbat, bellandum eſſe duxit, ſed totam Galliam in noſtram ditionem eſſe redigendam. itaque cum acerrimis nationibus, et maximis Germanorum et Helvetiorum praeliis feliciſſime decertavit: caeteras contrivit, domuit, compulit, imperio populi Romani parere aſſuefecit, et, quas regiones, quaſque gentes nullae nobis antea literae, nulla vox, nulla fama notas fecerat, has noſter imperator, noſterque exercitus, et populi Romani arma peragrarunt. ſemitam tantum Galliae tenebamus antea, Patres conſcripti: caeterae partes a gentibus aut inimicis huic imperio, aut infidis, aut incognitis, aut certe immanibus, et barbaris, et bellicoſis tenebantur: quas nationes nemo unquam fuit, qui non frangi, domarique cuperet: nemo ſapienter de republica noſtra cogitavit jam inde a principio hujus imperii, quin Galliam maxime timendam huic imperio putaret: ſed propter vim ac multitudinem gentium illarum nunquam eſt antea cum omnibus dimicatum. reſtitimus ſemper laceſſiti. nunc denique eſt perfectum, ut imperii noſtri, terrarumque illarum

idem eſſet extremum. Alpibus Itali- 14
am munierat ante natura, non ſine aliquo divino numine: nam, ſi ille aditus Gallorum immanitati, multitudinique patuiſſet, nunquam haec urbs ſummo imperio domicilium ac ſedem praebuiſſet. quae jam licet conſidant. nihil eſt enim ultra illam altitudinem montium uſque ad Oceanum, quod ſit Italiae pertimeſcendum. ſed tamen una atque altera aeſtas, vel metu, vel ſpe, vel poenâ, vel praemiis, vel armis, vel legibus poteſt totam Galliam ſempiternis vinculis adſtringere. impolitae vero res, et acerbae ſi erunt relictae: quanquam ſunt acciſae, tamen efferent ſe aliquando, et ad renovandum bellum revireſcent. quare ſit in ejus tutela Gallia, cujus virtuti, fidei, felicitati, commendata eſt. etenim ſi Fortunae muneribus ampliſſimis ornatus, ſaepius ejus deae periculum facere nollet: ſi in patriam, ſi ad deos penates, ſi ad eam dignitatem, quam in civitate ſibi propoſitam videt: ſi ad jucundiſſimos liberos, ſi ad clariſſimum generum redire properaret: ſi in Capitolium invehi victor cum illa inſigni laurea geſtiret: ſi de-

nique timeret caſum aliquem, qui illi tantum addere jam non poteſt, quantum auferre: vos tamen oporteret ab eodem illa omnia, a quo profligata ſunt, confici velle. cum vero ille ſuae gloriae jampridem, reipublicae nondum ſatisfecerit, et malit tamen tardius ad ſuorum laborum fructus pervenire, quam non explere ſuſceptum reipublicae munus: nec imperatorem incenſum ad rempublicam bene gerendam revocare, nec totam Gallici belli rationem, prope jam explicatam, perturbare, atque impedire debemus. Nam illae ſententiae virorum clariſſimorum minime probandae ſunt: quorum alter ulteriorem Galliam decernit cum Syria, alter citeriorem. qui ulteriorem: omnia illa, de quibus diſſerui paulo ante, perturbat: ſimul oſtendit, eam ſe ſciſcere legem, quam eſſe legem neget: et, quae pars provinciae ſit, cui non poſſit intercedi, hanc ſe avellere: quae defenſorem habeat, non tangere: ſimul et illud facit, ut, quod illi a populo datum ſit, id non violet: quod ſenatus dederit, id ſenator properet auferre. alter belli Gallici rationem habet: ſungitur officio boni ſenato-

Digitized by Google

ris: legem, quam non putat, eam quo-
que ſervat. praefinit enim ſucceſſori di-
em. qui mihi nihil videtur minus a dig-
nitate diſciplinaque majorum diſſidere,
quàm ut, qui conſul kalendis Jan. habe-
re provinciam debet, is ut eam deſpon-
ſam, non decretam habere videatur. fu-
erit toto in conſulatu ſine provincia, cui
fuerit, antequam deſignatus eſſet, pro-
vincia decreta. ſortietur, an non? nam
et non ſortiri abſurdum eſt, et quod ſor-
titus ſis, non habere. proficiſcetur palu-
datus? quò? quò pervenire ante certam
diem non licebit. Januario, Februario,
provinciam non habebit. kalendis ei de-
nique Martiis, naſcetur repente provin-
cia. attamen his ſententiis Piſo in provin-
cia permanebit. quae cum gravia ſunt, tum
nihil gravius illo, quòd multari impera-
torem deminutione provinciae contu-
melioſum eſt: neque ſolum ſummo in vi-
ro, ſed etiam mediocri in homine ne ac-
cidat, providendum. Ego vos intel- 16
ligo, Patres conſcripti, multos decreviſ-
ſe honores eximios C. Caeſari, et prope
ſingulares, quod ita meritus erat, gratiſ-
ſim etiam, ut quam conjunctiſſimus huic

ordini eſſet, ſapientes ac divini fuiſtis. neminem unquam eſt hic ordo complexus honoribus et beneficiis ſuis, qui ullam dignitatem praeſtabiliorem eâ, quam per vos eſſet adeptus, putarit. nemo unquam hîç potuit eſſe princeps, qui maluerit eſſe popularis. ſed homines aut propter dignitatem ſuam diffiſi ipſi ſibi, aut propter reliquorum obtrectationem, ab hujus ordinis conjunctione depulſi, ſaepe ex hoc portu ſe in illos fluctus prope neceſſario contulerunt. qui, ſi ex illa jactatione curſuque populari, bene geſtâ republicâ, referunt adſpectum in curiam, atque huic ampliſſimae dignitati commendati eſſe volunt, non modo non repellendi ſunt, verùm etiam expetendi. monemur a fortiſſimo viro, atque optimo poſt hominum memoriam conſule, ut provideamus, ne citerior Gallia nobis invitis alicui decernatur, poſt eos conſules, qui nunc erunt deſignati: perpetuoque poſthac ab iis, qui hunc ordinem oppugnent, populari ac turbulentâ ratione teneatur. quam ego plagam etſi non contemno, Patres conſcripti, praeſertim monitus a ſapientiſſimo conſule, et dili-

gentiſſimo cuſtode pacis et otii, tamen
vehementius arbitror pertimeſcendum,
ſi hominum clariſſimorum ac potentiſ-
ſimorum aut honorem minuero, aut
ſtudium erga hunc ordinem repudiaro.
nam ut C. Julius omnibus a ſenatu exi-
miis, aut novis rebus ornatus, per ma-
nus hanc provinciam tradat ei, cui mini-
me vos velitis: per quem ordinem ipſe
ampliſſimam ſit gloriam conſecutus, ei
ne libertatem quidem relinquat, adduci
ad ſuſpicandum nullo modo poſſum. po-
ſtremo, quo quiſque animo futurus ſit,
neſcio: quid ſperem video. praeſtare hoc
ſenator debeo, quantum poſſum, ne quis
vir clarus, aut potens, huic ordini jure
iraſci poſſe videatur. atque hoc, ſi ini-
miciſſimus eſſem C. Caeſari, ſentirem ta-
men reipublicae cauſa. Sed non alie- 17
num eſſe arbitror, quo minùs ſaepe aut
interpeller à nonnullis, aut tacitorum ex-
iſtimatione reprehendar, explicare bre-
viter, quae mihi ſit ratio et cauſa cum
Caeſare. ac primùm illud tempus famili-
aritatis et conſuetudinis, quae mihi cum
illo, quae fratri meo, quae C. Varroni,
conſobrino noſtro, ab omnium noſtrûm

adoleſcentia fuit, praetermitto. poſteaquam ſum penitus in rempublicam ingreſſus, ita diſſenſi ab illo, ut in disjunctione ſententiae conjuncti tamen amicitia maneremus. conſul ille egit eas res, quarum me participem eſſe voluit: quibus ego ſi minùs aſſentiebar, tamen illius mihi judicium gratum eſſe debebat. me ille, ut quinqueviratum acciperem, rogavit: me in tribus ſibi conjunctiſſimis conſularibus eſſe voluit: mihi legationem, quam vellem, quanto cum honore vellem, detulit. quae ego omnia non ingrato animo, ſed obſtinatione quadam ſententiae repudiavi. quàm ſapienter non diſputo: multis enim non probabo: conſtanter quidem, et fortiter certe. qui cùm me firmiſſimis opibus contra ſcelus inimicorum munire, et populares impetus populari praeſidio propulſare poſſem, quamvis excipere fortunam, ſubire vim atque injuriam malui, quam aut a veſtris ſanctiſſimis mentibus diffidere, aut de meo ſtatu declinare. ſed non is ſolum gratus debet eſſe, qui accepit beneficium, verùm etiam is, cui poteſtas accipiendi fuit. ego illa ornamenta, quibus ille me

Digitized by Google

ornabat, decere me, et convenire iis rebus, quas geſſeram, non putabam. illum quidem amico animo me habere eodem loco, quo principem civem, ſuum generum, ſentiebam. Traduxit ad plebem 18
inimicum meum: ſive iratus mihi, quod me ſecum ne beneficiis quidem videbat poſſe conjungi: ſive exoratus. ne haec quidem fuit injuria. nam poſtea me, ut ſibi eſſem legatus, non ſolum ſuaſit, verum etiam rogavit. ne id quidem accepi: non quò alienum mea dignitate arbitrarer, ſed quod tantum reipublicae ſceleris impendere a conſulibus proximis non ſuſpicabar. ergo adhuc magis eſt mihi verendum, ne mea ſuperbia in illius liberalitate, quam ne illius injuria in noſtra amicitia reprehendatur. ecce illa tempeſtas, caligo bonorum, et ſubita, atque improviſa formido, tenebrae reipublicae, ruina, atque incendium civitatis. terror injectus Caeſari de ejus actis, metus caedis bonis omnibus: conſulum ſcelus, cupiditas, egeſtas, audacia. ſi non ſum adjutus: non debuit. ſi deſertus: ſibi fortaſſe providit. ſi etiam oppugnatus, ut quidam aut putant, aut volunt: violata

amicitia eſt, accepi injuriam, inimicus eſſe debui, non nego. ſed, ſi idem ille tum me ſalvum eſſe voluit, cum vos me ut cariſſimum filium deſiderabatis: et ſi vos iidem pertinere ad cauſam illam putabatis, voluntatem C. Caeſaris a ſalute mea non abhorrere: et, ſi illius voluntatis generum ejus habeo teſtem, qui idem Italiam in municipiis; populum Romanum in concione; vos, mei ſemper cupidiſſimos, in Capitolio, ad meam ſalutem incitavit: ſi denique Cn. Pompeius idem mihi teſtis de voluntate Caeſaris, et ſponſor eſt illi de mea: nonne vobis videor et ultimi temporis recordatione, et proximi memoria, medium illud triſtiſſimum tempus debere, ſi ex rerum natura non poſſem evellere, ex animo quidem certe excidere? ego vero, ſi mihi non licet per aliquos ita gloriari, me dolorem atque inimicitias meas reipublicae conceſſiſſe, quod magni cujuſdam hominis, et perſapientis videtur: utar hoc, quod non tam ad laudem adipiſcendam, quam ad vitandam vituperationem valet, hominem me eſſe gratum, et non modo tantis beneficiis, ſed etiam mediocri hominum bene-

Digitized by Google

volentia commoveri. A viſis fortiſſi- 19
mis, et de me optimè meritis quibuſdam peto, ut, ſi ego illos meorum laborum et incommodorum participes eſſe nolui, ne illi me ſuarum inimicitiarum ſocium velint eſſe, praeſertim cum mihi iidem illi conceſſerint, ut etiam acta illa Caeſaris, quae neque oppugnavi antea, neque defendi, meo jam jure poſſim defendere. nam ſummi civitatis viri, quorum ego conſilio rempublicam conſervavi, et quorum auctoritate illam conjunctionem Caeſaris defugi, Julias leges, et caeteras, illo conſule, rogatas, jure latas negant. iidem illam proſcriptionem capitis mei, contra ſalutem reipublicae, ſed ſalvis auſpiciis rogatam eſſe dicebant. itaque vir ſumma auctoritate, ſumma eloquentia, dixit graviter, caſum illum meum funus eſſe reipublicae, ſed funus juſtum et indictum. mihi ipſi omnino perhonorificum, diſceſſum meum funus dici reipublicae. reliqua non reprehendo: ſed mihi ad id, quod ſentio, aſſumo. nam, ſi illud jure rogatum dicere auſi ſunt, quod nullo exemplo fieri potuit, nulla lege licuit, quia nemo de coelo ſervarat: oblitine e-

rant, tum, cum ille, qui id egerat, plebeius eſt lege curiata factus, dici de coelo eſſe ſervatum? qui ſi plebeius omnino eſſe non potuit, qui tribunus plebis potuit eſſe? et, cujus tribunatus ſi ratus eſt, nihil eſt, quod irritum ex actis Caeſaris poſſit eſſe: ejus non ſolum tribunatus, ſed etiam pernicioſiſſimae res, auſpiciorum religione conſervata, jure latae videbuntur? quare aut vobis ſtatuendum eſt, legem Aeliam manere, legem Fuſiam non eſſe abrogatam, non omnibus faſtis legem ferri licere: cum lex feratur, de coelo ſervari, obnuntiari, intercedi licere: cenſorium judicium, ac notionem, et illud morum ſeveriſſimum magiſterium, non eſſe nefariis legibus de civitate ſublatum: ſi patricius tribunus plebis fuerit, contra leges ſacratas: ſi plebeius, contra auſpicia fuiſſe: aut mihi concedant homines oportet, in rebus bonis non exquirere jura ea, quae ipſi in perditis non exquirunt, praeſertim cum ab illis aliquoties conditio C. Caeſari lata ſit, ut eaſdem res alio modo ferret: qua conditione auſpicia requirebant, leges comprobabant: in Clodio auſpiciorum ratio ſit eadem, leges

omnes ſint everſae ac perditae civitatis.
Extremum illud eſt. ego, ſi eſſent inimici- 20
tiae mihi cum C. Caeſare, tamen hoc tem-
pore reipublicae conſulere, inimicitias
in aliud tempus reſervare deberem. poſ-
ſem etiam ſummorum virorum exemplo
inimicitias reipublicae cauſa deponere:
ſed, cum inimicitiae fuerint nunquam;
opinio injuriae beneficio ſit extincta: ſen-
tentia mea, Patres conſcripti, ſi dignitas
agitur C. Caeſaris, homini tribuam: ſi
honos quidam, ſenatus concordiae con-
ſulam: ſi auctoritas decretorum veſtro-
rum, conſtantiam ordinis in eodem or-
nando imperatore ſervabo: ſi perpetua
ratio Gallici belli, reipublicae providebo:
ſi aliquod meum privatum officium, me
non ingratum eſſe praeſtabo. atque hoc
velim probare omnibus, Patres conſcrip-
ti: ſed leviſſimè feram, ſi forte aut iis mi-
nus probaro, qui meum inimicum, re-
pugnante veſtra auctoritate, texerunt:
aut iis, ſi qui meum cum inimico ſuo redi-
tum in gratiam vituperabunt, cum ipſi et
cum meo, et cum ſuo inimico in gratiam
non dubitarint redire.

PRO

L. CORNELIO BALBO.

ORATIO XXXVI.

SI auctoritates patronorum in judiciis valerent, ab ampliſſimis viris L. Cornelii cauſa defenſa eſt: ſi uſus, à peritiſſimis: ſi ingenia, ab eloquentiſſimis: ſi ſtudia, ab amiciſſimis, et cùm beneficiis cum L. Cornelio, tum maximâ familiaritate conjunctis. quae ſunt igitur meae partes? auctoritates tantae, quantam vos in me eſſe voluiſtis, uſus mediocris, ingenii minime voluntati paris. nam caeteris, a quibus eſt defenſus, hunc debere plurimum video: ego, quantum ei debeam, alio loco oſtendam. principio orationis hoc oppono, me omnibus, qui amici fuerint ſaluti et dignitati meae, ſi minùs referenda gratia ſatisfacere potuerim, at praedicanda et habenda certe ſa-

tis eſſe facturum. quae fuerit heſterno die Cn. Pompeii gravitas in dicendo, Judices, quae facultas, quae copia, non opinione tacita veſtrorum animorum, ſed perſpicua admiratione declarari videbatur. nihil enim unquam audivi, quod mihi de jure ſubtilius dici videretur, nihil de memoria, de more, de exemplis acutius, nihil peritius de foederibus, nihil illuſtriore auctoritate de bellis, nihil de republica gravius, nihil de ipſo modeſtius, nihil de cauſa et crimine ornatius. ut mihi jam verum videatur illud eſſe, quod nonnulli literis ac ſtudiis doctrinae deditì, quaſi quiddam incredibile dicere putabantur, eum, qui omnes animo virtutes penitus comprehendiſſet, omnia, quae facere vellet, facillime tractare. quae enim in L. Craſſo potuit, homine nato ad dicendi ſingularem quandam facultatem, ſi hanc cauſam ageret, major eſſe ubertas, varietas, copia, quam fuit in eo, qui tantum potuit impertire huic ſtudio temporis, quantum ipſe a pueritia uſque ad hanc aetatem a continuis bellis et victoriis conquievit? quo mihi difficilior eſt hic extremus perorandi locus. etenim ei

ſuccedo orationi, quae non praetervecta
ſit aures veſtras, ſed in animis omnium
penitus inſederit: ut plus voluptatis ex
recordatione illius orationis, quam non
modo ex mea, ſed ex cujuſquam oratio-
2 ne capere poſſitis. Sed mos eſt geren-
dus non modo Cornelio, cujus ego vo-
luntati in ejus periculis nullo modo de-
eſſe poſſum; ſed etiam Cn. Pompeio, qui
ſui facti, ſui judicii, ſui beneficii, voluit
me eſſe, ut apud eoſdem vos, Judices, nu-
per in alia cauſa fuerim, et praedicato-
rem, et auctorem. ac mihi quidem hoc
dignum reo videtur, hoc deberi hujus ex-
cellentis viri praeſtantiſſimae gloriae, hoc
proprium eſſe veſtri officii, hoc ſatis eſſe
cauſae, ut, quod feciſſe Cn. Pompeium
conſtet, id omnes et licuiſſe concedant.
nam verius nihil eſt, quam quod heſter-
no die dixit ipſe, ita L. Cornelium de for-
tunis omnibus dimicare, ut nullius in de-
licti crimen vocaretur. non enim furatus
eſſe civitatem, non genus ſuum ementi-
tus, non in aliquo impudenti mendacio
deſtituiſſe, non irrepſiſſe in cenſum dici-
tur: unum objicitur, natum eſſe Gadi-
bus: quod negat nemo. caeterum accu-

Digitized by Google

ſator fatetur, hunc in Hiſpania, duriſſimo bello, cum Q. Metello, cum C. Memmio, et in claſſe, et in exercitu fuiſſe, et, ut Pompeius in Hiſpaniam venerit, Memmiumque habere quaeſtorem coeperit, nunquam a Memmio diſceſſiſſe: Carthaginem eſſe profectum: acerrimis illis praeliis et maximis, Sucronenſi et Durienſi, interfuiſſe: cum Pompeio ad extremum belli tempus fuiſſe. haec ſunt praelia Cornelii: talis in rempublicam noſtram labor, aſſiduitas, dimicatio, virtus digna ſummo imperatore, ſpes pro periculis praemiorum. praemia quidem ipſa non ſunt in ejus facto, qui adeptus eſt, ſed in ejus, qui dedit. Donatus igitur 3
eſt ob eas cauſas a Cn. Pompeio civitate. id accuſator non negat: ſed reprehendit: ut in Cornelio cauſa ipſius probetur, poena quaeratur: in Pompeio cauſa laedatur, poena ſit nulla. ſic famam, ſic innocentiſſimi hominis fortunas, praeſtantiſſimi imperatoris factum condemnari volunt. ergo in judicium caput Cornelii, factum Pompeii vocatur. hunc enim in ea civitate, in qua ſit natus, honeſtiſſimo loco natum eſſe concedis, et ab ineunte aetate,

Digitized by Google

relictis rebus ſuis omnibus, in noſtris
bellis, noſtris cum imperatoribus eſſe
verſatum: nullius laboris, nullius obſi-
dionis, nullius praelii expertem fuiſſe.
haec ſunt omnia cum plena laudis, tum
propria Cornelii: nec in his rebus cri-
men eſt ullum. ubi igitur eſt crimen?
quòd eum Pompeius civitate donavit. hu-
juſcemodi crimen? minime: niſi honos
ignominia putanda eſt. cujus igitur? re-
vera nullius: actione accuſatoris, ejus u-
nius, qui donavit. qui ſi adductus gra-
tia, minus idoneum hominem praemio
affeciſſet; qui etiam ſi virum bonum, ſed
non ita meritum; ſi denique aliquid, quod
non contra, ac liceret, factum diceretur,
ſed contra, atque oporteret: tamen eſſet
omnis ejuſmodi reprehenſio a vobis, Ju-
dices, repudianda. nunc vero quid dici-
tur? quid ait accuſator? feciſſe Pompei-
um quod ei facere non licuerit? quod gra-
vius eſt, quam, ſi id factum ab eo dice-
ret, quod non oportuiſſet. eſt enim ali-
quid, quod non oporteat, etiam ſi licet:
quidquid vero non licet, certe non opor-
4 tet. Hîc ego nunc cuncter ſic agere,
Judices, non eſſe fas dubitari, quin, quod

Cn. Pompeium fociſſe conſtet, id non ſolum decuiſſe, ſed etiam debuiſſe fateamur? quid enim abeſt huic homini, quod ſi adeſſet, jure hoc tribui et concedi putaremus? uſuſne rerum? qui pueritiae tempus extremum, principium habuit bellorum atque imperiorum maximorum? cujus plerique aequales minus ſaepe caſtra viderunt, quam hic triumphavit? qui tot habet triumphos, quot orae ſunt, parteſque terrarum? tot victorias bellicas, quot ſunt in rerum natura genera bellorum? an ingenium? cum etiam ipſi caſus eventuſque rerum, non duces, ſed comites ejus conſiliorum fuerint? in quo uno ita ſumma fortuna cum ſumma virtute certavit, ut omnium judicio plus homini, quam deae tribueretur? an pudor, an integritas, an religio in eo, an diligentia unquam requiſita eſt? quem provinciae noſtrae, quem liberi populi, quem reges, quem exterae gentes, caſtiorem, moderatiorem, ſanctiorem, non modo viderunt, ſed aut ſperando unquam, aut optando cogitaverunt? quid dicam de auctoritate? quae tanta eſt, quanta in his tantis virtutibus ac laudi-

Digitized by Google

bus eſſe debet. cui ſenatus populuſque Romanus ampliſſimae dignitatis praemia dedit, non poſtulanti imperia, verum etiam recuſanti: hujus de facto, Judices, ita quaeri, ut id agatur, licueritne ei facere, quod fecit, an vero, non dicam, non licuerit, ſed nefas fuerit, (contra foedus enim, id eſt, contra populi Romani religionem et fidem feciſſe dicitur) non turpe populo Romano? nonne vobis?

5 Audivi hoc de parente meo puer: cùm Q. Metellus, Lucii filius, cauſam de pecuniis repetundis diceret, ille, ille vir, cui patriae ſalus dulcior, quàm conſpectus fuit: qui de civitate decedere, quàm de ſententia maluit: hoc igitur cauſam dicente, cùm ipſius tabulae circumferrentur inſpiciendi nominis cauſâ, fuiſſe judicem ex illis equitibus Romanis, graviſſimis viris, neminem, quin removeret oculos, et ſe totum averteret, ne fortè, quod ille in tabulas publicas retuliſſet, dubitaſſe quiſquam, verumne an falſum eſſet, videretur. non Cn. Pompeii decretum, judicium, de conſilii ſententia pronuntiatum recognoſcemus? cum legibus conferemus? cum foederibus, omnia acerbiſſimâ diligentia, per-

Digitized by Google

pendemus? Athenis aiunt, cum quidam apud eos, qui ſancte graviterque vixiſſet, et teſtimonium publice dixiſſet, et (ut mos Graecorum eſt) jurandi cauſa ad aras accederet, una voce omnes judices, ne is juraret, reclamaſſe. cum Graeci homines, ſpectati viri, noluerint religione videri potius, quam veritate, fidem eſſe conſtrictam: nos etiam in ipſa religione et legum, et foederum conſervanda, qualis fuerit Cn. Pompeius, dubitabimus? utrum enim inſcientem vultis contra foedera feciſſe, an ſcientem? ſi ſcientem? ô nomen noſtri imperii! ô populi Romani excellens dignitas! ô Cn. Pompeii ſic late longeque diffuſa laus, ut ejus gloriae domicilium communis imperii finibus terminetur! ô nationes, urbes, populi, reges, tetrarchae, tyranni, teſtes Cn. Pompeii non ſolum virtutis in bello, ſed etiam religionis in pace! vos denique mutae regiones imploro, et ſola terrarum ultimarum: vos maria, portus, inſulae, litoraque. quae eſt enim ora, quae ſedes, qui locus, in quo non extent hujus cum fortitudinis, tum verò humanitatis, tum animi, tum conſilii impreſſa

veſtigia? hunc quiſquam incredibili quadam atque inaudita gravitate, virtute, conſtantia praeditum, foedera ſcientem neglexiſſe, violaſſe, rupiſſe, dicere audebit?
6 Gratificatur mihi geſtu accuſator: inſcientem Cn. Pompeium feciſſe ſignificat. quaſi vero levius ſit, cum in tanta republica verſere, et maximis negotiis praeſis, facere aliquid, quod ſcias non licere: an omnino neſcire quid liceat. etenim cum in Hiſpania bellum acerrimum et maximum geſſerat, quo jure Gaditana civitas eſſet, neſciebat? an, cujus linguam populi non noſſet, interpretationem foederis non tenebat? id igitur quiſquam Cn. Pompeium ignoraſſe dicere audebit, quod mediocres homines, quod nullo uſu, nullo ſtudio militari praediti, quod librarioli denique ſcire profiteantur? equidem contra exiſtimo, Judices, cum in omni genere ac varietate artium, etiam illarum, quae ſine ſummo otio non facile diſcuntur, Cn. Pompeius excellat, ſingularem quandam laudem ejus, et praeſtabilem eſſe ſcientiam in foederibus, pactionibus, conditionibus populorum, regum, exterarum nationum: in univerſo denique belli jure,

Digitized by Google

ac pacis.' niſi forte, quae nos libri docent in umbra et otio, ea Cn. Pompeium, neque cum requieſceret, literae; neque, cum rem gereret, res ipſae docere potuerunt. atque ut ego ſentio, Judices, cauſa dicta eſt temporis magis vitio, quam ullius Cornelii crimine: de quo plura non dicam. ego de hujus, inquam, genere judicii plura non dicam. eſt enim hujus ſeculi labes quaedam, et macula, virtuti invidere, velle ipſum florem dignitatis infringere. etenim, ſi Cn. Pompeius abhinc annos quingentos fuiſſet is vir, a quo ſenatus adoleſcentulo, atque equite Romano, ſaepe communis ſalutis auxilium expetiſſet: cujus res geſtae omnes gentes, cum clariſſima victoria, terra marique peragraſſent: cujus tres triumphi teſtes eſſent, totum orbem terrarum noſtro imperio teneri: quem populus Romanus ſingularibus honoribus decoraſſet: ſi nunc apud vos, id, quod is feciſſet, contra foedus factum diceretur, quis audiret? nemo profecto. mors enim cum extinxiſſet invidiam, res ejus geſtae ſempiterni nominis gloria niterentur. cujus igitur audita virtus dubitationi locum

non daret: hujus praeſens, experta, atque perſpecta, obtrectatorum voce laedetur?
7 Omittam igitur Pompeium jam oratione mea reliqua: ſed vos, Judices, animis ac memoria tenetote. de lege, de foedere, de exemplis, de perpetua conſuetudine civitatis noſtrae renovabo ea, quae dicta ſunt. nihil enim mihi novi, nihil integri, neque M. Craſſus, qui totam cauſam et pro facultate et pro fide ſua diligentiſſime vobis explicavit, neque Cn. Pompeius, cujus oratio omnibus ornamentis abundavit, ad dicendum reliquit. ſed, quoniam, me recuſante, placuit ambobus adhiberi hunc à me quaſi perpoliendi quendam operis extremum laborem: peto à vobis, ut me officii potius, quàm dicendi ſtudio, hanc ſuſcepiſſe operam ac munus putetis. ac priùs quàm aggrediar ad jus cauſamque Cornelii, quiddam de communi conditione omnium noſtrûm, deprecandae malevolentiae cauſa, breviter commemorandum videtur. ſi, quo quiſque loco noſtrûm eſt, Judices, natus, aut, ſi in qua fortuna eſt naſcendi initio conſtitutus, hanc vitae ſtatum uſque ad ſenectutem obtinere de-

Digitized by Google

bet, et, ſi omnes, quos aut fortuna extulit, aut ipſorum illuſtravit labor et induſtria, poena ſunt afficiendi: non gravior L. Cornelio, quàm multis viris bonis, atque fortibus, conſtitui lex vitae et conditio videtur. ſin autem multorum virtus, ingenium, humanitas, ex infimo genere et fortunae gradu non modo amicitias, et rei familiaris copias conſecuta eſt, ſed ſummam laudem, honores, gloriam, dignitatem: non intelligo, cur potius invidia violatura virtutem L. Cornelii, quam aequitas veſtra pudorem ejus adjutura videatur. itaque, quod maximè petendum eſt, a vobis idcirco non peto, Judices, ne de veſtra ſapientia, atque de veſtra humanitate dubitare videar. eſt autem petendum, ne oderitis ingenium, ne inimici ſitis induſtriae, ne humanitatem opprimendam, ne virtutem puniendam putetis. illud peto, ut, ſi cauſam ipſam per ſe firmam eſſe et ſtabilem videritis, hominis ipſius ornamenta adjumento cauſae potius, quam impedimento, eſſe malitis. Naſcitur, Judices, cauſa 8
Cornelii ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius ex ſenatûs ſententia tulerunt.

Digitized by Google

qua lege videmus, ſatis eſſe ſanctum, ut cives Romani ſint ii, quos Cn. Pompeius de conſilii ſententia ſigillatim civitate donaverit. donatum eſſe L. Cornelium praeſens Pompeius dicit: indicant publicae tabulae: accuſator fatetur. ſed negat ex foederato populo quemquam potuiſſe, niſi is populus fundus factus eſſet, in hanc civitatem venire. ô praeclarum interpretem juris! auctorem antiquitatis! correctorem, atque emendatorem noſtrae civitatis! qui hanc poenam foederibus adſcribat, ut omnium praemiorum beneficiorumque noſtrorum expertes faciat foederatos. quid enim potuit dici imperitius, quam foederatos populos fieri fundos oportere? nam id non magis eſt proprium foederatorum, quam omnium liberorum. ſed totum hoc, Judices, in ea fuit poſitum ſemper ratione atque ſententia, ut, cum juſſiſſet populus Romanus aliquid: ſi id adſciviſſent ſocii populi, ac Latini, et, ſi ea lex, quam nos haberemus, eadem in populo aliquo, tanquam in fundo, reſediſſet: ut tum lege eâdem is populus teneretur; non ut de noſtro jure aliquid minueretur: ſed ut illi popu-

li aut jure eo, quod a nobis eſſet conſti-
tutum, aut aliquo commodo, aut benefi-
cio uterentur. tulit apud majores noſ-
tros legem C. Furius de teſtamentis: tu-
lit Q. Voconius de mulierum hereditati-
bus: innumerabiles aliae leges de civili
jure ſunt latae. quas Latini voluerunt,
adſciverunt. ipſa denique Julia, qua le-
ge civitas eſt ſociis et Latinis data, qui
fundi populi facti non eſſent, civitatem
non haberent. in quo magna contentio
Heracliensium, et Neapolitanorum fuit,
cum magna pars in iis civitatibus foede-
ris ſui libertatem civitati anteferret. po-
ſtremo haec vis eſt iſtius et juris, et ver-
bi, ut fundi populi, beneficio noſtro, non
ſuo jure, fiant. cum aliquid populus Ro-
manus juſſit, id ſi eſt ejuſmodi, ut qui-
buſdam populis ſive foederatis, ſive libe-
ris, permittendum eſſe videatur, ut ſta-
tuant ipſi non de noſtris, ſed de ſuis re-
bus, quo jure uti velint: tum, utrum fun-
di facti ſint, an non, quaerendum eſſe
videatur. de noſtra vero republica, de
noſtro imperio, de noſtris bellis, de vic-
toria, de ſalute, fundos populos fieri no-
luerunt. Atqui ſi imperatoribus noſ-

tris, ſi ſenatui, ſi populo Romano non licebit propoſitis praemiis elicere ex civitatibus ſociorum, atque amicorum, fortiſſimum atque optimum quemque ad ſubeunda pro ſalute noſtra pericula; ſumma utilitate, ac maximo ſaepe praeſidio in periculis, atque aſperis temporibus carendum erit. ſed, per deos immortales! quae eſt iſta ſocietas, quae amicitia, quod foedus, ut aut noſtra civitas careat in ſuis periculis Maſſilienſi propugnatore, careat Gaditano, careat Saguntino: aut, ſi quis ex illis populis ſit exortus, qui noſtros duces auxilio laboris, commeatûs, periculo ſuo juverit, qui cum hoſte noſtro cominus in acie ſaepe pugnarit, qui ſe ſaepe telis hoſtium, qui dimicationi capitis, qui morti objecerit: nulla conditione hujus civitatis praemiis affici poſſit? etenim in populum Romanum grave eſt, non poſſe uti ſociis excellenti virtute praeditis, qui velint cum periculis noſtris ſua communicare: in ſocios vero ipſos, et in eos, de quibus agimus, foederatos, injurioſum et contumelioſum eſt, his praemiis et his honoribus excluſos eſſe fideliſſimos et conjunctiſſimos ſocios, quae

pateant ſtipendiariis, pateant hoſtibus,
pateant ſaepe ſervis. nam et ſtipendia-
rios ex Africa, Sicilia, Sardinia, caeteris
provinciis multos civitate donatos vide-
mus: et, qui hoſtes ad noſtros imperato-
res perfugiſſent, et magno uſui reipubli-
cae noſtrae fuiſſent, ſcimus civitate eſſe
donatos: ſervos denique, quorum jus et
fortunae conditio infima eſt, bene de re-
publica meritos, perſaepe libertate, id eſt,
civitate publicè donari videbamus. Hanc 10
tu igitur, patrone foederum ac foedera-
torum, conditionem ſtatuis Gaditanis,
tuis civibus, ut, quod iis, quos Gadita-
nis adjutoribus armis ſubegimus, atque
in ditionem noſtram redegimus, liceat,
ſi populus Romanus permiſerit, ut ab
ſenatu, ab imperatoribus noſtris, civita-
te donentur: id ne liceat ipſis? qui ſi ſuis
decretis legibuſve ſanxiſſent, ne quis ſu-
orum civium caſtra imperatorum populi
Romani iniret: ne quis ſe pro noſtro im-
perio in periculum capitis, atque in vitae
diſcrimen inferret: Gaditanorum auxi-
liis, cum vellemus, uti nobis non lice-
ret. privatim vero, ſi, ne quis vir, et a-
nimo et virtute praecellens, pro noſtro

imperio periculo ſuo dimicaret: graviter
id jure ferremus, minui auxilia populi
Romani, debilitari animos fortiſſimorum
virorum, alienigenarum nos hominum
ſtudiis, atque externa virtute privari. at-
qui nihil intereſt, Judices, utrum haec
foederati jura conſtituant, ut ne cui lice-
at ex his civitatibus ad noſtrorum bello-
rum pericula accedere: an, quae nos eo-
rum civibus, virtutis cauſa, tribuerimus,
ea rata eſſe non poſſint. nihil enim magis
uteremur his adjutoribus, ſublatis prae-
miis virtutis, quam, ſi omnino his verſa-
ri in noſtris bellis non liceret. etenim,
cum pro ſua patria pauci poſt genus ho-
minum natum reperti ſint, qui nullis
praemiis propoſitis, vitam ſuam hoſtium
telis objecerint: pro aliena republica
quemquam fore putatis, qui ſe opponat
periculis, non modo nullo propoſito prae-
11 mio, ſed etiam interdicto? Sed, cum
eſt illud imperitiſſime dictum de populis
fundis, quod commune eſt liberorum po-
pulorum, non proprium foederatorum:
ex quo intelligi neceſſe eſt, aut neminem
ex ſociis civem fieri poſſe; aut etiam poſ-
ſe ex foederatis: tum vero jus omne no-

ſter iſte magiſter mutandae civitatis ignorat; quod eſt, Judices, non ſolum in legibus publicis poſitum, ſed etiam in privatorum voluntate. jure enim noſtro neque mutare civitatem quiſquam invitus poteſt, neque, ſi velit, mutare non poteſt, modo adſciſcatur ab ea civitate, cujus eſſe ſe civitatis velit: ut, ſi Gaditani ſciverint nominatim de aliquo cive Romano, ut ſit is civis Gaditanus, magna poteſtas ſit noſtro civi mutandae civitatis, nec foedere impediatur, quo minus ex cive Romano civis Gaditanus poſſit eſſe. duarum civitatum civis eſſe noſtro jure civili nemo poteſt: non eſſe hujus civitatis civis, qui ſe alii civitati dicarit, poteſt. neque ſolum dicatione, quod in calamitate clariſſimis viris Q. Maximo, C. Laenati, Q. Philippo Nuceriae, C. Catoni Tarracone, Q. Caepioni, P. Rutilio Smyrnae, vidimus accidiſſe, ut earum civitatum fierent cives, hanc antè amittere non potuiſſent, quam hujus ſolum civitatis mutatione vertiſſent: ſed etiam poſtliminio poteſt civitatis fieri mutatio. neque enim ſine cauſa de Cn. Publicio Menandro, libertino homine, quem apud

majores legati noſtri in Graeciam profi-
ciſcentes interpretem ſecum habere vo-
luerunt, ad populum latum, ut is Publi-
cius, ſi domum reveniſſet, et inde Romam
rediiſſet, ne minus civis eſſet. multi eti-
am ſuperiore memoria cives Romani ſua
voluntate indemnati, et incolumes, his
rebus relictis, alias ſe in civitates contu-
12 lerunt. Quod ſi civi Romano licet eſ-
ſe Gaditanum ſive exilio, ſive poſtlimi-
nio, ſive rejectione hujus civitatis: ut
jam ad foedus veniam, quod ad cauſam
nihil pertinet, (de civitatis enim jure,
non de foederibus diſceptamus) quid eſt,
quamobrem civi Gaditano in hanc civi-
tatem venire non liceat? equidem longe
ſecus ſentio. nam cum ex omnibus civi-
tatibus via ſit in noſtram, cumque noſtris
civibus pateat iter ad caeteras civitates:
tum vero, ut quaeque nobiſcum maxime
ſocietate, amicitia, ſponſione, pactione,
foedere conjuncta eſt; ita mihi maxime
communionem beneficiorum, praemio-
rum, civitatis, continere videtur. atqui
caeterae civitates omnes non dubitarent
noſtros recipere in ſuas civitates, ſi idem
nos juris haberemus, quod caeteri. ſed nos

non poſſumus et hujus eſſe civitatis, et cujuſvis praeterea: caeteris conceſſum eſt. itaque in Graecis civitatibus videmus, Athenis Rhodios, Lacedaemonios, caeteros undique adſcribi, multarumque eſſe eoſdem homines civitatum. quo errore ductos vidi egomet nonnullos imperitos homines, noſtros cives, Athenis in numero judicum atque Areopagitarum, certa tribu, certo numero; cum ignorarent, ſi illam civitatem eſſent adepti, hanc ſe perdidiſſe, niſi poſtliminio recuperaſſent. peritus vero noſtri juris ac moris nemo unquam, qui hanc civitatem retinere vellet, in aliam civitatem ſe dicavit. Sed hic totus locus diſputationis, 13
atque orationis meae, Judices, pertinet ad commune jus mutandarum civitatum: nihil habet, quod ſit proprium religionis, ac foederum. defendo enim rem univerſam, nullam eſſe gentem ex omni regione terrarum, neque tam diſſidentem a populo Romano odio quodam, atque diſſidio, neque tam fide, benevolentiaque conjunctam, ex qua nobis interdictum ſit, ut ne quem adſciſcere civem, aut civitate donare poſſimus. ô jura praeclara,

atque divinitus jam inde a principio Romani nominis a majoribus noſtris comparata! ne quis noſtrûm plus quam unius civitatis eſſe poſſit: (diſſimilitudo enim civitatum varietatem juris habeat neceſſe eſt) ne quis invitus civitate mutetur: neve in civitate maneat invitus. haec ſunt enim fundamenta firmiſſima noſtrae libertatis, ſui quemque juris et retinendi, et dimittendi eſſe dominum. illud vero ſine ulla dubitatione maxime noſtrum fundavit imperium, et populi Romani nomen auxit, quod princeps ille, creator hujus urbis, Romulus, foedere Sabino docuit, etiam hoſtibus recipiendis augeri hanc civitatem oportere. cujus auctoritate, et exemplo nunquam eſt intermiſſa a majoribus noſtris largitio, et communicatio civitatis. itaque et ex Latio multi, et Tuſculani, et Lanuvini, et ex caeteris generibus gentes univerſae in civitatem ſunt receptae; ut Sabinorum, Volſcorum, Hernicorum: quibus ex civitatibus nec coacti eſſent civitatem mutare, ſi qui noluiſſent: nec, ſi qui eſſent civitatem noſtram beneficio populi Romani conſecuti, violatum
14 foedus eorum videretur. At enim quae-

dam foedera extant, ut Germanorum, Inſubrium, Helvetiorum, Iapidum, nonnullorum item ex Gallia Barbarorum, quorum in foederibus exceptum eſt, ne quis eorum a nobis civis recipiatur. quod ſi exceptio facit, ne liceat: ibi neceſſe eſt licere, ubi non eſt exceptum. ubi eſt igitur exceptum foedere Gaditano, ne quem populus Romanus Gaditanum recipiat civitate? nuſquam. ac ſicubi eſſet; lex id Gellia et Cornelia, quae definitè poteſtatem Pompeio civitatem donandi dederat, ſuſtuliſſet. exceptum eſt, inquit: foedus ſiquidem ſacroſanctum eſt. ignoſco tibi, ſi neque Poenorum jura calles: (reliqueras enim civitatem tuam) neque noſtras potuiſti leges inſpicere: ipſae enim te a cognitione ſua judicio publico repulerunt. quid fuit in rogatione ea, quae de Pompeio a Gellio et a Lentulo, conſulibus, lata eſt, in qua aliquid ſacroſanctum exceptum videretur? primum enim ſacroſanctum eſſe nihil poteſt, niſi quod populus plebſve ſanxiſſet: deinde ſanctiones ſacrandae ſunt aut genere ipſo, aut obteſtatione et conſecratione legis, aut poenae, cum caput ejus, qui con-

Digitized by Google

tra facit, conſecratur. quid habes igitur dicere de Gaditano foedere ejuſmodi? utrum a capitis conſecratione, an obteſtatione legis ſacroſanctum eſſe confirmas? nihil omnino unquam de iſto foedere ad populum, nihil ad plebem latum eſſe dico. de quibus etiam ſi latum eſſet, neque legem, neque poenam latam eſſe, ne quem civem reciperemus: tamen id eſſet, quod populus poſtea juſſiſſet, ratum; neque quidquam illis verbis, ‘ſi ‘quid ſacroſanctum eſſet,’ eſſe exceptum videretur. de his, cum populus Romanus nihil unquam juſſerit, quidquam audes dicere ſacroſanctum fuiſſe? Nec vero haec oratio mea ad infirmandum foedus Gaditanorum, Judices, pertinet. neque enim eſt meum, contra opinionem vetuſtatis, contra jus optime meritae civitatis, contra auctoritatem ſenatûs dicere. duris enim quondam temporibus reipublicae noſtrae, cum praepotens terra marique Carthago, nixa duabus Hiſpaniis, huic imperio immineret, et cum duo fulmina noſtri imperii ſubito, in Hiſpania, Cn. et P. Scipiones, extincti occidiſſent: L. Marcius, primi pili cen-

Digitized by Google

turio, cum Gaditanis foedus iniſſe dicitur. quod cum magis fide illius populi, juſtitia veſtra, vetuſtate denique ipſa, quam aliquo publico vinculo religionis teneretur: ſapientes homines, et publici juris periti, Gaditani, M. Lepido, Q. Catulo conſulibus, a ſenatu de foedere poſtulaverunt. tum eſt cum Gaditanis foedus vel renovatum, vel ictum. de quo foedere populus Romanus ſententiam non tulit, qui injuſſu ſuo, nullo pacto poteſt religione obligari. ita Gaditana civitas, quod beneficiis ſuis erga rempublicam noſtram conſequi potuit, quod imperatorum teſtimoniis, quod vetuſtate, quod Q. Catuli, ſummi viri, auctoritate, quod judicio ſenatûs, quod foedere, conſecuta eſt: quod publica religione ſanciri potuit, id abeſt. populus enim ſe nuſquam obligavit. neque ideo eſt Gaditanorum cauſa deterior. graviſſimis enim et plurimis rebus eſt fulta. ſed iſti diſputationi certe nihil eſt loci. ſacroſanctum enim nihil poteſt eſſe, niſi quod per populum plebemve ſancitum eſt. Quòd 16
ſi hoc foedus, quod populus Romanus, auctore ſenatu, commendatione et judi-

Digitized by Google

cio vetuſtatis, voluntate et ſententiis ſuis comprobat, idem ſuffragiis comprobaſſet: quid erat, cur ex ipſo foedere Gaditanum in civitatem noſtram recipi non liceret? nihil eſt enim aliud in foedere, niſi, 'ut pia et aeterna pax' ſit. quid id ad civitatem? adjunctum illud etiam eſt, quod non eſt in omnibus foederibus: 'majeſtatem populi Romani comiter con- 'ſervanto.' id habet hanc vim, ut ſit ille in foedere inferior. primùm verbi genus hoc conſervandi, quo magis in legibus quàm in foederibus uti ſolemus, imperantis eſt, non precantis. deinde, cùm alterius populi majeſtas conſervari jubetur, de altero ſiletur: certe ille populus in ſuperiori conditione cauſaque ponitur, cujus majeſtas foederis ſanctione defenditur. in quo erat accuſatoris interpretatio indigna reſponſione, qui ita dicebat, 'comiter' eſſe 'communiter:' quaſi verò priſcum aliquod, aut inſolitum verbum interpretaretur. comes, benigni, faciles, ſuaves homines eſſe dicuntur. 'qui erranti comiter monſtrat viam,' benignè, et non gravatè: 'communiter' quidem certe non convenit, et ſimul ab-

Digitized by Google

ſurda res eſt, caveri foedere, ut majeſta-
tem populi Romani communiter con-
ſervent: id eſt, ut populus Romanus
ſuam majeſtatem velit eſſe ſalvam. quod
ſi jam ita eſſet, ut eſſe non poteſt: ta-
men de noſtra majeſtate, nihil de illo-
rum caveretur. poteſtne igitur noſtra
majeſtas a Gaditanis benigne conſerva-
ri, ſi ad eam retinendam Gaditanos prae-
miis elicere non poſſumus? poteſt eſ-
ſe ulla denique majeſtas, ſi impedimur,
quo minùs per populum Romanum, be-
neficiorum, virtutis causâ, tribuendorum
poteſtatem imperatoribus noſtris defera-
mus? Sed quid ego diſputo, quae mi- 17
hi tum, ſi Gaditani contra me dicerent,
vere poſſe dici viderentur? illis enim re-
petentibus L. Cornelium, reſponderem,
legem populum Romanum juſſiſſe de ci-
vitate tribuenda. huic generi legum fun-
dos populos fieri non ſolere, Cn. Pom-
peium de conſilii ſententia civitatem huic
dediſſe, nullum populi noſtri juſſum Ga-
ditanos habere: itaque nihil eſſe ſacro-
ſanctum, quod lege exceptum videretur.
ſi eſſet: tamen in foedere nihil eſſe cau-
tum, praeter pacem. additum etiam eſſe

Digitized by Google

illud, ut majeſtatem illi noſtram conſervare deberent: quae certe minueretur, ſi aut adjutoribus illorum civibus uti in bellis nobis non liceret, aut praemii tribuendi poteſtatem nullam haberemus. nunc verò quid ego contra Gaditanos loquar, cùm id, quod defendo, voluntate eorum, auctoritate, legatione ipſa comprobetur? qui a principio ſui generis ac reipublicae, ab omni ſtudio, ſenſuque Poenorum mentes ſuas ad noſtrum imperium, nomenque flexerunt? quos, cum maxima bella nobis inferrentur, moenibus excluſerunt? claſſibus inſecuti ſunt? corporibus, copiis, opibus depulerunt? qui et veterem illam ſpeciem foederis Marciani ſemper omni arce duxerunt ſanctiorem, et hoc foedere, Catuli ſenatuſque auctoritate, ſe nobiſcum conjunctiſſimos eſſe arbitrati ſunt? quorum moenia, delubra, agros, ut ipſe Hercules, itinerum ac laborum ſuorum, ſic majores noſtri imperii ac nominis populi Romani terminos eſſe voluerunt? teſtantur et mortuos noſtros imperatores, quorum vivit immortalis memoria et gloria, Scipiones, Brutos, Horatios, Caſſios, Me-

tellos, et hunc praeſentem Cn. Pompei-
um, quem procul ab eorum moenibus, a-
cre et magnum bellum gerentem, comme-
atu, pecuniaque juverunt: et hoc tempo-
re ipſo populum Romanum, quem in ca-
ritate annonae, ut ſaepe ante fecerant,
frumento ſuppeditato, levaverunt: ſe hoc
jus eſſe velle, ut ſibi, et liberis, ſi qui ex-
imia virtute fuerint, ſit in noſtris caſtris,
ſit in imperatorum praetoriis, ſit denique
inter ſigna, atque in acie locus; ſit his
gradibus aſcenſus etiam ad civitatem.
Quod ſi Afris, ſi Sardis, ſi Hiſpanis, agris 18
ſtipendioque multatis, virtute adipiſci li-
cet civitatem: Gaditanis autem, officiis,
vetuſtate, fide, periculis, foedere con-
junctis, hoc idem non licebit: non foe-
dus ſibi nobiſcum, ſed iniquiſſimas leges
impoſitas a nobis eſſe arbitrabuntur. at-
que hanc, Judices, non a me fingi orati-
onem, ſed me dicere, quae Gaditani ju-
dicarint, res ipſa declarat. hoſpitium mul-
tis annis ante hoc tempus cum L. Cor-
nelio Gaditanos feciſſe publice dico. pro-
feram teſtes, proferam legatos: excita-
bo laudatores, quos ad hoc judicium,
ſummos homines ac nobiliſſimos, depre-

Digitized by Google

cātores hujūs periculi, miſſos videtis. re denique multo ante Gadibus inauditâ, fore, huic ut ab illo periculum crearetur, graviſſima tum in iſtum civem ſuum Gaditani ſenatus-conſulta fecerunt. potuit magis fundus populus Gaditanus fieri, (quoniam hoc magnopere delectare verbo) ſi tum ſit fundus, cum ſcita ac juſſa noſtra ſuâ ſententiâ comprobat, quam cum hoſpitium fecit, ut et civitate illum mutatum eſſe fateretur, et jus civitatis honore digniſſimum judicaret? potuit certius interponere judicium voluntatis ſuae, quam cum etiam accuſatorem hujus multa et poena multavit? potuit magis de re judicare, quam cum ad veſtrum judicium cives ampliſſimos legavit, teſtes hujus juris, vitae laudatores, periculi deprecatores? etenim quis eſt tam demens, quin ſentiat, jus hoc Gaditanis eſſe retinendum, ne interſeptum ſit iis iter perpetuo ad hoc ampliſſimum praemium civitatis: et magnopere iis eſſe laetandum, hujus L. Cornelii benevolentiam erga ſuos remanere Gadibus: gratiam, et facultatem commendandi in hac civitate verſari? quis enim noſtrûm eſt, cui

Digitized by Google

non illa civitas ſit hujus ſtudio, cura, di-
ligentia, commendatior? Omitto quan- 19
tis ornamentis populum iſtum C. Caeſar,
cum eſſet in Hiſpania praetor, affecerit,
controverſias ſedarit, jura ipſorum per-
miſſu ſtatuerit, inveteratam quondam
barbariam ex Gaditanorum moribus diſ-
ciplinaque delerit; ſumma in eam civita-
tem, hujus rogatu, ſtudia et beneficia con-
tulerit. multa praetereo: quae quotidie
labore hujus et ſtudio, aut omnino, aut
certe facilius conſequuntur. itaque et ad-
ſunt principes civitatis, et defendunt:
amore, ut ſuum civem: teſtimonio, ut
noſtrum: officio, ut ex nobiliſſimo civi
ſanctiſſimum hoſpitem: ſtudio, ut dili-
gentiſſimum defenſorem commodorum
ſuorum. ac, ne ipſi Gaditani arbitrentur,
quanquam nullo incommodo affician-
tur, ſi liceat eorum cives virtutis cauſa
in noſtram civitatem venire, tamen hoc
ipſo inferius eſſe ſuum foedus, quam cae-
terorum: conſolabor et hos praeſentes
viros optimos, et illam fideliſſimam atque
amiciſſimam nobis civitatem: ſimul et
vos, non ignorantes, Judices, admone-
bo, quo de jure hoc judicium conſtitutum

Digitized by Google

ſit, de eo nunquam omnino eſſe dubitatum. quos igitur prudentiſſimos interpretes foederum, quos peritiſſimos bellici juris, quos diligentiſſimos in exquirendis conditionibus civitatum atque cauſſis, eſſe arbitramur? eos profecto, qui jam imperia ac bella geſſerunt. Etenim, ſi Q. Scaevola ille augur, cum de jure praediatorio conſuleretur, homo juris peritiſſimus, conſultores ſuos nonnunquam ad Furium et Caſcellium, praediatores, rejiciebat: ſi nos de aqua noſtra Tuſculana M. Tugionem potius, quam C. Aquilium, conſulebamus, quòd aſſiduus uſus, uni rei deditus, et ingenium et artem ſaepe vincit: quis dubitet de foederibus, et de toto jure pacis et belli, omnibus juris peritiſſimis imperatores noſtros anteferre? poſſumuſne igitur tibi probare auctorem exempli, atque facti illius, quod a te reprehenditur, C. Marium? quaeris aliquem graviorem? conſtantiorem? praeſtantiorem virtute, prudentia, religione, aequitate? is igitur M. Annium Appium, fortiſſimum virum, ſumma virtute praeditum, civitate donavit, cum Camer-

Digitized by Google

tinum foedus ſanctiſſimum, atque aequiſ-
ſimum ſciret eſſe. poteſt igitur, Judices,
L. Cornelius condemnari, ut non C. Ma-
rii factum condemnetur? exiſtat ergo ille
vir parumper cogitatione veſtra, quoni-
am re non poteſt: ut conſpiciatis eum
mentibus, quem oculis non poteſtis. di-
cat, ſe non imperitum foederis, non ru-
dem exemplorum, non ignarum belli fu-
iſſe: ſe P. Africani diſcipulum, ac mili-
tem; ſe ſtipendiis, ſe legationibus belli-
cis eruditum: ſe, ſi tanta bella legiſſet,
quanta geſſit, et confecit, ſi tot conſuli-
bus meruiſſet, quoties ipſe conſul fuiſ-
ſet, omnia jura belli perdiſcere ac noſſe
potuiſſe: ſibi non fuiſſe dubium, quin
nullo foedere a republica bene gerenda
impediretur: a ſe ex conjunctiſſima atque
amiciſſima civitate fortiſſimum quemque
eſſe delectum: neque Iguvinatium, ne-
que Camertium foedere eſſe exceptum,
quo minùs eorum civibus a populo Ro-
mano praemia virtutis tribuerentur. Ita- 21
que, cùm paucis annis poſt hanc civita-
tis donationem acerrima de civitate quae-
ſtio, Licinia et Mucia lege, veniſſet: num
quis eorum, qui de foederatis civitatibus

Digitized by Google

eſſet civitate donatus, in judicium eſt vocatus? nam Spoletinus L. Matrinius, unus ex iis, quos C. Marius civitate donaſſet, dixit cauſam ex colonia Latina, in primis firma et illuſtri. quem cùm diſertus homo L. Antiſtius accuſaret, Spoletinus dixit, fundum populum Spoletinum non eſſe factum. videbat enim, populos de ſuo jure, non de noſtro, fundos fieri ſolere; ſed, cùm lege Apuleia coloniae non eſſent deductae, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, ut in ſingulas colonias ternos cives Romanos facere poſſet, negabat hoc beneficium, re ipſa ſublata, valere debere. nihil habet ſimilitudinis iſta accuſatio: ſed tamen tanta auctoritas in C. Mario fuit, ut non per L. Craſſum, affinem ſuum, hominem incredibili eloquentia, ſed paucis ipſe verbis cauſam illam gravitate ſua defenderit, et probarit. quis enim eſſet, Judices, qui imperatoribus noſtris, in bello, in acie, in exercitu, delectum virtutis; qui ſociis, qui foederatis, in defendenda republica noſtra ſpem praemiorum eripi vellet? quod ſi vultus C. Marii, ſi vox, ſi ille imperatorius ardor oculorum, ſi re-

Digitized by Google

centes triumphi, ſi praeſens valuit aſ-
pectus: valeat auctoritas, valeant res
geſtae, valeat memoria, valeat fortiſſimi
et clariſſimi viri nomen aeternum. ſit hoc
diſcrimen inter gratioſos cives atque
fortes, ut illi vivi fruantur opibus ſuis:
horum, etiam mortuorum, (ſi quiſquam
hujus imperii defenſor mori poteſt) vivat
auctoritas immortalis. Quid? Cn. 22
Pompeius, pater, rebus Italico bello max-
imis geſtis, P. Caeſium, equitem Roma-
num, virum bonum, qui vivit Ravennae,
foederato ex populo, nonne civitate do-
navit? quid? cohortes duas univerſas
Camertium? quid? Heracleinſium legio-
nem, P. Craſſus, vir ampliſſimus, ex ea
civitate, quacum propè ſingulare foedus
Pyrrhi temporibus, C. Fabricio conſule,
ictum putatur? quid? Maſſilienſem Ariſ-
tonem Sylla? quid? quoniam de Gadita-
nis agimus, idem heros novem Gadita-
nos? quid? vir ſanctiſſimus, et ſumma re-
ligione ac modeſtia, Q. Metellus Pius,
Q. Fabium Saguntinum? quid? hic, qui
adeſt, a quo haec, quae ego nunc per-
curro, ſubtiliſſime ſunt omnia perpolita,
M. Craſſus, non Aletrinenſem foedera-

tum civitate donavit, homo tum gravitate et prudentia praeſtans, tum vel nimium parcus in largienda civitate? hic tu Cn. Pompeii beneficium, vel potius judicium et factum, infirmare conaris, qui fecit, quod C. Marium feciſſe audierat: fecit, quod P. Craſſum, quod L. Syllam, quod Q. Metellum, quod denique domeſticum auctorem, patrem ſuum, facere viderat? neque verò in uno Cornelio id fecit: nam et Gaditanum Haſdrubalem ex bello illo Africano, et Mamertinos obvios, et quoſdam Uticenſes, et Saguntinos fabros, civitate donavit. etenim, cùm caeteris praemiis digni ſunt, qui ſuo labore et periculo noſtram rempublicam defendunt: tum certe digniſſimi ſunt, qui civitate ea donentur, pro qua pericula ac tela ſubierunt. atque utinam, qui ubique ſunt propugnatores hujus imperii, poſſent in hanc civitatem venire, et contrà oppugnatores reipublicae de civitate exterminari! neque enim ille ſummus poëta noſter Annibalis illam magis cohortationem, quam communem imperatorum, voluit eſſe, ' hoſtem qui feriet, erit, in-
' quit, mihi Carthaginienſis, Quiſquis e-

Digitized by Google

'rit, cujatis:' etſi id habent hoc leve, et ſemper habuerunt. itaque et cives undique fortes viros adſciverunt, et hominum ignobilium virtutem perſaepe nobilitatis inertiae praetulerunt. Habetis 23
imperatorum ſummorum, et ſapientiſſimorum hominum, clariſſimorum virorum, interpretationem juris ac foederum: dabo etiam judicum, qui huic quaeſtioni praefuerunt: dabo univerſi populi Romani: dabo ſanctiſſimum etiam judicium ſenatus. judices, cum prae ſe ferrent, palamque loquerentur, quid eſſent lege Papia de M. Craſſo, Mamertinis repetentibus, judicaturi: Mamertini, publice ſuſcepta cauſa, deſtiterunt. multi, in civitatem recepti ex liberis foederatiſque populis, ſunt liberati: nemo unquam eſt de civitate accuſatus, quòd aut populus fundus factus non eſſet, aut quod foedere civitatis mutandae jus impediretur. audebo etiam hoc contendere, nunquam eſſe condemnatum, quem conſtaret ab imperatore noſtro civitate donatum. cognoſcite nunc populi Romani judicium, multis rebus interpoſitum, atque in maximis cauſis re ipſa, atque uſu comproba-

Digitized by Google

tum. cum Latinis omnibus foedus ictum, Sp. Caſſio, Poſtumio Cominio, conſulibus, quis ignorat? quod quidem nuper in columna aenea meminimus poſt Roſtra inciſum, et perſcriptum fuiſſe. quomodo igitur L. Coſſinius Tiburs, pater hujus equitis Romani, optimi atque ornatiſſimi viri, damnato T. Caelio; quomodo ex eadem civitate T. Coponius, civis item ſumma virtute et dignitate, (nepotes T. et C. Coponios noſtis) damnato C. Maſſone, civis Romanus eſt factus? an lingua, et ingenio pateſieri aditus ad civitatem potuit: manu, et virtute non potuit? anne de nobis trahere ſpolia foederatis licebit: de hoſtibus non licebit? an, quod adipiſci poterunt dicendo, id eis aſſequi pugnando non licebit? an accuſatori majores noſtri majora praemia, quam bellatori, eſſe voluerunt?

24 Quod ſi acerbiſſima lege Servilia principes viri, ac graviſſimi et ſapientiſſimi cives, hanc Latinis, id eſt foederatis, viam ad civitatem populi juſſu patere paſſi ſunt; neque in his eſt hoc reprehenſum Licinia et Mucia lege; cum praeſertim genus ipſum accuſationis et

nomen, ejuſmodi praemium, quod nemo aſſequi poſſit, niſi ex ſenatoris calamitate, neque ſenatori, neque bono cuiquam nimis jucundum eſſe poſſet: dubitandum fuit, quin, quo in genere judicum praemia rata eſſent, in eodem judicia imperatorum valerent? num fundos igitur factos populos Latinos arbitramur aut Servilia lege, aut caeteris, quibus Latinis hominibus erat propoſitum aliqua ex re praemium civitatis? cognoſcite nunc judicium ſenatus, quod ſemper eſt judicio populi comprobatum. ſacra Cereris, Judices, ſumma majores noſtri religione confici, caeremoniaque voluerunt: quae cum eſſent aſſumpta de Graecia, et per Graecas ſemper curata ſunt ſacerdotes, et Graeca omnia nominata: ſed cum illam, quae Graecum illud ſacrum monſtraret, et faceret, ex Graecia deligerent; tamen ſacra pro civibus civem facere voluerunt, ut deos immortales ſcientia peregrina et externa, mente domeſtica et civili, precaretur. has ſacerdotes video ferè aut Neapolitanas, aut Velienſes fuiſſe, foederatarum ſine dubio civitatum. mitto vetera: proxima dico: ante civi-

Digitized by Google

tatem Velienſibus datam, de ſenatus ſententia C. Valerium Flaccum, praetorem urbanum, nominatim ad populum de Calliphana Velienſe, ut ea civis Romana eſſet, tuliſſe. num igitur aut fundos factos Velienſes, aut ſacerdotem illam civem Romanam factam non eſſe, aut foedus et a ſenatu et a populo Romano violatum
25 arbitrabimur? Intelligo, Judices, in cauſa aperta, minimeque dubia, multo et plura, et a pluribus peritiſſimis eſſe dicta, quam res poſtularet. ſed id factum eſt, non ut vobis rem tam perſpicuam dicendo probaremus, verùm ut omnium malevolorum, iniquorum, invidorum animos frangeremus: quos ut accuſator incenderet, ut aliqui ſermones hominum, alienis bonis moerentium, etiam ad veſtras aures permanarent, et in judicio ipſo redundarent, idcirco illa in omni parte orationis ſuae arte adſpergi videbatis: tum pecuniam L. Cornelii, quae neque invidioſa eſt, et, quantacunque eſt, ejuſmodi eſt, ut conſervata magis, quam correpta, eſſe videatur: tum luxuriam, quae non crimine aliquo libidinis, ſed communi maledicto notabatur: tum Tuſcu-

lanum, quod Q. Metelli fuiſſe meminerat, et L. Craſſi. Craſſum emiſſe de libertino homine, Soterico Marcio: ad Metellum perveniſſe. de Venonii Vindicii bonis non tenebat? ſimul illud neſciebat, praediorum nullam eſſe gentem? emptionibus ea ſolere ſaepe ad alienos homines, ſaepe ad infimos, non legibus, tanquam tutelas, pervenire. objectum eſt etiam, quod in tribum Cruſtuminam pervenerit: quòd hic aſſecutus eſt legis de ambitu praemio, minus invidioſo, quam qui legum praemiis praetoriam ſententiam, et praetextam togam conſequuntur. et adoptio Theophanis agitata eſt: per quam Cornelius nihil eſt, praeterquam propinquorum ſuorum hereditates, aſſecutus. Quanquam iſtorum animos, qui 26
ipſi Cornelio invident, non eſt difficillimum mitigare. more hominum invident, in conviviis rodunt, in circulis vellicant: non illo inimico, ſed hoc maledico dente carpunt. qui amicis L. Cornelii aut inimici ſunt, aut invident, hi ſunt huic multo vehementius pertimeſcendi. nam huic quidem ipſi quis eſt unquam inventus inimicus? aut quis jure eſſe potuit? quem

bonum non coluit? cujus fortunae, dignitatique non conceſſit? verſatus in intima familiaritate hominis potentiſſimi, in maximis noſtris malis atque diſcordiis neminem unquam alterius rationis ac partis non re, non verbo, non vultu denique offendit. fuit hoc ſive meum, ſive reipublicae fatum, ut in me unum omnis illa inclinatio communium temporum incumberet. non modo nòn exultavit in ruinis veſtris, noſtriſque diſcòrdiis Cornelius: ſed omni officio, lacrymis, opera, conſolatione, omnes, me abſente, meos ſublevavit. quorum ego teſtimonio ac precibus munus hoc meritum huic, et, ut a principiò dixi, juſtam et debitam gratiam refero: ſperoque, Judices, ut eos, qui principes fuerunt conſervandae ſalutis, aut dignitatis meae, diligitis, et caros habetis; ſic, quae ab hoc pro facultate hujus, pro loco facta ſunt, et grata eſſe vobis, et probata. non igitur a ſuis, quos nullos habet, ſed a ſuorum, qui et multi, et potentes ſunt, urgetur inimicis: quos quidem heſterno die Cn. Pompeius copioſa oratione, et gravi, ſecum, ſi vellent, contendere jubebat: ab hoc

impari certamine, atque injuſta conten-
tione avocabat. Et erat aequa lex, et 27
nobis, Judices, atque omnibus, qui no-
ſtris familiaritatibus implicantur, vehe-
menter utilis, ut noſtras inimicitias ipſi
inter nos geramus, amicis noſtrorum ini-
micorum temperemus. ac, ſi mea aucto-
ritas ſatis apud illos in hac re ponderis
haberet, cùm me praeſertim rerum vari-
etate, atque uſu ipſo jam perdoctum vi-
derent: etiam ab illis eos majoribus diſ-
cordiis avocarem. id enim contendere
mihi videtur è republica, cum id defen-
das, quod eſſe optimum ſentias: et id
fortium virorum, et magnorum homi-
num ſemper putavi: neque huic unquam
labori, officio, muneri deſui. ſed con-
tentio tamdiu ſapiens eſt, quamdiu aut
proficit aliquid, aut, ſi non proficit, non
obeſt civitati. voluimus quaedam, con-
tendimus, experti ſumus: obtenta non
ſunt. dolorem alii, nos luctum moero-
remque ſuſcepimus. cur ea, quae muta-
re non poſſumus, convellere malumus,
quàm tueri? C. Caeſarem ſenatus et ge-
nere ſupplicationum ampliſſimo ornavit,
et numero dierum novo. idem in anguſ-

Digitized by Google

tiis aerarii victorem exercitum ſtipendio affecit; imperatori decem legatos decrevit; lege Sempronia ſuccedendum non cenſuit. harum ego ſententiarum et princeps, et auctor fui: neque me diſſenſioni meae priſtinae putavi potius aſſentiri, quam praeſentibus reipublicae temporibus, et concordiae, convenire. non idem aliis videtur. ſunt fortaſſe in ſententia firmiores. reprehendo neminem: ſed aſſentior non omnibus: neque eſſe inconſtantis puto, ſententiam aliquam, tanquam aliquod navigium, atque curſum, ex reipublicae tempeſtate moderari. ſed ſi qui ſunt, quibus infinitum ſit odium, in quos ſemel ſuſceptum ſit, quos video eſſe nonnullos: cum ducibus ipſis, non cum comitatu, aſſectatoribuſque confligant. illam enim fortaſſe pertinaciam nonnulli, virtutem alii putabunt: hanc verò iniquitatem omnes cum aliqua crudelitate conjunctam. ſed, ſi certorum hominum mentes nulla ratione placare, Judices, poſſumus? veſtros quidem animos certe confidimus, non oratione noſtra, ſed hu-
28 manitate veſtra eſſe placatos. Quid enim eſt, cur non potius ad ſummam laudem

huic, quam ad minimam fraudem, Caeſaris familiaritas valere debeat? cognovit adoleſcens: placuit homini prudentiſſimo: in ſumma amicorum copia cum familiariſſimis ejus eſt adaequatus in praetura: in conſulatu praefectum fabrûm detulit: conſilium hominis probavit, fidem eſt complexus: officia, obſervantiamque dilexit. fuit hic multorum illi laborum ſocius aliquando: eſt fortaſſe nunc nonnullorum particeps commodorum. quae quidem ſi huic obſuerint apud vos, non intelligo, quod bonum cuiquam ſit apud tales viros profuturum. ſed quoniam C. Caeſar abeſt longiſſime, atque in iis eſt nunc locis, quae regione, orbem terrarum; rebus illius geſtis, imperium populi Romani definiunt: nolite, per deos immortales! Judices, hunc illi acerbum nuntium velle perferri, ut ſuum praefectum fabrûm, ut hominem ſibi cariſſimum et familiariſſimum, non ob ipſius aliquod delictum, ſed ob ſuam familiaritatem veſtris oppreſſum ſententiis audiat. miſeremini ejus, qui non de ſuo peccato, ſed de hujus ſummi et clariſſimi viri facto; non de aliquo crimine, ſed

Digitized by Google

periculo ſuo, de publico jure diſceptat; quod jus ſi Cn. Pompeius ignoravit, ſi M. Craſſus, ſi Q. Metellus, ſi Cn. Pompeius pater, ſi L. Sylla, ſi L. Craſſus, ſi C. Marius, ſi ſenatus, ſi populus Romanus, ſi, qui de re ſimili judicarunt, ſi foederati populi, ſi ſocii, ſi illi antiqui Latini: videte, ne utilius vobis, et honeſtius ſit illis ducibus errare, quam hoc magiſtro erudiri. ſed, ſi de certo, de perſpicuo, de utili, de probato, de judicato vobis jure eſſe conſtituendum videtis: nolite committere, ut in re tam inveterata quidquam novi ſentiatis. ſimul et illa, Judices, omnia ante oculos veſtros proponite: primum eſſe omnes etiam poſt mortem reos, clariſſimos illos viros, qui foederatos civitate donarunt: deinde ſenatum, qui perſaepe hoc judicavit: populum, qui juſſit: judices, qui approbarunt. tum etiam illud cogitatote; ſic vivere, ac vixiſſe Cornelium, ut, cum omnium peccatorum quaeſtiones ſint, non de vitiorum ſuorum poena, ſed de virtutis praemio in judicium vocetur. accedat etiam illud, ut ſtatuatis hoc judicio, utrum poſt-

Digitized by Google

hac amicitias clarorum virorum calamitati hominibus, an ornamento eſſe malitis. poſtremo illud, Judices, fixum in animis veſtris tenetote, vos in hac cauſa non de maleficio L. Cornelii, ſed de beneficio Cn. Pompeii judicaturos.

Digitized by Google

IN

L. CALPURNIUM PISONEM.

ORATIO XXXVII.

* * * Jamne vides, bellua, jamne ſentis, quae ſit hominum querela frontis tuae? nemo queritur, Syrum neſcio quem de grege novitiorum, factum eſſe conſulem. non enim nos color iſte ſervilis, non piloſae genae, non dentes putridi deceperunt: oculi, ſupercilia, frons, vultus denique totus, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, hic in fraudem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, induxit. pauci iſta tua lutulenta vitia noveramus; pauci tarditatem ingenii, ſtuporem, debilitatemque linguae. nunquam erat audita vox in foro: nunquam periculum factum con-

* * * Deeſt principium.

Digitized by Google

ſilii: nullum non modo illuſtre, ſed ne notum quidem factum aut militiae, aut domi. obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum: quarum ſimile habes nihil, praeter colorem. is mihi etiam gloriabitur, ſe omnes magiſtratus ſine repulſa aſſecutum? mihi iſta licet de me vera cum gloria praedicare. omnes enim honores populus Romanus mihi ipſi, homini novo, detulit. nam, tu cum quaeſtor es factus, etiam qui te nunquam viderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo. aedilis es factus. Piſo eſt a populo Romano factus, non iſte Piſo. praetura item majoribus delata eſt tuis. noti erant illi mortui: te vivum nondum noverat quiſquam. me cum quaeſtorem in primis, aedilem priorem, praetorem primum cunctis ſuffragiis populus Romanus faciebat: homini ille honorem, non generi; moribus, non majoribus meis; virtuti perſpectae, non auditae nobilitati deferebat. nam quid ego de conſulatu loquar? parto vis, anne geſto? miſerum me! cum hac me nunc peſte, atque labe confero? ſed nihil comparandi cauſa loquar; ac ta-

Digitized by Google

men ea, quae ſunt longiſſime disjuncta, comprehendam. tu conſul es renuntiatus (nihil dicam gravius, quam quod omnes fatentur) impeditis reipublicae temporibus, diſſidentibus conſulibus Caeſare et Bibulo, cùm hoc non recuſares, quin ii, a quibus dicebare conſul, te luce dignum non putarent, niſi nequior, quam Gabinius, extitiſſes. me cuncta Italia, me omnes ordines, me univerſa civitas non prius tabella, quam voce, priorem
2 conſulem declaravit. Sed omitto, ut ſit factus uterque noſtrûm. ſit ſane Fors domina campi. magnificentius eſt dicere, quemadmodum geſſerimus conſulatum, quam quemadmodum ceperimus. ego kalendis Jan. ſenatum et bonos omnes legis Agrariae, maximarumque largitionum metu liberavi. ego agrum Campanum, ſi dividi non oportuit, cònſervavi: ſi oportuit, melioribus auctoribus reſervavi. ego in C. Rabirio, perduellionis reo, quadraginta annis ante me conſulem interpoſitam ſenatus auctoritatem ſuſtinui contra invidiam, atque defendi. ego adoleſcentes bonos et fortes, ſed uſos ea conditione fortunae, ut, ſi eſſent ma-

Digitized by Google

giſtratus adepti, reipublicae ſtatum con-
vulſuri viderentur, meis inimicitiis, nullâ
ſenatus malâ gratiâ, comitiorum ratione
privavi. ego Antonium collegam, cupi-
dum provinciae, multa in republica mo-
lientem, patientia atque obſequio meo
mitigavi. ego provinciam Galliam, ſe-
natûs auctoritate, exercitu et pecunia
inſtructam et ornatam, quam cum Anto-
nio communicavi, quòd ita exiſtimabam
tempora reipublicae ferre, in concione
depoſui, reclamante populo Romano. e-
go L. Catilinam, caedem ſenatûs, interi-
tum urbis, non obſcure, ſed palam moli-
entem, egredi ex urbe juſſi: ut, a quo le-
gibus non poteramus, moenibus tuti eſſe
poſſemus. ego tela, extremo menſe con-
ſulatus mei intenta jugulis civitatis, de
conjuratorum nefariis manibus extorſi.
ego faces jam accenſas ad hujus urbis in-
cendium comprehendi, protuli, extinxi.
Me, Q. Catulus, princeps hujus ordinis, 3
et auctor publici conſilii, frequentiſſimo
ſenatu, parentem patriae nominavit. mi-
hi hic vir clariſſimus, qui propter te ſedet,
L. Gellius, his audientibus, civicam co-
ronam deberi a republica dixit. mihi to-

gato ſenatus, non ut multis bene geſtae, ſed ut nemini, conſervatae reipublicae, ſingulari genere ſupplicationis, deorum immortalium templa patefecit. ego cum in concione, abiens magiſtratu, dicere a tribuno plebis prohiberer, quae conſtitueram, cumque is mihi tantummodo ut jurarem permitteret, ſine ulla dubitatione juravi, rempublicam atque hanc urbem mea unius opera eſſe ſalvam. mihi populus Romanus univerſus illa in concione non unius diei gratulationem, ſed aeternitatem immortalitatemque donavit, cum meum jusjurandum tale atque tantum, juratus ipſe, una voce et conſenſu approbavit. quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, niſi qui mecum eſſet, civium eſſe in numero videretur. atque ita eſt a me conſulatus peractus, ut nihil ſine conſilio ſenatûs, nihil non approbante populo Romano, egerim: ut ſemper in Roſtris curiam, in ſenatu populum defenderim: ut multitudinem cum principibus, equeſtrem ordinem cum ſenatu conjunxerim.
4 expoſui breviter conſulatum meum. Aude nunc, ô furia, de tuo dicere: cujus

ſuit initium ludi Compitalitii, tum primum facti poſt L. Metellum et Q. Marcium conſules, contra auctoritatem hujus ordinis: quos Q. Metellus (facio injuriam fortiſſimo viro mortuo,qui illum, cujus paucos pares haec civitas tulit,cum hac importuna bellua conſeram) ſed ille deſignatus conſul, cùm quidam tribunus plebis ſuo auxilio magiſtros ludos contra ſenatus-conſultum facere juſſiſſet, privatus fieri vetuit: atque id,quod nondum poteſtate poterat, obtinuit auctoritate. tu,cum in kalendas Januarias Compitalitiorum dies incidiſſet,Sex Clodium, qui nunquam antea praetextatus fuiſſet, ludos facere, et praetextatum volitare paſſus es, hominem impurum,atque non modo facie, ſed etiam oculo tuo digniſſimum.ergo his fundamentis poſitis conſulatus tui, triduo poſt,inſpectante et tacente te, a P. Clodio, fatali portento prodigioque reipublicae, lex Aelia et Fuſia everſa eſt, propugnacula murique tranquillitatis atque otii: collegia, non ea ſolum, quae ſenatus ſuſtulerat, reſtituta ſunt,ſed innumerabilia quaedam nova, ex omni faece urbis, ac ſervitio con-

Digitized by Google

ſtituta. ab eodem homine, in ſtupris inauditis nefariiſque verſato, vetus illa magiſtra pudoris et modeſtiae, ſeveritas cenſoria ſublata eſt: cum tu interim, buſtum reipublicae, qui te conſulem tum Romae dicis fuiſſe, verbo nunquam ſignificaris ſententiam tuam tantis in naufragiis civitatis. Nondum, quae feceris, ſed quae fieri paſſus ſis, dico. neque vero multum intereſt, praeſertim in conſule, utrum ipſe pernicioſis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur. an poteſt ulla eſſe excuſatio non dicam male ſentienti, ſed ſedenti, cunctanti, dormienti in maximo reipublicae motu conſuli? centum prope annos legem Aeliam et Fuſiam tenueramus: quadringentos judicium, notionemque cenſoriam. quas leges auſus eſt non nemo improbus, potuit quidem nemo, convellere: quam poteſtatem minuere, quo minus de moribus noſtris quinto quoque anno judicaretur, nemo tam effuſe petulans conatus eſt. haec ſunt, ô carnifex! in gremio ſepulta conſulatûs tui. perſequere connexos his funeribus dies. pro Aurelio tribunali, ne

Digitized by Google

connivente quidem te, quod ipſum eſſet ſcelus, ſed etiam hilarioribus oculis, quam ſolitus eras, intuente; delectus ſervorum habebatur ab eo, qui nihil ſibi unquam nec facere, nec pati turpe duxit: arma in templo Caſtoris, (ô proditor templorum omnium!) vidente te, conſtituebantur ab eo latrone, cui templum illud fuit, te conſule, arx civium perditorum; receptaculum veterum Catilinae militum, caſtellum forenſis latrocinii, buſtum legum omnium ac religionum. erat non ſolum domus mea, ſed totum Palatium ſenatu, equitibus Romanis, civitate omni, Italiâ cunctâ, refertum: cum tu non modo ad eum Ciceronem (mitto enim domeſtica, quae negari poſſunt: haec commemoro, quae ſunt palam) non modo, inquam, ad eum, cui primam comitiis tuis dederas tabulam praerogativae; quem in ſenatu ſententiam rogabas tertium, nunquam aſpiraſti: ſed omnibus conſiliis, quae ad me opprimendum parabantur, non interfuiſti ſolum, verum etiam crudeliſſime praefuiſti. Mihi vero ipſi coram genero meo, propinquo 6
tuo, quae dicere auſus es? egere, foris

Digitized by Google

eſſe Gabinium, ſine provincia ſtare non poſſe, ſpem habere a tribuno plebis, ſi tua conſilia cum illo conjunxiſſes, a ſenatu quidem deſperaſſe: hujus te cupiditati obſequi, ſicuti ego feciſſem in collega meo: nihil eſſe, quòd praeſidium conſulum implorarem: ſibi quemque conſulere oportere. atque haec dicere vix audeo. vereor, ne qui ſit, qui iſtius inſignem nequitiam, frontis involutam integumentis, nondum cernat: dicam tamen. ipſe certe agnoſcet, et cum aliquo dolore flagitiorum ſuorum recordabitur. meminiſtine, coenum, cum ad te quinta fere hora cum C. Piſone veniſſem, neſcio quo e gurguſtio te prodire, involuto capite, ſoleatum? et, cum iſto ore foetido teterrimam nobis popinam inhalaſſes, excuſatione te uti valetudinis, quòd diceres, vinolentis te quibuſdam medicaminibus ſolere curari? quam nos cauſam cum accepiſſemus, (quid enim facere poteramus?) pauliſper ſtetimus in illo ganearum tuarum nidore, atque fumo: unde tu nos, cum improbiſſimè reſpondendo, tum turpiſſime eructando, ejeciſti. idem illo fere biduo productus in

Digitized by Google

concionem ab eo, cui ſic aequatum prae-
bebas conſulatum tuum, cum eſſes in-
terrogatus, quid ſentires de conſulatu
meo: gravis auctor, Calatinus credo a-
liquis, aut Africanus, aut Maximus, et
non Caeſoninus ſemi-Placentinus Cal-
ventius, reſpondes, altero ad frontem
ſublato, altero ad mentum depreſſo ſuper-
cilio, 'Crudelitatem tibi non placere.'
Hic te ille homo digniſſimus tuis laudi- 7
bus collaudavit. crudelitatis tu, furcifer,
ſenatum conſul in concione condemnas?
non enim me, qui ſenatui parui. nam
relatio illa ſalutaris et diligens, fuerat
conſulis: animadverſio quidem, et judi-
cium, ſenatûs. quae cum reprehendis,
oſtendis, qualis tu, ſi ita forte accidiſſet,
fueris illo tempore conſul futurus. ſti-
pendio mehercule, et frumento Catili-
nam eſſe putaſſes juvandum. quid enim
interfuit inter Catilinam, et eum, cui tu
ſenatus auctoritatem, ſalutem civitatis,
totam rempublicam, provinciae praemio
vendidiſti? quae enim L. Catilinam co-
nantem conſul prohibui, ea P. Clodium
facientem conſules adjuverunt. voluit
ille ſenatum interficere, vos ſuſtuliſtis:

Digitized by Google

leges incendere, vos abrogáſtis: interire patriam, vos adjuviſtis. quid eſt vobis conſulibus geſtum ſine armis? incendere illa conjuratorum manus voluit urbem: vos ejus domum, quem propter urbs incenſa non eſt. ac ne illi quidem, ſi habuiſſent veſtri ſimilem conſulem, de urbis incendio cogitaſſent. non enim ſe tectis privare voluerunt: ſed his ſtantibus nullum domicilium ſceleri ſuo fore putaverunt. caedem illi civium, vos ſervitutem expetiſtis. hîc vos etiam crudeliores. huic enim populo ita fuerat ante vos conſules libertas inſita, ut emori potius, quam ſervire, praeſtaret. illud vero geminum conſiliis Catilinae, et Lentuli, quòd me domo mea expuliſtis, Cn. Pompeium domum ſuam compuliſtis. neque enim, me ſtante et manente in urbis vigilia, neque reſiſtente Cn. Pompeio, omnium gentium victore, unquam ſe illi rempublicam delere poſſe duxerunt. a me quidem etiam poenas expetiſtis, quibus conjuratorum manes mortuorum expiaretis: omne odium, incluſum nefariis ſenſibus impiorum, in me profudiſtis. quorum ego furori niſi ceſſiſſem, in Catilinae buſto, vo-

Digitized by Google

bis ducibus, mactatus eſſem. quod autem
majus indicium expectatis, nihil inter
vos et Catilinam interfuiſſe, quam quod
eandem illam manum ex intermortuis
Catilinae reliquiis concitaſtis? quod om-
nes undique perditos collegiſtis? quod in
me carcerem effudiſtis? quod conjuratos
armaſtis? quod eorum ferro ac furori me-
um corpus, atque omnium bonorum vi-
tam objicere voluiſtis? ſed jam redeo ad
praeclaram illam concionem tuam. Tu 8
es ille, cui crudelitas diſplicet? cui, cum
ſenatus luctum ac dolorem ſuum veſtis
mutatione declarandum cenſuiſſet, cum
videres moerere rempublicam ampliſſimi
ordinis luctu, ô noſter miſericors! quid
facis? quod nulla in barbaria quiſquam
tyrannus. omitto enim illud, conſulem
edicere, ut ſenatus ſenatus-conſulto ne
obtemperet: quo foedius nec fieri, nec
cogitari quidquam poteſt. ad miſericor-
diam redeo ejus, cui nimis videtur ſena-
tus in conſervanda patria fuiſſe crudelis.
edicere eſt auſus cum illo ſuo pari, quem
tamen omnibus vitiis ſuperare cupiebat,
ut ſenatus, contra quàm ipſe cenſuiſſet,
ad veſtitum rediret. quis hoc fecit ulla

Digitized by Google

in Scythia tyrannus, ut eos, quos luctu afficeret, lugere non ſineret? moerorem relinquis, moeroris aufers inſignia, eripis lacrymas non conſolando, ſed minando, quod ſi veſtem non publico conſilio, patres conſcripti, ſed privato officio, aut miſericordia mutaviſſent, tamen id iis non licere per interdicta crudelitatis tuae, poteſtatis erat non ferendae. cum vero id ſenatus frequens cenſuiſſet, ordines reliqui jam ante feciſſent; tu ex tenebricoſa popina conſul extractus, cum illa ſaltatrice tonſa, ſenatum populi Romani occaſum, atque interitum reipublicae lugere vetuiſti.
9 At quaerebat etiam paulo ante de me, quid ſuo mihi opus fuiſſet auxilio: cur non meis inimicis meis copiis reſtitiſſem. quaſi vero non modo ego, qui multis ſaepe auxilio fuiſſem, ſed quiſquam tam inops fuerit unquam, qui, iſto non modo propugnatore, tutiorem ſe, ſed advocato, aut adſtipulatore, paratiorem fore putaret. ego iſtius pecudis, ac putidae carnis conſilio ſcilicet, aut praeſidio niti volebam? ab hoc ejecto cadavere quidquam mihi aut opis, aut ornamenti expetebam? conſulem ego tum

Digitized by Google

requirebam, conſulem, inquam, non illum quidem; quem in hoc animali invenire non poſſem, qui tantam reipublicae cauſam gravitate et conſilio ſuo tueretur: ſed qui, tanquam truncus atque ſtipes, ſi ſtetiſſet modo, poſſet ſuſtinere tamen titulum conſulatûs. cum enim eſſet omnis cauſa illa mea conſularis, et ſenatoria; auxilio mihi opus fuerat et conſulis, et ſenatus: quorum alterum etiam ad perniciem meam erat a vobis conſulibus converſum; alterum reipublicae penitus ereptum. ac tamen, ſi conſilium exquiris meum: neque ego ceſſiſſem, et me ipſa ſuo complexu patria tenuiſſet, ſi mihi cum illo buſtuario gladiatore, et tecum, et cum collega tuo decertandum fuiſſet: alia enim cauſa praeſtantiſſimi viri, Q. Metelli, fuit: quem ego civem, meo judicio, cum deorum immortalium laude conjungo: qui C. illi Mario, fortiſſimo viro, et conſuli, et ſextùm conſuli, et ejus invictis legionibus, ne armis confligeret, cedendum eſſe duxit. quod mihi igitur certamen eſſet hujuſmodi? cum C. Mario ſcilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero, barbaro Epicureo, cum alte-

ro, Catilinae laternario? quos neque hercule ego, neque ſupercilium tuum, neque collegae tui cymbala, ac crotala fugi: neque tam fui timidus, ut, qui in maximis turbinibus ac fluctibus reipublicae navem gubernaſſem, ſalvamque in portu collocaſſem, frontis tuae nubeculam, tum collegae tui contaminatum ſpiritum, pertimeſcerem. alios ego vidi ventos, alias proſpexi animo procellas, aliis impendentibus tempeſtatibus non ceſſi, ſed his unum me pro omnium ſalute obtuli. itaque diſceſſu tum meo omnes illi nefarii gladii de manibus crudeliſſimis exciderunt: cum quidem tu, ô vecors et amens, cum omnes boni abditi incluſique moererent, templa gemerent, tecta ipſa urbis lugerent, complexus es illud funeſtum animal ex nefariis ſtupris, ex civili cruore, ex omnium ſcelerum importunitate, et flagitiorum impunitate concretum, atque eodem in templo, eodem et loci veſtigio et temporis, arbitria non mei ſolum, ſed patriae funeris abſtuliſti.

10 Quid ego illorum dierum epulas, quid laetitiam et gratulationem tuam, quid cum tuis ſordidiſſimis gregibus in-

temperantiſſimas perpotationes praedicem? quis te illis diebus ſobrium, quis agentem aliquid, quod eſſet libero dignum; quis denique in publico vidit? cum collegae tui domus cantu et cymbalis perſonaret, cumque ipſe nudus in convivio ſaltaret: in quo ne tum quidem, cum illum ſuum ſaltatorium verſaret orbem, fortunae rotam pertimeſcebat. hic autem, non tam concinnus helluo, nec tam muſicus, jacebat in ſuo Graecorum foetore, atque vino. quod quidem iſtius, in illis reipublicae luctibus, quaſi aliquod Lapitharum, aut Centaurorum convivium ferebatur: in quo nemo poteſt dicere, utrum iſte plus biberit, an vomuerit, an effuderit. tu etiam mentionem facies conſulatus tui? aut te fuiſſe Romae conſulem dicere audebis? quid? tu in lictoribus, in toga et praetexta eſſe conſulatum putas? quae ornamenta etiam in Sex. Clodio, te conſule, eſſe voluiſti: hujus tu Clodiani canis inſignibus conſulatum declarari putas? animo conſulem eſſe oportet, conſilio, fide, gravitate, vigilantia, cura: toto denique munere conſulatûs omni officio tuendo, maximeque, id quod vis no-

minis praeſcribit; reipublicae conſulendo. ego conſulem eſſe putem, qui ſenatum eſſe in republica non putavit? et ſine eo conſilio conſulem numerem, ſine quo Romae ne reges quidem eſſe potuerunt? etenim illa jam omitto: cum ſervorum delectus haberetur in foro; arma in templum Caſtoris luce et palam comportarentur; id autem templum, ſublato aditu, revulſis gradibus, a conjuratorum reliquiis atque a Catilinae praevaricatore quondam, tum ultore, armis teneretur; cum equites Romani relegarentur, viri boni lapidibus e foro pellerentur, ſenatui non ſolum juvare rempublicam, ſed ne lugere quidem liceret; cum civis is, quem hic ordo, aſſentiente Italia, cunctiſque gentibus, conſervatorem patriae judicarat, nullo judicio, nulla lege, nullo more, ſervitio atque armis pelleretur, non dicam auxilio veſtro, quod vere licet dicere, ſed certe ſilentio; tum Romae fuiſſe conſules quiſquam exiſtimabit? qui latrones igitur, ſi quidem vos conſules? qui praedones, qui hoſtes, qui prodito-
11 res, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen eſt, magna ſpecies, magna

Digitized by Google

dignitas, magna majeſtas conſulis: non capiunt anguſtiae pectoris tui, non recipit levitas iſta, non egeſtas animi: non infirmitas ingenii ſuſtinet, non inſolentia rerum ſecundarum tantam perſonam, tam gravem, tam ſeveram. Seplaſia mehercle, ut dici audiebam, te, ut primùm aſpexit, Campanum conſulem repudiavit. audierat Decios, Magios, et de Taurea illo Jubellio aliquid acceperat: in quibus ſi moderatio illa, quae in noſtris ſolet eſſe conſulibus, non fuit; at fuit pompa, fuit ſpecies, fuit inceſſus, ſaltem Seplaſiâ dignus, et Capuâ. Gabinium denique ſi vidiſſent duumvirum veſtri illi unguentarii, citius agnoviſſent. erant illi compti capilli, et madentes cincinnorum fimbriae, et fluentes ceruſſataeque buccae, dignae Capuâ, ſed illa vetere. nam haec quidem, quae nunc eſt, ſplendidiſſimorum hominum, fortiſſimorum virorum, optimorum civium, mihique amiciſſimorum multitudine redundat. quorum Capuae te praetextatum nemo aſpexit, qui non gemeret deſiderio mei, cujus conſilio cum univerſam rempublicam, tum illam ipſam urbem meminerant eſſe ſervatam. me inau-

Digitized by Google

rata ſtatua donarant, me patronum unum adſciverant, a me ſe habere vitam, fortunas, liberos arbitrabantur, me et praeſentem contra latrocinium tuum ſuis decretis legatiſque defenderunt, et abſentem, principe Cn. Pompeio referente, et de corpore reipublicae tuorum ſcelerum tela revellente, revocarunt. an tu eras conſul, cum in Palatio mea domus ardebat, non caſu aliquo, ſed ignibus injectis, inſtigante te? ecquod in hac urbe majus unquam incendium fuit, cui non conſul ſubvenerit? at tu illo ipſo tempore apud ſocrum tuam prope a meis aedibus, cujus domum ad meam exhauriendam patefeceras, ſedebas, non extinctor, ſed auctor incendii, et ardentes faces furiis Clodianis pene ipſe conſul miniſtrabas.

12 An vero reliquo tempore conſulem te quiſquam duxit? quiſquam tibi paruit? quiſquam in curiam venienti aſſurrexit? quiſquam conſulenti reſpondendum putavit? numerandus eſt ille annus denique in republica, cum obmutuiſſet ſenatus, judicia conticuiſſent, moererent boni, vis latrocinii veſtri tota urbe volitaret, neque civis unus ex civitate, ſed ipſa ci-

vitas tuo, et Gabinii ſceleri, furoriquae ceſſiſſet? at ne tum quidem emerſiſti, lutulente Caeſonine, ex miſerrimis naturae tuae ſordibus, cum experrecta tandem virtus clariſſimi viri, celeriter et verum amicum, et optime meritum civem, et ſuum priſtinum morem requiſivit: neque eſt ille vir paſſus in ea republica, quam ipſe decorarat, atque auxerat, diutius veſtrorum ſcelerum peſtem morari: cum tamen ille, qualiſcunque eſt, qui eſt ab uno te improbitate victus, Gabinius, collegit ipſe ſe vix: ſed collegit tamen, et contra ſuum Clodium, primum ſimulatè, deinde non libenter, ad extremum tamen pro Cn. Pompeio vere, vehementerque pugnavit. quo quidem in ſpectaculo mira populi Romani aequitas erat. uter eorum periſſet, tanquam laniſta, in ejuſmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem vero quaeſtum, ſi uterque cecidiſſet. ſed ille tamen agebat aliquid: tuebatur auctoritatem ſummi viri. erat ipſe ſceleratus, erat gladiator: cum ſcelerato tamen, et cum pari gladiatore pugnabat. tu ſcilicet, homo religioſus et ſanctus, foedus, quod meo ſanguine in pactione

provinciarum iceras, frangere noluiſti. caverat enim ſibi ille ſororius adulter, ut, ſi tibi provinciam, ſi exercitum, ſi pecuniam ereptam ex reipublicae viſceribus dediſſet, omnium ſuorum ſcelerum ſocium te, adjutoremque praeberes. itaque in illo tumultu fracti faſces: ictus ipſe: quotidie tela, lapides, fugae: deprehenſus denique cum ferro ad ſenatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum
13 collocatum fuiſſe conſtabat. Et quis audivit non modo actionem aliquam, aut relationem, ſed vocem omnino, aut querelam tuam? conſulem tum te fuiſſe putas, cujus in imperio, qui rempublicam, ſenatus auctoritatem ſervarat, idemque in Italia, qui omnes omnium gentium partes tribus triumphis devinxerat, is ſe in publico tutò ſtatuit eſſe non poſſe? an tum eratis conſules, cum, quacunque de re verbum facere coeperatis, aut referre ad ſenatum: cunctus ordo reclamabat, oſtendebatque, nihil eſſe vos acturos, niſi prius de me retuliſſetis? cum vos, quanquam foedere obſtricti tenebamini, tamen cupere vos diceretis, ſed lege impediri? quae lex privatis hominibus eſſe lex: non

videbatur, inuſta per ſervos, inciſa per vim, impoſita per latrocinium, ſublato ſenatu, pulſis e foro bonis omnibus, capta republica contra omnes leges, nullo ſcripta more: hanc qui ſe metuere dicerent, conſules, non dicam animi hominum, ſed faſti ulli ferre poſſunt? nam, ſi illam legem non putabitis, quae erat contra omnes leges, indemnati civis atque integri capitis, bonorumque tribunitia proſcriptio; hac tamen obſtricti pactione tenebamini: quis vos non modo conſules, ſed liberos fuiſſe putet, quorum mens fuerit oppreſſa praemio, lingua adſtricta mercede? ſin illam vos ſoli legem putabitis; quiſquam vos conſules tunc fuiſſe, aut nunc eſſe conſulares putet, qui ejus civitatis, in qua in principum numero vultis eſſe, non leges, non inſtituta, non jura noritis? an, cum proficiſcebamini paludati in provincias vel emptas, vel ereptas, conſules vos quiſquam putavit? itaque, credo, ſi minus frequentia ſua veſtrum egreſſum ornando, atque celebrando; at ominibus ſaltem bonis, ut conſules; non triſtiſſimis, ut hoſtes, aut proditores proſequebantur. Tune eti- 14

Digitized by Google

ſum, immaniſſimum ac foediſſimum monſtrum, auſus es meum diſceſſum illum, teſtem ſceleris et crudelitatis tuae, maledicti et contumeliae loco ponere? quo quidem tempore cepi, Patres conſcripti, fructum immortalem veſtri in me et amoris, et judicii; qui non admurmuratione, ſed voce et clamore, abjecti hominis, et ſemivivi furorem, petulantiamque fregiſtis. tu luctum ſenatus, tu deſiderium equeſtris ordinis, tu ſqualorem Italiae, tu curiae taciturnitatem annuam, tu ſilentium perpetuum judiciorum ac fori, tu caetera illa in maledicti loco pones, quae meus diſceſſus reipublicae vulnera inflixit? qui ſi calamitoſiſſimus fuiſſet: tamen miſericordia dignior, quam contumelia, et cum gloria potius eſſe conjunctus, quam cum probro putaretur: atque ille, dolor meus duntaxat, veſtrum quidem ſcelus, ac dedecus haberetur. cum vero (forſitan hoc, quod dicturus ſum, mirabile auditu eſſe videatur, ſed certe id dicam, quod ſentio) cùm tantis a vobis, Patres conſcripti, beneficiis affectus ſim, tantis honoribus: non modo illam calamitatem eſſe non duco: ſed, ſi quid mihi

Digitized by Google

poteſt a republica eſſe ſejunctum, quod vix poteſt; privatim ad meum nomen augendum, optandam duco mihi fuiſſe illam, expetendamque fortunam. atque, ut tuum laetiſſimum diem cum triſtiſſimo meo conferam, utrum tandem bono viro et ſapienti optabilius putas, ſic exire a patria, ut omnes ſui cives ſalutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit: an, quod tibi proficiſcenti evenit, ut omnes execrarentur, male precarentur, unam tibi illam viam et perpetuam eſſe vellent? mihi, medius fidius, in tanto omnium mortalium odio, juſto praeſertim et debito, quaevis fuga potius, quam ulla provincia, eſſet optatior. Sed perge porro. nam, ſi illud meum turbulentiſſimum tempus profectionis, tuo tranquilliſſimo praeſtat; quid conferam reliqua, quae in te dedecoris plena fuerunt, in me dignitatis? me kalendis Jan. qui dies poſt obitum, occaſumque noſtrum reipublicae primus illuxit, frequentiſſimus ſenatus concurſu Italiae, referente clariſſimo atque fortiſſimo viro, P. Lentulo, conſentiente populo Romano, atque una voce revocavit. me idem ſena-

Digitized by Google

tus exteris nationibus, me legatis, magiſtratibuſque noſtris, auctoritate ſua, conſularibus literis, non, ut tu, Inſuber, dicere auſus es, orbatum patria, ſed ut ſenatus illo ipſo tempore appellavit, civem, conſervatorem reipublicae commendavit. ad meam unius ſalutem ſenatus auxilium omnium civium cuncta ex Italia, qui rempublicam ſalvam eſſe vellent, conſulis voce et literis implorandum putavit. mei capitis ſervandi cauſa Romam uno tempore, quaſi ſigno dato, Italia tota convenit. de mea ſalute P. Lentuli, praeſtantiſſimi viri atque optimi conſulis, Cn. Pompeii, clariſſimi atque invictiſſimi civis, caeterorumque principum, celeberrimae, et gratiſſimae conciones fuerunt. de me ſenatus ita decrevit, Cn. Pompeio auctore, et ejus ſententiae principe, ut, ſi quis impediſſet reditum meum, in hoſtium numero putaretur: iiſque verbis ea de me ſenatus auctoritas declarata eſt, ut nemini ſit triumphus honorificentius, quam mihi ſalus, reſtitutioque perſcripta. de me, cum omnes magiſtratus promulgaſſent, praeter unum praetorem, a quo non fuit poſtulandum,

Digitized by Google

fratrem inimici mei, praeterque duos de lapide emptos tribunos plebis, legem comitiis centuriatis tulit P. Lentulus conſul de collegae Q. Metelli ſententia: quem mecum eadem reſpublica, quae in tribunatu ejus disjunxerat, in conſulatu, virtute optimi ac juſtiſſimi viri, ſapientiaque, conjunxit. quae lex quemadmodum accepta ſit, quid me attinet dicere? ex vobis audio, nemini civi ullam, quo minus adeſſet, ſatis juſtam excuſationem eſſe viſam: nullis comitiis unquam multitudinem hominum tantam, neque ſplendidiorem fuiſſe: hoc certe video, quod indicant tabulae publicae, vos rogatores, vos diſtributores, vos cuſtodes fuiſſe tabularum: et, quod in honoribus veſtrorum propinquorum non facitis, vel aetatis excuſatione, vel honoris, id in ſalute mea, nullo rogante, vos veſtra ſponte feciſtis.
Confer nunc, Epicure noſter, ex hara 16
producte, non ex ſchola, confer, ſi audes, abſentiam tuam cum mea. obtinuiſti provinciam conſularem finibus iis, quos lex cupiditatis tuae, non quos lex generi tui pepigerat. nam lege Caeſaris juſtiſſima, atque optima, populi liberi plane et vere

erant liberi : lege autem ea, quam nemo legem, praeter te et collegam tuum, putavit, omnis erat tibi Achaia, Theſſalia, Athenae, cuncta Graecia addicta. habebas exercitum tantum, quantum tibi non ſenatus aut populus Romanus dederat, ſed quantum tua libido conſcripſerat. aerarium exhauſeras. quas res geſſiſti in imperio, exercitu, provincia conſulari? quas res geſſerit quaero? qui ut venit, ſtatim.... nondum commemoro rapinas, nondum exactas pecunias, non captas, non imperatas, non neces ſociorum, non ſedem hoſpitum, non perfidiam, non immanitatem, non ſcelera praedico: mox, ſi videbitur, ut cum fure, ut cum ſacrilego, ut cum ſicario, diſputabo :, nunc meam ſpoliatam fortunam conferam cum florente fortuna imperatoris. quis unquam provinciam cum exercitu obtinuit, qui nullas ad ſenatum literas miſerit? tantam vero provinciam cum tanto exercitu, Macedoniam praeſertim, quae tantis barbarorum gentibus attingitur, ut ſemper Macedonicis imperatoribus iidem fines provinciae fuerint, qui gladiorum, atque pilorum : ex qua aliquot praetorio imperio,

Digitized by Google

conſulari quidem nemo rediit, qui inco-
lumis fuerit, qui non triumpharit. eſt
hoc novum. multo illud magis: appel-
latus eſt hic vulturius illius provinciae
(ſi diis placet) imperator. Ne tum qui- 17
dem, Paule noſter, tabulas Romam cum
laurea mittere audebas? miſi, inquit. quis
unquam recitavit? quis, ut recitarentur,
poſtulavit? nihil enim mea refert, utrum
tu, conſcientia oppreſſus ſcelerum tuo-
rum, nihil unquam auſus ſis ſcribere ad
eum ordinem, quem deſpexeras, quem
afflixeras, quem deleveras: an amici tui
tabulas abdiderint, iidemque ſilentio ſuo
temeritatem, atque audaciam tuam con-
demnarint. atque haud ſcio, an malim,
te videri nullo pudore fuiſſe in literis mit-
tendis, an amicos tuos plus habuiſſe et
pudoris et conſilii, quam aut te videri
pudentiorem fuiſſe, quam ſoles, aut tu-
um factum non eſſe condemnatum judi-
cio amicorum. quod ſi non tuis nefariis
in hunc ordinem contumeliis in perpe-
tuum tibi curiam praecluſiſſes: quid tan-
dem erat actum aut geſtum in illa pro-
vincia, de quo ad ſenatum cum gratula-
tione aliqua ſcribi abs te oporteret? vex-

atio Macedoniae? an oppidorum turpis amiſſio? an ſociorum direptio? an agrorum depopulatio? an munitio Theſſalonicae? an obſeſſio militaris viae? an exercitus noſtri interitus, ferro, fame, frigore, peſtilentia? tu vero, qui ad ſenatum nihil ſcripſeris: ut in urbe nequior inventus es, quam Gabinius, ſic in provincia paulò tamen, quam ille, demiſſior. nam ille gurges atque helluo, natus abdomini ſuo, non laudi atque gloriae, cum equites Romanos in provincia, cum publicanos, nobiſcum et voluntate et dignitate conjunctos, omnes fortunis, multos fama, vitaque privaſſet, cum egiſſet aliud nihil in illo exercitu, niſi ut urbes depopularetur, agros vaſtaret, exhauriret domos: auſus eſt (quid enim ille non auderet?) a ſenatu ſupplicationem per
18 literas poſtulare. O dii immortales! tune etiam, atque adeo vos, geminae voragines ſcopulique reipublicae, vos meam fortunam deprimitis? veſtram extollitis? cum de me ea ſenatus-conſulta abſente facta ſint, eae conciones habitae, is motus fuerit municipiorum et coloniarum omnium, ea decreta publicanorum,

Digitized by Google

ea collegiorum, ea denique generum, ordinumque omnium, quae ego non modo optare nunquam auderem, ſed cogitare non poſſem? vos autem ſempiternas foediſſimae turpitudinis notas ſubieritis? an ego, ſi te et Gabinium cruci ſuffixos viderem, majore afficerer laetitia ex corporis veſtri laceratione, quam afficior ex infamia? nullum eſt ſupplicium putandum, quo affici caſu aliquo etiam boni viri, forteſque poſſunt. atque hoc quidem etiam iſti tui dicunt voluptarii, Graeci; quos utinam ita audires, ut erant audiendi! nunquam te in tot flagitia ingurgitaſſes. verum audis in praeſepibus: audis in ſtupris: audis in cibo et vino. ſed dicunt iſti ipſi, qui mala dolore, bona voluptate definiunt, ſapientem, etiam ſi in Phalaridis tauro incluſus ſuccenſis ignibus torreatur, dicturum tamen, ſuave illud eſſe, ſeſeque ne tantulum quidem commoveri. tantam virtutis eſſe vim voluerunt, ut non poſſet unquam eſſe vir bonus non beatus. quae eſt igitur poena? quod ſupplicium? id, mea ſententia, quod accidere nemini poteſt, niſi nocenti, ſuſcepta fraus, impedita et oppreſſa mens

Digitized by Google

conſcientiâ, bonorum omnium odium,
19 nota juſti ſenatus, amiſſio dignitatis. Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginenſes, reſectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necaverunt, ſupplicio videtur affectus; nec C. Marius, quem Italia ſervata ab illo, demerſum in Minturnenſium paludibus, Africa devicta ab eodem, expulſum et naufragum vidit. fortunae enim iſta tela ſunt, non culpae: ſupplicium autem eſt poena peccati. neque vero ego, ſi unquam vobis mala precarer, quod ſaepe feci, in quo dii immortales meas preces audiverunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer. Thyeſtea iſta execratio eſt, poëtae, vulgi animos, non ſapientum, moventis:

Ut tu naufragio expulſus, uſpiam ſaxis fixus aſperis,
Eviſceratus latere pendêres, 'ut ait ille,' ſaxa ſpargens tabo,
Sanie, ſanguine atro. non ferrem omnino moleſte, ſi ita accidiſſet: ſed id tamen eſſet humanum. M. Marcellus, qui ter conſul fuit, ſumma virtute, pietate, gloria militari, periit in mari: qui tamen ob virtutem gloriae laude vivit. in fortu-

Digitized by Google

na quadam eſt illa mors, non in poena, putanda. quae eſt igitur poena? quod ſupplicium? quae ſaxa? quae cruces? ecce, duo duces in provinciis populi Romani habere exercitus, appellari imperatores: horum alterum ſic fuiſſe infirmatum conſcientia ſcelerum et fraudum ſuarum, ut ex ea provincia, quae fuerit ex omnibus una maxime triumphalis, nullas ſit ad ſenatum literas mittere auſus. ex qua provincia modo vir omni dignitate ornatiſſimus, L. Torquatus, magnis rebus geſtis, me referente, abſens imperator ſit appellatus: unde his paucis annis Cn. Dolabellae, C. Curionis, M. Luculli juſtiſſimos triumphos vidimus: ex ea, te imperatore, nuntius ad ſenatum allatus eſt nullus. ab altero allatae literae, recitatae, relatum ad ſenatum. dii immortales! idne ego optarem, ut inimicus meus ea, qua nemo unquam, ignominia notaretur? ut ſenatus is, qui in eam jam benignitatis conſuetudinem venit, ut eos, qui bene rempublicam geſſerint, novis honoribus afficiat, et numero dierum, et genere verborum; hujus unius literis nuntiantibus non crederet? poſtulanti-

20 bus denegaret? His ego rebus paſcor,
his delector, his perfruor: quod de vo-
bis hic ordo opinatur non ſecus, ac de te-
terrimis hoſtibus: quod vos equites Ro-
mani, quod caeteri ordines, quod cuncta
civitas odit: quod nemo bonus, nemo
denique civis eſt, qui modo ſe civem eſſe
meminerit, qui vos non oculis fugiat, au-
ribus reſpuat, animo aſpernetur, recor-
datione denique ipſa conſulatus veſtri
perhorreſcat. haec ego ſemper de vobis
expetivi, haec optavi, haec precatus ſum.
plura etiam acciderunt, quam vellem.
nam, ut amitteretis exercitum, nunquam
mehercule optavi. illud etiam accidit prae-
ter optatum meum; ſed valde ex volunta-
te. mihi enim non venerat in mentem
furorem et inſaniam optare vobis, in
quam incidiſtis: atqui fuit optandum. me
tamen fugerat, deorum immortalium has
eſſe in impios et conſceleratos poenas
certiſſimas conſtitutas. nolite enim pu-
tare, Patres conſcripti, ut in ſcena vide-
tis, homines conſceleratos impulſu deo-
rum terreri Furiarum taedis ardentibus.
ſua quemque fraus, ſuum facinus, ſuum
ſcelus, ſua audacia de ſanitate ac mente

deturbat. hae ſunt impiorum furiae, hae flammae, hae faces. ego te non vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante dementiorem putem, qui ſis auſus primum facere (nam id eſt caput) deinde paulo ante, Torquato, graviſſimo et ſanctiſſimo viro, premente, confiteri, te provinciam Macedoniam, in quam tantum exercitum tranſportaſſes, ſine ullo milite reliquiſſe? mitto de amiſſa maxima parte exercitus. ſit hoc infelicitatis tuae. dimittendi vero exercitus quam potes afferre cauſam? quam poteſtatem habuiſti? quam legem? quod ſenatus-conſultum? quod jus? quod exemplum? quid eſt aliud furere, non cognoſcere homines, non cognoſcere leges, non ſenatum, non civitatem? cruentare corpus ſuum? major haec eſt vitae, famae, ſalutis ſuae vulneratio. ſi familiam tuam dimiſiſſes, quod ad neminem, niſi ad ipſum te, pertineret, amici te tui conſtringendum putarent. praeſidium tu populi Romani, cuſtodiam provinciae, injuſſu populi ſenatuſque dimiſiſſes, ſi tuae mentis compos fuiſſes? Ecce tibi alter, effuſa jam maxima prae- 21

Digitized by Google

da, quam ex fortunis publicanorum, ex agris urbibuſque ſociorum exhauſerat, cum partim ejus praedae profundae libidines devoraſſent, partim nova quaedam et inaudita luxuries, partim etiam in illis locis, ubi omnia diripuit, emptiones, partim permutationes ad hunc Tuſculanum montem extruendum: cum jam egeret; cum illa ejus immenſa et intolerabilis aedificatio conſtitiſſet; ſe ipſum, faſces ſuos, exercitum populi Romani, numen interdictumque deorum immortalium, reſponſa ſacerdotum, auctoritatem ſenatus, juſſa populi, nomen ac dignitatem imperii, regi Aegyptio vendidit. cum fines provinciae tantos haberet, quantos voluerat, quantos optaverat, quantos mei capitis pretio, periculoque emerat: his ſe tenere non potuit. exercitum eduxit ex Syria. quî licuit extra provinciam? tribuit ſe mercenarium comitem regi Alexandrino. quid hoc turpius? in Aegyptum venit: ſigna contulit cum Alexandrinis. quando hoc bellum, aut hic ordo, aut populus ſuſceperat? cepit Alexandriam. quid aliud expectamus a furore ejus, niſi ut ad ſenatum tantis de rebus geſtis literas mittat?

Digitized by Google

hic ſi mentis eſſet ſuae, niſi poenas patriae diiſque immortalibus eas,quae graviſſimae ſunt, furore atque inſania penderet: auſus eſſet (mitto exire de provincia) educere exercitum,bellum ſua ſponte gerere, in regnum injuſſu populi aut ſenatus accedere? quae cum plurimae leges veteres, tum lex Cornelia majeſtatis, Julia de pecuniis repetundis, planiſſime vetant: ſed haec omitto. ille ſi non acerrime fureret, auderet, quam provinciam P. Lentulus amiciſſimus huic ordini,cum et auctoritate ſenatus, et ſorte haberet, interpoſita religione, ſine ulla dubitatione depoſuiſſet, eam ſibi aſciſcere, cum etiam ſi religio non impediret, mos majorum tamen,et exempla, et graviſſimae legum poenae vetarent? Sed quoniam 22
fortunarum contentionem facere coepimus; de reditu Gabinii omittamus:quem etſi ſibi ipſe praecidit, ego tamen os ut videam hominis, expecto. tuum, ſi placet, reditum cum meo conferamus. ac meus quidem is fuit, ut a Brunduſio uſque Romam agmen perpetuum totius Italiae viderem. neque enim regio fuit ulla, neque municipium, neque praefectu-

Digitized by Google

ra, aut colonia, ex qua non publice ad me venerint gratulatum. quid dicam adventus meos? quid effuſiones hominum ex oppidis? quid concurſum ex agris patrum familias cum conjugibus ac liberis? quid eos dies, qui quaſi deorum immortalium feſti ac ſollemnes, ſunt adventu meo, redituque celebrati? unus ille dies mihi quidem immortalitatis inſtar fuit, quo in patriam redii, cum ſenatum egreſſum vidi, populumque Romanum univerſum; cum mihi ipſa Roma prope convulſa ſedibus ſuis, ad complectendum conſervatorem ſuum procedere viſa eſt. quae me ita accepit, ut non modo omnium generum, aetatum, ordinum omnes viri ac mulieres, omnis fortunae ac loci, ſed etiam moenia ipſa viderentur, et tecta urbis, ac templa laetari. me conſequentibus diebus in ea ipſa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, pontifices, conſules, patres conſcripti collocaverunt, mihique, quod ante me nemini, pecunia publica aedificandam domum cenſuerunt. habes reditum meum. confer nunc viciſſim tuum, quandoquidem, amiſſo exercitu, nihil in-

Digitized by Google

colume domum, praeter os illud priſti-
num tuum, retuliſti: qui primum, qua
veneris cum laureatis tuis lictoribus, quis
ſcit? quos tum Maeandros, dum omnes
ſolitudines perſequeris, quae diverticula
flexioneſque quaeſiſti? quod te munici-
pium vidit? quis amicus invitavit? quis
hoſpes adſpexit? nonne tibi nox erat pro
die? non ſolitudo pro frequentia? cau-
pona pro oppido? non ut redire ex Ma-
cedonia nobilis imperator, ſed ut mor-
tuus infamis referri videretur? Romam
vero ipſam foedavit adventus tuus. O 23
familiae non dicam Calpurniae, ſed Cal-
ventiae; neque hujus urbis, ſed Placen-
tini municipii; neque paterni generis,
ſed braccatae cognationis dedecus! quem-
admodum veniſti? quis tibi, non dicam
horum, aut civium caeterorum, ſed tuo-
rum legatorum obviam venit? mecum e-
nim L. Flaccus, vir tua legatione indig-
niſſimus, atque iis conſiliis, quibus me-
cum in conſulatu meo conjunctus fuit ad
conſervandam rempublicam, dignior, me-
cum fuit tum, cum te quidam non longe
a porta cum lictoribus errantem viſum
eſſe narrabat. ſcio item virum fortem in

primis, belli ac rei militaris peritum, familiarem meum, Q. Marcium, quorum tu legatorum praelio imperator appellatus eras, cum non longe abfuiſſes, adventu iſto tuo domi fuiſſe otioſum. ſed quid ego enumero, qui tibi obviam non venerint? qui dico veniſſe penè neminem, ne de officioſiſſima quidem natione candidatorum, cum vulgo eſſent et illo ipſo, et multis ante diebus admoniti, et rogati. togulae lictoribus ad portam praeſto fuerunt: quibus illi acceptis, ſagula rejecerunt, et catervam imperatori ſuo novam praebuerunt. ſic iſte, tanto exercitu, tanta provincia, triennio poſt Macedonicus imperator, in urbem ſe intulit, ut nullius negotiatoris obſcuriſſimi reditus unquam fuerit deſertior. in quo me tamen, qui eſſet paratus ad ſe defendendum, reprehendit. cum ego Caelimontana porta introiſſe dixiſſem, ſponſione me, ni Eſquilina introiſſet, homo promptiſſimus laceſſivit: quaſi vero id aut ego ſcire debuerim, aut veſtrûm quiſpiam audierit; aut ad rem pertineat, qua tu porta introieris, modo ne triumphali: quae porta Macedonicis ſemper proconſulibus ante te

patuit. tu inventus es, qui conſulari im-
perio praeditus, ex Macedonia non tri-
umphares. At audiſtis, Patres conſcrip- 24
ti, philoſophi vocem. negavit, ſe trium-
phi cupidum unquam fuiſſe. ô ſcelus, ô
peſtis, ô labes! cum extinguebas ſena-
tum, vendebas auctoritatem hujus ordi-
nis, addicebas tribuno plebis conſulatum
tuum, rempublicam evertebas, prodebas
caput et ſalutem meam una mercede pro-
vinciae: ſi triumphum non cupiebas, cu-
jus tandem rei te cupiditate arſiſſe defen-
des? ſaepe enim vidi, qui et mihi, et cae-
teris cupidiores provinciae viderentur,
triumphi nomine tegere, atque velare cu-
piditatem ſuam. hoc modò D. Silanus
conſul in hoc ordine, hoc meus etiam
collega dicebat. neque enim quiſquam
poteſt exercitum cupere, aperteque pete-
re, ut non praetexat cupiditatem trium-
phi. quod ſi te ſenatus, populuſque Ro-
manus aut non appetentem, aut etiam re-
cuſantem bellum ſuſcipere, exercitum du-
cere coëgiſſet: tamen erat anguſti animi
atque demiſſi, juſti triumphi honorem at-
que dignitatem contemnere. nam, ut le-
vitatis eſt, inanem aucupari rumorem, ut

Digitized by Google

omnes umbras etiam falſae gloriae conſectari: ſic levis eſt animi, lucem ſplendoremque fugientis, juſtam gloriam, qui eſt fructus verae virtutis honeſtiſſimus, repudiare. cum vero non modò non poſtulante atque cogente, ſed invito atque oppreſſo ſenatu, nòn modo nullo populi Romani ſtudio, ſed nullo ferente ſuffragium libero, provincia tibi iſta manupretium fuerit non everſae per te, ſed perditae civitatis: cumque omnium tuorum ſcelerum haec pactio extiterit, ut, ſi tu totam rempublicam nefariis latronibus tradidiſſes, Macedonia tibi ob eam rem, quibus tu finibus velles, redderetur: cum exhauriebas aerarium: cum orbabas Italiam juventute: cum mare vaſtiſſimum hieme tranſibas: ſi triumphum contemnebas, quae te, praedo amentiſſime, niſi praedae ac rapinarum cupiditas tam caeca rapiebat? non eſt integrum Cn. Pompeio, conſilio jam uti tuo. erravit enim. non guſtarat iſtam tuam philoſophiam. ter jam homo ſtultus triumphavit. Craſſe, pudet me tui. quid eſt, quod confecto formidoloſiſſimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volu-

eris a ſenatu? P. Servili, Q. Metelle, C.
Curio, P. Africane, cur non hunc audiſ-
tis tam doctum hominem, tam eruditum,
prius quam in iſtum errorem inducere-
mini? C. ipſi Pontino, neceſſario meo,
jam non eſt integrum: religionibus enim
ſuſceptis impeditur. ô ſtultos Camillos,
Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones,
Marcellos, Maximos! ô amentem Pau-
lum! ruſticum Marium! nullius conſilii
patres iſtorum amborum conſulum, qui
triumpharunt! Sed, quoniam praeter- 25
ita mutare non poſſumus, quid ceſſat
hic homullus, ex argilla et luto fictus E-
picureus, dare haec praeclara praecepta
ſapientiae, clariſſimo et ſummo impera-
tori, genero ſuo? fertur ille vir, mihi cre-
de, gloriâ: flagrat, ardet cupiditate juſti
et magni triumphi. non didicit eadem
iſta, quae tu. mitte ad eum libellum. ſed
jam, ſi ipſe coram congredi poteris, me-
ditare, quibus verbis incenſam illius cu-
piditatem comprimas, atque reſtinguas.
valebis apud hominem volitantem glo-
riae cupiditate, vir moderatus et con-
ſtans; apud indoctum eruditus; apud ge-
nerum ſocer. dices enim, ut es homo

facetus, ad perſuadendum concinnus, perfectus, politus e ſchola: Quid eſt, Caeſar, quòd te ſupplicationes toties decretae, tot dierum, tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur: quas dii negligunt, qui (ut noſter ille divinus dixit Epicurus) neque propitii cuiquam eſſe ſolent, neque irati. non facies fidem ſcilicet, cum haec diſputabis. tibi enim et eſſe, et fuiſſe deos videbis iratos. vertes te ad alteram ſcholam: diſſeres de triumpho. quid tandem habet iſte currus? quid vincti ante currum duces? quid ſimulacra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, et tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania ſunt iſta, mihi crede, delectamenta penè puerorum, captare plauſus, vehi per urbem, conſpici velle. quibus ex rebus nihil eſt, quod ſolidum tenere; nihil quod referre ad voluptatem corporis poſſis. quin tu me vides, qui, ex qua provincia T. Flamininus, L. Paulus, Q. Metellus, T. Didius, innumerabiles alii, levi cupiditate commoti, triumpharunt, ex ea ſic redii, ut ad portam Eſquilinam, Macedonicam lauream con-

Digitized by Google

culcarim; ipſe cum hominibus quindecim male veſtitis ad portam Coelimontanam ſitiens pervenerim: quo in loco mihi libertus, praeclaro imperatori, domum ex hac die biduo ante conduxerat: quae vacua ſi non fuiſſet, in campo Martio mihi tabernaculum collocaſſem. nummus interea mihi, Caeſar, neglectis vehiculis triumphalibus, domi manet, et manebit. rationes ad aerarium retuli continuo, ſicut tua lex jubebat: neque alia ulla in re legi tuae parui. quas rationes ſi cognoris, intelliges, nemini plus, quam mihi, literas profuiſſe. ita enim ſunt perſcriptae ſcitè, et literatè, ut ſcriba, ad aerarium qui eas retulit, perſcriptis rationibus, ſecum ipſe, caput ſiniſtra manu perfricans, commurmuratus ſit, 'Ratio quidem hercle apparet, argentum οἴχεται.' hac tu oratione non dubito, quin illum jam adſcendentem in currum poſſis revocare. O tenebrae, 26
ô lutum, ô ſordes, ô paterni generis oblite, materni vix memor! ita neſcio quid iſtuc fractum, humile, demiſſum, ſordidum, inferius etiam eſt, quam ut Mediolanenſi praecone, avo tuo, dignum eſſe

videatur. L. Craſſus, homo ſapientiſſimus noſtrae civitatis, ſpiculis prope ſcrutatus eſt Alpes: ut, ubi hoſtis non erat, ibi triumphi cauſam aliquam quaereret. eadem cupiditate vir ſummo ingenio praeditus, C. Cotta, nullo certo hoſte, flagravit. eorum neuter triumphavit, quod alteri illum honorem collega, alteri mors ademit. irriſa eſt abs te paulo ante M. Piſonis cupiditas triumphandi, a qua te longe dixiſti abhorrere: qui, etiam ſi minus magnum bellum geſſerat, ut abs te dictum eſt, tamen iſtum honorem contemnendum non putavit. tu eruditior, quam Piſo; prudentior, quam Cotta; abundantior conſilio, ingenio, ſapientia, quam Craſſus, ea contemnis, quae illi idiotae, ut tu appellas, praeclara duxerunt. quòd ſi reprehendis, quòd cupidi laureae fuerint, cùm bella aut parva, aut nulla geſſiſſent; tu, tantis nationibus ſubactis, tantis rebus geſtis, minime fructum laborum tuorum, praemia periculorum, virtutis inſignia contemnere debuiſti. neque vero contempſiſti, licet ſis Themiſta ſapientior, ſed os tuum ferreum ſenatus convicio verberari no-

Digitized by Google

luiſti. jam vides, quandoquidem ita mihimet fui inimicus, ut me tecum compararem, et digreſſum meum, et abſentiam, et reditum ita longe tuo praeſtitiſſe, ut mihi illa omnia immortalem gloriam dederint, tibi ſempiternam turpitudinem inflixerint. nunc etiam in hac quotidiana, aſſidua, urbanaque vita ſplendorem tuum, gratiam, celebritatem domeſticam, operam forenſem, conſilium, auxilium, auctoritatem, ſententiam ſenatoriam, nobis, aut, ut verius dicam, cuiquam es infirmiſſimo, ac deſperatiſſimo antelaturus?
Age, ſenatus odit te, quod eum tu facere jure concedis, afflictorem, et perditorem non modo dignitatis, et auctoritatis, ſed omnino ordinis, ac nominis ſui: videre equites Romani non poſſunt, quo ex ordine vir praeſtantiſſimus et ornatiſſimus, L. Aelius eſt, te conſule, relegatus: plebs Romana perditum cupit, in cujus tu infamiam ea, quae per latrones et per ſervos de me egeras, contuliſti: Italia cuncta execratur, cujus idem tu ſuperbiſſime decreta et preces repudiaſti. fac hujus odii tanti, ac tam univerſi periculum, ſi audes. inſtant poſt hominum

memoriam apparatiſſimi, magnificentiſſimique ludi, quales non modo nunquam fuerunt, ſed ne quomodo fieri quidem poſthac poſſint, poſſum ullo pacto ſuſpicari. da te populo, committe ludis. Sibilum metuis? ubi ſunt veſtrae ſcholae? ne acclametur? ne id quidem eſt curare philoſophi. manus tibi ne afferantur times. dolor enim eſt malum, ut diſputas: exiſtimatio, dedecus, infamia, turpitudo, verba ſunt atque ineptiae. ſed de hoc non dubito: non audebit accedere ad ludos. convivium publicum non dignitatis gratiâ inibit: niſi forte, ut cum P. Clodio, hoc eſt, cum amoribus ſuis, coenet: ſed plane animi ſui cauſa. ludos nobis idiotis relinquet. ſolet enim in diſputationibus ſuis, oculorum et aurium delectationi abdominis voluptates anteferre. nam, quod vobis iſte tantummodo improbus, crudelis olim furunculus, nunc vero etiam rapax, quod ſordidus, quod contumax, quod ſuperbus, quod fallax, quod perfidioſus, quod impudens, quod audax eſſe videatur: nihil ſcitote eſſe luxurioſius, nihil libidinoſius, nihil poſterius, nihil nequius. luxuriam autem in iſto nolite

hanc cógitare. eſt enim quaedam, quanquam omnis eſt vitioſa atque turpis, tamen ingenuo ac libero dignior. nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquiſitum,(laudabo inimicum) ne magnopere quidem quidquam,praeter libidines,ſumptuoſum.toreuma nullum: maximi calices, et hi, ne contemnere ſuos videatur, Placentini: extructa menſa,non conchyliis, aut piſcibus, ſed multa carne ſubrancida. ſervi ſordidati miniſtrant & nonnulli etiam ſenes: idem coquus,idem atrienſis: piſtor domi nullus, nulla cella: panis, et vinum a propola, atque de cupa. Graeci ſtipati, quini in lectulis, ſaepe plures; ipſe ſolus. bibitur uſque eo, dum de ſolio miniſtretur. ubi galli cantum audivit, avum ſuum revixiſſe putat: menſam tolli jubet. Dicet aliquis,un- 28
de tibi haec nota ſunt? non mehercule, contumeliae cauſa deſcribam quemquam, praeſertim ingenioſum hominem, atque eruditum, cui generi eſſe ego iratus, ne ſi cupiam quidem, poſſum. eſt quidam Graecus, qui cum iſto vivit, homo, vere ut dicam, (ſic enim cognovi) humanus, ſed tamdiu, quamdiu cum aliis eſt, aut

Digitized by Google

ipſe ſecum. is cum iſtum adoleſcentem jam tum cum hac diis irata fronte vidiſſet, non fugit ejus amicitiam, cum eſſet praeſertim appetitus: dedit ſe in conſuetudinem, ſic ut prorſus unà viveret, nec fere ab iſto unquam diſcederet. non apud indoctos, ſed, ut ego arbitror, in hominum eruditiſſimorum et humaniſſimorum coetu loquor. audiſtis profecto dici, philoſophos Epicureos omnes res, quae ſunt homini expetendae, voluptate metiri. recte, an ſecus, nihil ad nos: aut, ſi ad nos, nihil ad hoc tempus. ſed tamen lubricum genus orationis, adoleſcenti non acriter intelligenti ſaepe praeceps. itaque admiſſarius iſte, ſimulatque audivit, a philoſopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiſcatus eſt: ſic ſuos ſenſus voluptarios omnes incitavit, ſic ad illius hanc orationem adhinniit, ut non magiſtrum virtutis, ſed auctorem libidinis a ſe illum inventum arbitraretur. Graecus primo diſtinguere, atque dividere illa, quemadmodum dicerentur: iſte claudus (quomodo aiunt) pilam retinere: quod acceperat, teſtificari; tabulas obſignare velle, Epicurum diſertum de-

Digitized by Google

cernere; et tamen dictum opinor, ſe nul-
lum bonum intelligere poſſe, demptis
corporis voluptatibus. quid multa? Grae-
cus facilis et valde venuſtus, nimis pug-
nax contra ſenatorem populi Romani eſ-
ſe noluit. Eſt autem hic, de quo lo- 29
quor, non philoſophia ſolum, ſed etiam
literis, quod fere caeteros Epicureos ne-
gligere dicunt, perpolitus. poema porro
facit ita feſtivum, ita concinnum, ita e-
legans, nihil ut fieri poſſit argutius. in
quo reprehendat eum licet, ſi qui volet,
modo leviter, non ut impurum, non ut
improbum, non ut audacem, ſed ut Grae-
culum, ut aſſentatorem, ut poëtam. de-
venit, aut potius incidit in iſtum eodem
deceptus ſupercilio Graecus, atque adve-
na, quo tam ſapiens et tanta civitas. re-
vocare ſe non poterat, familiaritate im-
plicatus: et ſimul inconſtantiae famam
verebatur: rogatus, invitatus, coactus,
ita multa ad iſtum de iſto ſcripſit, ut om-
nes libidines, omnia ſtupra, omnia coe-
narum conviviorumque genera, adulte-
ria denique ejus, delicatiſſimis verſibus
expreſſerit. in quibus, ſi quis velit, poſ-
ſit iſtius tanquam in ſpeculo vitam intu-

eri: ex quibus multa a multis lecta, et audita recitarem, niſi vererer, ne hoc ipſum genus orationis, quo nunc utor, ab hujus loci more abhorreret: et ſimul de ipſo, qui ſcripſit, detrahi nolo. qui ſi fuiſſet in diſcipulo comparando meliore fortuna, fortaſſe auſterior et gravior eſſe potuiſſet: ſed eum caſus in hanc conſuetudinem ſcribendi induxit, philoſopho valde indignam: ſi quidem philoſophia, ut fertur, virtutis continet, et officii, et bene vivendi diſciplinam: quam qui profitetur, graviſſimam mihi ſuſtinere perſonam videtur. ſed idem caſus illum ignarum quid profiteretur, cum ſe philoſophum eſſe diceret, iſtius impuriſſimae atque intemperantiſſimae pecudis coeno et ſordibus inquinavit: qui modo cum res geſtas conſulatus mei collaudaſſet: quae quidem laudatio hominis turpiſſimi mihi ipſi erat pene turpis; ‘ non ulla tibi, in-‘ quit, invidia nocuit, ſed verſus tui.’ nimis magna poena, te conſule, conſtituta eſt, ſive malo poëtae, ſive libero. ſcripſiſti enim, ‘ cedant arma togae.’ quid tum? haec res tibi fluctus illos excitavit. at hoc nuſquam opinor ſcriptum fuiſſe in illo elo-

K

gio, quod, te conſule, in ſepulcro reipublicae inciſum eſt, ‘ velitis, jubeatis, ut,’ quòd M. Cicero verſum fecerit, ſed, ‘ quòd vindicarit.’ Verùm tamen, quoniam te non Ariſtarchum, ſed Phalarim grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum verſum, ſed poëtam armis perſequare: ſcire cupio, quid tandem iſto in verſu reprehendas, ‘ cedant arma togae.’ tuae dicis, inquit, togae ſummum imperatorem eſſe ceſſurum. quid nunc te, aſine, literas doceam? non opus eſt verbis, ſed fuſtibus. non dixi hanc togam, quâ ſum amictus; nec arma, ſcutum et gladium unius imperatoris: ſed, quòd pacis eſt inſigne et otii, toga; contrà autem arma, tumultus atque belli; more poëtarum locutus, hoc intelligi volui, bellum ac tumultum paci atque otio conceſſurum. quaere ex familiari tuo, Graeco illo poëta: probabit genus ipſum, et agnoſcet, neque te nihil ſapere mirabitur. at in illo altero, inquit, haeres, ‘ concedat laurea laudi.’ immo mehercule, habeo tibi gratiam. haererem enim, niſi tu expediſſes. nam cum tu timidus ac tremens tuis ipſe furaciſſimis

manibus detractam e cruentis faſcibus lauream ad portam Eſquilinam abjeciſti: indicaſti, non modo ampliſſimae, ſed etiam minimae laudi lauream conceſſiſſe. atque iſta ratione hoc tamen intelligi, ſcelerate, vis, Pompeium inimicum mihi iſto verſu eſſe factum: ut, ſi verſus mihi nocuerit, ab eo, quem is verſus offenderit, videatur mihi pernicies eſſe quaeſita: omitto, nihil iſtum verſum pertinuiſſe ad illum: non fuiſſe meum, quem, quantum potuiſſem, multis ſaepe orationibus ſcriptiſque decoraſſem, hunc uno violare verſu. ſed ſit offenſus: primo nonne compenſabit cum uno verſiculo tot mea volumina laudum ſuarum? quod ſi eſt commotus, ad perniciemne non dicam amiciſſimi, non ita de ſua laude meriti, non ita de republica, non conſularis, non ſenatoris, non civis, non liberi: in hominis caput ille tam crudelis propter verſum fuiſſet?

31 Tu quid, tu apud quos, tu de quo dicas, intelligis? complecteris ampliſſimos viros ad tuum, et Gabinii ſcelus, neque id occulte. nam paulo ante dixiſti, me cum iis confligere, quos deſpicerem: non attingere eos, qui plus poſ-

Digitized by Google

ſent, quibus iratus eſſe deberem. quorum quidem (quis enim non intelligit, quos dicas?) quanquam non eſt una cauſa omnium, tamen eſt omnium mihi probata. me Cn. Pompeius, multis obſiſtentibus ejus erga me ſtudio atque amori, ſemper dilexit, ſemper ſua conjunctione digniſſimum judicavit, ſemper non modo incolumem, ſed etiam ampliſſimum, atque ornatiſſimum voluit eſſe. veſtrae fraudes, veſtrum ſcelus, veſtrae criminationes inſidiarum mearum, illius periculorum, nefariè fictae, ſimul eorum, qui familiaritatis licentia, ſuorum improbiſſimorum ſermonum domicilium in auribus ejus, impulſu veſtro, collocaverunt, veſtrae cupiditates provinciarum effecerunt, ut ego excluderer, omneſque, qui me, qui illius gloriam, qui rempublicam ſalvam eſſe cupiebant, ſermone atque aditu prohiberentur. quibus rebus eſt perfectum, ut illi plane ſuo ſtare judicio non liceret, cum certi homines non ſtudium ejus a me alienaſſent, ſed auxilium retardaſſent. nonne ad te L. Lentulus, qui tum erat praetor, non Q. Sanga, non L. Torquatus pater, non M. Lucullus

venit? qui omnes ad eum, multique mortales oratum in Albanum, obſecratumque venerant, ne meas fortunas deſereret, cum reipublicae ſalute conjunctas, quos ille ad te, et ad tuum collegam remiſit, ut cauſam publicam ſuſciperetis, ut ad ſenatum referretis: ſe contra armatum tribunum plebis ſine conſilio publico decertare nolle: conſulibus ex ſenatus-conſulto rempublicam defendentibus, ſe arma ſumpturum. ecquid infelix recordaris, quid reſponderis? in quo illi omnes quidem, ſed Torquatus praeter caeteros, furebat contumacia reſponſi tui, te non eſſe tam fortem, quam ipſe Torquatus in conſulatu fuiſſet, aut ego: nihil opus eſſe armis, nihil contentione: me poſſe iterum rempublicam ſervare, ſi ceſſiſſem: infinitam caedem fore, ſi reſtitiſſem: deinde ad extremum, neque ſe, neque generum, neque collegam ſuum, tribuno plebis defuturum. hic tu, hoſtis, ac proditor, aliis me inimiciorem, quam tibi, debere eſſe dicis?
32 Ego C. Caeſarem non eadem de republica ſenſiſſe, quae me, ſcio: ſed tamen, quod jam de eo, his audientibus, ſaepe dixi, me illi

ſui totius conſulatus, eorumque honorum, quos cum proximis communicavit, ſocium eſſe voluit, detulit, invitavit, rogavit. non ſum ego, propter nimiam fortaſſe conſtantiae cupiditatem, adductus ad cauſam: non poſtulabam, ut ei cariſſimus eſſem, cujus ego ne beneficiis quidem ſententiam meam tradidiſſem. adducta res in certamen, te conſule, putabatur, utrum, quae ſuperiore anno ille geſſiſſet, manerent, an reſcinderentur. quid loquar plura? ſi tantum ille in me eſſe uno roboris et virtutis putavit, ut ea, quae ipſe geſſerat, conciderent, ſi ego reſtitiſſem: cur ei non ignoſcam, ſi anteposuit ſuam ſalutem meae? ſed praeterita omitto. me ut Cn. Pompeius omnibus ſuis ſtudiis, laboribus, vitae periculis complexus eſt, cum municipia pro me adiret, Italiae fidem imploraret, P. Lentulo conſuli, auctori ſalutis meae, frequens aſſideret, ſenatui ſententiam praeſtaret, in concionibus non modo ſe defenſorem ſalutis meae, ſed etiam ſupplicem pro me profiteretur: hujus voluntatis eum, quem multum poſſe intelligebat, mihi non inimicum eſſe cognorat,

ſocium ſibi et adjutorem C. Caeſarem adjunxit. jam vides, me tibi non inimicum, ſed hoſtem; illis, quos deſcribis, non modo non iratum, ſed etiam amicum eſſe debere? quorum alter, id quod meminero ſemper, aeque mihi fuit amicus, ac ſibi: alter, id quod obliviſcar aliquando, ſibi amicior, quam mihi. deinde hoc ita ſit, ut viri fortes, etiamſi ferro inter ſe cominus decertarint, tamen illud contentionis odium ſimul cum ipſa pugna, armiſque ponant. atqui me ille odiſſe nunquam potuit, ne tum quidem, cum diſſidebamus. habet hoc virtus, (quam tu ne de facie quidem noſti) ut viros fortes ſpecies ejus, et pulchritudo etiam in
33 hoſte poſita delectet. Equidem dicam ex animo, Patres conſcripti, quod ſentio, et quod vobis audientibus ſaepe jam dixi. ſi mihi nunquam amicus C. Caeſar fuiſſet, ſed ſemper iratus: ſi aſpernaretur amicitiam meam, ſeſeque mihi implacabilem, inexpiabilemque praeberet, tamen ei, cum tantas res geſſiſſet, gereretque quotidie, non amicus eſſe non poſſem. cujus ego imperio non Alpium vallum contra adſcenſum transgreſſionem-

Digitized by Google

que Gallorum,non Rheni foſſam, gurgitibus illis redundantem, Germanorum immaniſſimis gentibus objicio, et oppono. perfecit ille,ut,ſi montes reſediſſent, amnes exaruiſſent,non naturae praeſidio, ſed victoria ſua, rebuſque geſtis Italiam munitam haberemus. ſed, cum me expetat, diligat, omni laude dignum putet, tu me a tuis inimicitiis ad ſimultatem revocabis? ſic tuis ſceleribus reipublicae praeterita fata refricabis? quod quidem tu,qui bene noſſes conjunctionem meam et Caeſaris, eludebas, cum a me trementibus omnino labris, ſed tamen, cur tibi nomen non deferrem, requirebas. quanquam, quod ad me attinet:

Nunquam iſtam imminuam curam infitiando tibi:

tamen eſt mihi conſiderandum, quantum illi, tantis reipublicae negotiis, tantoque bello impedito, ego homo amiciſſimus, ſollicitudinis atque oneris imponam.nec deſpero tamen,quanquam languet juventus, nec perinde, ac debebat, in laudis et gloriae cupiditate verſatur, futuros aliquos, qui abjectum hoc cadaver conſularibus ſpoliis nudare non nolint, praeſer-

Digitized by Google

tim tam afflicto, tam infirmo, tam enervato reo: qui te ita geſſeris, ut timeres, ne indignus beneficio videreris, niſi ejus, a quo miſſus eras, ſimillimus extitiſſes.

34 An vero tu parum putas inveſtigatas eſſe a nobis labes imperii tui, ſtrageſque provinciae? quas quidem nos non veſtigiis odorantes ingreſſus tuos, ſed totis volutationibus corporis, et cubilibus perſecuti ſumus. notata a nobis ſunt et prima illa ſcelera in adventu, cum accepta pecunia a Dyrrhachinis ob necem hoſpitis tui Platoris, ejus ipſius domum evertiſti, cujus ſanguinem addixeras, eumque, ſervis ſymphoniacis, et aliis muneribus acceptis, timentem, multumque dubitantem confirmaſti, et Theſſalonicam fide tua venire juſſiſti: quem ne majorum quidem more ſupplicio affeciſti, cum miſer ille ſecuribus hoſpitis ſui cervices ſubjicere geſtiret; ſed ei medico, quem tecum eduxeras, imperaſti, ut venas hominis incideret. tum quidem tibi etiam acceſſio fuit ad necem Platoris, Pleuratus ejus comes: quem necaſti verberibus, ſumma ſenectute confectum. idemque tu Rabocentum, Beſſicae gentis principem, cum

Digitized by Google

te trecentis talentis regi Cotto vendidiſſes, ſecuri percuſſiſti: cum ille ad te legatus in caſtra veniſſet, et tibi magna praeſidia et auxilia, a Beſſis, peditum equitumque polliceretur. neque eum ſolum, ſed etiam caeteros legatos, qui ſimul venerant: quorum omnium capita regi Cotto vendidiſti. Denſeletis, quae natio ſemper obediens huic imperio, etiam in illa omnium barbarorum defectione Macedonica, C. Sentium praetorem tutata eſt, nefarium bellum et crudele intuliſti: eiſque cum fideliſſimis ſociis uti poſſes, hoſtibus uti acerrimis maluiſti. ita perpetuos defenſores Macedoniae, vexatores ac perditores effeciſti. vectigalia noſtra perturbarunt, urbes ceperunt, vaſtarunt agros, ſocios noſtros in ſervitutem abduxerunt, familias abripuerunt, pecus abegerunt; Theſſalonicenſes, cum oppido deſperaſſent, munire arcem coëgerunt. A te Jovis Urii fanum antiquiſ- 35
ſimum barbarorum, ſanctiſſimumque direptum eſt. tua ſcelera dii immortales in noſtros milites expiaverunt: qui cum uno genere morbi affligerentur, neque ſe recreare quiſquam poſſet, qui ſemel in-

Digitized by Google

cidiſſet; dubitabat nemo, quin violati hoſpites, legati necati, pacati atque ſocii nefario bello laceſſiti, fana vexata, hanc tantam efficerent vaſtitatem. cognoſcis ex particula parva, ſcelerum et crudelitatis tuae genus univerſum. quid avaritiae, quae criminibus infinitis implicata eſt, ſummam nunc explicem? generatim ea, quae maxime nota ſunt, dicam. nonne ſeſtertiûm centies et octogies, quod, quaſi vaſarii nomine, in venditione mei capitis adſcripſeras, ex aerario tibi attributum, Romae in quaeſtu reliquiſti? nonne cum cc. talenta tibi Apolloniatae Romae dediſſent, ne pecunias creditas ſolverent, ultro Fufidium, equitem Romanum, hominem ornatiſſimum, creditorem, debitoribus ſuis addixiſti? nonne, hiberna cùm legato praefectoque tradidiſſes, evertiſti miſeras funditus civitates: quae non ſolum bonis ſunt exhauſtae, ſed etiam nefarias libidinum contumelias, turpitudineſque ſubierunt? qui modus tibi fuit frumenti aeſtimandi? qui honorarii? ſi quidem poteſt vi et metu extortum, honorarium nominari. quod cum peraeque omnes, tum acerbiſſime Boeotii et By-

zantii, Cherroneníes, Theſſalonica ſenſit. unus tu dominus,unus aeſtimator, unus venditor,tota in provincia,per triennium,frumenti omnis fuiſti. Quid ego re- 36
rum capitalium quaeſtiones,reorum pactiones,redemptiones,acerbiſſimas damnationes, libidinoſiſſimas liberationes proferam? tantùm locum aliquem cum mihi notum ſenſeris, tecum ipſe licebit, quot in eo genere,et quanta ſint crimina,recordere. quid? illam armorum officinam ecquid recordaris, cùm omni totius provinciae pecore compulſo, pellium nomine, omnem quaeſtum illum domeſticum, paternumque renovaſti? videras enim grandis jam puer, bello Italico, repleri quaeſtu veſtram domum,cum pater armis faciendis tuus praefuiſſet. quid? vectigalem provinciam, ſingulis rebus, quaecunque venirent, certo portorio impoſito, ſervis tuis publicanis a te factam eſſe meminiſti? quid? centuriatus palam venditos? quid? per tuum ſervulum ordines aſſignatos? quid? ſtipendium militibus per omnes annos a civitatibus, menſis palam propoſitis,eſſe numeratum? quid illa in Pontum profectio, et cona-

tus tuus? quid debilitatio, atque abjectio animi tui, Macedonia praetoria nuntiata, cum tu non ſolum, quòd tibi ſuccederetur, ſed quòd Gabinio non ſuccederetur, exſanguis et mortuus concidiſti? quid quaeſtor aedilitius rejectus? praepoſitus legatorum tuorum optimus abs te quiſque violatus? tribuni militum non recepti? M. Baebius, vir fortis, interfectus juſſu tuo? quid, quod tu toties diffidens ac deſperans rebus tuis, in ſordibus, lamentis, luctuque jacuiſti? quod populari illi ſacerdoti ſexcentos ad beſtias amicos, ſocioſque miſiſti? quid, quod, cum ſuſtentare vix poſſes moerorem tuum, doloremque deceſſionis, Samothraciam te primum, poſt inde Thaſum cum tuis teneris ſaltatoribus, et cum Autobulo, Athamante, et Timocle, formoſis fratribus, contuliſti? quid, quod, cum inde te recipiens, in villa Euchadiae, quae fuit uxor Exegiſti, jacuiſti moerens aliquot dies; atque inde obſoletus Theſſalonicam, omnibus inſcientibus, noctuque veniſti? qui cum concurſum plorantium, ac tempeſtatem querelarum ferre non poſſes, in oppidum devium Beroeam pro-

fugiſti: quo in oppido cum tibi ſpe falſa,
quod Q. Ancharium non eſſe ſucceſſu-
rum putares, animos rumor inflaſſet; quo
te modo ad tuam intemperantiam, ſce-
lerate, innovaſti? Mitto aurum coro- 37
narium, quod te diutiſſime torſit, cum
modo velles, modo nolles. lex enim ge-
neri tui et decerni, et accipere vetabat,
niſi decreto triumpho. in quo tu, accep-
ta tamen, et devorata pecunia, ut in A-
chaeorum centum talentis, evomere non
poteras: vocabula tantum pecuniarum,
et genera mutabas. mitto diplomata to-
ta in provincia paſſim data: mitto nume-
rum navium, ſummamque praedae: mit-
to rationem exacti, imperatique frumen-
ti: mitto ereptam libertatem populis, ac
ſingulis, qui erant affecti praemiis nomi-
natim, quorum nihil eſt, quod non ſit
lege Julia, ne fieri liceat, ſancitum dili-
genter. Aetoliam, quae procul a barbaris
disjuncta gentibus in ſinu pacis poſita,
medio fere Graeciae gremio continetur,
(ô poena, ô furia ſociorum!) decedens,
miſeram perdidiſti. Arſinoen, Stratum,
Naupactum, ut modo tute indicaſti, no-
biles urbes, atque plenas, fateris ab ho-

ſtibus eſſe captas. quibus autem hoſtibus? nempe iis, quos tu Ambraciae ſedens, primo tuo adventu ex oppidis Agrinarum, atque Dolopum demigrare, et aras, et focos relinquere coëgiſti. hoc tu in exitu, praeclare imperator, cum tibi ad priſtinas clades acceſſio fuiſſet Aetoliae repentinus interitus, exercitum dimiſiſti: neque ullam poenam, quae tanto facinori deberetur, non maluiſti ſubire, quam numerum tuorum militum, re-
38. liquiaſque cognoſcere. Atque ut duorum Epicureorum ſimilitudinem in re militari, imperioque videatis: Albucius, cum in Sardinia triumphaſſet, Romae damnatus eſt. hic, cum ſimilem exitum ſpectaret, in Macedonia tropaea poſuit: eaque, quae bellicae laudis, victoriaeque omnes gentes inſignia et monumenta eſſe voluerunt, noſter hic praepoſterus Imperator, amiſſorum oppidorum, caeſarum legionum, provinciae praeſidio, et reliquis militibus orbatae, ad ſempiternum dedecus ſui generis et nominis, funeſta indicia conſtituit: idemque, ut eſſet, quod in baſi tropaeorum incidi inſcribique poſſet, Dyrrhachium ut venit, deco-

Digitized by Google

dens, obſeſſus eſt ab iis ipſis militibus, quos paulo ante Torquato reſpondit beneficii cauſa ab ſe eſſe dimiſſos. quibus cum juratus affirmaſſet, ſe, quae deberentur, poſtero die perſoluturum, domum ſe abdidit: inde nocte intempeſta, crepidatus, veſte ſervili, navem conſcendit, Brundiſiumque vitavit, et ultimas Adriani maris oras petivit. cum interim Dyrrachii milites domum, in qua iſtum eſſe arbitrabantur, obſidere coeperunt, et, cum latere hominem putarent, ignes circumdederunt. quo metu commoti Dyrrhachini, profugiſſe noctu crepidatum imperatorem indicaverunt. illi autem ſtatuam, iſtius perſimilem, quam ſtare celeberrimo in loco voluerat, ne ſuaviſſimi hominis memoria moreretur, deturbant, affligunt, comminuunt, diſſipant. ſic odium, quod in ipſum attulerant, id in ejus imaginem ac ſimulacrum profuderunt. quae cum ita ſint, non dubito, quin, cum haec, quae excellunt, me noſſe videas; non exiſtimes, mediam illam partem et turbam flagitiorum tuorum mihi eſſe inauditam. nihil eſt, quod me hortere: nihil eſt, quod invites. admoneri

me ſatis eſt. admonebit autem nemo alius, niſi reipublicae tempus: quod mihi quidem magis videtur, quam tu unquam arbitratus es, appropinquare.
39 Ecquid vides, ecquid ſentis, lege judiciaria lata, quos poſthac judices ſimus habituri? non aeque legetur quiſquis voluerit: nec, quiſquis noluerit, non legetur. nulli conjicientur in illum ordinem, nulli eximentur: non ambitio ad gratiam, non iniquitas ad ſimulationem conjicietur. judices judicabunt ii, quos lex ipſa, non quos hominum libido delegerit. quod cum ita ſit, mihi crede, neminem invitus invitabis: res ipſa, et reipublicae tempus aut me ipſum, quod nolim, aut alium quempiam, aut invitabit, aut dehortabitur. equidem, ut paulo ante dixi, non eadem ſupplicia eſſe in hominibus exiſtimo, quae fortaſſe plerique, damnationes, expulſiones, neces: denique nullam mihi poenam videtur habere id, quod accidere innocenti, quod forti, quod ſapienti, quod bono viro et civi poteſt. damnatio iſta, quae in te flagitatur, obtigit P. Rutilio: quod ſpecimen habuit haec civitas innocentiae. major mihi judi-

Digitized by Google

cum, et reipublicae poena illa viſa eſt, quam Rutilii. L. Opimius ejectus eſt e patria, is, qui praetor et conſul, maximis rempublicam periculis liberarat. non in eo, cui facta eſt injuria, ſed in iis, qui fecerunt, ſceleris ac conſcientiae poena permanſit. at contra bis Catilina abſolutus: emiſſus etiam ille auctor tuus provinciae, cum ſtuprum Bonae deae pulvinaribus intuliſſet. quis fuit in tanta civitate, qui illum inceſto liberatum, non eos, qui ita judicarunt, pari ſcelere adſtrictos arbitraretur? An ego expec- 40
tem, dum de te quinque et ſeptuaginta tabellae diribeantur, de quo jampridem omnes mortales omnium generum, aetatum, ordinum, judicaverunt? quis enim te aditu, quis ullo honore, quis denique communi ſalutatione dignum putet? omnes memoriam conſulatus tui, facta, mores, faciem denique, ac nomen a republica deteſtantur. legati, qui una fuere, alienati: tribuni militum inimici: centuriones, et ſi qui ex tanto exercitu reliqui milites exiſtunt, non dimiſſi abs te, ſed diſſipati, te oderunt, tibi peſtem exoptant, te execrantur. Achaia exhauſta,

Theſſalia vexata: laceratae Athenae: Dyrrhachium, et Apollonia exinanita: Ambracia direpta: Parthini, et Bullienſes illuſi: Epirus exciſa: Locri, Phocii, Boeotii, exuſti: Acarnania, Amphilochia, Perrhaebia, Athamanumque gens, vendita: Macedonia condonata barbaris: Aetolia amiſſa: Dolopes, finitimique montani oppidis atque agris exterminati: cives Romani, qui in iis locis negotiantur, te unum, ſolum, ſuum depeculatorem, vexatorem, praedonem, hoſtem, veniſſe ſenſerunt. ad horum omnium judicia tot, atque tanta, domeſticum judicium acceſſit ſententiae damnationis tuae: occultus adventus, furtivum iter per Italiam, introitus in urbem deſertus ab amicis, nullae ad ſenatum e provincia literae, nulla ex trinis aeſtivis gratulatio, nulla triumphi mentio: non modo quid geſſeris, ſed ne quibus in locis quidem fueris, dicere audes. ex illo fonte et ſeminario triumphorum, cum arida folia laureae retuliſſes, cum ea abjecta ad portam reliquiſti, tum tu ipſe de te 'feciſſe 'videri,' pronuntiaviſti. qui ſi nihil geſſeras dignum honore, ubi exercitus? ubi

ſumptus? ubi imperium? ubi illa uberrima ſupplicationibus, triumphiſque provincia? ſin autem aliquid ſperare volueras, ſi cogitaras id, quod imperatoris nomen, quod laureati faſces, quod illa tropaea, plena dedecoris et riſus, te commentatum eſſe declarant: quis te miſerior, quis te damnatior, qui neque ſcribere ad ſenatum, a te bene rempublicam eſſe geſtam, neque praeſens dicere auſus es? An tu mihi cui ſemper ita perſua- 41
ſum fuerit, non eventis, ſed factis, cujuſque fortunam ponderari, dicere audes, neque in tabellis paucorum judicum, ſed in ſententiis omnium civium, famam noſtram, fortunamque pendere? te indemnatum videri putas, quem ſocii, quem foederati, quem liberi populi, quem ſtipendiarii, quem negotiatores, quem publicani, quem univerſa civitas, quem legati, quem tribuni militares, quem reliqui milites, qui ferrum, qui famem, qui mortem effugerunt, omni cruciatu digniſſimum putant? cui non apud ſenatum, non apud ullum ordinem, non apud equites Romanos, non in urbe, non in Italia, maximorum ſcelerum venia ulla ad ignoſcendum dari

poſſit? qui ſe ipſum oderit, qui metuat omnes, qui ſuam cauſam nemini committere audeat, qui ſeipſum condemnet? nunquam ego ſanguinem expetivi tuum: nunquam illud extremum, quod poſſet eſſe improbis et probis commune, ſupplicium legis ac judicii, ſed abjectum, contemptum, deſpectum a caeteris, a te ipſo deſperatum et relictum: circumſpectantem omnia: quidquid increpuiſſet, pertimeſcentem: diffidentem tuis rebus: ſine voce, ſine libertate, ſine auctoritate, ſine ulla ſpecie conſulari: horrentem, trementem, adulantem omnes, videre te volui. vidi. quare, ſi tibi evenerit, quod metuis, ne accidat: equidem non moleſte feram. ſin id tardius forte fiet, fruar tamen tua indignitate; nec minus libenter metuentem videbo, ne reus fias, quam reum: nec minus laetabor, cum te ſemper ſordidum, quam ſi pauliſper ſordidatum viderem.

Digitized by Google

PRO
T. ANNIO MILONE.

ORATIO XXXVIII.

ETSI vereor, judices, ne turpe ſit, pro fortiſſimo viro dicere incipientem, timere; minimeque deceat, cum T. Annius Milo ipſe magis de reipublicae ſalute, quam de ſua, perturbetur, me ad ejus cauſam parem animi magnitudinem afferre non poſſe; tamen haec novi judicii nova forma terret oculos, qui, quocunque inciderint, veterem conſuetudinem fori, et priſtinum morem judiciorum requirunt. non enim corona conſeſſus veſter cinctus eſt, ut ſolebat: non uſitata frequentia ſtipati ſumus. nam illa praeſidia, quae pro templis omnibus cernitis, etſi contra vim collocata ſunt, non affe-

Digitized by Google

runt tamen oratori aliquid; ut in foro et in judicio, quanquam praeſidiis ſalutaribus et neceſſariis ſepti ſumus, tamen ne non timere quidem ſine aliquo timore poſſimus. quae ſi oppoſita Miloni putarem: cederem tempori, Judices, nec inter tantam vim armorum exiſtimarem oratori locum eſſe. ſed me recreat et reficit Cn. Pompeii, ſapientiſſimi et juſtiſſimi viri, conſilium: qui profecto nec juſtitiae ſuae putaret eſſe, quem reum ſententiis judicum tradidiſſet, eundem telis militum dedere; nec ſapientiae, temeritatem concitatae multitudinis auctoritate publica armare. quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, ſed praeſidium denuntiant: neque ſolum, ut quieto, ſed etiam ut magno animo ſimus, hortantur; neque auxilium modo defenſioni meae, verum etiam ſilentium pollicentur. reliqua vero multitudo, quae quidem eſt civium, tota noſtra eſt: neque eorum quiſquam, quos undique intuentes ex hoc ipſo loco cernitis, unde aliqua pars fori adſpici poteſt, et hujus exitum judicii expectantes, non cum virtuti Milonis favet, tum de ſe, de

Digitized by Google

liberis ſuis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat. Unum genus 2
eſt adverſum, infeſtumque nobis, eorum, quos P. Clodii furor rapinis, et incendiis, et omnibus exitiis publicis pavit: qui heſterna etiam concione incitati ſunt, ut vobis voce praeirent, quid judicaretis. quorum clamor, ſi quis forte fuerit, admonere vos debebit, ut eum civem retineatis, qui ſemper genus illud hominum, clamoreſque maximos pro veſtra ſalute neglexit. quamobrem adeſte animis, Judices, et timorem, ſi quem habetis, deponite. nam, ſi unquam de bonis et fortibus viris; ſi unquam de bene meritis civibus poteſtas vobis judicandi fuit: ſi denique unquam locus ampliſſimorum ordinum delectis viris datus eſt, ubi ſua ſtudia erga fortes et bonos cives, quae vultu et verbis ſaepe ſignificaſſent, re et ſententiis declararent: hoc profecto tempore eam poteſtatem omnem vos habetis, ut ſtatuatis, utrum nos, qui ſemper veſtrae auctoritati dediti fuimus, ſemper miſeri lugeamus: an diu vexati a perditiſſimis civibus, aliquando per vos, ac veſtram fidem, virtutem, ſapientiamque re-

Digitized by Google

creemur. quid enim nobis duobus, Judices, laborioſius? quid magis ſollicitum, magis exercitum, dici aut fingi poteſt? qui ſpe ampliſſimorum praemiorum ad rempublicam adducti, metu crudeliſſimorum ſuppliciorum carere non poſſumus? equidem caeteras tempeſtates et procellas in illis duntaxat fluctibus concionum ſemper putavi Miloni eſſe ſubeundas, quod ſemper pro bonis contra improbos ſenſerat: in judicio vero, et in eo conſilio, in quo ex cunctis ordinibus ampliſſimi viri judicarent, nunquam exiſtimavi ſpem ullam eſſe habituros Milonis inimicos, ad ejus non ſalutem modo extinguendam, ſed etiam gloriam per tales viros infringendam. quanquam in hac cauſa, Judices, T. Annii tribunatu, rebuſque omnibus pro ſalute reipublicae geſtis, ad hujus criminis defenſionem non abutemur, niſi oculis videritis inſidias Miloni a Clodio factas: nec deprecaturi ſumus, ut crimen hoc nobis multa propter praeclara in rempublicam merita condonetis: nec poſtulaturi, ut ſi mors P. Clodii ſalus veſtra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quam populi Roma-

ni felicitati, aſſignetis. ſed ſi illius inſidiae
clariores hac luce fuerint: tum denique
obſecrabo, obteſtaborque vos, Judices, ſi
caetera amiſimus, hoc ſaltem nobis ut re-
linquatur, ab inimicorum audacia, teliſ-
que, vitam ut impune liceat defendere.
Sed, antequam ad eam orationem venio, 3
quae eſt propria noſtrae quaeſtionis, vi-
dentur ea eſſe refutanda, quae et in ſenatu
ſaepe ab inimicis, ab improbis ſaepe jacta-
ta ſunt, et in concione etiam paulo ante
ab accuſatoribus: ut omni terrore ſublato,
rem plane, quae venit in judicium, vide-
re poſſitis. negant intueri lucem eſſe fas
ei, qui a ſe hominem occiſum eſſe fatea-
tur. in qua tandem urbe hoc homines
ſtultiſſimi diſputant? nempe in ea, quae
primum judicium de capite vidit M. Ho-
ratii, fortiſſimi viri: qui nondum libera
civitate, tamen populi Romani comitiis
liberatus eſt, cum ſua manu ſororem in-
terfectam eſſe fateretur. an eſt quiſquam,
qui hoc ignoret, cum de homine occiſo
quaeratur, aut negari ſolere omnino eſ-
ſe factum; aut recte, ac jure factum eſſe
defendi? niſi vero exiſtimatis, dementem
P. Africanum fuiſſe, qui, cum a C. Car-

Digitized by Google

bone, tribuno plebis, in concione ſedi-tioſe interrogaretur, quid de Tib. Gracchi morte ſentiret, reſpondit jure caeſum videri. neque enim poſſet aut Ahala ille Servilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut, me conſule, ſenatus non nefarius haberi, ſi ſceleratos cives interfici nefas eſſet. itaque hoc, Judices, non ſine cauſa, etiam fictis fabulis, doctiſſimi homines memoriae prodiderunt, eum, qui patris ulciſcendi cauſa matrem necaviſſet, variatis hominum ſententiis, non ſolum divina, ſed etiam ſapientiſſimae deae ſententia liberatum. quod ſi duodecim tabulae nocturnum furem, quoquo modo; diurnum autem, ſi ſe telo defenderit, interfici impune voluerunt: quis eſt, qui, quoquo modo quis interfectus ſit, puniendum putet, cum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipſis porrigi legibus?
4 Atqui ſi tempus eſt ullum jure hominis necandi, quae multa ſunt, certe illud eſt non modo juſtum, verum etiam neceſſarium, cum vi vis illata defenditur. pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propin-

quus ejus imperatoris interfectus ab eo eſt, cui vim afferebat. facere enim probus adoleſcens periculoſe, quam perpeti turpiter maluit. atque hunc ille vir ſummus, ſcelere ſolutum, periculo liberavit. inſidiatori vero, et latroni quae poteſt afferri injuſta nex? quid comitatus noſtri, quid gladii volunt? quos habere certe non liceret, ſi uti illis nullo pacto liceret. eſt igitur haec, Judices, non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti; non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, ſi in tela aut latronum, aut inimicorum incidiſſet: omnis honeſta ratio eſſet expediendae ſalutis. ſilent enim leges inter arma, nec ſe expectari jubent, cum ei, qui expectare velit, ante injuſta poena luenda ſit, quam juſta repetenda. etſi perſapienter, et quodam modo tacite, dat ipſa lex poteſtatem defendendi; quae non modo hominem occidi, ſed eſſe cum telo hominis occidendi cauſa vetat: ut, cùm cauſa, non telum quaereretur; qui ſui defendendi cau-

ſa telo eſſet uſus, non hominis occidendi cauſa habuiſſe telum judicaretur. quapropter hoc maneat in cauſa, Judices: non enim dubito, quin probaturus ſim vobis defenſionem meam, ſi id memineritis, quod obliviſci non poteſtis, inſidiatorem jure interfici poſſe. Sequitur illud, quod a Milonis inimicis ſaepiſſime dicitur, caedem, in qua P. Clodius occiſus eſt, ſenatum judicaſſe contra rempublicam eſſe factam. illam vero ſenatus non ſententiis ſuis ſolum, ſed etiam ſtudiis comprobavit. quoties enim eſt illa cauſa a nobis acta in ſenatu? quibus aſſenſionibus univerſi ordinis? quam nec tacitis, nec occultis? quando enim frequentiſſimo ſenatu quatuor, ad ſummum quinque ſunt inventi, qui Milonis cauſam non probarent? declarant hujus ambuſti tribuni plebis illae intermortuae conciones, quibus quotidie meam potentiam invidioſe criminabatur, cum diceret, ſenatum non quod ſentiret, ſed quod ego vellem, decernere. quae quidem ſi potentia eſt appellanda potius, quam propter magna in rempublicam merita mediocris in bonis cauſis auctoritas, aut prop-

ter officioſos labores meos nonnulla apud bonos gratia: appelletur ita ſane, dummodo ea nos utamur pro ſalute bonorum contra amentiam perditorum. hanc vero quaeſtionem, etſi non eſt iniqua, nunquam tamen ſenatus conſtituendam putavit. erant enim leges, erant quaeſtiones, vel de caede, vel de vi: nec tantum moerorem ac luctum ſenatui mors P. Clodii afferebat, ut nova quaeſtio conſtitueretur. cujus enim de illo inceſto ſtupro judicium decernendi poteſtas ſenatui eſſet erepta: de ejus interitu quis poteſt credere ſenatum judicium novum conſtituendum putaſſe? cur igitur incendium curiae, oppugnationem aedium M. Lepidi, caedem hanc ipſam, contra rempublicam ſenatus factam eſſe decrevit? quia nulla vis unquam eſt in libera civitate ſuſcepta inter cives, non contra rempublicam. non enim eſt illa defenſio contra vim unquam optanda: ſed nonnunquam eſt neceſſaria. niſi vero aut ille dies, in quo Tib. Gracchus eſt caeſus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppreſſa ſunt, etiam ſi e republica, rempublicam tamen non vul-

6 nerarunt. Itaque ipſe ego decrevi, cum caedem in Appia factam eſſe conſtaret, non eum, qui ſe defendiſſet, contra rempublicam feciſſe: ſed, cum ineſſet in re vis, et inſidiae; crimen judicio reſervavi, rem notavi. quod ſi per furioſum illum tribunum ſenatui, quod ſentiebat, perficere licuiſſet, novam quaeſtionem nunc nullam haberemus. decernebat enim, ut veteribus legibus tantummodo extra ordinem quaereretur. diviſa ſententia eſt, poſtulante neſcio quo. nihil enim neceſſe eſt omnium flagitia proferre. ſic reliqua auctoritas ſenatus empta interceſſione ſublata eſt. at enim Cn. Pompeius rogatione ſua, et de re, et de cauſa judicavit. tulit enim de caede, quae in Appia via facta eſſet: in qua P. Clodius occiſus fuit. quid ergo tulit? nempe ut quaereretur. quid porro quaerendum eſt? factumne ſit? at conſtat. a quo? at patet. vidit, etiam in confeſſione facti, juris tamen defenſionem ſuſcipi poſſe. quod niſi vidiſſet, poſſe abſolvi eum, qui fateretur: cum videret nos fateri; neque quaeri unquam juſſiſſet, nec vobis tam ſalutarem hanc in judicando

literam, quàm illam triſtem, dediſſet. mi-
hi vero Cn. Pompeius non modo nihil
gravius contra Milonem judicaſſe, ſed e-
tiam ſtatuiſſe videtur, quid vos in judi-
cando ſpectare oporteret. nam qui non
poenam confeſſioni, ſed defenſionem de-
dit, is cauſam interitûs quaerendam, non
interitum putavit. jam illud dicet ipſe
profecto, quod ſua ſponte fecit, Publio-
ne Clodio tribuendum putarit, an tem-
pori. Domi ſuae nobiliſſimus vir, ſe- 7
natus propugnator, atque, illis quidem
temporibus, pene patronus, avunculus
hujus noſtri judicis, fortiſſimi viri, M.
Catonis, tribunus plebis M. Druſus, oc-
ciſus eſt. nihil de ejus morte populus
conſultus, nulla quaeſtio decreta a ſena-
tu eſt. quantum luctum in hac urbe fuiſſe
a noſtris patribus accepimus, cum P. A-
fricano domi ſuae quieſcenti illa noctur-
na vis eſſet illata? quis tum non gemuit?
quis non arſit dolore? quem immorta-
lem, ſi fieri poſſet, omnes eſſe cuperent,
ejus ne neceſſariam quidem expectatam
eſſe mortem? num igitur ulla quaeſtio de
Africani morte lata eſt? certe nulla. quid
ita? quia non alio facinore clari homi-

Digitized by Google

nes, alio obſcuri necantur. interſit inter vitae dignitatem ſummorum, atque infimorum: mors quidem illata per ſcelus iiſdem et poenis teneatur, et legibus. niſi forte magis erit parricida, ſi quis conſularem patrem, quam ſi quis humilem necaverit: aut eo mors atrocior erit P. Clodii, quod is in monumentis majorum ſuorum ſit interfectus. hoc enim ſaepe ab iſtis dicitur. perinde quaſi Appius ille Caecus viam munierit, non qua populus uteretur, ſed ubi impune ſui poſteri latrocinarentur. itaque in eadem iſta Appia via, cum ornatiſſimum equitem Romanum P. Clodius M. Papirium occidiſſet, non fuit illud facinus puniendum. homo enim nobilis in ſuis monumentis equitem Romanum occiderat. nunc ejuſdem Appiae nomen quantas tragoedias excitat? quae cruentata antea caede honeſti atque innocentis viri ſilebatur, eadem nunc crebro uſurpatur, poſteaquam latronis et parricidae ſanguine imbuta eſt. ſed quid ego illa commemoro? comprehenſus eſt in templo Caſtoris ſervus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta eſt

Digitized by Google

confitenti ſica de manibus. caruit foro poſtea Pompeius: caruit ſenatu: caruit publico. januâ ſe, ac parietibus, non jure legum, judiciorumque texit. num quae rogatio lata? num quae nova quaeſtio decreta eſt? atqui, ſi res, ſi vir, ſi tempus ullum dignum fuit, certe haec in illa cauſa ſumma omnia fuerunt. inſidiator erat in foro collocatus, atque in veſtibulo ipſo ſenatus: ei viro autem mors parabatur, cujus in vita nitebatur ſalus civitatis: eo porro reipublicae tempore, quo ſi unus ille occidiſſet, non haec ſolum civitas, ſed gentes omnes concidiſſent. niſi forte, quia perfecta res non eſt, non fuit punienda: perinde quaſi exitus rerum, non hominum conſilia legibus vindicentur. minus dolendum fuit re non perfecta, ſed puniendum certe nihilo minus. quoties ipſe, Judices, ex P. Clodii telis, et ex cruentis ejus manibus effugi? ex quibus ſi me non mea, vel reipublicae fortuna ſervaſſet, quis tandem de interitu meo quaeſtionem tuliſſet? Sed 8
ſtulti ſumus, qui Druſum, qui Africanum, Pompeium, noſmetipſos, cum P. Clodio conferre audeamus. tolerabilia fuerunt

Digitized by Google

illa: P. Clodii mortem aequo animo nemo ferre poteſt. luget ſenatus: moeret equeſter ordo: tota civitas confecta ſenio eſt: ſqualent municipia: afflictantur coloniae; agri denique ipſi tam beneficum, tam ſalutarem, tam manſuetum civem deſiderant. non fuit ea cauſa, Judices, profecto non fuit, cur ſibi cenſeret Pompeius quaeſtionem ferendam: ſed homo ſapiens, et alta, et divina quadam mente praeditus, multa vidit; fuiſſe ſibi illum inimicum, familiarem Milonem. in communi omnium laetitia ſi etiam ipſe gauderet, timuit, ne videretur infirmior fides reconciliatae gratiae. multa etiam alia vidit, ſed illud maxime: quamvis atrociter ipſe tuliſſet, vos tamen fortiter judicaturos. itaque delegit e florentiſſimis ordinibus ipſa lumina: neque vero, quod nonnulli dictitant, ſecrevit in judicibus legendis amicos meos. neque enim hoc cogitavit vir juſtiſſimus, neque in bonis viris legendis id aſſequi potuiſſet, etiamſi cupiiſſet. non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quae late patere non poſſunt, propterea quod conſuetudines victus non poſſunt eſſe cum multis. ſed, ſi

Digitized by Google

quid poſſumus,ex eo poſſumus,quod reſ-
publica nos conjunxit cum bonis. ex qui-
bus ille cum optimos viros legeret, idque
maxime ad fidem ſuam pertinere arbitra-
retur, non potuit legere non ſtudioſos
mei. quod vero te,L. Domiti,huic quae-
ſtioni praeeſſe maxime voluit,nihil quae-
ſivit aliud, niſi juſtitiam, gravitatem,hu-
manitatem, fidem. tulit, ut conſularem
neceſſe eſſet: credo,quod principum mu-
nus eſſe ducebat, reſiſtere et levitati mul-
titudinis, et perditorum temeritati. ex
conſularibus te creavit potiſſimum. de-
deras enim, quàm contemneres popula-
res inſanias, jam ab adoleſcentia docu-
menta maxima. Quamobrem, Judi- 9
ces, ut aliquando ad cauſam, crimenque
veniamus: ſi neque omnis confeſſio facti
eſt inuſitata; neque de cauſa quidquam
noſtra aliter, ac nos vellemus, a ſenatu
judicatum eſt: et lator ipſe legis, cum eſ-
ſet controverſia nulla facti, juris tamen
diſceptationem eſſe voluit: et electi ju-
dices, et iſti praepoſitus quaeſtioni, qui
haec juſte ſapienterque diſceptet: reli-
quum eſt,Judices,ut nihil jam aliud quae-
rere debeatis, niſi uter utri inſidias fece-

Digitized by Google

rit. quod quo facilius argumentis perſpicere poſſitis, rem geſtam vobis dum breviter expono, quaeſo diligenter attendite. P. Clodius cum ſtatuiſſet omni ſcelere in praetura vexare rempublicam, videretque ita tracta eſſe comitia anno ſuperiore, ut non multos menſes praeturam gerere poſſet: qui non honoris gradum ſpectaret, ut caeteri, ſed et L. Paulum collegam effugere vellet, ſingulari virtute civem, et annum integrum ad dilacerandam rempublicam quaereret: ſubito reliquit annum ſuum, ſeque in annum proximum tranſtulit, non religione aliqua, ſed ut haberet, quod ipſe dicebat, ad praeturam gerendam, hoc eſt, ad evertendam rempublicam, plenum annum, atque integrum. occurrebat, mancam ac debilem praeturam ſuam futuram, conſule Milone: eum porro ſummo conſenſu populi Romani conſulem fieri videbat. contulit ſe ad ejus competitores: ſed ita, totam ut petitionem ipſe ſolus, etiam invitis illis, gubernaret: tota ut comitia ſuis, ut dictitabat, humeris ſuſtineret. convocabat tribus: ſe interponebat: Collinam novam, delectu perditiſſimorum civium,

Digitized by Google

conſcribebat. quanto ille plura miſcebat, tanto hic magis in dies convaleſcebat. ubi vidit homo, ad omne facinus paratiſſimus, fortiſſimum virum, inimiciſſimum ſuum, certiſſimum conſulem, idque intellexit non ſolum ſermonibus, ſed etiam ſuffragiis populi Romani ſaepe eſſe declaratum: palam agere coepit, et aperte dicere, occidendum Milonem. ſervos agreſtes et barbaros, quibus ſilvas publicas depopulatus erat, Etruriamque vexarat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis. res erat minime obſcura. etenim palam dictitabat, conſulatum Miloni eripi non poſſe: vitam poſſe. ſignificavit hoc ſaepe in ſenatu: dixit in concione. quinetiam Favonio, fortiſſimo viro, quaerenti ex eo, qua ſpe fureret, Milone vivo: reſpondit, triduo illum, ad ſummum quatriduo periturum. quam vocem ejus ad hunc M. Catonem ſtatim Favonius detulit. Interim cum ſciret 10
Clodius (neque enim erat difficile ſcire) iter ſollemne, legitimum, neceſſarium, ante diem XIII. kalendas Feb. Miloni eſſe Lanuvium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuvii Milo: Roma

ſubito ipſe profectus pridie eſt, ut ante ſuam fundum (quod re intellectum eſt) Miloni inſidias collocaret. atque ita profectus eſt, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor deſideratus eſt, quae illo ipſo die habita eſt, relinqueret: quam, niſi obire facinoris locum tempuſque voluiſſet, nunquam reliquiſſet. Milo autem, cum in ſenatu fuiſſet eo die, quoad ſenatus dimiſſus eſt: domum venit: calceos et veſtimenta mutavit: pauliſper, dum ſe uxor, ut fit, comparat, commoratus eſt: deinde profectus eſt id temporis, cum jam Clodius, ſi quidem eo die Romam venturus erat, redire potuiſſet. obviam fit ei Clodius expeditus, in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus, ut ſolebat: ſine uxore, quod nunquam fere: cum hic inſidiator, qui iter illud ad caedem faciendam apparaſſet, cum uxore veheretur in rheda, penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri et delicato ancillarum, puerorumque comitatu. fit obviam Clodio ante fundum ejus hora fere undecima, aut non multo ſecus. ſtatim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiore

impetum. adverſi rhedarium occidunt.
cum autem hic de rheda, rejecta penula,
deſiluiſſet, ſeque acri animo defenderet:
illi, qui erant cum Clodio, gladiis educ-
tis, partim recurrere ad rhedam, ut a ter-
go Milonem adorirentur: partim, quod
hunc jam interfectum putarent, caedere
incipiunt ejus ſervos, qui poſt erant: ex
quibus, qui animo fideli in dominum et
praeſenti fuerunt, partim occiſi ſunt, par-
tim, cum ad rhedam pugnari viderent,
et domino ſuccurrere prohiberentur, Mi-
lonemque occiſum etiam ex ipſo Clodio
audirent, et ita eſſe putarent: fecerunt id
ſervi Milonis, (dicam enim non derivan-
di criminis causâ, ſed ut factum eſt) neque
imperante, neque ſciente, neque praeſen-
te domino, quod ſuos quiſque ſervos in
tali re facere voluiſſet. Haec, ſicut ex- 11
poſui, ita geſta ſunt, Judices: inſidiator
ſuperatus, vi victa vis, vel potius oppreſ-
ſa virtute audacia eſt. nihil dico, quid
reſpublica conſecuta ſit: nihil, quid vos:
nihil, quid omnes boni: nihil ſane id pro-
ſit Miloni, qui hoc fato natus eſt, ut ne
ſe quidem ſervare potuerit, quin una rem-
publicam, voſque ſervaret. ſi id jure non

Digitized by Google

poſſet: nihil habeo quod defendam. ſin hoc et ratio doctis, et neceſſitas barbaris, et mos gentibus, et feris natura ipſa praeſcripſit, ut omnem ſemper vim, quacunque ope poſſent, a corpore, a capite, a vita ſua propulſarent; non poteſtis hoc facinus improbum judicare, quin ſimul judicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut veſtris ſententiis eſſe pereundum. quod ſi ita putaſſet: certe optabilius Miloni fuit dare jugulum P. Clodio, non ſemel ab illo, neque tum primùm petitum, quam jugulari a vobis, quia ſe illi non jugulandum tradidiſſet. ſin hoc nemo veſtrûm ita ſentit: illud jam in judicium venit, non, occiſusne ſit, quod fatemur: ſed jure, an injuriâ: quod multis in cauſis ſaepe quaeſitum eſt. inſidias factas eſſe conſtat: et id eſt, quod ſenatus contra rempublicam factum judicavit. ab utro factae ſint, incertum eſt. de hoc igitur latum eſt ut quaereretur. ita et ſenatus rem, non hominem, notavit: et Pompeius de jure, non de facto, quaeſtionem tulit.

12 Num quid igitur aliud in judicium venit, niſi uter utri inſidias fecerit? profecto nihil. ſi hic illi: ut

ne ſit impune. ſi ille huic: tum nos ſcelere ſolvamur. quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? ſatis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe. itaque illud Caſſianum, 'cui bono fuerit,' in his perſonis valeat. etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſaepe parvo. atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequebatur, non modo ut praetor eſſet non eo conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet: ſed etiam ut his conſulibus praetor eſſet, quibus ſi non adjuvantibus,at conniventibus certe, ſperaſſet ſe poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus. cujus illi conatus, ut ipſe ratiocinabatur, nec, ſi poſſent, reprimere cuperent, cum tantum beneficium ei ſe debere arbitrarentur: et, ſi vellent, fortaſſe vix poſſent, frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam jam vetuſtate audaciam. an vero, Judices, vos ſoli ignoratis, vos hoſpites in hac urbe verſamini, veſtrae peregrinantur aures, neque in hoc pervagato

civitatis ſermone verſantur, quas ille leges (ſi leges nominandae ſunt, ac non faces urbis, et peſtes reipublicae) fuerit impoſiturus nobis omnibus, atque inuſturus? exhibe, quaeſo, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum veſtrarum, quod te aiunt eripuiſſe è domo, et ex mediis armis, turbaque nocturna, tanquam Palladium ſuſtuliſſe, ut praeclarum inde munus, ac inſtrumentum tribunatus ad aliquem, ſi nactus eſſes, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre poſſes. et adſpexit me illis quidem oculis, quibus tum ſolebat, cum omnia omnibus minabatur. movet me quippe lumen curiae.
13 Quid? tu me iratum, Sexte, putas tibi, cujus tu inimiciſſimum multo crudelius etiam punitus es, quàm erat humanitatis meae poſtulare? tu P. Clodii cruentum cadaver ejeciſti domo, tu in publicum jeciſti: tu ſpoliatum imaginibus, exequiis, pompa, laudatione, infeliciſſimis lignis ſemiuſtulatum, nocturnis canibus dilaniandum reliquiſti. quam rem etſi neceſſario feciſti, tamen, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompſiſti tuam, laudare non poſſum, iraſci certe non de-

beo. P. Clodii praeturam non ſine maximo rerum novarum metu proponi, et ſolutam fore videbatis, niſi eſſet is conſul, qui eam auderet, poſſetque conſtringere. cum Milonem eſſe cum ſentiret univerſus populus Romanus, quis dubitaret ſuffragio ſuo, ſe metu, periculo rempublicam liberare? at nunc P. Clodio remoto, uſitatis jam rebus enitendum eſt Miloni, ut tueatur dignitatem ſuam. ſingularis illa huic uni conceſſa gloria, quae quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, jam morte Clodii cecidit. vos adepti eſtis, ne quem civem metueretis: hic exercitationem virtutis, ſuffragationem conſulatus, fontem perennem gloriae ſuae perdidit. itaque Milonis conſulatus, qui, vivo Clodio, labefactari non poterat, mortuo denique tentari coeptus eſt. non modo igitur nihil prodeſt, ſed obeſt etiam P. Clodii mors Miloni. at valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor injuriae, punitor doloris ſui. quid, ſi haec, non dico majora fuerunt in Clodio, quam in Milone, ſed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odiſſet Clodium Milo, ſe-

Digitized by Google

getem ac materiam ſuae gloriae, praeter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? ille erat ut odiſſet, primum defenſorem ſalutis meae; deinde vexatorem furoris, domitorem armorum ſuorum; poſtremo etiam accuſatorem ſuum. reus enim Milonis, lege Plotia, fuit Clodius, quoad vixit. quo tandem animo hoc tyrannum taliſſe creditis? quantum odium illius, et, in homine injuſto, quàm
14 etiam juſtum? Reliquum eſt, ut jam illum natura ipſius, conſuetudoque defendat: hunc autem haec eadem coarguant: nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo. quid ergo, Judices? cùm moerentibus vobis urbe ceſſi, judiciumne timui? non ſervos, non arma, non vim? quae fuiſſet igitur cauſa reſtituendi mei, niſi ei fuiſſet injuſta ejiciendi? diem mihi, credo, dixerat: multam irrogarat: actionem perduellionis intenderat; et mihi, Judices, in cauſa aut veſtra mala, aut mea nec praeclariſſima, etiam judicium timendum fuit. ſervorum, et egentium civium, et facinoroſorum armis meos cives, meis conſiliis, periculiſque ſervatos, pro me objici noluit. vi-
Digitized by Google

di enim, vidi hunc ipſum Q. Hortenſium, lumen et ornamentum reipublicae, penè interfici ſervorum manu, cum mihi adeſſet: qua in turba C. Vibienus, ſenator, vir optimus, cum hoc cùm eſſet unà, ita eſt mulcatus, ut vitam amiſerit. itaque quando illius poſtea ſica illa, quam a Catilina acceperat, conquievit? haec intentata nobis eſt: huic ego vos objici pro me non ſum paſſus: haec inſidiata Pompeio eſt: haec iſtam Appiam, monumentum ſui nominis, nece Papirii cruentavit: haec, haec eadem longo intervallo converſa rurſus eſt in me: nuper quidem, ut ſcitis, me ad regiam penè confecit. quid ſimile Milonis? cujus vis omnis haec ſemper fuit, ne P. Clodius, cum in judicium detrahi non poſſet, vi oppreſſam civitatem teneret. quem ſi interficere voluiſſet, quantae, quoties occaſiones, quàm praeclarae fuerunt? potuitne, cum domum ac deos penates ſuos, illo oppugnante, defenderet, jure ſe ulciſci? potuitne, cive egregio et viro fortiſſimo, P. Sextio, collega ſuo, vulnerato? potuitne, Q. Fabricio, viro optimo, cum de reditu meo legem ferret, pulſo, crude-

liſſima in foro caede facta? potuitne, L. Caecilii, juſtiſſimi fortiſſimique praetoris, oppugnata domo? potuitne illo die, cum eſt lata lex de me? cum totius Italiae concurſus, quem mea ſalus concitarat, facti illius gloriam libens agnoviſſet: ut, etiam ſi id Milo feciſſet, cuncta civitas eam laudem pro ſua vindicaret? Atqui erat id temporis clariſſimus et fortiſſimus conſul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor ſceleris illius, propugnator ſenatus, defenſor veſtrae voluntatis, patronus illius publici conſenſus, reſtitutor ſalutis meae: ſeptem praetores, octo tribuni plebis, illius adverſarii, defenſores mei: Cn. Pompeius auctor et dux mei reditus, illius hoſtis: cujus ſententiam ſenatus omnis de ſalute mea graviſſimam et ornatiſſimam ſecutus eſt: qui populum Romanum cohortatus eſt: qui, cum de me decretum Capuae fecit, ipſe, cunctae Italiae cupienti, et ejus fidem imploranti, ſignum dedit, ut ad me reſtituendum Romam concurrerent. omnia tum denique in illum odia civium ardebant deſiderio mei: quem qui tum interemiſſet, non de impunitate ejus, ſed de praemiis cogita-

Digitized by Google

retur. tamen ſe Milo continuit, et P. Clodium ad judicium bis, ad vim nunquam vocavit. quid? privato Milone, et reo ad populum, accuſante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus eſt: quae tum non modo occaſio, ſed etiam cauſa illius opprimendi fuit? nuper vero cum M. Antonius ſummam ſpem ſalutis bonis omnibus attuliſſet, graviſſimamque adoleſcens nobiliſſimus reipublicae partem fortiſſime ſuſcepiſſet, atque illam belluam, judicii laqueos declinantem, jam irretitam teneret: qui locus, quod tempus illud, dii immortales! fuit? cum ſe ille fugiens in ſcalaram tenebras abdidiſſet, magnum Miloni fuit conficere illam peſtem nulla ſua invidia, Antonii vero maxima gloria? quid? comitiis in campo quoties poteſtas fuit? cum ille vi in ſepta irruiſſet, gladios deſtringendos, lapides jaciendos curaſſet, deinde ſubito, vultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, vos et omnes boni vota faceretis, ut Miloni uti virtute ſua liberet? Quem igitur cum omnium gra- 16
tiâ noluit: hunc voluit cum aliquorum querela? quem jure, quem loco, quem

tempore, quem impune non eſt auſus: hunc injuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitavit occidere? praeſertim, Judices, cum honoris ampliſſimi contentio, et dies comitiorum ſubeſſet: quo quidem tempore (ſcio enim, quam timida ſit ambitio, quantaque et quam ſollicita cupiditas conſulatus) omnia non modo, quae reprehendi palam, ſed etiam quae obſcure cogitari poſſunt, timemus: rumorem, fabulam falſam, fictam, levem perhorreſcimus: ora omnium, atque oculos intuemur. nihil enim eſt tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam voluntas erga nos, ſenſuſque civium: qui non modo improbitati iraſcuntur candidatorum; ſed etiam in recte factis ſaepe faſtidiunt. hunc diem igitur campi ſperatum atque exoptatum ſibi proponens Milo, cruentis manibus ſcelus et facinus prae ſe ferens, et confitens, ad illa auguſta centuriarum auſpicia veniebat? quàm hoc non credibile in hoc? quàm idem in Clodio non dubitandum, quin ſe ille, interfecto Milone, regnaturum putaret? quid? quod caput audaciae eſt, Judices: quis igno-

Digitized by Google

rat, maximam illecebram eſſe peccandi impunitatis ſpem? in utro igitur haec fuit? in Milone? qui etiam nunc reus eſt facti, aut praeclari, aut certe neceſſarii? an in Clodio? qui ita judicia, poenamque contempſerat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas eſſet, aut per leges liceret? ſed quid ego argumentor? quid plura diſputo? te, Q. Petilli, appello, optimum et fortiſſimum civem: te, M. Cato, teſtor: quos mihi divina quaedam ſors dedit judices. vos ex M. Favonio audiſtis, Clodium ſibi dixiſſe, et audiſtis, vivo Clodio, periturum Milonem triduo. poſt diem tertium geſta res eſt, quàm dixerat. cum ille non dubitaret aperire, quid cogitaret; vos poteſtis dubitare, quid fecerit? Quemadmodum 17 igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modò. dictatoris Lanuvini ſtata ſacrificia noſſe, negotii nihil erat. vidit neceſſe eſſe Miloni proficiſci Lanuvium illo ipſo, quo profectus eſt, die. itaque antevertit. at quo die? quo, ut ante dixi, inſaniſſima concio ab ipſius mercenario tribuno plebis eſt concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores,

Digitized by Google

niſi ad cogitatum facinus approperaret, nunquam reliquiſſet. ergo illi ne cauſa quidem itineris, etiam cauſa manendi: Miloni manendi nulla facultas, exeundi non cauſa ſolum, ſed etiam neceſſitas fuit. quid, ſi,ut ille ſcivit, Milonem fore eo die in via, ſic Clodium Milo ne ſuſpicari quidem potuit? primùm quaero, quî ſcire potuerit: quod vos idem in Clodio quaerere non poteſtis. ut enim neminem alium, niſi T. Patinam, familiariſſimum ſuum, rogaſſet, ſcire potuit, illo ipſo die Lanuvii a dictatore Milone prodi flaminem neceſſe eſſe. ſed erant permulti alii, ex quibus id facillime ſcire poſſet: omnes ſcilicet Lanuvini. Milo de Clodii reditu unde quaeſivit? quaeſierit ſane. videte, quid vobis largiar. ſervum etiam, ut Arrius, meus amicus, dixit, corruperit. legite teſtimonia teſtium veſtrorum. dixit C. Caſſinius,cognomento Schola, Interamnis, familiariſſimus et idem comes P. Clodii: cujus jampridem teſtimonio Clodius eâdem horâ Interamnae fuerat et Romae,P.Clodium illo die in Albano manſurum fuiſſe: ſed ſubito ei eſſe nuntiatum, Cyrum

Digitized by Google

architectum eſſe mortuum: itaque Ro-
mam repente conſtituiſſe proficiſci. dixit
hoc comes item P. Clodii C. Clodius. Vi- 18
dete, Judices, quantae res his teſtimoni-
is ſint confectae. primum certe libera-
tur Milo, non eo conſilio profectus eſſe,
ut inſidiaretur in via Clodio: quippe qui
ei obvius futurus omnino non erat. de-
inde (non enim video, cur non meum
quoque agam negotium) ſcitis, Judices,
fuiſſe, qui in hac rogatione ſuadenda di-
cerent, Milonis manu caedem eſſe fac-
tam, conſilio vero majoris alicujus. vi-
delicet me latronem, ac ſicarium abjecti
homines et perditi deſcribebant. jacent
ſuis teſtibus ii, qui Clodium negant eo die
Romam, niſi de Cyro audiſſet, fuiſſe redi-
turum. reſpiravi: liberatus ſum: non vere-
or, ne, quod ne ſuſpicari quidem potue-
rim, videar id cogitaſſe. nunc perſequar
caetera; nam occurrit illud: Igitur ne Clo-
dius quidem de inſidiis cogitavit, quoni-
am fuit in Albano manſurus, ſi quidem
exiturus ad caedem e villa non fuiſſet. vi-
deo enim illum, qui dicitur de Cyri morte
nuntiaſſe, non id nuntiaſſe, ſed Milonem
appropinquare. nam quid de Cyro nunti-

Digitized by Google

aret, quem Clodius Roma proficiſcens reliquerat morientem? unà fui: teſtamentum ſimul obſignavi cum Clodio: teſtamentum autem palam fecerat, et illum heredem, et me ſcripſerat. quem pridie hora tertia animam efflantem reliquiſſet, eum mortuum poſtridie hora decima denique
19 ei nuntiabatur? Age, ſit ita factum: quae cauſa, cur Romam properaret? cur in noctem ſe conjiceret? quid afferebat cauſa feſtinationis? quòd heres erat? primùm erat nihil, cur properato opus eſſet: deinde: ſi quid eſſet, quid tandem erat, quod ea nocte conſequi poſſet; amitteret autem, ſi poſtridie manè Romam veniſſet? atque, ut illi nocturnus ad urbem adventus vitandus potius, quam expetendus fuit: ſic Miloni, cum inſidiator eſſet, ſi illum ad urbem noctu acceſſurum ſciebat, ſubſidendum, atque expectandum fuit. noctu invidioſo et pleno latronum in loco occidiſſet. nemo ei neganti non crediſſet, quem eſſe omnes ſalvum, etiam confitentem, volunt. ſuſtinuiſſet hoc crimen primùm ipſe ille latronum occultator et receptator locus, dum neque muta ſolitudo indicaſſet, neque caeca nox oſ-

tendiſſet Milonem: deinde ubi multi ab illo violati, ſpoliati, bonis expulſi, multi etiam haec timentes in ſuſpicionem caderent: tota denique rea citaretur Etruria. atque illo die certe Aricià rediens, devertit Clodius ad Albanum. quòd niſi ſciret Milo illum Ariciae fuiſſe, ſuſpicari tamen debuit, eum, etiam ſi Romam illo die reverti vellet, ad villam ſuam, quae viam tangeret, deverſurum. cur neque ante occurrit, ne ille in villa reſideret: nec eo in loco ſubſedit, quò ille noctu venturus eſſet? video adhuc conſtare omnia, Judices: Miloni etiam utile fuiſſe Clodium vivere; illi ad ea, quae concupierat, optatiſſimum interitum Milonis: odium fuiſſe illius in hunc acerbiſſimum, in illum hujus nullum: conſuetudinem illius perpetuam in vi inferenda; hujus tantùm in repellenda: mortem ab illo denuntiatam Miloni, et praedictam palam; nihil unquam auditum ex Milone: profectionis hujus diem illi notum; reditum illius huic ignotum fuiſſe: hujus iter neceſſarium; illius etiam potius alienum: hunc prae ſe tuliſſe, ſe illo die Roma exiturum; illum eo die ſe diſſimulaſſe

rediturum: hunc nullius rei mutaſſe con-
ſilium; illum cauſam mutandi conſilii
finxiſſe: huic, ſi inſidiaretur, noctem pro-
pe urbem expectandam; illi, etiam ſi hunc
non timeret, tamen acceſſum ad urbem
20 nocturnum fuiſſe metuendum. Videa-
mus nunc id, quod caput eſt: locus ad
inſidias ille ipſe, ubi congreſſi ſunt, utri
tandem fuerit aptior. id vero, Judices,
etiam dubitandum, et diutius cogitandum
eſt? ante fundum Clodii: quo in fundo,
propter inſanas illas ſubſtructiones, faci-
le mille hominum verſabatur valentium.
edito adverſarii, atque excelſo loco ſu-
periorem ſe fore putabat Milo, et ob eam
rem eum locum ad pugnam potiſſimùm
elegerat? an in eo loco eſt potius expecta-
tus ab eo, qui ipſius loci ſpe facere impe-
tum cogitarat? res loquitur, Judices, ip-
ſa: quae ſemper valet plurimum. ſi haec
non geſta audiretis, ſed picta videretis:
tamen appareret uter eſſet inſidiator, uter
nihil cogitaret mali, cum alter veheretur
in rheda penulatus, unà ſederet uxor.
quid horum non impeditiſſimum? veſti-
tus, an vehiculum, an comes? quid mi-
nus promptum ad pugnam, cùm penu-

Digitized by Google

la irretitus, rheda impeditus, uxore pene
conſtrictus eſſet? videte nunc illum, pri-
mum egredientem e villa, ſubito; cur?
veſperi; quid neceſſe eſt? tardè; quî con-
venit, id praeſertim temporis? devertit
in villam Pompeii. Pompeium ut videret?
ſciebat in Alſienſi eſſe. villam ut perſpi-
ceret? millies in ea fuerat. quid ergo e-
rat morae, et tergiverſationis? dum hic
veniret, locum relinquere noluit. Age 21
nunc, iter expediti latronis cum Milonis
impedimentis comparate. ſemper ille an-
tea cum uxore: tum ſine ea. nunquam
non in rheda: tum in equo. comites
Graeculi, quocunque ibat, etiam cum in
caſtra Etruſca properabat: tum nugarum
in comitatu nihil. Milo, qui nunquam,
tum caſu pueros ſymphoniacos uxoris
ducebat, et ancillarum greges. ille, qui
ſemper ſecum ſcorta, ſemper exoletos,
ſemper lupas ducebat, tum neminem, ni-
ſi ut virum a viro lectum eſſe diceres. cur
igitur victus eſt? quia non ſemper viator
a latrone, nonnunquam etiam latro a via-
tore occiditur: quia, quanquam paratus
in imparatos Clodius, tamen mulier in-
ciderat in viros. nec vero ſic erat unquam

non paratus Milo contra illum, ut non ſatis fere eſſet paratus. ſemper ille et quantum intereſſet P. Clodii ſe perire,et quanto illi odio eſſet,et quantum ille auderet, cogitabat. quamobrem vitam ſuam, quam maximis praemiis propoſitam et penè addictam ſciebat, nunquam in periculum ſine praeſidio et ſine cuſtodia projiciebat. adde caſus, adde incertos exitus pugnarum, Martemque communem, qui ſaepe ſpoliantem jam et exultantem evertit,et perculit ab abjecto.adde inſcitiam pranſi, poti, oſcitantis ducis: qui cum a tergo hoſtem intercluſum reliquiſſet, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incenſos ira, vitamque domini deſperantes cum incidiſſet, haeſit in iis poenis, quas ab eo ſervi fideles pro domini vita expetiverunt. cur igitur eos manumiſit? metuebat ſcilicet, ne indicarent: ne dolorem perferre non poſſent: ne tormentis cogerentur occiſum eſſe a ſervis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri. quid opus eſt tortore? quid quaeris? occideritne? occidit: jure, an injuria? nihil ad tortorem. facti enim in eculeo quaeſtio eſt, juris in ju-

Digitized by Google

dicio. Quod igitur in cauſa quaerendum eſt, id agamus hic: quod tormentis invenire vis, id fatemur. manu vero cur miſerit, ſi id potius quaeris, quàm cur parum amplis affecerit praemiis: neſcis inimici factum reprehendere. dixit enim hic idem, qui omnia ſemper conſtanter et fortiter, M. Cato; dixitque in turbulenta concione, quae tamen hujus auctoritate placata eſt, non libertate ſolum, ſed etiam omnibus praemiis digniſſimos fuiſſe, qui domini caput defendiſſent. quod enim praemium ſatis magnum eſt tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus ſervis, propter quos vivit? etſi id quidem non tanti eſt, quam quòd propter eoſdem non ſanguine et vulneribus ſuis, crudeliſſimi inimici mentem oculoſque ſatiavit. quos niſi manumiſiſſet, tormentis etiam dedendi fuiſſent, conſervatores domini, ultores ſceleris, defenſores necis. hic vero nihil habet in his malis, quod minus moleſte ferat, quam, etiam ſi quid ipſi accidat, eſſe tamen illis meritum praemium perſolutum. ſed quaeſtiones urgent Milonem, quae ſunt habitae nunc in atrio Libertatis. quibuſnam de ſervis?

rogas? de P. Clodii. quis eos poſtulavit? Appius. quis produxit? Appius. unde? ab Appio. dii boni! quid poteſt agi ſeverius? de ſervis nulla quaeſtio eſt in dominos, niſi de inceſtu, ut fuit in Clodium, proxime deos acceſſit Clodius, propius quam tum, cum ad ipſos penetrarat: cujus de morte, tanquam de caeremoniis violatis, quaeritur. ſed tamen majores noſtri in dominum de ſervo quaeri noluerunt, non quia non poſſet verum inveniri, ſed quia videbatur indignum, et dominis morte ipſa triſtius. in reum de ſervis accuſatoris cum quaeritur, verum inveniri poteſt? age vero, quae erat, aut qualis quaeſtio? heus tu Ruſcio (verbi cauſâ) caveſis mentiare. Clodius inſidias fecit Miloni? fecit. certa crux. nullas fecit. ſperata libertas. quid hac quaeſtione certius? ſubito abrepti in quaeſtionem, tamen ſeparantur a caeteris, et in arcas conjiciuntur, ne quis cum iis colloqui poſſit. hi centum dies penes accuſatorem cum fuiſſent, ab eo ipſo accuſatore producti ſunt. quid hac quaeſtione dici poteſt integrius? quid incorruptius?
23 Quod ſi nondum ſatis cernitis, cum res

ipſa tot,tam claris argumentis, ſigniſque luceat, pura mente atque integra Milonem, nullo ſcelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conſcientia exanimatum,Romam revertiſſe: recordamini, per deos immortales! quae fuerit celeritas reditus ejus:qui ingreſſus in forum,ardente curia: quae magnitudo animi,qui vultus, quae oratio.neque vero ſe populo ſolum, ſed etiam ſenatui commiſit:neque ſenatui modo,ſed etiam publicis praeſidiis,et armis: neque his tantum,verum etiam ejus poteſtati, cui ſenatus totam rempublicam, omnem Italiae pubem, cuncta populi Romani arma commiſerat. cui ſe nunquam hic profecto tradidiſſet, niſi cauſae ſuae confideret; praeſertim omnia audienti,magna metuenti, multa ſuſpicanti, nonnulla credenti. magna vis eſt conſcientiae, Judices, et magna in utramque partem : ut neque timeant, qui nihil commiſerint: et poenam ſemper ante oculos verſari putent,qui peccarint. neque vero ſine ratione certa, cauſa Milonis ſemper a ſenatu probata eſt. videbant enim ſapientiſſimi homines facti rationem, praeſentiam animi, defenſionis

Digitized by Google

conſtantiam. an vero obliti eſtis, Judices, recenti illo nuntio necis Clodianae, non modo inimicorum Milonis ſermones et opiniones, ſed nonnullorum etiam imperitorum? negabant eum Romam eſſe rediturum. ſive enim illud animo irato ac percito feciſſet, ut incenſus odio trucidaret inimicum; arbitrabantur, eum tanti mortem P. Clodii putaſſe, ut aequo animo patriâ careret, cum ſanguine inimici expleſſet odium ſuum: ſive etiam illius morte patriam liberare voluiſſet, non dubitaturum fortem virum, quin, cum ſuo periculo ſalutem reipublicae attuliſſet, cederet aequo animo legibus, ſecum auferret gloriam ſempiternam, nobis haec fruenda relinqueret, quae ipſe ſervaſſet. multi etiam Catilinam, atque illa portenta loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriae faciet. miſeros interdum cives, optime de republica meritos! in quibus homines non modo res praeclariſſimas obliviſcuntur, ſed etiam nefarias ſuſpicantur. ergo illa falſa fuerunt: quae certe vera extitiſſent, ſi Milo admiſiſſet aliquid, quod non poſſet honeſte, vereque

defendere. Quid, quae poſtea ſunt in 24
eum congeſta? quae quemvis etiam mediocrium delictorum conſcientia perculiſſent, ut ſuſtinuit, dii immortales! ſuſtinuit? immo vero ut contempſit, ac pro nihilo putavit? quae neque maximo animo nocens, neque innocens, niſi fortiſſimus vir, negligere potuiſſet. ſcutorum, gladiorum, fraenorum, ſparorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi poſſe indicabatur. nullum in urbe vicum, nullum angiportum eſſe dicebant, in quo Miloni non eſſet conducta domus: arma in villam Ocriculanam devecta Tiberi: domus in clivo Capitolino ſcutis referta: plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. haec non delata ſolum, ſed pene credita: nec ante repudiata ſunt, quam quaeſita. laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii: ſed dicam, ut ſentio, Judices; nimis multa audire coguntur, neque aliter facere poſſunt ii, quibus tota commiſſa eſt reſpublica. quin etiam audiendus ſit popa Licinius, neſcio quis, de circo maximo: ſervos Milonis apud ſe ebrios factos, ſibi confeſſos eſſe de inter-

ficiendo Cn. Pompeio conjuraſſe: deinde poſtea ſe gladio percuſſum eſſe ab uno de illis, ne indicaret. Pompeio in hortos nuntiavit. arceſſor in primis. de amicorum ſententia rem defert ad ſenatum. non poteram in illius mei, patriaeque cuſtodis tanta ſuſpicione non metu exanimari: ſed mirabar tamen credi popae: ebrioſorum confeſſionem ſervorum audiri: vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris probari. verùm, ut intelligo, cavebat magis Pompeius, quam timebat, non ea ſolum, quae timenda erant, ſed omnino omnia, ne aliquid vos timeretis. oppugnata domus C. Caeſaris, clariſſimi et fortiſſimi viri, per multas noctis horas nuntiabatur. nemo audierat tam celebri loco, nemo ſenſerat. tamen audiebatur. non poteram Cn. Pompeium, praeſtantiſſima virtute civem, timidum ſuſpicari: diligentiam, tota republica ſuſcepta, nimiam nullam putabam. frequentiſſimo ſenatu nuper in Capitolio ſenator inventus eſt, qui Milonem cum telo eſſe diceret. nudavit ſe in ſanctiſſimo templo, quoniam vita talis et civis et viri fidem non faciebat, niſi, eo

tacente, res ipſa loqueretur. Omnia 25
falſa, atque inſidioſe ficta comperta ſunt.
quod ſi tamen metuitur etiam nunc Mi-
lo,non hoc jam Clodianum crimen time-
mus, ſed tuas, Cn. Pompei, (te enim jam
appello ea voce,ut me audire poſſis)tuas,
tuas, inquam, ſuſpiciones perhorreſci-
mus.ſi Milonem times,ſi hunc de tua vita
nefarie aut nunc cogitare, aut molitum
aliquando aliquid putas, ſi Italiae delec-
tus, ut nonnulli conquiſitores tui dicti-
tant,ſi haec arma,ſi Capitolinae cohortes.
ſi excubiae,ſi vigiliae, ſi delecta juventus,
quae tuum corpus domumque cuſtodit,
contra Milonis impetum armata eſt,atque
illa omnia in hunc unum inſtituta, para-
ta, intenta ſunt: magna in hoc certe vis,
et incredibilis animus, et non unius viri
vires, atque opes indicantur, ſi quidem
in hunc unum et praeſtantiſſimus dux e-
lectus, et tota reſpublica armata eſt. ſed
quis non intelligit, omnes tibi reipubli-
cae partes aegras et labantes, ut eas his
armis ſanares et confirmares, eſſe com-
miſſas? quod ſi Miloni locus datus eſſet,
probaſſet profecto tibi ipſi,neminem un-
quam hominem homini cariorem fuiſſe,

Digitized by Google

quam te ſibi: nullum ſe unquam periculum pro tua dignitate fugiſſe: cum illa ipſa teterrima peſte ſaepiſſime pro tua gloria contendiſſe: tribunatum ſuum ad ſalutem meam, quae tibi cariſſima fuiſſet, conſiliis tuis gubernatum: ſe a te poſtea defenſum in periculo capitis, adjutum in petitione praeturae: duos ſe habere ſemper amiciſſimos ſperaſſe; te tuo beneficio, me ſuo. quae ſi non probaret: ſi tibi ita penitus inhaeſiſſet iſta ſuſpicio, nullo ut evelli modo poſſet: ſi denique Italia a delectu, urbs ab armis, ſine Milonis clade nunquam eſſet conquietura: nae iſte haud dubitans ceſſiſſet patria, is, qui ita natus eſt, et ita conſuevit; te, Magne, tamen anteſtaretur, quod nunc etiam facit.
26 Vide, quam ſit varia vitae commutabiliſque ratio, quam vaga volubiliſque fortuna, quantae infidelitates in amicis, quam ad tempus aptae ſimulationes, quantae in periculis fugae proximorum, quantae timiditates. erit, erit illud profecto tempus, et illuceſcet aliquando ille dies, cum tu, ſalutaribus, ut ſpero, rebus tuis, ſed fortaſſe motu aliquo communium temporum immutatis (qui quam cre-

Digitized by Google

bro accidat, experti debemus ſcire) et amiciſſimi benevolentiam, et graviſſimi hominis fidem, et unius poſt homines natos fortiſſimi viri magnitudinem animi deſideres. quanquam quis hoc credat, Cn. Pompeium, juris publici, moris majorum, rei denique publicae periti ſſimum, cum ſenatus ei commiſerit, ut videret, ' ne quid reſpublica detrimenti caperet:' quo uno verſiculo ſatis armati ſemper conſules fuerunt, etiam nullis armis datis: hunc exercitu, hunc delectu dato, judicium expectaturum fuiſſe in ejus conſiliis vindicandis, qui vel judicia ipſa tolleret? ſatis judicatum eſt a Pompeio, ſatis, falſo iſta conferri in Milonem: qui legem tulit, qua, ut ego ſentio, Milonem abſolvi a vobis oporteret; ut omnes confitentur, liceret. quod verò in illo loco, atque illis publicorum praeſidiorum copiis circumfuſus ſedet: ſatis declarat, ſe non terrorem inferre vobis, (quid enim illo minus dignum, quam cogere, ut vos eum condemnetis, in quem animadvertere ipſe et more majorum, et ſuo jure poſſet?) ſed praeſidio eſſe: ut intelligatis, contra heſternam concionem illam

licere vobis, quod ſentiatis, libere judi-
27 care. Nec vero me, Judices, Clodia-
num crimen movet: nec tam ſum de-
mens, tamque veſtri ſenatûs ignarus at-
que expers, ut neſciam quid de morte
Clodii ſentiatis. de qua ſi jam nollem ita
diluere crimen, ut dilui, tamen impune
Miloni palam clamare, atque mentiri glo-
rioſe liceret: Occidi, occidi, non Sp. Mae-
lium, qui annona levanda, jacturiſque
rei familiaris, quia nimis amplecti plebem
putabatur, in ſuſpicionem incidit regni
appetendi: non Tib. Gracchum, qui col-
legae magiſtratum per ſeditionem abro-
gavit: quorum interfectores implerunt
orbem terrarum nominis ſui gloriâ: ſed
eum, (auderet enim dicere, cum patriam
periculo ſuo liberaſſet) cujus nefandum
adulterium in pulvinaribus ſanctiſſimis
nobiliſſimae foeminae comprehenderunt:
eum, cujus ſupplicio ſenatus ſollemnes
religiones expiandas ſaepe cenſuit: eum,
quem cum ſorore germana nefarium ſtu-
prum feciſſe L. Lucullus juratus ſe, quae-
ſtionibus habitis, dixit comperiſſe: eum,
qui civem, quem ſenatus, quem populus,
quem omnes gentes, urbis ac vitae civi-

Digitized by Google

um conſervatorem judicabant, ſervorum armis exterminavit: eum, qui regna dedit, ademit; orbem terrarum, quibuſcum voluit, partitus eſt: eum, qui, plurimis caedibus in foro factis, ſingulari virtute et gloria civem domum vi et armis compulit: eum, cui nihil unquam nefas fuit nec in facinore, nec in libidine: eum, qui aedem Nympharum incendit, ut memoriam publicam recenſionis, tabulis publicis impreſſam, extingueret: eum denique, cui jam nulla lex erat, nullum civile jus, nulli poſſeſſionum termini: qui non calumnia litium, non injuſtis vindiciis ac ſacramentis alienos fundos, ſed caſtris, exercitu, ſignis inferendis petebat: qui non ſolum Etruſcos, (eos enim penitus contempſerat) ſed hunc Q. Varium, virum fortiſſimum atque optimum civem, judicem noſtrum, pellere poſſeſſionibus, armis caſtriſque conatus eſt: qui cum architectis et decempedis villas multorum, hortoſque peragrabat: qui Janiculo et Alpibus ſpem poſſeſſionum terminabat ſuarum: qui, cum ab equite Romano ſplendidiſſimo et forti viro, T. Pacuvio, non impetraſſet, ut inſulam in

lacu Prelio venderet, repente lintribus in eam inſulam materiam, calcem, caementa atque arenam convexit, dominoque trans ripam inſpectante non dubitavit aedificium extruere in alieno? qui huic T. Furſanio, cui viro? dii immortales! (quid enim ego de muliercula Scantia? quid de adoleſcente Aponio dicam? quorum utrique mortem eſt minitatus, niſi ſibi hortorum poſſeſſione ceſſiſſet) ſed auſus eſt Furſanio dicere, ſi ſibi pecuniam, quantam popoſcerat, non dediſſet, mortuum ſe in domum ejus illaturum: qua invidia huic eſſet tali viro conflagrandum: qui Appium fratrem, hominem mihi conjunctum fidiſſima gratia, abſentem de poſſeſſione fundi dejecit: qui parietem ſic per veſtibulum ſororis inſtituit ducere, ſic agere fundamenta, ut ſororem non modò veſtibulo privaret, ſed
28 omni aditu, et limine. Quanquam haec quidem jam tolerabilia videbantur: etſi aequabiliter in rempublicam, in privatos; in longinquos, in propinquos; in alienos, in ſuos irruebat: ſed neſcio quomodo jam uſu obduruerat, et percalluerat civitatis incredibilis patientia. quae

Digitized by Google

vero aderant jam, et impendebant, quonam modo ea aut depellere potuiſſetis, aut ferre imperium, ſi id ille nactus eſſet? omitto ſocios, exteras nationes, reges, tetrarchas: vota enim feceratis, ut in eos ſe potius mitteret, quam in veſtras poſſeſſiones, veſtra tecta, veſtras pecunias. pecunias dico? a liberis, a liberis, medius fidius, et a conjugibus veſtris nunquam ille effrenatas ſuas libidines cohibuiſſet. fingi haec putatis, quae patent? haec, quae nota ſunt omnibus? quae tenentur? ſervorum exercitus illum in urbe conſcripturum fuiſſe, per quos totam rempublicam, reſque privatas omnium poſſideret? quamobrem, ſi cruentum gladium tenens clamaret T. Annius, Adeſte, quaeſo, atque audite, cives: P. Clodium interfeci; ejus furores, quos nullis jam legibus, nullis judiciis frenare poteramus, hoc ferro et hac dextera a cervicibus veſtris repuli; per me unum ut jus, aequitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in civitate manerent: eſſet vero timendum, quonam modo id ferret civitas. nunc enim quis eſt, qui non probet? qui non laudet? qui non unum poſt

Digitized by Google

hominum memoriam T. Annium pluri-
mum reipublicae profuiſſe, maxima lae-
titia populum Romanum, cunctam Ita-
liam, nationes omnes affeciſſe, et dicat,
et ſentiat? nequeo, vetera illa populi Ro-
mani quanta fuerint gaudia, judicare.
multas tamen jam ſummorum imperato-
rum clariſſimas victorias aetas noſtra vi-
dit: quarum nulla neque tam diuturnam
attulit laetitiam, nec tantam. mandate
hoc memoriae, Judices. ſpero multa vos,
liberoſque veſtros in republica bona eſſe
viſuros. in his ſingulis ita ſemper exiſti-
mabitis, vivo P. Clodio, nihil eorum vos
viſuros fuiſſe. in ſpem maximam, et quem-
admodum confido, veriſſimam adducti
ſumus, hunc ipſum annum, hoc ipſo ſum-
mo viro conſule, compreſſa hominum
licentia, cupiditatibus fractis, legibus et
judiciis conſtitutis, ſalutarem civitati fo-
re. num quis igitur eſt tam demens, qui
hoc P. Clodio vivo, contingere potuiſſe
arbitretur? quid? ea, quae tenetis, priva-
ta atque veſtra, dominante homine furi-
oſo, quod jus perpetuae poſſeſſionis ha-
29 bere potuiſſent? Non timeo, Judices,
ne odio inimicitiarum mearum inflam-

matus, libentius haec in illum evomere videar, quam verius. etenim etſi praecipuum eſſe debebat; tamen ita communis erat omnium ille hoſtis, ut in communi odio penè aequaliter verſaretur odium meum. non poteſt dici ſatis, ne cogitari quidem, quantum in illo ſceleris, quantum exitii fuerit. quin ſic attendite, Judices: nempe haec eſt quaeſtio de interitu P. Clodii. fingite animis: liberae enim ſunt cogitationes noſtrae; et quae volunt, ſic intuentur, ut ea cernimus, quae videmus. fingite igitur cogitatione imaginem hujus conditionis meae, ſi poſſim efficere, ut Milonem abſolvatis, ſed ita, ſi P. Clodius revixerit. quid vultu extimuiſtis, quonam modo ille vos vivus afficeret, qui mortuus inani cogitatione percuſſit? quid? ſi ipſe Cn. Pompeius, qui ea virtute ac fortuna eſt, ut ea potuerit ſemper, quae nemo praeter illum: ſi is, inquam, potuiſſet, aut quaeſtionem de morte P. Clodii ferre, aut ipſum ab inferis excitare; utrum putatis potius facturum fuiſſe? etiam ſi propter amicitiam vellet illum ab inferis evocare, propter rempublicam non feciſſet. ejus igitur

mortis ſedetis ultores,cujus vitam,ſi pu-
tetis per vos reſtitui poſſe, nolitis: et de
ejus nece lata quaeſtio eſt, qui ſi eadem
lege reviviſcere poſſet, lata lex nunquam
eſſet. hujus ergo interfector qui eſſet, in
confitendo ab iiſne poenam timeret,quos
liberaviſſet? Graeci homines deorum ho-
nores tribuunt iis viris, qui tyrannos
necaverunt. quae ego vidi Athenis? quae
aliis in urbibus Graeciae? quas res divi-
nas talibus inſtitutas viris? quos cantus?
quae carmina? prope ad immortalitatis et
religionem, et memoriam conſecrantur.
vos tanti conſervatorem populi,tanti ſce-
leris ultorem,non modo honoribus nullis
afficietis,ſed etiam ad ſupplicium rapi pa-
tiemini? confiteretur, confiteretur, in-
quam,ſi feciſſet,et magno animo et liben-
te ſe feciſſe,libertatis omnium cauſa.quod
ei certe non confitendum modo fuiſſet,
3 verum etiam praedicandum. Etenim,ſi
id non negat, ex quo nihil petit, niſi ut
ignoſcatur: dubitaret id fateri, ex quo
etiam praemia laudis eſſent petenda? niſi
vero gratius putat eſſe vobis, ſui ſe capi-
tis, quam veſtri ordinis defenſorem fuiſ-
ſe: cum praeſertim in ea confeſſione, ſi

Digitized by Google

grati eſſe velletis, honores aſſequeretur ampliſſimos. ſi factum vobis non probaretur, (quanquam quî poterat ſalus ſua cuique non probari?) ſed tamen ſi minus fortiſſimi viri virtus civibus grata cecidiſſet: magno animo conſtantique cederet ex ingrata civitate. nam quid eſſet ingratius, quam laetari caeteros, lugere eum ſolum, propter quem caeteri laetarentur? quanquam hoc animo ſemper fuimus omnes in patriae proditoribus opprimendis, ut, quoniam noſtra futura eſſet gloria, periculum quoque, et invidiam noſtram putaremus. nam quae mihi ipſi tribuenda laus eſſet, cum tantum in conſulatu meo pro vobis ac liberis veſtris auſus eſſem, ſi id, quod conabar, ſine maximis dimicationibus meis me eſſe auſurum arbitrarer? quae mulier ſceleratum ac pernicioſum civem occidere non auderet, ſi periculum non timeret? propoſita invidia, morte, poena, qui nihilo ſegnius rempublicam defendit, is vir vere putandus eſt. populi grati eſt, praemiis afficere bene meritos de republica cives: viri fortis, ne ſuppliciis quidem moveri, ut fortiter feciſſe poeniteat. quam-

Digitized by Google

obrem uteretur eadem confeſſione T.
Annius, qua Ahala, qua Naſica, qua
Opimius, qua Marius, qua noſmetipſi:
et, ſi grata reſpublica eſſet, laetaretur: ſi
ingrata, tamen in gravi fortuna conſci-
entiâ ſuâ niteretur. ſed hujus beneficii
gratiam, Judices, fortuna populi Roma-
ni, et veſtra felicitas, et dii immortales
ſibi deberi putant. nec vero quiſquam a-
liter arbitrari poteſt, niſi qui nullam vim
eſſe ducit, numenve divinum: quem ne-
que imperii veſtri magnitudo, neque ſol
ille, nec coeli ſignorumque motus, nec
viciſſitudines rerum atque ordines mo-
vent, neque id quod maximum eſt, ma-
jorum noſtrorum ſapientia, qui ſacra, qui
caeremonias, qui auſpicia et ipſi ſanctiſ-
ſime coluerunt, et nobis, ſuis poſteris,
31 prodiderunt. Eſt, eſt profecto illa vis:
neque in his corporibus, atque in hac im-
becillitate noſtra ineſt quiddam, quod vi-
geat, et ſentiat, et non ineſt in hoc tan-
to naturae tam praeclaro motu. niſi for-
te idcirco eſſe non putant, quia non ap-
paret, nec cernitur: proinde quaſi noſ-
tram ipſam mentem qua ſapimus, qua
providemus, qua haec ipſa agimus ac di-

cimus, videre, aut planè, qualis, aut ubi ſit, ſentire poſſimus. ea vis, ea eſt igitur, quae ſaepe incredibiles huic urbi felicitates atque opes attulit; quae illam perniciem extinxit, ac ſuſtulit: cui primùm mentem injecit, ut vi irritare, ferroque laceſſere fortiſſimum virum auderet, vinceretùrque ab eo, quem ſi viciſſet, habiturus eſſet impunitatem et licentiam ſempiternam. non eſt humano conſilio, ne mediocri quidem, Judices, deorum immortalium curâ, res illa perfecta. religiones mehercule ipſae, quae illam belluam cadere viderunt, commôſſe ſe videntur, et jus in illo ſuum retinuiſſe. vos enim jam, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque teſtor, voſque Albanorum obrutae arae, ſacrorum populi Romani ſociae et aequales, quas ille praeceps amentiâ, caeſis, proſtratiſque ſanctiſſimis lucis, ſubſtructionum inſanis molibus oppreſſerat: veſtrae tum arae, veſtrae religiones viguerunt, veſtra vis valuit, quam ille omni ſcelere polluerat: tuque ex tuo edito monte, Latiaris ſancte Jupiter, cujus ille lacus, nemora, fineſque ſaepe omni nefario ſtupro et ſce-

Digitized by Google

lere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuiſtis: vobis illae, vobis veſtro in conſpectu ferae, ſed juſtae tamen, et debitae poenae ſolutae ſunt. niſi forte hoc etiam caſu factum eſſe dicemus, ut ante ipſum ſacrarium Bonae deae, quod eſt in fundo T. Sextii Galli, in primis honeſti et ornati adoleſcentis, ante ipſam, inquam, Bonam deam, cum praelium commiſiſſet, primùm illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret: ut non abſolutus judicio illo nefario videretur, ſed ad hanc inſignem
32 poenam reſervatus. Nec vero non eadem ira deorum hanc ejus ſatellitibus injecit amentiam, ut ſine imaginibus, ſine cantu atque ludis, ſine exequiis, ſine lamentis, ſine laudationibus, ſine funere, oblitus cruore et luto, ſpoliatus illius ſupremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici ſolent, ambureretur abjectus. non fuiſſe credo fas clariſſimorum virorum formas illi teterrimo parricidae aliquid decoris afferre, neque ullo in loco potius mortem ejus lacerari, quam in quo vita eſſet damnata. dura mihi, medius fidius, jam fortuna populi Romani:

et crudelis videbatur, quae tot annos illum in hanc rempublicam inſultare videret, et pateretur. polluerat ſtupro ſanctiſſimas religiones:ſenatus graviſſima decreta perfregerat: pecuniâ ſe palam a judicibus redemerat: vexarat in tribunatu ſenatum: omnium ordinum conſenſu pro ſalute reipublicae geſta reſciderat: me patria expulerat: bona diripuerat: domum incenderat: liberos, conjugem meam vexaverat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magiſtratuum, privatorumque caedes effecerat: domum mei fratris incenderat: vaſtarat Etruriam: multos ſedibus, ac fortunis ejecerat: inſtabat, urgebat: capere ejus amentiam civitas, Italia,provinciae, regna non poterant: incidebantur jam domi leges, quae nos noſtris ſervis addicerent: nihil erat cujuſquam, quod quidem ille adamaſſet, quod non hoc anno ſuum fore putaret. obſtabat ejus cogitationibus nemo, praeter Milonem. ipſum illum, qui poterat obſtare, novo reditu in gratiam quaſi devinctum arbitrabatur: Caeſaris potentiam ſuam eſſe dicebat: bonorum animos etiam in meo caſu contempſerat:

Digitized by Google

33 Milo unus urgebat. Hic, dii immortales! ut ſupra dixi, mentem dederunt illi perdito ac furioſo, ut huic faceret inſidias. aliter perire peſtis illa non potuit: nunquam illum reſpublica ſuo jure eſſet ulta. ſenatus, credo, praetorem eum circumſcripſiſſet. ne cum ſolebat quidem id facere, in privato eodem hoc, aliquid profecerat. an conſules in praetore coërcendo fortes fuiſſent? primum Milone occiſo habuiſſet ſuos conſules. deinde quis in eo praetore conſul fortis eſſet, per quem tribunum, virum conſularem crudeliſſime vexatum eſſe meminiſſet? oppreſſiſſet omnia, poſſideret, teneret: lege nova, quae eſt inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis, ſervos noſtros libertos ſuos feciſſet. poſtremò, niſi eum dii immortales in eam mentem impuliſſent, ut homo effoeminatus fortiſſimum virum conaretur occidere, hodie rempublicam nullam haberetis. an ille praetor, ille verò conſul, ſi modò haec templa atque ipſa moenia ſtare eo vivo tamdiu, et conſulatum ejus expectare potuiſſent, ille denique vivus mali nihil feciſſet, qui mortuus, uno ex ſuis

Digitized by Google

ſatellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? quo quid miſerius, quid acerbius, quid luctuoſius vidimus? templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii publici, caput urbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab univerſo populo Romano conceſſam uni ordini, inflammari, exſcindi, funeſtari? neque id fieri a multitudine imperita, quanquam eſſet miſerum id ipſum, ſed ab uno: qui cum tantum auſus ſit ultor pro mortuo, quid ſignifer pro vivo non eſſet auſus? in curiam potiſſimum abjecit, ut eam mortuus incenderet, quam vivus everterat. et ſunt qui de via Appia querantur, taceant de curia? et qui ab eo ſpirante forum putent potuiſſe defendi, cujus non reſtiterit cadaveri curia? excitate, excitate eum, ſi poteſtis, ab inferis. frangetis impetum vivi, cujus vix ſuſtinetis furias inſepulti? niſi vero ſuſtinuiſtis eos, qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum facibus ad Caſtoris, cum gladiis toto foro volitarunt. caedi vidiſtis populum Romanum, concionem gladiis diſturbari, cum audiretur ſilentio M. Caelius, tribunus plebis, vir et in republica

fortiſſimus, et in ſuſcepta cauſa firmiſſimus, et bonorum voluntati, et auctoritati ſenatûs deditus, et in hac Milonis ſive invidia, ſive fortuna ſingulari, divina
34 et incredibili fide. Sed jam ſatis multà de cauſa: extra cauſam etiam nimis fortaſſe multa. quid reſtat, niſi ut orem, obteſterque vos, Judices, ut eam miſericordiam tribuatis fortiſſimo viro, quam ipſe non implorat: ego etiam, repugnante hoc, et imploro, et expoſco? nolite, ſi in noſtro omnium fletu nullam lacrymam adſpexiſtis Milonis: ſi vultum ſemper eundem, ſi vocem, ſi orationem ſtabilem ac non mutatam videtis, hoc minus ei parcere: atque haud ſcio, an multo etiam ſit adjuvandus magis. etenim ſi in gladiatoriis pugnis, et in infimi generis hominum conditione atque fortuna, timidos et ſupplices, et ut vivere liceat obſecrantes, etiam odiſſe ſolemus: fortes et animoſos, et ſe acriter ipſos morti offerentes, ſervare cupimus: eorumque nos magis miſeret, qui noſtram miſericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortiſſimis civibus facere debemus? me quidem,

Judices, exanimant, et interimunt hae voces Milonis, quas audio aſſidue, et quibus interſum quotidie. valeant, inquit, valeant cives mei; ſint incolumes, ſint florentes, ſint beati: ſtet haec urbs praeclara, mihique patria cariſſima, quoquo modo merita de me erit. tranquilla republica cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, ſine me ipſi, ſed per me tamen, perfruantur. ego cedam, atque abibo. ſi mihi republicâ bonâ frui non licuerit, at carebo malâ: et quam primum tetigero bene moratam et liberam civitatem, in ea conquieſcam. ô fruſtra, inquit, ſuſcepti mei labores! ô ſpes fallaces! ô cogitationes inanes meae! ego, cum tribunus plebis, republica oppreſſa, me ſenatui dediſſem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorum vires erant debiles: bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abjecerant: mihi unquam bonorum praeſidium defuturum putarem? ego, cùm te (mecum enim ſaepiſſime loquitur) patriae reddidiſſem, mihi non futurum in patria putarem locum? ubi nunc ſenatus eſt, quem ſecuti ſumus? ubi equites Romani illi,

Digitized by Google

illi, inquit, tui? ubi ſtudia municipiorum? ubi Italiae voces? ubi denique tua, M. Tulli, quae plurimis fuit auxilio, vox, et defenſio? mihine ea ſoli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil poteſt opitulari?
35 Nec vero haec, Judices, ut ego nunc, flens, ſed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. negat enim, ſe, negat ingratis civibus feciſſe, quae fecit: timidis, et omnia circumſpicientibus pericula, non negat. plebem, et infimam multitudinem, quae, P. Clodio duce, fortunis veſtris imminebat, eam, quo tutior eſſet vita noſtra, ſuam ſe feciſſe commemorat; ut non modo virtute flecteret, ſed etiam tribus ſuis patrimoniis deliniret: nec timet, ne, cum plebem muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in rempublicam ſingularibus. ſenatus erga ſe benevolentiam temporibus his ipſis ſaepe eſſe perſpectam: veſtras vero, et veſtrorum ordinum occurſationes, ſtudia, ſermones, quemcunque curſum fortuna dederit, ſecum ablaturum eſſe dicit. meminit etiam, ſibi vocem praeconis modò defuiſſe, quam minime deſiderarit: populi vero cunctis ſuffragiis, quod unum cupierit, ſe con-

ſulem declaratum. nunc denique, ſi haec arma contra ſe ſint futura, ſibi facinoris ſuſpicionem, non facti crimen obſtare. addit haec, quae certe vera ſunt, fortes et ſapientes viros non tam praemia ſequi ſolere recte factorum, quam ipſa recte facta: ſe nihil in vita niſi praeclariſſime feciſſe; ſi quidem nihil ſit praeſtabilius viro, quàm periculis patriam liberare: beatos eſſe, quibus ea res honori fuerit a ſuis civibus. nec tamen eos miſeros, qui beneficio cives ſuos vicerint: ſed tamen ex omnibus praemiis virtutis, ſi eſſet habenda ratio praemiorum, ampliſſimum eſſe praemium, gloriam: eſſe hanc unam, quae brevitatem vitae poſteritatis memoria conſolaretur: quae efficeret, ut abſentes adeſſemus, mortui viveremus: hanc denique eſſe, cujus gradibus etiam homines in coelum viderentur adſcendere. de me, inquit, ſemper populus Romanus, ſemper omnes gentes loquentur, nulla unquam obmuteſcet vetuſtas. quin hoc tempore ipſo, cum omnes a meis inimicis faces meae invidiae ſubjiciantur; tamen omni in hominum coetu, gratiis agendis, et gratulationibus habendis, et omni ſer-

Digitized by Google

mone celebramur. omitto Etruriae feſtos et actos, et inſtitutos dies: centeſima lux eſt haec ab interitu P. Clodii, et, opinor, ultra quam fines imperii populi Romani ſunt, ea non ſolum fama jam de illo, ſed etiam laetitia peragravit. quamobrem, ubi corpus hoc ſit, non, inquit, laboro, quoniam omnibus in terris et jam verſatur, et ſemper habitabit nominis mei gloria.

36 Haec tu mecum ſaepe, his abſentibus: ſed iiſdem audientibus, haec ego tecum, Milo. te quidem, quod iſto animo es, ſatis laudare non poſſum: ſed, quo eſt iſta magis divina virtus, eo majore a te dolore divellor. nec vero, ſi mihi eriperis, reliqua eſt illa ſaltem ad conſolandum querela, ut his iraſci poſſim, a quibus tantum vulnus accepero. non enim inimici mei te mihi eripient, ſed amiciſſimi: non male aliquando de me meriti, ſed ſemper optime. nullum unquam, Judices, mihi, tantum dolorem inuretis, (etſi quis poteſt eſſe tantus?) ſed ne hunc quidem ipſum, ut obliviſcar, quanti me ſemper feceritis. quae ſi vos cepit oblivio, aut ſi in me aliquid offendiſtis: cur non id meo capite potius lui-

Digitized by Google

tur, quam Milonis? praeclare enim vix-
ero, ſi quid mihi acciderit prius, quam
hoc tantum mali videro. nunc me una
conſolatio ſuſtentat, quòd tibi, T. An-
ni, nullum a me amoris, nullum ſtudii,
nullum pietatis officium defuit. ego ini-
micitias potentium pro te appetivi: ego
meum ſaepe corpus et vitam objeci armis
inimicorum tuorum: ego me plurimis
pro te ſupplicem abjeci: bona, fortunas
meas, ac liberorum meorum, in commu-
nionem tuorum temporum contuli: hoc
denique ipſo die, ſi qua vis eſt parata, ſi
qua diminutio capitis futura, depoſco.
quid jam reſtat? quid habeo, quod dicam?
quod faciam pro tuis in me meritis, niſi
ut eam fortunam, quaecunque erit tua,
ducam meam? non recuſo, non abnuo:
voſque obſecro, Judices, ut veſtra bene-
ficia, quae in me contuliſtis, aut in hujus
ſalute augeatis, aut in ejuſdem exitio oc-
caſura eſſe videatis. His lacrymis non 37
movetur Milo. eſt quodam incredibili
robore animi: exilium ibi eſſe putat, ubi
virtuti non ſit locus: mortem naturae
finem eſſe, non poenam. ſit hic ea men-
te, qua natus eſt. quid vos, Judices? quo

tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis: ipſum ejicietis? et erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem excipiat, quam hic, qui procreavit? vos, vos appello, fortiſſimi viri, qui multum pro republica ſanguinem effudiſtis: vos in viri et in civis invicti appello periculo, centuriones, voſque milites: vobis non modo inſpectantibus, ſed etiam armatis, et huic judicio praeſidentibus, haec tanta virtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? projicietur? ô me miſerum! ô infelicem! revocare tu me in patriam, Milo, potuiſti per hos: ego te in patria per eoſdem retinere non potero? quid reſpondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, conſorti mecum temporum illorum? me non potuiſſe Milonis ſalutem tueri per eoſdem, per quos noſtram ille ſervaſſet? at in qua cauſa non potuiſſe? quae eſt grata gentibus. a quibus non potuiſſe? ab iis, qui maxime P. Clodii morte acquierunt. quo deprecante? me. quodnam ego concepi tantum ſcelus? aut quod in me tantum facinus admiſi, Judices, cum illa indicia com-

Digitized by Google

munis exitii indagavi, patefeci, protuli,
extinxi? omnes in me, meoſque redun-
dant ex fonte illo dolores. quid me re-
ducem eſſe voluiſtis? an ut, inſpectante
me, expellerentur, per quos eſſem reſti-
tutus? nolite, obſecro vos, pati, mihi a-
cerbiorem reditum eſſe, quam fuerit ille
ipſe diſceſſus. nam quî poſſum putare
me reſtitutum eſſe, ſi diſtrahor ab iis, per
quos reſtitutus ſum? Utinam dii im- 38
mortales feciſſent (pace tua, Patria, dix-
erim: metuo enim, ne ſcelerate dicam in
te, quod pro Milone dicam pie) utinam
P. Clodius non modo viveret, ſed etiam
praetor, conſul, dictator eſſet potius,
quam hoc ſpectaculum viderem. ô dii im-
mortales! fortem, et a vobis, Judices,
conſervandum virum! minime, minime
inquit. immo vero poenas ille debitas lu-
erit: nos ſubeamus, ſi ita neceſſe eſt, non
debitas. hiccine vir patriae natus, uſ-
quam, niſi in patria, morietur? aut, ſi
forte, pro patria? hujus vos animi mo-
numenta retinebitis: corporis in Italia
nullum ſepulcrum eſſe patiemini? hunc
ſua quiſquam ſententia ex hac urbe ex-
pellet, quem omnes urbes expulſum a vo-

Digitized by Google

bis ad ſe vocabunt? ô terram illam beatam, quae hunc virum exceperit: hanc ingratam, ſi ejecerit: miſeram, ſi amiſerit! ſed finis ſit. neque enim prae lacrymis jam loqui poſſum: et hic ſe lacrymis defendi vetat. vos oro, obteſtorque, Judices, ut in ſententiis ferendis, quod ſentietis, id audeatis. veſtram virtutem, juſtitiam, fidem, mihi credite, is maxime probabit, qui in judicibus legendis optimum, et ſapientiſſimum, et fortiſſimum quemque legit.

Digitized by Google

PRO
C. RABIRIO POSTUMO.
ORATIO XXXIX.

SI quis eſt, Judices, qui C. Rabirium, quod ſuae fortunae fundatas praeſertim, atque optime conſtitutas opes poteſtati regiae, libidinique commiſerit, reprehendendum putet; adſcribat ad judicium ſuum, non modo meam, ſed hujus etiam ipſius, qui commiſit, ſententiam. neque enim cuiquam ejus conſilium vehementius, quam ipſi, diſplicet. quanquam hoc plerumque facimus, ut conſilia eventis ponderemus: et, cui bene quid proceſſerit, multum illum providiſſe; cui ſecus, nihil ſenſiſſe dicamus. ſi extitiſſet in rege fides, nihil ſapientius Poſtumo: quia fefellit rex, nihil hoc amentius dicitur; ut jam nihil eſſe videatur, niſi divinare, ſapientis. ſed tamen, ſi quis eſt, Judices, qui illam Poſtumi, ſive inanem

Digitized by Google

ſpem, ſive inconſultam rationem, ſive (graviſſimo verbo utar) temeritatem vituperandam putet; ego ejus opinioni non repugno: illud tamen deprecor, ut, cum ab ipſa fortuna crudeliſſime videat hujus conſilia eſſe multata: ne quid ad eas ruinas, quibus hic oppreſſus eſt, addendum acerbitatis putet. ſatis eſt homines imprudentia lapſos non erigere: urgere vero jacentes, aut praecipitantes impellere, certe eſt inhumanum: praeſertim, Judices, cum ſit hoc generi hominum prope natura datum, uti, qua in familia laus aliqua forte floruerit, hanc fere, qui ſunt ejus ſtirpis, quod ſermone hominum ad memoriam patrum virtus celebretur, cupidiſſime perſequantur; ſiquidem non modo in gloria rei militaris Paulum Scipio, aut Maximum filius, ſed etiam in devotione vitae, et in ipſo genere mortis imitatus eſt P. Decium filius. ſint igi-
2 tur ſimilia, Judices, parva magnis. Fuit enim, pueris nobis, hujus pater C. Curius princeps ordinis equeſtris, fortiſſimus, et maximus publicanus: cujus in negotiis gerendis magnitudinem animi non tam homines probaſſent, niſi in eo-

Digitized by Google

dem benignitas incredibilis fuiſſet: ut in augenda re non avaritiae praedam, ſed inſtrumentum bonitati quaerere videretur. hoc ille natus, quamvis patrem ſuum nunquam viderat, tamen et natura ipſa duce, quae plurimum valet, et aſſiduis dòmeſticorum ſermonibus, in paternae culpae ſimilitudinem deductus eſt. multa geſſit: multa contraxit: magnas partes habuit publicorum: credidit populis: in pluribus provinciis ejus verſata res eſt: dedit ſe etiam regibus: huic ipſi Alexandrino grandem jam antea pecuniam credidit: nec interea locupletare amicos unquam ſuos deſtitit, mittere in negotium, dare partes, re augere, fide ſuſtentare. quid multa? cùm magnitudine animi, tum liberalitate, vitam patris et conſuetudinem expreſſerat. pulſus interea regno Ptolemaeus doloſis conſiliis (ut dixit Sibylla, ſenſit Poſtumus) Romam venit. huic egenti, et roganti hic infelix pecuniam credidit: nec tum primum. nam regnanti crediderat abſens: nec temere ſe credere putabat, quod erat nemini dubium, quin is in regnum reſtitueretur a ſenatu, populoque Romano, in dando
Digitized by Google

autem, et credendo proceſſit longius: nec ſuam ſolum pecuniam credidit, ſed etiam amicorum: ſtultè: quis negat? aut quis jam non admonet? quod male cecidit, bene conſultum putares.
3 Id eſt difficile, quod cum ſpe magna ſis ingreſſus, id non exequi uſque ad extremum. ſupplex erat rex: multa rogabat: omnia pollicebatur: ut jam metuere Poſtumus cogeretur, ne, quod crediderat, perderet, ſi credendi conſtituiſſet modum. nihil autem erat illo blandius, nihil hoc benignius: ut magis poeniteret coepiſſe, quam liceret deſiſtere. hinc primum exoritur crimen illud: ſenatum corruptum eſſe dicunt. ô dii immortales! haec eſt illa exoptata judiciorum ſeveritas? corruptores noſtri cauſam dicunt: nos, qui corrupti ſumus, non dicimus. quid ergo? ſenatum defendam hoc loco, Judices? omni equidem loco debeo: ita de me eſt meritus ille ordo: ſed id nec agitur hoc tempore, nec cum Poſtumi cauſa res iſta conjuncta eſt. quanquam ad ſumptum itineris, ad illam magnificentiam apparatus, comitatumque regium ſuppeditata pecunia a Poſtumo eſt, factaeque ſyn-

Digitized by Google

graphae ſunt in Albano Cn. Pompeii, cum ille Roma profectus eſſet: tamen non debuit is, qui dabat, quo ille, qui accipiebat, conſumeret, quaerere. non enim latroni, ſed regi credidit: nec regi inimico populi Romani, ſed ei, cujus reditum conſuli datum a ſenatu videbat: nec ei regi, qui alienus ab hoc imperio eſſet, ſed ei, quîcum foedus feriri in Capitolio viderat. quod ſi creditor in culpa ſit, non qui eſt improbe credita pecunia uſus: damnetur is, qui fabricatus gladium eſt, et vendidit, non is, qui illo gladio civem aliquem interemit. quamobrem neque tu, C. Memmi, hoc facere debes, ut ſenatum, cujus auctoritati te ab adoleſcentia dediſti, in tanta infamia verſari velis, neque ego id, quod non agitur, defendere. Poſtumi enim cauſa, quaecunque eſt, ſejuncta a ſenatu eſt. quod ſi item a Gabinio ſejunctam oſtendero; certe, quod dicas, nihil habebis. Eſt enim haec cauſa, ‘ quò 4
‘ ea pecunia pervenerit,’ quaſi quaedam appendicula cauſae judicatae, atque damnatae. ſunt lites aeſtimatae A. Gabinio: nec praedes dati, nec ex ejus bonis, quanta ſumma litium fuiſſet, a populo recipi,

lex aequa eſt. jubet lex Julia perſequi ab iis, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus ſit, pervenerit. ſi eſt hoc novum in lege Julia, ſicuti multa ſunt ſeverius ſcripta, quam in antiquis legibus, et ſanctius judicata: ſane etiam conſuetudo hujus generis judiciorum, nova. ſin hoc totidem verbis tranſlatum caput eſt, quod fuit non modo in Cornelia, ſed etiam ante in lege Servilia: per deos immortales! quid agimus, Judices? aut quem hunc morem novorum judiciorum in rempublicam inducimus? erat enim haec conſuetudo nota vobis quidem omnibus, ſed, ſi uſus magiſter eſt optimus, mihi debet eſſe notiſſima. accuſavi de pecuniis repetundis: judex ſedi: praetor quaeſivi: defendi plurimos. nulla pars, quae aliquam facultatem dicendi afferre poſſet, non mea fuit. ita contendo, neminem unquam, 'quò ea pecunia perve- ' niſſet,' cauſam dixiſſe, qui in aeſtimandis litibus appellatus non eſſet. in litibus autem nemo appellabatur, niſi ex teſtium dictis, aut tabulis privatorum, aut rationibus civitatum. itaque in inferendis litibus adeſſe ſolebant, qui aliquid de

ſe verebantur: et, cum erant appellati; ſi videbatur, ſtatim contra dicere ſolebant. ſin ejus temporis recentem invidiam pertimuerant, reſpondebant poſtea. quod cum feciſſent, permulti ſaepe vicerunt. Hoc vero novum eſt, ante hoc tempus omnino inauditum. in litibus Poſtumi nomen eſt nuſquam. in litibus dico? modo vos iidem in A. Gabinium judices ſediſtis: num quis teſtis Poſtumum appellavit? teſtis autem? num accuſator? num denique toto illo judicio Poſtumi nomen audiſtis? non igitur reus ex ea cauſa, quae judicata eſt, redundat Poſtumus: ſed eſt arreptus unus eques Romanus de pecuniis repetundis reus. quibus tabulis? quae in judicio A. Gabinii recitatae non ſunt. quo teſte? a quo tum appellatus nuſquam eſt. qua appellatione litium? in qua Poſtumi mentio facta nulla eſt. qua lege? qua non tenetur. hîc jam, Judices, veſtri conſilii res eſt, veſtrae ſapientiae. quid deceat vos, non, quantum liceat vobis, ſpectare debetis. ſi enim, quid liceat, quaeritis: poteſtis tollere e civitate, quem vultis. tabella eſt, quae dat poteſtatem; occultat

Digitized by Google

eadem libidinem. cujus conſcientiam nihil eſt quod quiſquam timeat, ſi non pertimeſcat ſuam. ubi eſt igitur ſapientia judicis? in hoc, ut non ſolum quid poſſit, ſed etiam quid debeat, ponderet: nec, quantum ſibi permiſſum, meminerit ſolum, ſed etiam, quatenus commiſſum ſit. datur tibi tabella judicii. qua lege? Juliâ de pecuniis repetundis. quo de reo? de equite Romano. at iſte ordo lege ea non tenetur. illo, inquit, capite, quod erat in Poſtumum, quod in Gabinium judex eſſes, nihil Gabinio datum, cum in eum lites aeſtimarentur. at nunc audio. reus igitur Poſtumus eſt ea lege, qua non modo ipſe, ſed totus etiam ordo ſolutus,
6 ac liber eſt. Hic ego nunc non vos prius implorabo, equites Romani, quorum jus judicio tentatur, quam vos ſenatores, quorum agitur fides in hunc ordinem: quae quidem cum ſaepe ante, tum in hac ipſa cauſa nuper eſt cognita. nam cum, optimo et praeſtantiſſimo conſule, Cn. Pompeio, de hac ipſa quaeſtione referente, exiſterent nonnullae, ſed perpaucae tamen acerbae ſententiae, quae cenſerent, ut tribuni, ut praefecti, ut ſcribae, ut co-

Digitized by Google

mites omnes magiſtratuum, lege hac tenerentur: vos, vos, inquam, ipſi, et ſenatus frequens reſtitit: et, quanquam tum, propter multorum delicta, etiam ad innocentium periculum tempus illud exarſerat, tamen, cum odium non reſtingueretis, huic ordini ignem novum ſubjici non ſiviſtis. hoc animo igitur ſenatus. quid? vos equites Romani, quid tandem eſtis acturi? Glaucia ſolebat, homo impurus, ſed tamen acutus, populum monere, ut, cum lex aliqua recitaretur, primum verſum attenderet. ſi eſſet ‘ Dictator, Conſul, Prae‘ tor, Magiſter equitum:’ ne laboraret; ſciret nihil ad ſe pertinere. ſin autem, ‘ QUICUNQUE poſt hanc legem:’ videret, ne qua nova quaeſtione alligaretur. nunc vos, equites Romani, videte. ſcitis, me ortum e vobis: omnia ſemper ſenſiſſe pro vobis: nihil horum ſine magna cura, et ſumma caritate veſtri ordinis loquor. alius alios homines, et ordines; ego vos ſemper complexus ſum. moneo, et praedico: integra re, cauſaque denuntio: omnes homines, deoſque teſtor; dum poteſtis, dum licet, providete, ne duriorem vobis conditionem ſtatuatis, ordini-

que veſtro, quàm ferre poſſit. ſerpet hoc malum (mihi credite) longius, quam putatis.
7 Potentiſſimo et nobiliſſimo tribuno plebis, M. Druſo, unam in equeſtrem ordinem quaeſtionem ferenti, 'ſi 'quis ob rem judicatam pecuniam cepiſ'ſet:' aperte equites Romani reſtiterunt. quid? hoc licere volebant? minime: neque ſolum hoc genus pecuniae capiendae turpe, ſed etiam nefarium arbitrabantur. attamen ita diſputabant, eos teneri legibus oportere, qui ſuo judicio eſſent illam conditionem vitae ſecuti. delectat ampliſſimus civitatis gradus, ſella curulis, faſces, imperia, provinciae, ſacerdotia, triumphi, denique imago ipſa, ad poſteritatis memoriam prodita. eſt ſimul etiam ſollicitudo aliqua, et legum, et judiciorum major quidam metus. nos iſta nunquam contempſimus, (ita enim diſputabant) ſed hanc vitam quietam atque otioſam ſecuti ſumus. quae, quoniam honore caret, careat etiam moleſtia. tam es tu judex, quam ego ſenator. ita eſt: ſed tu iſtud petiiſti, ego hoc cogor. quare aut judici mihi non eſſe liceat, aut legem lege ſenatoria non timere. hoc

Digitized by Google

vos, equites Romani, jus a patribus acceptum amittetis? moneo, ne faciatis. rapientur homines in haec judicia ex omni non modo invidia, ſed ſermone malevolorum, niſi cavetis. ſi jam vobis nuntiaretur in ſenatu ſententias dici, ut his legibus teneremini, concurrendum ad curiam putaretis. ſi lex ferretur, convolaretis ad Roſtra. vos ſenatus liberos hac lege eſſe voluit: populus nunquam alligavit: ſoluti huc conveniſtis: ne conſtricti diſcedatis, cavete. nam, ſi Poſtumo fraudi fuerit, qui nec tribunus, nec praefectus, nec ex Italia comes, nec familiaris Gabinii fuit: quonam ſe modo defendent poſthac, qui veſtri ordinis cum magiſtratibus noſtris fuerint his cauſis implicati? tu, inquit, Gabinium, ut regem reduceret, impuliſti. non patitur mea me jam fides de Gabinio gravius agere. quem enim ex tantis inimicitiis receptum in gratiam ſummo ſtudio defenderim, hunc afflictum violare non debeo: quocum ſtante ſi me Cn. Pompeii auctoritas in gratiam non reduxiſſet, nunc jam ipſius fortuna reduceret. ſed tamen, cum ita dicis, Poſtumi impulſu Gabinium

Digitized by Google

profectum Alexandriam: ſi defenſioni
Gabinii fidem non habes, obliviſceriſne
etiam accuſationis tuae? Gabinius ſe id
feciſſe dicebat reipublicae causâ, quòd
claſſem Archelai timeret, quòd mare re-
fertum fore praedonum putaret. lege e-
tiam id ſibi licuiſſe dicebat. tu inimicus
negas. ignoſco: et eo magis, quod eſt
contra illud judicatum. redeo igitur ad
8 crimen, et accuſationem tuam. Quid
vociferabare, decem millia talentûm Ga-
binio eſſe promiſſa? huic videlicet per-
blandus reperiendus fuit, qui hominem,
ut tu vis, avariſſimum exoraret, ſeſterti-
ûm bis millies et quadringenties ne mag-
nopere contemneret. Gabinius illud, quo-
quo conſilio fecit, fecit certe ſuo. quae-
cunque mens illa fuit, Gabinii fuit. ſive
ille, ut ipſe dicebat, gloriam; ſive, ut tu
vis, pecuniam quaeſivit: quaeſivit ſibi.
num Gabinii comes, vel ſectator? negat.
non enim ad Gabinii, cujus id negotium
non erat, ſed ad P. Lentuli, clariſſimi vi-
ri, auctoritatem, a ſenatu profectam, et
conſilio certo, et ſpe non dubia, Romam
contenderat. at dioecetes fuit regius. et
quidem in cuſtodia etiam fuit regia: et

Digitized by Google

vita ejus oblata poenae eſt. multa prae-
terea, quae libido regis, quae neceſſitas
coëgit ferre, pertulit. quarum omnium
rerum una reprehenſio eſt, quòd regnum
intrarit, quòd poteſtati ſe regis commi-
ſerit. verum ſi quaerimus, ſtultè. quid
enim ſtultius, quam equitem Romanum,
ex hac urbe, hujus, inquam, reipublicae
civem, quae eſt una maxime, et fuit ſem-
per libera, venire in eum locum, ubi pa-
rendum alteri, et ſerviendum ſit? Sed 9
ego in hoc tandem, Poſtumo non ignoſ-
cam, homini mediocriter docto, quo vi-
deam ſapientiſſimos homines eſſe lapſos?
virum unum totius Graeciae facile doc-
tiſſimum, Platonem, iniquitate Dionyſii,
Siciliae tyranni, cui ſe ille commiſerat, in
maximis periculis inſidiiſque eſſe verſa-
tum accepimus: Calliſthenem, doctum
hominem, comitem Magni Alexandri, ab
Alexandro necatum: Demetrium et ex
republica Athenis, quam optime geſſe-
rat, et ex doctrina nobilem et clarum, qui
Phalereus vocitatus eſt, in eodem iſto
Aegypti regno, aſpide ad corpus admota,
vita eſſe privatum. plane confiteor, fieri
nihil poſſe dementius, quam ſcientem in

Digitized by Google

eum locum venire, ubi libertatem ſis perditurus. ſed hujus iſtius facti ſtultitiam major jam ſuperior ſtultitia defendit: quae facit, ut hoc ſtultiſſimum facinus, quod in regnum venerit, quod regi ſe commiſerit, ſapienter factum eſſe videatur. ſiquidem non tam ſemper ſtulti, quam ſero ſapientis eſt, cùm ſtultitia ſua impeditus ſit, quoquo modo poſſit, ſe expedire. quamobrem illud maneat, et fixum ſit, quod neque moveri, neque mutari poteſt: in quo aequi ſperaſſe Poſtumum dicunt, peccaſſe iniqui, ipſe etiam inſaniſſe ſe confitetur, quòd ſuam, quòd amicorum pecuniam regi crediderit cum tanto fortunarum ſuarum periculo. hoc quidem ſemel ſuſcepto atque contracto, perpetienda illa fuerunt, ut ſe aliquando ad ſuos vindicaret. itaque objicias licet, quam voles ſaepe, palliatum fuiſſe, aliqua habuiſſe non Romani hominis inſignia. quoties eorum quippiam dices, toties unum dices atque illud, temere hunc pecuniam regi crediſſe: ſuas fortunas, atque famam libidini regiae commiſiſſe. fecerat temere: fateor: mutari factum jam nullo modo poterat: aut pallium ſumendum

Alexandriae, ut ei Romae togato eſſe liceret; aut omnes fortunae abjiciendae, ſi togam retinuiſſet. Deliciarum cauſâ et voluptatis, non modo cives Romanos, ſed et nobiles adoleſcentes, et quoſdam etiam ſenatores ſummo loco natos, non in hortis, aut ſuburbanis ſuis, ſed Neapoli in celeberrimo oppido cum mitella ſaepe videmus. chlamydatum illum L. Syllam imperatorem; L. vero Scipionis, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochumque devicit, non ſolum cum chlamyde, ſed etiam cum crepidis in Capitolio ſtatuam videtis: quorum impunitas fuit non modo a judicio, ſed etiam a ſermone. facilius certe P. Rutilium Rufum neceſſitatis excuſatio defendet: qui, cum a Mithridate Mytilenis oppreſſus eſſet, crudelitatem regis in togatos veſtitus mutatione vitavit. ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus noſtris virtutis, antiquitatis, prudentiae, conſularis homo, ſoccos habuit et pallium? nec vero id homini tum quiſquam, ſed tempori aſſignandum putavit: Poſtumo crimen veſtitus afferet is, in quo ſpes fuit, poſſe ſeſe aliquando ad fortunas ſuas perveni-

Digitized by Google

re? nam, ut ventum eſt Alexandriam ad Auletem, Judices, haec una ratio a rege propoſita Poſtumo eſt ſervandae pecuniae, ſi curationem, et quaſi diſpenſationem regiam ſuſcepiſſet. id autem facere non poterat, niſi dioecetes: hoc enim nomine utitur, qui a rege eſſet conſtitutus. odioſum negotium Poſtumo videbatur: ſed erat nulla omnino recuſatio. moleſtum etiam nomen ipſum: ſed res habebat nomen hoc apud illos, non hic impoſuerat. oderat veſtitum etiam illum: ſed ſine eo nec nomen illud poterat, nec munus tueri. ergo aderat ‘vis,’ ut ait poeta ille noſter, ‘quae ſummas frangit, ‘ infirmatque opes.’ moreretur, inquies. nam id ſequitur. feciſſet certe, ſi ſine maximo dedecore, tam impeditis ſuis rebus, potuiſſet emori.

11 Nolite igitur fortunam convertere in culpam: neque regis injuriam hujus crimen putare: nec conſilium ex neceſſitate, nec voluntatem ex vi interpretari: niſi forte eos etiam, qui in hoſtes, aut in praedones inciderint, ſi aliter quippiam coacti faciant, quam libere, vituperandos putes. nemo noſtrûm ignorat, etiam ſi experti non ſumus, con-

ſuetudinem regiam. regum autem haec ſunt imperia, 'Animadverte,' et 'dicto pa-'re:' et, 'Praeter rogitatum ſi querare:' et illae minae, 'Si te ſecundo lumine hic 'offendero, Moriere.' quae non ut delectemur ſolum, legere et ſpectare debemus, ſed ut cavere etiam, et effugere diſcamus. at ex hoc ipſo crimen exoritur. ait enim, dum Gabinio pecuniam Poſtumus cogeret ex decumis imperatorum, pecuniam ſibi coëgiſſe. non intelligo hoc quale ſit: utrum acceſſionem decumae, ut noſtri facere coactores ſolent, centeſima; an deceſſionem de ſumma fecerit. ſi acceſſionem: undecim millia talentûm ad Gabinium pervenerunt. at non modo abs te decem millia objecta ſunt, ſed etiam ab his aeſtimata. addo illud etiam: qui tandem convenit, aut tam gravi onere tributorum ad tantam pecuniam cogendam mille talentûm acceſſionem eſſe factam: aut in tanta mercede hominis, ut vis, avariſſimi, mille talentûm deceſſionem eſſe conceſſam? neque enim fuit Gabinii, remittere tantum de ſuo: nec regis, imponere tantum pati ſuis. aderunt teſtes, legati

Alexandrini. hi nihil in Gabinium dixerunt: immo hi Gabinium laudaverunt. ubi ergo ille mos? ubi conſuetudo judiciorum? ubi exempla? ſoletne is dicere in eum, qui pecuniam redegit, qui in illum, cujus nomine ea pecunia redigeretur, non dixerit? age, ſi is, qui non dixit, ſolet: etiamne is ſolet, qui laudavit? iiſdem teſtibus, et quidem non productis, ſed dictis teſtium recitatis, quaſi praejudicata res, ad has cauſas deferri ſolet.

12 Et ait etiam meus familiaris, et neceſſarius, eandem cauſam Alexandrinis fuiſſe, cur laudarent Gabinium, quae mihi fuerit, cur eundem defenderem. mihi, C. Memmi, cauſa defendendi Gabinii fuit reconciliatio gratiae. neque me vero poenitet mortales inimicitias, ſempiternas amicitias habere. nam ſi me invitum putas, ne Cn. Pompeii animum offenderem, defendiſſe cauſam; et illum, et me vehementer ignoras. neque enim Pompeius me ſua cauſa quidquam facere voluiſſet invitum: neque ego, cui omnium civium libertas cariſſima fuiſſet, meam projeciſſem. quamdiu inimiciſſimus Gabinio fui, non amiciſſimus mihi non Pom-

Digitized by Google

peius fuit: nec, poſtea quam illius auctoritati eam dedi veniam, quam debui, quidquam ſimulavi, ne cum mea perfidia illi etiam ipſi facerem, cui beneficium dediſſem, injuriam. nam non redeundo in gratiam cum inimico, non violabam Pompeium. ſi per eum reductus inſidioſe rediſſem: me ſcilicet maxime, ſed proxime illum quoque feſelliſſem. at de me omittamus: ad Alexandrinos iſtos revertamur. quod habent os? quam audaciam? modo, vobis inſpectantibus, in judicio Gabinii tertio quoque verbo excitabantur. negabant pecuniam Gabinio datam. recitabatur identidem Pompeii teſtimonium: regem ad ſe ſcripſiſſe, nullam pecuniam Gabinio, niſi in rem militarem, datam. non eſt, inquit, tum Alexandrinis teſtibus creditum. quid? poſtea credetur? credetur. quamobrem? quia nunc aiunt, quod tunc negabant. quid ergo? iſta conditio eſt teſtium, ut, quibus creditum non ſit negantibus, iiſdem credatur dicentibus? at, ſi verum tum, cum veriſſima fronte dixerunt: nunc mentiuntur. ſi tunc mentiti ſunt: doceant nos verum. quid vultis? ſileant. dicere audiebamus

Alexandriam, nunc cognoſcimus. illinc
omnes praeſtigiae: illinc, inquam, om-
nes fallaciae: omnia denique ab his mi-
morum argumenta nata ſunt. nec mihi
longius quidquam eſt, Judices, quam vi-
13 dere hominum vultus. Dixerunt hic
modo nobiſcum ad haec ſubſellia, qui-
bus ſuperciliis renuentes huic decem mil-
lium crimini? jam noſtis inſulſitatem
Graecorum. humeris geſtum agebant.
tum, temporis, credo, causâ: nunc ſci-
licet tempus nullum eſt. ubi ſemel quis
pejeraverit, ei credi poſtea, etiam ſi per
plures deos juret, non oportet: praeſer-
tim, Judices, cum in his judiciis ne lo-
cus quidem novo teſti ſoleat eſſe: ob e-
amque cauſam iidem judices retineantur,
qui fuerint de reo: ut his nota ſint om-
nia, neque quid fingi novi poſſit. lites,
'quò ea pecunia pervenerit,' non ſuis
propriis judiciis, ſed in reum factis con-
demnari ſolent. itaque ſi aut praedes de-
diſſet Gabinius, aut tantum ex ejus bo-
nis, quanta ſumma litium fuiſſet, popu-
lus recepiſſet: quamvis magna ad Poſ-
tumum ab eo pecunia perveniſſet, non
redigeretur: ut intelligi facile poſſit,

Digitized by Google

quod ex ea pecunia, quam ceperit is, qui
damnatus eſt, perveniſſe in illo primo
judicio planum factum ſit, id hoc gene-
re judicii redigi ſolere. nunc vero quid
agitur? ubi terrarum ſumus? quid tam
inſolens, tam perverſum, praepoſterum-
ve dici, aut excogitari poteſt? accuſatur
is, qui non abſtulit a rege, ſicut Gabi-
nius judicatus eſt: ſed qui maximam re-
gi pecuniam credidit. ergo is Gabinio
dedit, qui non huic reddidit. jam ce-
do, cum is, qui pecuniam Poſtumo de-
buit, non huic, ſed Gabinio dederit: con-
demnato Gabinio, utrum illi eam pecu-
niam reddidit, an etiam nunc debet? At 14
habet, et celat. ſunt enim, qui ita loquan-
tur. quod genus tandem eſt iſtud oſten-
tationis, et gloriae? ſi nihil habuiſſet un-
quam, tamen, ſi quaeſiſſet, cur is diſſi-
mularet habere, cauſa non eſſet. qui ve-
rò duo lauta et copioſa patrimonia acce-
piſſet, remque praeterea bonis et honeſ-
tis rationibus auxiſſet: quid eſſet tandem
cauſae, cur exiſtimari vellet nihil habe-
re? an, cum credebat inductus uſuris, id
agebat, ut haberet quam plurimum? poſt-
eaquam exegit, quod crediderat: ut ex-

Digitized by Google

iſtimaretur egere, novum genus hoc gloriae concupiſcit? dominatus eſt enim, inquit, Alexandriae. immo vero in ſuperbiſſimo dominatu fuit: pertulit ipſe cuſtodiam: vidit in vinculis familiares ſuos: mors ob oculos ſaepe verſata eſt: nudus, atque egens ad extremum fugit e regno. at permutata aliunde pecunia eſt: ductae naves Poſtumi Puteolis ſunt: auditae, viſaeque merces; fallaces quidem et fucoſae, chartis, et linteis, et vitro delatae: quibus cum multae naves refertae fuiſſent, una non patuit parva. cataplus ille Puteolanus, ſermo illius temporis, vectorumque curſus, atque oſtentatio, tum ſubinviſum apud malevolos Poſtumi nomen propter opinionem pecuniae neſcio quam, aeſtatem unam, non plures, au-
15 res referſit iſtis ſermonibus. Verum autem, Judices, ſi ſcire vultis: niſi C. Caeſaris ſumma in omnes, incredibilis in hunc eadem liberalitas exſtitiſſet, nos hunc Poſtumum jam pridem in foro non haberemus. ille onera multorum hujus amicorum excepit unus: quaeque multi homines neceſſarii ſecundis Poſtumi rebus deſcripta ſuſtinuerunt, nunc ejus aſſ-

Digitized by Google

flictis fortunis univerſa ſuſtinet. umbram equitis Romani, et imaginem videtis, Judices, unius amici conſervatam auxilio, et fide. nihil huic eripi poteſt, praeter hoc ſimulacrum priſtinae dignitatis, quod Caeſar ſolus tuetur, et ſuſtinet: quae quidem in miſerrimis rebus, huic tamen tribuenda eſt maxima. niſi vero hoc mediocri virtute effici poteſt, ut tantus ille vir tanti ducat hunc; et afflictum praeſertim, et abſentem, et in tanta fortuna ſua, ut aliena reſpicere magnum ſit; tanta occupatione maximarum rerum, quas gerit, atque geſſit, ut vel oblivifci aliorum non ſit mirum, vel, ſi meminerit, oblitum eſſe facile poſſit probare. multas equidem C. Caeſaris virtutes, magnas, incredibileſque cognovi. ſed ſunt caeterae majoribus quaſi theatris propoſitae, et pene populares: caſtris locum capere, exercitum inſtruere, expugnare urbes, aciem hoſtium profligare: hanc vim frigorum, hiememque, quam nos vix hujus urbis tectis ſuſtinemus, excipere: his ipſis diebus hoſtem perſequi, tum, cum etiam ferae latibulis ſe tegant, atque omnia bella jure gentium conqui-

Digitized by Google

eſcant. ſunt ea quidem magna: quis negat? ſed magnis excitata ſunt praemiis ad memoriam hominum ſempiternam: quo minus admirandum eſt, eum facere illa, qui immortalitatem concupiverit.
16 Haec mira laus eſt, quae non poëtarum carminibus, non annalium monumentis celebratur, ſed prudentium judicio expenditur. equitem Romanum, veterem amicum ſuum, ſtudioſum, amantem, obſervantem ſui, non libidine, non turpibus impenſis cupiditatum, atque jacturis, ſed experientia patrimonii amplificandi labentem excepit, corruere non ſivit, fulſit et ſuſtinuit re, fortuna, fide: hodieque ſuſtinet: nec amicum pendentem corruere patitur: nec illius animi aciem perſtringit ſplendor ſui nominis, nec mentis quaſi luminibus officit altitudo fortunae, et gloriae. ſint ſane illa magna, quae re vera magna ſunt. de judicio animi mei, ut volet, quiſque ſentiat. ego enim hanc in tantis opibus, tanta fortuna, liberalitatem in ſuos, memoriam amicitiae, reliquis virtutibus omnibus antepono. quam quidem vos, Judices, in novo genere bonitatem, inuſitatam cla-

Digitized by Google

ris ac praepotentibus viris, non modo non aſpernari ac refutare, ſed complecti etiam et augere debetis: et eo magis, quod videtis, hos quaſi ſumptos dies ad labefactandum illius dignitatem: ex qua illi nihil detrahi poteſt, quod non aut fortiter ferat, aut facile reſtituat. amiciſſimum hominem ſi honeſtate ſpoliatum audierit; nec ſine magno dolore feret, nec id amiſerit, quod poſſe ſperet recuperari. ſatis multa hominibus non iniquis haec eſſe debent: nimis etiam multa vobis, quos aequiſſimos eſſe confidimus. Sed, ut, omnium vel ſuſpicioſi, vel malevolentiae, vel crudelitati ſatis fiat, occultat pecuniam Poſtumus, latent regiae divitiae. ecquis eſt ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Poſtumi nummo ſeſtertio ſibi addici velit? ſed, miſerum me! quanto haec dixi cum dolore? hem, Poſtume, tune es Curii filius, C. Rabirii judicio et voluntate filius, naturâ ſororis filius? tune ille in omnes tuos liberalis? cujus multos bonitas locupletavit? qui nihil profudiſti? nihil ullam in libidinem contuliſti? tua, Poſtume, nummo ſeſtertio a me addicun-

tur? ô meum miſerum, acerbumque praeconium! at hoc etiam optat miſer, ut condemnetur a vobis: ita bona veneant, ut ſolidum ſuum cuique ſolvatur. nihil jam aliud niſi fidem curat: nec vos huic, ſi jam obliviſci veſtrae manſuetudinis volueritis, quidquam praeterea poteſtis eripere. quod, Judices, ne faciatis, oro, obteſtorque vos, atque eo magis, ſi adventitia pecunia petitur ab eo, cui ſua non redditur. nam in eum, cui miſericordia opitulari debeat, invidia quaeſita eſt. ſed jam, quoniam, ut ſpero, fidem, quam potui, tibi praeſtiti, Poſtume, reddam etiam lacrymas, quas debeo. quas quidem ego tuas in meo caſu plurimas vidi. verſatur ante oculos luctuoſa nox meis omnibus, cum tu totum te cum tuis copiis ad me detuliſti. tu comitibus, tu praeſidio, tu etiam tanto pondere auri, quantum tempus illud poſtulabat, diſceſſum illum ſuſtentaſti: tu nunquam meis, me abſente, liberis, nunquam conjugi meae defuiſti. poſſum excitare multos reductos teſtes liberalitatis tuae: quod ſaepe audivi patri tuo, qui id feciſſet, magno adjumento in judicio capitis fuiſſe. ſed

jam omnia timeo: bonitatis ipſius invidiam reformido. jam indicat tot hominum fletus, quam ſis carus tuis: et me dolor debilitat, includitque vocem. vos obſecro, Judices, ut huic optimo viro, quo nemo melior unquam fuit, nomen equitis Romani, et uſuram hujus lucis, et veſtrum conſpectum ne eripiatis. hic vos aliud nihil orat, niſi ut rectis oculis hanc urbem ſibi intueri, atque in hoc foro veſtigium facere liceat: quod ipſum fortuna eripuerat, niſi unius amici opes ſubveniſſent.

Digitized by Google

PRO
M. MARCELLO.

ORATIO XL.

DIuturni ſilentii, Patres conſcripti, quo eram his temporibus uſus, non timore aliquo, ſed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit: idemque initium, quae vellem, quaeque ſentirem, meo priſtino more dicendi. tantam enim manſuetudinem, tam inuſitatam, inauditamque clementiam, tantum in ſumma poteſtate rerum omnium modum, tam denique incredibilem ſapientiam, ac pene divinam, tacitus nullo modo praeterire poſſum. M. enim Marcello vobis, Patres conſcripti, reique publicae reddito, non ſolum illius, ſed meam etiam vocem, et auctoritatem, et vobis, et reipublicae conſervatam, ac

Digitized by Google

reſtitutam puto. dolebam enim, Patres conſcripti, ac vehementet angebar, cum viderem, virum talem, qui in eadem cauſa, in qua ego, fuiſſet, non in eadem eſſe fortuna: nec mihi perſuadere poteram, nec fas eſſe ducebam, verſari me in noſtro veteri curriculo, illo aemulo, atque imitatore ſtudiorum ac laborum meorum, quaſi quodam ſocio, a me, et comite diſtracto. ergo et mihi meae priſtinae vitae conſuetudinem, C. Caeſar, interclusam aperuiſti, et his omnibus ad bene de omni republica ſperandum, quaſi ſignum aliquod ſuſtuliſti. intellectum eſt enim mihi quidem in multis, et maxime in me ipſo, ſed paulo ante omnibus, cum M. Marcellum ſenatui populoque Romano conceſſiſti, commemoratis praeſertim offenſionibus, te auctoritatem hujus ordinis, dignitatemque reipublicae tuis vel doloribus, vel ſuſpicionibus anteferre. ille quidem fructum omnis vitae ante actae hodierno die maximum cepit, cùm ſummo conſenſu ſenatus, tum praeterea judicio tuo graviſſimo et maximo: ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio ſit laus, cum in accepto tanta

Digitized by Google

ſit gloria. eſt vero fortunatus ille, cujus
ex ſalute non minor penè ad omnes,
quam ad illum ventura ſit, laetitia perve-
nerit. quod ei quidem merito, atque op-
timo jure contigit. quis enim eſt illo aut
nobilitate, aut probitate, aut optimarum
artium ſtudio, aut innocentia, aut ullo
2 genere laudis praeſtantior? Nullius
tantum eſt flumen ingenii, nulla dicendi,
aut ſcribendi tanta vis, tanta copia, quae
non dicam exornare, ſed enarrare, C.
Caeſar, res tuas geſtas poſſit. tamen hoc
affirmo, et hoc pace dicam tua, nullam
in his eſſe laudem ampliorem, quàm eam,
quam hodierno die conſecutus es. ſoleo
ſaepe ante oculos ponere, idque libenter
crebris uſurpare ſermonibus, omnes no-
ſtrorum imperatorum, omnes exterarum
gentium, potentiſſimorumque populo-
rum, omnes clariſſimorum regum res ge-
ſtas cum tuis nec contentionum magni-
tudine, nec numero praeliorum, nec va-
rietate regionum, nec celeritate confici-
endi, nec diſſimilitudine bellorum poſſe
conferri. nec vero diſjunctiſſimas terras
citius cujuſquam paſſibus potuiſſe pera-
grari, quam tuis non dicam curſibus, ſed

Digitized by Google

victoriis luſtratae ſunt. quae quidem ego niſi ita magna eſſe fatear, ut ea vix cujuſquam mens aut cogitatio capere poſſit, amens ſim: ſed tamen ſunt alia majora. nam bellicas laudes ſolent quidam extenuare verbis, eaſque detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriae ſint imperatorum. et certe in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus, multum juvant. maximam vero partem quaſi ſuo jure Fortuna ſibi vindicat: et quidquid eſt proſpere geſtum, id penè omne ducit ſuum. at vero hujus gloriae, C. Caeſar, quam es paulo ante adeptus, ſocium habes neminem. totum hoc, quantumcunque eſt, quod certe maximum eſt, totum eſt, inquam, tuum. nihil ſibi ex iſta laude centurio, nihil praefectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. quin etiam illa ipſa rerum humanarum domina, Fortuna, in iſtius ſe ſocietatem gloriae non offert: tibi cedit: tuam eſſe totam, et propriam fatetur. nunquam enim temeritas cum ſapientia commiſcetur, nec ad conſilium caſus admittitur.

Domuiſti gentes immanitate barbaras, 3

multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; ſed tamen ea viciſti, quae et naturam, et conditionem, ut vinci poſſent, habebant. nulla eſt enim tanta vis, quae non ferro ac viribus debilitari, frangique poſſit. animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adverſarium nobilitate, ingenio, virtute praeſtantem, non modo extollere jacentem, ſed etiam amplificare ejus priſtinam dignitatem: haec qui faciat, non ego eum cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum deo judico. itaque, C. Caeſar, bellicae tuae laudes celebrabuntur illae quidem non ſolum noſtris, ſed pene omnium gentium literis, atque linguis: neque ulla unquam aetas de tuis laudibus conticeſcet. ſed tamen ejuſmodi res, neſcio quomodo, etiam cum leguntur, obſtrepi clamore militum videntur, et tubarum ſono. at vero cum aliquid clementer, manſuete, juſte, moderate, ſapienter factum, in iracundia praeſertim, quae eſt inimica conſilio, et in victoria, quae naturâ inſolens et ſuperba eſt, aut audimus, aut legimus: quo ſtudio incendimur, non modo in

Digitized by Google

geſtis rebus, ſed etiam in fictis, ut eos
ſaepe, quos nunquam vidimus, diliga-
mus? te vero, quem praeſentem intue-
mur, cujus mentem, ſenſuſque, et os cer-
nimus, ut, quidquid belli fortuna reli-
quum reipublicae fecerit, id eſſe ſalvum
velis, quibus laudibus efferemus? quibus
ſtudiis proſequemur? qua benevolentia
complectemur? parietes, medius fidius,
C. Caeſar, ut mihi videtur, hujus curiae,
tibi gratias agere geſtiunt, quod brevi
tempore futura ſit illa auctoritas in his
majorum ſuorum, et ſuis ſedibus. E- 4
quidem cum C. Marcelli, viri optimi, et
commemorabili pietate praediti, lacry-
mas modo vobiſcum viderem, omnium
Marcellorum meum pectus memoria ef-
fodit. quibus tu etiam mortuis, M. Mar-
cello conſervato, dignitatem ſuam reddi-
diſti, nobiliſſimamque familiam, jam ad
paucos redactam, pene ab interitu vin-
dicaſti. hunc tu igitur diem tuis maxi-
mis et innumerabilibus gratulationibus
jure antepones. haec enim res unius eſt
propria C. Caeſaris: caeterae duce te ge-
ſtae, magnae illae quidem, ſed tamen mul-
to, magnoque comitatu. hujus autem

Digitized by Google

rei tu idem es et dux, et comes: quae quidem tanta eſt, ut tropaeis, monumentiſque tuis allatura ſit finem aetas: nihil eſt enim opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat, et conſumat vetuſtas: at vero haec tua juſtitia, et lenitas animi floreſcet quotidie magis, ita, ut, quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. et caeteros quidem omnes victores bellorum civilium jam ante aequitate, et miſericordia viceras: hodierno verò die te ipſum viciſti. vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio. ipſam victoriam viciſſe videris, cùm ea ipſa, quae illa erat adepta, victis remiſiſti. nam cum ipſius victoriae conditione jure omnes victi occidiſſemus, clementiae tuae judicio conſervati ſumus. recte igitur unus invictus es, a quo etiam ipſius victoriae

5 conditio, viſque devicta eſt. Atque hoc C. Caeſaris judicium, Patres conſcripti, quàm late pateat, attendite. omnes enim, qui ad illa arma fato ſumus neſcio quo reipublicae miſero funeſtoque compulſi, etſi aliquâ culpâ tenemur

Digitized by Google

erroris humani, a ſcelere certe liberati ſumus. nam cum M. Marcellum, deprecantibus vobis, reipublicae Caeſar conſervavit; memet mihi, et item reipublicae, nullo deprecante; reliquos ampliſſimos viros, et ſibi ipſis, et patriae reddidit, quorum et frequentiam, et dignitatem hoc ipſo in conſeſſu videtis: non ille hoſtes induxit in curiam, ſed judicavit, a pleriſque ignoratione potius, et falſo, atque inani metu, quàm cupiditate, aut crudelitate civile bellum eſſe ſuſceptum. quo quidem in bello ſemper de pace agendum, audiendum putavi, ſemperque dolui non modo pacem, ſed orationem etiam civium, pacem efflagitantium, repudiari. neque enim ego illa, nec ulla unquam ſecutus ſum arma civilia, ſemperque mea conſilia, pacis et togae ſocia, non belli atque armorum fuerunt: hominem ſum ſecutus privato officio, non publico: tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut nulla non modo cupiditate, ſed ne ſpe quidem, prudens et ſciens, tanquam ad interitum ruerem voluntarium. quod quidem meum conſilium minime obſcurum fuit. nam

et in hoc ordine, integra re, multa de pa-
ce dixi, et in ipſo bello eadem etiam cum
capitis mei periculo ſenſi. ex quo nemo
erit tam injuſtus rerum aeſtimator, qui
dubitet, quae Caeſaris voluntas de bello
fuerit, cum pacis auctores conſervandos
ſtatim cenſuerit, caeteris fuerit iratior. at-
que id minus mirum fortaſſe tum, cum eſ-
ſet incertus exitus, et anceps fortuna bel-
li. qui vero victor pacis auctores diligit, is
profecto declarat, ſe maluiſſe non dimica-
6 re, quam vincere. Atque hujus quidem
rei M. Marcello ſum teſtis. noſtri enim
ſenſus, ut in pace ſemper, ſic tum etiam in
bello congruebant. quoties ego eum, et
quanto cum dolore vidi, cum inſolenti-
am certorum hominum, tum etiam ipſi-
us victoriae ferocitatem extimeſcentem?
quo gratior tua liberalitas, C. Caeſar,
nobis, qui illa vidimus, debet eſſe. non
enim jam cauſae ſunt inter ſe, ſed victo-
riae comparandae. vidimus tuam victo-
riam, praeliorum exitu terminatam: gla-
dium vagina vacuum in urbe non vidi-
mus. quos amiſimus cives, eos Martis
vis perculit, non ira victoriae: ut dubi-
tare debeat nemo, quin multos, ſi fieri

Digitized by Google

poſſet, C. Caeſar ab inferis excitaret? quoniam ex eadem acie conſervat, quos poteſt. alterius vero partis, nihil amplius dicam, quam id, quod omnes verebamur, nimis iracundam futuram fuiſſe victoriam. quidam enim non modo armatis, ſed interdum etiam otioſis minabantur: nec, quid quiſque ſenſiſſet, ſed ubi fuiſſet, cogitandum eſſe dicebant: ut mihi quidem videantur dii immortales, etiam ſi poenas a populo Romano ob aliquod delictum expetiverunt, qui civile bellum tantum, et tam luctuoſum excitaverunt, vel placati jam, vel etiam ſatiati aliquando, omnem ſpem ſalutis ad clementiam victoris, et ſapientiam contuliſſe. quare gaude tuo iſto tam excellenti bono: et fruere cùm fortuna, et gloria, tùm etiam natura, et moribus tuis: ex quo quidem maximus eſt fructus, jucunditaſque ſapienti. caetera cùm tua recordabere; etſi perſaepe virtuti, tamen plerumque felicitati tuae congratulabere. de nobis, quos in republica tecum ſimul ſalvos eſſe voluiſti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties

Digitized by Google

de ſingulari ſapientia tua cogitabis: quae non modo ſumma bona, ſed nimirum audebo vel ſola dicere. tantus eſt enim ſplendor in laude vera, tanta in magnitudine animi et conſilii dignitas, ut haec a virtute donata; caetera a fortuna commodata eſſe videantur. noli igitur in conſervandis bonis viris defatigari, non cupiditate praeſertim aut pravitate aliqua lapſis, ſed opinione officii, ſtulta fortaſſe, certe non improba, et ſpecie quadam reipublicae. non enim tua ulla culpa eſt, ſi te aliqui timuerunt: contraque ſumma laus, quod plerique minime timendum
7 fuiſſe ſenſerunt. Nunc vero venio ad graviſſimam querelam, et atrociſſimam ſuſpicionem tuam, quae non tibi ipſi magis, quam cum omnibus civibus, tum maxime nobis, qui a te conſervati ſumus, providenda eſt. quam etſi ſpero eſſe falſam, nunquam tamen verbis extenuabo. tua enim cautio, noſtra cautio eſt: ut, ſi in alterutro peccandum ſit, malim videri nimis timidus, quam parum prudens. ſed quiſnam eſt iſte tam demens? de tuiſne? tametſi qui magis ſunt tui, quam quibus tu ſalutem inſperantibus reddi-

Digitized by Google

diſti? an ex eo numero, qui una tecum fuerunt? non eſt credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce omnia ſumma ſit adeptus, hujus vitam non anteponat ſuae. at ſi tui nihil cogitant ſceleris, cavendum eſt, ne quid inimici. qui? omnes enim qui fuerunt, aut ſua pertinacia vitam amiſerunt, aut tua miſericordia retinuerunt: ut aut nulli ſuperſint de inimicis, aut, qui ſuperfuerunt, amiciſſimi ſint. ſed tamen, cum in animis hominum tantae latebrae ſint, et tanti receſſus, augeamus ſane ſuſpicionem tuam: ſimul enim augebimus et diligentiam. nam quis eſt omnium tam ignarus rerum, tam rudis in republica, tam nihil unquam nec de ſua, nec de communi ſalute cogitans, qui non intelligat, tua ſalute contineri ſuam? et ex unius tua vita pendere omnium? equidem de te dies noctesque, ut debeo, cogitans, caſus duntaxat humanos, et incertos eventus valetudinis, et naturae communis fragilitatem extimeſco; doleoque, cum reſpublica immortalis eſſe debeat, eam in unius mortalis anima conſiſtere. ſi vero ad humanos caſus, incertoſque eventus valetudinis, ſce-

leris etiam accedat, inſidiarumque conſenſio: quem deum, ſi cupiat, optitulari
8 poſſe reipublicae credamus? Omnia ſunt excitanda tibi, C. Caeſar, uni, quae jacere ſentis, belli ipſius impetu, quod neceſſe fuit, perculſa, atque proſtrata: conſtituenda judicia, revocanda fides, comprimendae libidines, propaganda ſoboles: omnia, quae dilapſa jam fluxerunt, ſeveris legibus vincienda ſunt. non fuit recuſandum in tanto civili bello, tantoque animorum ardore, et armorum, quin quaſſata reſpublica, quicunque belli eventus fuiſſet, multa perderet, et ornamenta dignitatis, et praeſidia ſtabilitatis ſuae: multaque uterque dux faceret armatus, quae idem togatus fieri prohibuiſſet. quae quidem nunc tibi omnia belli vulnera curanda ſunt: quibus, praeter te, mederi nemo poteſt. itaque illam tuam praeclariſſimam et ſapientiſſimam vocem invitus audivi: ſatis te diu vel naturae vixiſſe, vel gloriae. ſatis, ſi ita vis, naturae fortaſſe; addo etiam, ſi placet, gloriae: at, quod maximum eſt, patriae certe parum. quare omitte, quaeſo, iſtam doctorum hominum in contemnenda

Digitized by Google

morte prudentiam: noli noſtro periculo ſapiens eſſe. ſaepe enim venit ad aures meas, te idem iſtud nimis crebro dicere, ſatis te tibi vixiſſe. credo: ſed tum id audirem, ſi tibi ſoli viveres, aut ſi tibi etiam ſoli natus eſſes. nunc, cum omnium ſalutem civium, cunctamque rempublicam res tuae geſtae complexae ſint: tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quae cogitas, nondum jeceris. hic tu modum tuae vitae, non ſalute reipublicae, ſed aequitate animi definies? quid, ſi iſtud ne gloriae quidem tuae ſatis eſt? cujus te eſſe avidiſſimum, quamvis ſis ſapiens, non negabis. parumne igitur, inquies, gloriam magnam relinquemus? immo vero aliis, quamvis multis, ſatis: tibi uni parum. quidquid enim eſt, quamvis amplum ſit, id certe parum eſt tum, cum eſt aliquid amplius. quod ſi rerum tuarum immortalium, C. Caeſar, hic exitus futurus fuit, ut, devictis adverſariis, rempublicam in eo ſtatu relinqueres, in quo nunc eſt: vide, quaeſo, ne tua divina virtus admirationis plus ſit habitura, quam gloriae: ſiquidem gloria, eſt illuſtris, ac pervaga-

Digitized by Google

ta multorum, et magnorum, vel in ſuos, vel in patriam, vel in omne genus homi-
9 num, fama meritorum. Haec igitur tibi reliqua pars eſt, hic reſtat actus, in hoc elaborandum eſt, ut rempublicam conſtituas, eaque tu in primis cum ſumma tranquillitate et otio perfruare: tum te, ſi voles, cum et patriae, quod debes, ſolveris, et naturam ipſam expleveris ſatietate vivendi, ſatis diu vixiſſe dicito. quid eſt enim omnino hoc ipſum diu, in quo eſt aliquid extremum, quod cum venerit, omnis voluptas praeterita pro nihilo eſt, quia poſtea nulla futura ſit? quanquam iſte tuus animus nunquam his anguſtiis, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit, ſemperque immortalitatis amore flagravit. nec vero haec tua vita ducenda eſt, quae corpore et ſpiritu continetur. illa, inquam, illa vita eſt tua, Caeſar, quae vigebit memoriâ ſeculorum omnium: quam poſteritas alet, quam ipſa aeternitas ſemper tuebitur. huic tu inſervias, huic te oſtentes, oportet: quae quidem, quae miretur, jam pridem multa habet; nunc, etiam quae laudet, expectat. obſtupeſcent poſteri certe impe-

Digitized by Google

ria, provincias, Rhenum, Oceanum, Ni-
lum, pugnas innumerabiles, incredibiles
victorias, monumenta, munera, trium-
phos audientes, et legentes tuos. ſed, ni-
ſi haec urbs ſtabilita tuis conſiliis et inſti-
tutis erit, vagabitur modo nomen tuum
longe atque late: ſedem quidem ſtabilem,
et domicilium certum non habebit. erit
inter eos etiam, qui naſcentur, ſicut inter
nos fuit, magna diſſenſio, cum alii laudi-
bus ad coelum res tuas geſtas efferent:
alii fortaſſe aliquid requirent, idque vel
maximum, niſi belli civilis incendium ſa-
lute patriae reſtinxeris: ut illud fati fuiſ-
ſe videatur, hoc conſilii. ſervi igitur iis
etiam judicibus, qui multis poſt ſeculis
de te judicabunt: et quidem haud ſcio,
an incorruptius, quam nos. nam et ſine
amore, et ſine cupiditate, et rurſus ſine
odio, et ſine invidia judicabunt. id autem
etiam ſi tunc ad te, ut quidem falſo pu-
tant, non pertinebit; nunc certe perti-
net, eſſe te talem, ut tuas laudes obſcu-
ratura nulla unquam ſit oblivio. Di- 10
verſae voluntates civium fuerunt, diſ-
tractaeque ſententiae. non enim conſi-
liis ſolùm et ſtudiis, ſed armis etiam et

caſtris diffidebamus. erat autem obſcuritas quaedam, erat certamen inter clariſſimos duces: multi dubitabant, quid optimum eſſet: multi, quid ſibi expediret: multi, quid deceret: nonnulli etiam, quid liceret. perfuncta reſpublica eſt hoc miſero, fataliquе bello: vicit is, qui non fortuna inflammaret odium ſuum, ſed bonitate leniret: nec qui omnes, quibus iratus eſſet, eoſdem etiam exilio, aut morte dignos judicaret. arma ab aliis poſita, aliis erepta ſunt. ingratus eſt, injuſtuſque civis, qui, armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum: ut etiam ille ſit melior, qui in acie cecidit, qui in cauſa animum profudit. quae enim pertinacia quibuſdam, eadem aliis conſtantia videri poteſt. ſed jam omnis fracta diſſenſio eſt armis, et extincta aequitate victoris: reſtat, ut omnes unum velint, qui modo habent aliquid non ſolum ſapientiae, ſed etiam ſanitatis. niſi te, C. Caeſar, ſalvo, et in iſta ſententia, qua cum antea, tum hodie vel maxime uſus es, manente, ſalvi eſſe non poſſumus. quare omnes te, qui haec ſalva eſſe volumus, et hor-

Digitized by Google

tamur, et obſecramus, ut vitae, ut ſalu-
ti tuae conſulas: omneſque tibi, ut pro
aliis etiam loquar, quod de me ipſe ſen-
tio, quoniam ſubeſſe aliquid putas, quod
cavendum ſit, non modo excubias, et
cuſtodias, ſed etiam laterum noſtrorum
oppoſitus, et corporum pollicemur. Sed, 11
unde eſt orſa, in eodem terminetur ora-
tio. maximas tibi omnes gratias agi-
mus, C. Caeſar, majores etiam habemus.
nam omnes idem ſentiunt: quod ex om-
nium precibus et lacrymis ſentire potu-
iſti. ſed quia non eſt ſtantibus omnibus
neceſſe dicere; a me certe dici volunt:
cui neceſſe eſt quodammodo, et quod vo-
lunt, et quod M. Marcello, a te huic ordi-
ni, populoque Romano, et reipublicae
reddito, praecipue id a me fieri debere in-
telligo. nam laetari omnes, non ut de uni-
us ſolum, ſed ut de communi omnium ſa-
lute, ſentio. quod autem ſummae benevo-
lentiae eſt, quae mea erga illum omnibus
ſemper nota fuit, ut vix C. Marcello, op-
timo et amantiſſimo fratri, praeter eum
quidem, cederem nemini, cum id ſolli-
citudine, cura, labore tamdiu praeſtite-
rim, quamdiu eſt de illius ſalute dubita-

Digitized by Google

tum: certe hoc tempore, magnis curis, moleſtiis, doloribus liberatus, praeſtare debeo. itaque, C. Caeſar, ſic tibi gratias ago, ut omnibus me rebus a te non conſervato ſolum, ſed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri jam poſſe non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus acceſſerit.

Digitized by Google

PRO
Q. LIGARIO.

AD C. CAESAREM.

ORATIO XLI.

NOvum crimen, C. Caeſar, et ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuiſſe: idque C. Panſa, praeſtanti vir ingenio, fretus fortaſſe ea familiaritate, quae eſt ei tecum, auſus eſt confiteri. itaque, quò me vertam, neſcio. paratus enim veneram, cum tu id neque per te ſcires, neque audire aliunde potûiſſes, ut ignoratione tuâ ad hominis miſeri ſalutem abuterer: ſed quoniam diligentia inimici inveſtigatum eſt, quod latebat, confitendum eſt, ut opinor: praeſertim cum meus neceſſarius, C. Panſa, fecerit, ut id jam integrum non eſſet: o-

Digitized by Google

miſſaque controverſia, omnis oratio ad miſericordiam tuam conferenda eſt, qua plurimi ſunt conſervati, cum a te non liberationem culpae,ſed errati veniam impetraviſſent. habes igitur, Tubero,quod eſt accuſatori maxime optandum, confitentem reum: ſed tamen ita confitentem, ſe in ea parte fuiſſe, qua te, Tubero, qua virum omni laude dignum,patrem tuum. itaque prius de veſtro delicto confiteamini neceſſe eſt,quàm Ligarii ullam culpam reprehendatis. Q. igitur Ligarius, cum eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio, legatus in Africam cum C. Conſidio profectus eſt: qua in legatione et civibus, et ſociis ita ſe probavit, ut decedens Conſidius provincia ſatisfacere hominibus non poſſet, ſi quemquam alium provinciae praefeciſſet. itaque Q. Ligarius,cum diu recuſans nihil profeciſſet, provinciam accepit invitus: cui ſic praefuit in pace, ut et civibus, et ſociis gratiſſima eſſet ejus integritas, et fides. bellum ſubito exarſit: quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri, quam parari. quo audito, partim cupiditate inconſiderata, partim caeco quodam timore, primo ſa-

Digitized by Google

lutis, poſt etiam ſtudii ſui quaerebant aliquem ducem: cum Ligarius, domum ſpectans, et ad ſuos redire cupiens, nullo ſe implicari negotio paſſus eſt. interim P. Attius Varus, qui praetor Africam obtinuerat, Uticam venit. ad eum ſtatim concurſum eſt. atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium, ſi illud imperium eſſe potuit, quod ad privatum clamore multitudinis imperitae, nullo publico conſilio, deferebatur. itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paulum adventu Vari conquievit. Adhuc, C. Caeſar, Q. 2
Ligarius omni culpa vacat. domo eſt egreſſus non modo nullum ad bellum, ſed ne ad minimam quidem ſuſpicionem belli: legatus in pace profectus, in provincia pacatiſſima ita ſe geſſit, ut ei pacem eſſe expediret. profectio certe animum tuum non debet offendere. num igitur remanſio? multo minus. nam profectio voluntatem habuit non turpem, remanſio etiam neceſſitatem honeſtam. ergo haec duo tempora carent crimine: unum, cum eſt legatus profectus: alterum, cum, efflagitatus a provincia, praepoſitus Afri-

Digitized by Google

cae eſt. tertium eſt tempus, quo poſt adventum Vari in Africa reſtitit. quod ſi eſt criminoſum, neceſſitatis crimen eſt, non voluntatis. an ille, ſi potuiſſet illinc ullo modo evadere, Uticae potius, quam Romae; cum P. Attio, quàm cum concordiſſimis fratribus; cum alienis eſſe, quam cum ſuis maluiſſet? cum ipſa legatio plena deſiderii ac ſollicitudinis fuiſſet, propter incredibilem quendam fratrum amorem; hic aequo animo eſſe potuit, belli diſcidio diſtractus a fratribus? nullum igitur habes, Caeſar, adhuc in Q. Ligario ſignum alienae a te voluntatis. cujus ego cauſam animadverte, quaeſo, qua fide defendam, cum prodo meam. ô clementiam admirabilem, atque omni laude, praedicatione, literis, monumentiſque decorandam! M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuiſſe, in qua ſeipſum confitetur fuiſſe: nec tuas tacitas cogitationes extimeſcit: nec, quid tibi de alio audienti,
3 de ſe ipſo occurrat, reformidat. Vide, quàm non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis, et ſapientiae tuae mihi apud te dicenti oboriatur. quantum

Digitized by Google

potero, voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat. ſuſcepto bello, Caeſar, geſto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, judicio ac voluntate ad ea arma profectus ſum, quae erant ſumpta contra te. apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui, cum hoc ſciret, tamen me, antequam vidit, reipublicae reddidit: qui ad me ex Aegypto literas miſit, ut eſſem idem, qui fuiſſem: qui cum ipſe imperator in toto imperio populi Romani unus eſſet, eſſe me alterum paſſus eſt: a quo, hoc ipſo C. Panſa mihi nuntium perferente, conceſſos faſces tenui, quoad tenendos putavi: qui mihi tum denique ſe ſalutem putavit dare, ſi eam nullis ſpoliatam ornamentis dediſſet. vide, quaeſo, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii non audeam confiteri. atque haec propterea de me dixi, ut mihi Tubero, cum de ſe eadem dicerem, ignoſceret. cujus ego induſtriae, gloriaeque faveo, vel propter propinquam cognationem, vel quod ejus ingenio, ſtudiiſque delector, vel quod laudem adoleſcentis propinqui exiſtimo etiam ad meum aliquem fruc-

Digitized by Google

tum redundare. ſed hoc quaero,quis putet eſſe crimen,fuiſſe in Africa Ligarium? nempe is, qui et ipſe in eadem Africa eſſe voluit,et prohibitum ſe a Ligario queritur, et certe contra ipſum Caeſarem eſt congreſſus armatus. quid enim, Tubero, deſtrictus ille tuus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quae tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? nimis urgeo: commoveri videtur adoleſcens: ad me revertar. iiſdem in armis
4 fui. Quid autem aliud egimus, Tubero, niſi, ut, quod hic poteſt, nos poſſemus? quorum igitur impunitas, Caeſar, tuae clementiae laus eſt, eorum ipſorum ad crudelitatem te acuet oratio? atque in hac cauſa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, ſed multo magis patris tui prudentiam deſidero: quod homo, cùm ingenio, tum etiam doctrina excellens, genus hoc cauſae quod eſſet, non viderit. nam, ſi vidiſſet, quovis profectò, quam iſto modo, a te agi maluiſſet. arguis fatentem. non eſt ſatis. accuſas eum, qui cauſam habet, aut, ut ego dico,

Digitized by Google

meliorem, quam tu: aut, ut tu vis, parem. haec non modo mirabilia ſunt, ſed prodigii ſimile eſt quod dicam. non habet eam vim iſta accuſatio, ut Q. Ligarius condemnetur, ſed ut necetur. hoc egit civis Romanus ante te nemo. externi iſti ſunt mores. uſque ad ſanguinem incitari ſolet odium aut levium Graecorum, aut immanium barbarorum. nam quid aliud agis? ut Romae ne ſit? ut domo careat? ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Broccho, avunculo ſuo, ne cum ejus filio, conſobrino ſuo, ne nobiſcum vivat? ne ſit in patria? num eſt? num poteſt magis carere his omnibus, quam caret? Italia prohibetur, exulat. non tu ergo hunc patria privare, qua caret, ſed vita, vis. at iſtud ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quiſquam egit iſto modo. ipſe jubebat occidi, nullo poſtulante: praemiis etiam invitabat. quae tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis poſt, quem tu nunc crudelem eſſe vis, vindicata eſt. Ego vero 5
iſtud non poſtulo, inquies. ita me hercle exiſtimo, Tubero. novi enim te, novi

Digitized by Google

patrem, novi domum, nomenque veſtrum: ſtudia denique generis ac familiae veſtrae, virtutis, humanitatis, doctrinae, plurimarum artium atque optimarum, nota ſunt mihi omnia. itaque certo ſcio, vos non petere ſanguinem: ſed parum attenditis. res enim eo ſpectat, ut ea poena, in qua adhuc Q. Ligarius ſit, non videamini eſſe contenti. quae eſt igitur alia, praeter mortem? ſi enim in exilio eſt, ſicuti eſt, quid amplius poſtulatis? an, ne ignoſcatur? hoc vero multo acerbius, multoque eſt durius. quod nos domi petimus, precibus et lacrymis, proſtrati ad pedes, non tam noſtrae cauſae fidentes, quam hujus humanitati: id ne impetremus, pugnabis? et in noſtrum fletum irrumpes? et nos jacentes ad pedes ſupplicum voce prohibebis? ſi, cum hoc domi faceremus, quod et fecimus, et, ut ſpero, non fruſtra fecimus, tu derepentè irrupiſſes, et clamare coepiſſes, C. Caeſar, cave ignoſcas, cave te fratrum, pro fratris ſalute obſecrantium, miſereatur: nonne omnem humanitatem exuiſſes? quanto hoc durius, quod nos domi petimus, id a te in foro oppugnari? et in tali miſe-

ria multorum, perfugium miſericordiae tollere? dicam plane, C. Caeſar, quod ſentio. ſi in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non eſſet, quantam tu per te, per te, inquam, obtines, (intelligo quid loquar) acerbiſſimo luctu redundaret iſta victoria. quàm multi enim eſſent de victoribus, qui te crudelem eſſe vellent, cum etiam de victis reperiantur? quàm multi, qui, cum a te nemini ignoſci vellent, impedirent clementiam tuam, cum etiam ii, quibus ipſe ignoviſti, nolint te in alios eſſe miſericordem? quod ſi probare Caeſari poſſemus, in Africa Ligarium omnino non fuiſſe: ſi honeſto et miſericordi mendacio ſaluti civi calamitoſo eſſe vellemus: tamen hominis non eſſet, in tanto diſcrimine et periculo civis refellere et coarguere noſtrum mendacium: et, ſi eſſet alicujus, ejus certe non eſſet, qui in eadem cauſa et fortuna fuiſſet. ſed tamen aliud eſt errare Caeſarem nolle, aliud nolle miſereri. tu diceres: Cave, Caeſar, credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma contra te. nunc quid dicis? cave ignoſcas. haecne hominis ad hominem vox eſt? qua qui apud te, C. Caeſar, utetur,

ſuam citius abjiciet humanitatem, quàm
6 extorquebit tuam. Ac primus aditus, et poſtulatio Tuberonis, haec, ut opinor, fuit, velle ſe de Q. Ligarii ſcelere dicere. non dubito, quin admiratus ſis, vel quod de nullo alio quiſquam, vel quod is, qui in eadem cauſa fuiſſet, vel quid novi facinoris afferret. ſcelus tu illud vocas, Tubero? cur? iſto enim nomine illa adhuc cauſa caruit. alii errorem appellant: alii timorem: qui durius, ſpem, cupiditatem, odium, pertinaciam: qui graviſſime, temeritatem: ſcelus, praeter te, adhuc nemo. ac mihi quidem, ſi proprium et verum nomen noſtri mali quaeratur, fatalis quaedam calamitas incidiſſe videtur, et improvidas hominum mentes occupaviſſe: ut nemo mirari debeat, humana conſilia divinâ neceſſitate eſſe ſuperata. liceat eſſe miſeros, quanquam hoc victore eſſe non poſſumus. ſed non loquor de nobis: de illis loquor, qui occiderunt. fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: ſceleris vero crimine, furoris, parricidii, liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis aliis carere. quando hoc quiſquam

Digitized by Google

ex te, Caeſar, audivit? aut tua quid aliud arma voluerunt, niſi a te contumeliam propulſare? quid egit tuus ille invictus exercitus, niſi ut ſuum jus tueretur, et dignitatem tuam? quid? tu, cum pacem eſſe cupiebas, idne agebas, ut tibi cum ſceleratis, an ut cum bonis civibus conveniret? mihi vero, Caeſar, tua in me maxima merita tanta certe non viderentur, ſi me, ut ſceleratum, a te conſervatum putarem. quomodo autem tu de republica bene meritus eſſes, ſi tot ſceleratos incolumi dignitate eſſe voluiſſes? ſeceſſionem tu illam exiſtimaviſti, Caeſar, initio, non bellum: non hoſtile odium, ſed civile diſſidium: utriſque cupientibus rempublicam ſalvam, ſed partim conſiliis, partim ſtudiis a communi utilitate aberrantibus. principum dignitas erat penè par: non par fortaſſe eorum, qui ſequebantur: cauſa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari poſſet: nunc melior certe ea judicanda eſt, quam etiam dii adjuverunt. cognita vero clementia tua, quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, niſi armatus? Sed, ut omittam commu- 7

nem cauſam, veniamus ad noſtram: utrum tandem exiſtimas facilius fuiſſe, Tubero, Ligario ex Africa exire, an vobis in Africam non venire? poteramuſne, inquies, cum ſenatus cenſuiſſet? ſi me conſulis, nullo modo. ſed tamen Ligarium ſenatus idem legaverat. atque ille eo tempore paruit, cum parere ſenatui neceſſe erat: vos tum paruiſtis, cum paruit nemo, qui noluit. reprehendo igitur? minime vero. neque enim licuit aliter veſtro generi, nomini, familiae, diſciplinae. ſed hoc non concedo, ut, quibus rebus gloriemini in vobis, eaſdem in aliis reprehendatis. Tuberonis ſors conjecta eſt ex ſenatus-conſulto, cum ipſe non adeſſet, morbo etiam impediretur: ſtatuerat ſe excuſare. haec ego novi propter omnes neceſſitudines, quae mihi ſunt cum L. Tuberone. domi unà eruditi, militiae contubernales, poſt affines, in omni denique vita familiares. magnum etiam vinculum, quod iiſdem ſtudiis ſemper uſi ſumus. ſcio igitur Tuberonem domi manere voluiſſe. ſed ita quidam agebant, ita reipublicae ſanctiſſimum nomen opponebant, ut etiam ſi aliter ſentiret, ver-

Digitized by Google

borum tamen ipſorum pondus ſuſtinere non poſſet. ceſſit auctoritati ampliſſimi viri, vel potius paruit. unà eſt profectus cum iis, quorum erat una cauſa. tardius iter fecit. itaque in Africam venit jam occupatam. hinc in Ligarium crimen oritur, vel ira potius. nam, ſi crimen eſt ullum, voluiſſe; non minus magnum eſt, vos Africam, omnium provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere voluiſſe, quam aliquem ſe maluiſſe. atque is tamen aliquis, Ligarius non fuit. Varus imperium ſe habere dicebat: faſces certe habebat. ſed quoquo modo ſeſe illud habet, haec querela veſtra, Tubero, quid valet? recepti in provinciam non ſumus. quid ſi eſſetis? Caeſarine eam traditùri fuiſſetis, an contra Caeſarem retenturi? Vide, 8
quid licentiae, Caeſar, nobis tua liberalitas det, vel potius audaciae. ſi reſponderit Tubero, Africam, quo ſenatus eum, ſorsque miſerat, tibi patrem ſuum traditurum fuiſſe: non dubitabo apud ipſum te, cujus id eum facere interfuit, graviſſimis verbis ejus conſilium reprehendere. non enim ſi tibi ea res grata fu-

Digitized by Google

iſſet, eſſet etiam probata. ſed jam hoc totum omitto, non tam ut ne offendam tuas patientiſſimas aures, quam ne Tubero, quod nunquam cogitavit, facturus fuiſſe videatur. veniebatis igitur in Africam provinciam, unam ex omnibus huic victoriae maxime infeſtam: in qua erat rex potentiſſimus, inimicus huic cauſae, aliena voluntas, conventus firmi, atque magni. quaero, quid facturi fuiſſetis? quanquam, quid facturi fueritis, non dubitem, cum videam, quid feceritis. prohibiti eſtis in provincia veſtra pedem ponere, et prohibiti, ut perhibetis, ſumma cum injuria. quomodo id tuliſtis? acceptae injuriae querelam ad quem detuliſtis? nempe ad eum, cujus auctoritatem ſecuti, in ſocietatem belli veneratis. quod ſi Caeſaris causâ in provinciam veniebatis: ad eum profecto excluſi provincia veniſſetis. veniſtis ad Pompeium. quae eſt ergo apud Caeſarem querela, cum eum accuſatis, a quo queramini vos prohibitos contra Caeſarem bellum gerere? atque in hoc quidem vel cum mendacio, ſi vultis, gloriari per me licet; vos provinciam fuiſſe Ceaſari tradituros, etiam ſi a Varo,

Digitized by Google

et quibuſdam aliis prohibiti eſſetis. ego autem confitebor culpam eſſe Ligarii, qui vos tantae laudis occaſione privaverit.
Sed vide, quaeſo, C. Caeſar, conſtantiam 9
ornatiſſimi viri, L. Tuberonis: quam ego, quamvis ipſe probarem, ut probo, tamen non commemorarem, niſi a te cognoviſſem in primis eam virtutem ſolere laudari. quae fuit igitur unquam in ullo homine tanta conſtantia? conſtantiam dico? neſcio, an melius patientiam poſſem dicere. quotus enim iſtud quiſque feciſſet, ut a quibus partibus in diſſenſione civili non eſſet receptus, eſſetque etiam cum crudelitate rejectus, ad eas ipſas rediret? magni cujuſdam animi, atque ejus viri eſt, quem de ſuſcepta cauſa, propoſitaque ſententia, nulla contumelia, nulla vis, nullum periculum poſſet depellere. ut enim caetera paria Tuberoni cum Varo fuiſſent; honos, nobilitas, ſplendor, ingenium; quae nequaquam fuerunt: hoc certe praecipuum Tuberonis fuit, quod juſto cum imperio ex ſenatus-conſulto in provinciam ſuam venerat. hinc prohibitus, non ad Caeſarem, ne iratus: non domum, ne

Digitized by Google

iners: non aliquam in regionem, ne condemnare cauſam illam, quam ſecutus eſſet, videretur: in Macedoniam, in Cn. Pompeii caſtra venit, in eam ipſam cauſam, a qua erat rejectus cum injuria. quid? cum iſta res nihil commoviſſet ejus animum, ad quem veneratis: languidiore, credo, ſtudio in cauſa fuiſtis. tantummodo in praeſidiis eratis: animi vero a cauſa abhorrebant. an, ut fit in civilibus bellis, nec in vobis magis, quam in reliquis, omnes vincendi ſtudio tenebamur? pacis equidem ſemper auctor fui; ſed tum ſero. erat enim amentis, cum aciem videres, pacem cogitare. omnes, inquam, vincere volebamus: tu certe praecipue, qui in eum locum veniſſes, ubi tibi eſſet pereundum, niſi viciſſes. quanquam, ut nunc ſe res habet, non dubito, quin hanc ſalutem anteponas illi
10 victoriae. Haec ego non dicerem, Tubero, ſi aut vos conſtantiae veſtrae, aut Caeſarem beneficii ſui poeniteret. nunc quaero, utrum veſtras injurias, an reipublicae perſequamini. ſi reipublicae: quid de veſtra in ea cauſa perſeverantia reſpondebitis? ſi veſtras: videte, ne er-

Digitized by Google

retis, qui Caeſarem veſtris inimicis iratum fore putetis, cum ignoverit ſuis. itaque num tibi videor, Caeſar, in cauſa Ligarii occupatus eſſe? num de ejus facto dicere? quidquid dixi, ad unam ſummam referri volo vel humanitatis, vel clementiae, vel miſericordiae tuae. cauſas, Caeſar, egi multas, et quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certe nunquam hoc modo, 'ignoſcite, Judices: erravit: lapſus eſt: 'non putavit: ſi unquam poſthac.' ad parentem ſic agi ſolet. ad judices, 'non 'fecit, non cogitavit, falſi teſtes, fictum 'crimen.' dic te, Caeſar, de facto Ligarii judicem eſſe: quibus in praeſidiis fuerit, quaere. taceo. ne haec quidem colligo, quae fortaſſe valerent etiam apud judicem: Legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppreſſus, in eo non acerbus; tum etiam totus animo, et ſtudio tuus. ad judicem ſic agi ſolet. ſed ego ad parentem loquor, Erravi, temere feci, poenitet: ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoſcas oro. ſi nemo impetravit, arroganter: ſi plurimi, tu idem fer opem, qui ſpem de-

diſti. an ſperandi Ligario cauſa non ſit, cum mihi apud te ſit locus etiam pro altero deprecandi? quanquam neque in hac oratione ſpes eſt poſita cauſae, nec in eorum ſtudiis, qui a te pro Ligario petunt,
11 tui neceſſarii. Vidi enim, et cognovi, quid maxime ſpectares, cum pro alicujus ſalute multi laborarent: cauſas apud te rogantium gratioſiores eſſe, quam vultus: neque ſpectare, quàm tuus eſſet neceſſarius is, qui te oraret, ſed quam illius, pro quo laboraret. itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores illi eſſe videantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quam tu ipſe, qui illis tam multa concedis. ſed video tamen, apud te cauſas, ut dixi, rogantium valere plus, quam preces: ab iiſque te moveri maxime, quorum juſtiſſimum dolorem videas in petendo. in Q. Ligario conſervando multis tu quidem gratum facies neceſſariis tuis; ſed hoc, quaeſo, conſidera, quod ſoles. poſſum fortiſſimos viros, Sabinos, tibi probatiſſimos, totumque agrum Sabinum, florem Italiae, ac robur reipublicae, proponere. noſti optime homines. animadverte horum

omnium moeſtitiam, et dolorem. hujus T. Brocchi, de quo non dubito quid exiſtimes, lacrymas, ſqualoremque ipſius, et filii vides. quid de fratribus dicam? noli, Caeſar, putare de unius capite nos agere. aut tres tibi Ligarii retinendi in civitate ſunt, aut tres ex civitate exterminandi. quodvis exilium his eſt optatius, quam patria, quam domus, quam dii penates, uno illo exulante. ſi fraterne, ſi pie, ſi cum dolore faciunt, moveant te horum lacrymae, moveat pietas, moveat germanitas: valeat tua vox illa, quae vicit. te enim dicere audiebamus, Nos, omnes adverſarios putare, niſi qui nobiſcum eſſent: te, omnes, qui contra te non eſſent, tuos. videſne igitur hunc ſplendorem, omnem hanc Brocchorum domum, hunc L. Marcium, C. Caeſetium, L. Corfidium, hoſce omnes equites Romanos, qui adſunt veſte mutata, non ſolum notos tibi, verum etiam probatos viros, qui tecum fuerunt? atque his maxime iraſcebamur, et hos requirebamus, et his nonnulli etiam minabantur. conſerva igitur tuis ſuos: ut, quemadmodum caetera, quae dicta ſunt a te,

Digitized by Google

12 ſic hoc veriſſimum reperiatur. Quod ſi penitus perſpicere poſſes concordiam Ligariorum: omnes fratres tecum judicares fuiſſe. an poteſt quiſquam dubitare, quin, ſi Q. Ligarius in Italia eſſe potuiſſet, in eadem ſententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? quis eſt, qui horum conſenſum conſpirantem, et penè conflatum, in hac prope aequalitate fraterna non noverit? qui hoc non ſentiat, quidvis prius futurum fuiſſe, quam ut hi fratres diverſas ſententias, fortunaſque ſequerentur? voluntate igitur omnes tecum fuerunt: tempeſtate abreptus eſt unus: qui, ſi conſilio id feciſſet, eſſet eorum ſimilis, quos tu tamen ſalvos eſſe voluiſti. ſed ierit ad bellum: diſceſſerit non a te ſolum, verum etiam a fratribus. hi te orant tui. equidem cùm tuis omnibus negotiis intereſſem, memoria teneo, qualis tum T. Ligarius, quaeſtor urbanus, fuerit erga te et dignitatem tuam. ſed parum eſt me hoc meminiſſe: ſpero etiam te, qui oblviſci nihil ſoles, niſi injurias, quoniam hoc eſt animi, quoniam etiam ingenii tui, te aliquid de hujus illo quaeſtoris officio cogitantem, etiam de

Digitized by Google

aliis quibuſdam quaeſtoribus reminiſcentem recordari. hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud, (neque enim haec divinabat) niſi ut tu eum tui ſtudioſum, et bonum virum judicares, nunc a te ſupplex fratris ſalutem petit. quam hujus admonitus officio cùm utriſque his dederis, tres fratres optimos et integerrimos, non ſolum ſibi ipſos, neque his tot ac talibus viris, neque nobis neceſſariis ſuis, ſed etiam reipublicae condonaveris. fac igitur, quod de homine nobiliſſimo et clariſſimo, M. Marcello feciſti nuper in curia, nunc idem in foro de optimis, et huic omni frequentiae probatiſſimis fratribus. ut conceſſiſti illum ſenatui, ſic da hunc populo: cujus voluntatem cariſſimam ſemper habuiſti. et, ſi ille dies tibi glorioſiſſimus, populo Romano gratiſſimus fuit: noli, obſecro, dubitare, C. Caeſar, ſimilem illi gloriae laudem quam ſaepiſſime quaerere. nihil eſt enim tam populare, quam bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis, nec admirabilior, nec gràtior miſericordiâ eſt. homines enim ad deos nulla re propius accedunt, quam ſalutem hominibus dando. nihil habet nec

Digitized by Google

fortuna tua majus, quam ut poſſis ; nec natura tua melius, quam ut velis conſervare quam plurimos. longiorem orationem cauſa forſitan poſtulat, tua certe natura breviorem. quare, cum utilius eſſe arbitrer, te ipſum, quam aut me, aut quemquam, loqui tecum, finem jam faciam. tantum te admonebo, ſi illi abſenti ſalutem dederis, praeſentibus his omnibus te daturum.

Digitized by Google

PRO
REGE DEJOTARO.

AD C. CAESAREM.

ORATIO XLII.

Cum in omnibus cauſis gravioribus, C. Caeſar, initio dicendi commoveri ſoleam vehementius, quam videtur vel uſus, vel aetas mea poſtulare, tum in hac cauſa ita me multa perturbant, ut, quantum mea fides ſtudii mihi afferat ad ſalutem regis Dejotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. primum dico pro capite, fortuniſque regis: quod ipſum etſi non iniquum eſt, in tuo duntaxat periculo; tamen eſt ita inuſitatum, regem capitis reum eſſe, ut ante hoc tempus non ſit auditum. deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum ſenatu ſolebam, pro perpetuis ejus in noſtram

rempublicam meritis, nunc contra atrociſſimum crimen cogor defendere. accedit, ut accuſatorum alterius crudelitate, alterius indignitate conturber. crudelis Caſtor eſt, ne dicam ſceleratum et impium, qui nepos avum in diſcrimen capitis adduxerit, adoleſcentiaeque ſuae terrorem intulerit ei, cujus ſenectutem tueri, et tegere debebat: commendationemque ineuntis aetatis ab impietate, et ſcelere duxerit: avi ſervum, corruptum praemiis, ad accuſandum dominum impulerit, et a legatorum pedibus abduxerit. fugitivi autem dominum accuſantis, et dominum abſentem, et dominum amiciſſimum noſtrae reipublicae, cum os videbam, cum verba audiebam, non tam afflictam regiam conditionem dolebam, quam de fortunis communibus extimeſcebam. nam, cum more majorum de ſervo in dominum, ne tormentis quidem, quaeri liceat: in qua quaeſtione dolor veram vocem elicere poſſit, etiam ab invito: exortus eſt ſervus, qui, quem in eculeo appellare non poſſet, eum
2 accuſet ſolutus. Perturbat me, C. Caeſar, etiam illud interdum: quod ta-

men, cum te penitus recognovi, timere deſino. re enim iniquum eſt, ſed tua ſapientia fit aequiſſimum. nam dicere apud eum de facinore, contra cujus vitam conſilium facinoris iniſſe arguare, ſi per ſe ipſum conſideres, grave eſt: nemo enim fere eſt, qui ſui periculi judex, non ſibi ſe aequiorem, quam reo, praebeat. ſed tua, C. Caeſar, praeſtans, ſingulariſque natura hunc mihi metum minuit. non enim tam timeo, quid tu de rege Dejotaro, quàm intelligo, quid de te caeteros velis judicare. moveor etiam loci ipſius inſolentia, quod tantam cauſam, quanta nulla unquam in diſceptatione verſata eſt, dico intra domeſticos parietes, dico extra conventum et eam frequentiam, in qua oratorum ſtudia niti ſolent: in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquieſco: te unum intueor: ad te unum omnis mea ſpectat oratio: quae mihi ad ſpem obtinendae veritatis graviſſima ſunt, ad motum animi, et ad omnem impetum dicendi, contentionemque leviora. hanc enim, C. Caeſar, cauſam ſi in foro dicerem, eodem audiente et diſceptante te, quantam mihi alacritatem populi Roma-

ni concurſus afferret? quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem aetatem in populi Romani bellis conſumptam eſſe meminiſſet? ſpectarem curiam, intuerer forum, coelum denique teſtarer ipſum. ſic, cum et deorum immortalium, et populi Romani, et ſenatus beneficia in regem Dejotarum recordarer, nullo modo mihi deeſſe poſſet oratio. quae quoniam anguſtiora parietes faciunt, actioque cauſae maxime debilitatur loco; tuum eſt, Caeſar, qui pro multis ſaepe dixiſti, quid nunc mihi animi ſit, ad te ipſum referre; quo facilius tum aequitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam. ſed antequam de accuſatione ipſa dico, de accuſatorum ſpe pauca dicam: qui cum videantur neque ingenio, neque uſu atque exercitatione rerum valere, tamen ad hanc cauſam non ſine aliqua ſpe, et cogitatione venerunt.

3 Iratum te regi Dejotaro fuiſſe non erant neſcii: affectum illum quibuſdam incommodis, et detrimentis, propter offenſionem animi tui, meminerant: teque cum huic iratum, tum ſibi amicum cognoverant: cumque apud ipſum te de tuo pe-

Digitized by Google

riculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato animo facile fictum crimen inſideret. quamobrem hoc nos primum metu, C. Caeſar, per fidem, et conſtantiam, et clementiam tuam, libera, ne reſidere in te ullam partem iracundiae ſuſpicemur. per dexteram te iſtam oro, quam regi Dejotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti: iſtam, inquam, dexteram, nón tam in bellis et in praeliis, quam in promiſſis et fide firmiorem. tu illius domum inire, tu vetus hoſpitium renovare voluiſti: te ejus dii penates accepérunt: te amicum, et placatum Dejotari regis arae, focique viderunt. cum facile exorari, Caeſar, tum ſemel exorari ſoles. nemo unquam te placavit inimicus, qui ullas reſediſſe in te ſimultatis reliquias ſenſerit. quanquam cui ſunt inauditae cum Dejotaro querelae tuae? nunquam tu illum accuſaviſti ut hoſtem, ſed ut amicum officio parum functum, quod propenſior in Cn. Pompeii amicitiam fuiſſet, quam in tuam. cui tamen ipſi regi veniam te daturum fuiſſe dicebas, ſi tum auxilia Pompeio, vel ſi etiam filium miſiſſet, ipſe tamen excuſatione aetatis uſus eſſet. itaque cum maxi-

Digitized by Google

mis eam rebus liberares, perparvam amicitiae culpam relinquebas. itaque non ſolum in eum non animadvertiſti, ſed omni metu liberaviſti, hoſpitem agnoviſti, regem reliquiſti. neque enim ille odio tui progreſſus, ſed errore communi lapſus eſt. is rex, quem ſenatus hoc nomine ſaepe honorificentiſſimis decretis appellaviſſet, quique illum ordinem ab adoleſcentia graviſſimum ſanctiſſimumque duxiſſet, iiſdem rebus eſt perturbatus, homo longinquus et alienigena, quibus nos in media republica nati, ſemperque verſati.
4 Cum audiret ſenatûs conſentientis auctoritate arma ſumpta: conſulibus, praetoribus, tribunis plebis, novis imperatoribus rempublicam defendendam datam, movebatur animo, et vir huic imperio amiciſſimus de ſalute populi Romani extimeſcebat, in qua etiam ſuam incluſam eſſe videbat. in ſummo tamen timore quieſcendum ſibi eſſe arbitrabatur. maxime vero perturbatus eſt, ut audivit, conſules ex Italia profugiſſe: omneſque conſulares, (ſic enim nuntiabatur) cunctum ſenatum, totam Italiam eſſe effuſam. talibus enim nuntiis et ru-

Digitized by Google

moribus patebat ad Orientem via, nec ulli veri ſubſequebantur. nihil ille de conditionibus tuis, nihil de ſtudio concordiae et pacis, nihil de conſpiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. quae cum ita eſſent, tamen uſque eo ſe tenuit, quoad a Cn. Pompeio ad eum legati, literaeque venerunt. ignoſce, ignoſce, Caeſar, ſi ejus viri auctoritati rex Dejotarus ceſſit, quem nos omnes ſecuti ſumus: in quem cum dii atque homines omnia ornamenta congeſſiſſent, tum tu ipſe plurima, et maxima. neque enim ſi tuae res geſtae caeterorum laudibus obſcuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeii memoriam amiſimus. quantum nomen ejus fuerit, quantae opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Romani, quanti ſenatûs, quanti tui, quis ignorat? tanto ille ſuperiores vicerat gloriâ, quanto tu omnibus praeſtitiſti. itaque Cn. Pompeii bella, victorias, triumphos, conſulatus, admirantes numerabamus: tuos enumerare non poſſumus. Ad 5
eum igitur rex Dejotarus venit, hoc miſero, fatalique bello, quem antea juſtis,

hoſtilibuſque bellis adjuverat; quocum erat non hoſpitio ſolum, verum etiam familiaritate conjunctus: et venit vel rogatus, ut amicus; vel arceſſitus, ut ſocius; vel evocatus, ut is, qui ſenatui parere didiciſſet: poſtremo venit, ut ad fugientem, non ut ad inſequentem, id eſt, ad periculi, non ad victoriae ſocietatem. itaque, Pharſalico praelio facto, a Pompeio diſceſſit: ſpem infinitam perſequi noluit. vel officio, ſi quid debuerat; vel errori, ſi quid neſcierat, ſatis factum eſſe duxit: domum ſe contulit: teque Alexandrinum bellum gerente, utilitatibus tuis paruit. ille exercitum Cn. Domitii, ampliſſimi viri, ſuis tectis et copiis ſuſtentavit: ille Epheſum ad eum, quem tu ex tuis fideliſſimum, et probatiſſimum omnibus delegiſti, pecuniam miſit: ille iterum, ille tertio auctionibus factis pecuniam dedit, qua ad bellumutereris: ille corpus ſuum periculo objecit, tecumque in acie contra Pharnacem fuit, tuumque hoſtem eſſe duxit ſuum. quae quidem a te in eam partem accepta ſunt, C. Caeſar, ut eum ampliſſimo regis honore et nomine affeceris. is igitur non modo a te periculo liberatus,

Digitized by Google

ſed etiam honore ampliſſimo ornatus, arguitur domi te ſuae interficere voluiſſe. quod tu, niſi eum furioſiſſimum judicas, ſuſpicari profecto non potes. ut enim omittam, cujus tanti ſceleris fuerit, in conſpectu deorum penatium necare hoſpitem: cujus tantae importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriae clariſſimum lumen extinguere: cujus tantae ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimeſcere: cujus tam inhumani et ingrati animi, a quo rex appellatus eſſet, in eum, tyrannum inveniri: ut haec omittam; cujus tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi, omnes liberos populos, omnes ſocios, omnes provincias, omnia denique omnium arma contra ſe unum excitare? quonam ille modo cum regno, cum domo, cum conjuge, cum cariſſimo filio diſtractus eſſet, tanto ſcelere non modò perfecto, ſed etiam cogitato? At, credo, haec homo inconſultus et temerarius non videbat. 6
quis conſideratior illo? quis tectior? quis prudentior? quanquam hoc loco Dejotarum non tam ingenio, et prudentia, quam fide, et religione vitae defendendum pu-

Digitized by Google

to. nota tibi eſt, C. Caeſar, hominis probitas, noti mores, nota conſtantia. cui porro, qui modo populi Romani nomen audivit, Dejotari integritas, gravitas, virtus, fides non audita eſt? quod igitur facinus nec in hominem imprudentem cadere poſſet, propter metum praeſentis exitii, nec in facinoroſum, niſi eſſet idem amentiſſimus, id vos et a viro optimo, et ab homine minime ſtulto cogitatum eſſe confingitis. at quam non modo non credibiliter, ſed ne ſuſpicioſe quidem. cum, inquit, in Caſtellum Luceium veniſſes, et domum regis, hoſpitis tui, divertiſſes: locus erat quidam, in quo erant ea compoſita, quibus rex te munerare conſtituerat. huc te e balneo, prius quam accumberes, ducere volebat. ibi enim erant armati, qui te interficerent, in eo ipſo loco collocati. en crimen, en cauſa, cur regem fugitivus, dominum ſervus accuſet. ego mehercule, C. Caeſar, initio, cum eſt ad me iſta cauſa delata, Phidippum medicum, ſervum regium, qui cum legatis miſſus eſſet, ab iſto adoleſcente eſſe corruptum; hac ſuſpicione ſum percuſſus: medicum indicem ſubornabit:

finget videlicet aliquod crimen veneni.
etſi a veritate longe, tamen a conſuetu-
dine criminandi non multum res abhor-
rebat. quid ait medicus? nihil de vene-
no. at id fieri potuit, primo occultius
in potione, vel in cibo: deinde etiam
impunius fit, quod, cum eſt factum, ne-
gari poteſt. ſi palam te interemiſſet: om-
nium in ſe gentium non ſolum odia, ſed
etiam arma convertiſſet. ſi veneno: Jovis
illius quidem hoſpitalis numen nunquam
celare potuiſſet, homines fortaſſe celaviſ-
ſet. quod igitur et occultius conari, et ef-
ficere cautius potuit; id tibi, et medico
callido, et ſervo, ut putabat, fideli, non
credidit; de armis, de ferro, de inſidiis
celare te noluit? at quam feſtive crimen
contexitur? tua te, inquit, eadem quae
ſemper, fortuna ſervavit: negaviſti tum
te inſpicere velle. Quid poſtea? an De- 7
jotarus, re illo tempore non perfecta,
continuo dimiſit exercitum? nullus erat
alius inſidiandi locus? at eodem te, cum
coenaviſſes, rediturum dixeras: itaque
feciſti. horam unam aut duas eodem lo-
co armatos, ut collocati fuerant, retine-
re magnum fuit? cum in convivio comi-

ter et jucunde fuiſſes, tum illuc iviſti, ut dixeras. quo in loco Dejotarum talem erga te cognoviſti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificentiſſima dona, ut ſcriptum legimus, uſque ad Numantiam miſit ex Aſia; quae Africanus, inſpectante exercitu, accepit. quod cum praeſens Dejotarus regio et animo, et more feciſſet, tu in cubiculum diſceſſiſti. obſecro, Caeſar, repete temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem: vultus hominum te intuentium, atque admirantium recordare. num quae trepidatio? num qui tumultus? num quid, niſi moderate, niſi quiete, niſi ex hominis graviſſimi et ſanctiſſimi diſciplina? quid igitur cauſae excogitari poteſt, cur te lautum voluerit, coenatum noluerit occidere? in poſterum, inquit, diem diſtulit, ut, cum in caſtellum Luceium ventum eſſet, ibi cogitata perficeret. non video cauſam loci mutandi: ſed tamen acta res criminosè eſt. cum, inquit, vomere te poſt coenam velle dixiſſes, in balneum te ducere coeperunt. ibi enim erant inſidiae. at te eadem tua fortuna ſervavit: in cubiculum te ire malle dixiſti. dii te perdant,

Digitized by Google

fugitive: ita non modo nequam et improbus, ſed fatuus et amens es. quid? ille ſigna aenea in inſidiis poſuerat, quae e balneo in cubiculum transferri non poſſent? habes crimina inſidiarum: nihil enim dixit amplius. horum, inquit, eram conſcius. quid tum? ita demens ille erat, ut eum, quem conſcium tanti ſceleris habebat, a ſe dimitteret, Romam etiam mitteret, ubi et inimiciſſimum ſciret eſſe nepotem ſuum, et C. Caeſarem, cui feciſſet inſidias? praeſertim cum is unus eſſet, qui poſſet de abſente ſe indicare? et fratres meos, inquit, quòd erant conſcii, in vincula conjecit. cum igitur eos vinciret, quos ſecum habebat; te ſolutum Romam mittebat, qui eadem ſcires, quae illos ſcire dicis? Reliqua pars accu- 8
ſationis duplex fuit: una, regem ſemper in ſpeculis fuiſſe, cum a te animo eſſet alieno: altera, exercitum eum contra te magnum comparaſſe. de exercitu dicam breviter, ut caetera. nunquam eas copias rex Dejotarus habuit, quibus inferre bellum populo Romano poſſet: ſed quibus fines ſuos ab excurſionibus hoſtium et latrociniis tueretur, et imperatoribus

noſtris auxilia mitteret. atque antea quidem majores copias alere poterat: nunc exiguas vix tueri poteſt. at miſit ad Caelium neſcio quem: ſed eos, quos miſit, quòd ire noluerunt, in vincula conjecit. non quaero quam veriſimile ſit, aut non habuiſſe regem, quos mitteret: aut eos, quos miſiſſet, non paruiſſe: aut, qui dicto audientes in tanta re non fuiſſent, eos vinctos potius, quam necatos fuiſſe. ſed tamen cum ad Caelium mittebat, utrum cauſam illam victam eſſe neſciebat, an Caelium iſtum magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optime noſtros homines novit, vel quia noſſet, vel quia non noſſet, contemneret. addidit etiam illud, equites non optimos miſiſſe. veteres, credo, Caeſar: nihil ad tuum equitatum: ſed miſit ex iis, quos habuit, electos. ait neſcio quem ex eo numero, ſervum judicatum. non arbitror: non audivi. ſed in eo, etiam ſi accidiſſet, culpam regis nullam fuiſſe arbitrarer.
9 Alieno autem a te animo fuit. quomodo? ſperavit, credo, difficiles tibi Alexandriae fore exitus propter regionis naturam, et fluminis. at eo ipſo tempore pecuniam

Digitized by Google

dedit; exercitum aluit; ei, quem Aſiae praėfeceras, nulla in re defuit; tibi victori non ſolum ad hoſpitium, ſed ad periculum etiam, atque ad aciem praeſto fuit. ſecutum eſt bellum Africanum. graves de te rumores ſparſi: qui etiam furioſum illum Caelium excitaverunt. quo tum erga te rex animo fuit? qui auctionatus ſit, ſeſeque exſpoliare maluerit, quam tibi pecuniam non ſubminiſtrare. at eo, inquit, tempore ipſo Nicaeam, Epheſumque mittebat, qui rumores Africanos exciperent, et celeriter ad ſe referrent. itaque cum eſſet ei nuntiatum, Domitium naufragio periiſſe, te in caſtello circumſideri: de Domitio dixit verſum Graecum eadem ſententia, qua etiam nos habemus Latinum: ‘ pereant amici, ‘ dum unà inimici intercidant:’ quod ille, ſi eſſet tibi inimiciſſimus, nunquam tamen dixiſſet. ipſe enim manſuetus; verſus immanis. quî autem Domitio poterat eſſe amicus, qui tibi eſſet inimicus? tibi porro inimicus cur eſſet, a quo, cum vel interfici belli lege potuiſſet, regem et ſe, et filium ſuum conſtitutos eſſe meminiſſet? quid deinde? furcifer quo

Digitized by Google

progreditur? ait, hac laetitia Dejotarum elatum, vino ſe obruiſſe, in convivioque nudum ſaltaviſſe. quae crux huic fugitivo poteſt ſatis ſupplicii afferre? Dejotarum ſaltantem quiſquam, aut ebrium vidit unquam? omnes ſunt in illo regiae virtutes: quod te, Caeſar, ignorare non arbitror: ſed praecipue ſingularis, et admiranda frugalitas; etſi hoc verbo ſcio laudari reges non ſolere. frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: fortem, juſtum, ſeverum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hae ſunt regiae laudes: illa privata eſt. ut volet quiſque accipiat: ego tamen frugalitatem, id eſt, modeſtiam et temperantiam, virtutem eſſe maximam judico. haec in illo eſt ab ineunte aetate, tum a cuncta Aſia tum a magiſtratibus, legatiſque noſtris, tum ab equitibus Romanis, qui in Aſia negotiati ſunt, perſpecta, et cognita. multis ille quidem gradibus officiorum erga rempublicam noſtram ad hoc regium nomen aſcendit; ſed tamen quidquid a bellis populi Romani vacabat, cum hominibus noſtris conſuetudines, amicitias, res, rationeſ-

Digitized by Google

que jungebat: ut non ſolum tetrarcha
nobilis, ſed optimus paterfamilias, et di-
ligentiſſimus agricola, et pecuarius habe-
retur. qui igitur adoleſcens, nondum tan-
tâ gloriâ praeditus, nihil unquam niſi ſe-
veriſſime et graviſſime fecerit, is ea exiſ-
timatione, eaque aetate ſaltavit? Imi- 10
tari potius, Caſtor, avi tui mores, diſci-
plinamque debebas, quàm optimo et cla-
riſſimo viro, fugitivi ore, maledicere.
quòd ſi ſaltatorem avum habuiſſes, neque
eum virum, unde pudoris, pudicitiaeque
exempla peterentur, tamen hoc maledic-
tum minime in illam aetatem conveni-
ret. quibus ille ſtudiis ab ineunte aetate
ſe imbuerat, non ſaltandi, ſed bene ut
armis, optime ut equis uteretur; ea ta-
men illum cuncta, jam aetate exactâ, de-
fecerant. itaque, Dejotarum cum plures
in equum ſuſtuliſſent, quòd haerere in eo
ſenex poſſet, admirari ſolebamus. hic
verò adoleſcens, qui meus in Cilicia mi-
les, in Graecia commilito fuit, cum in
illo noſtro exercitu equitaret cum ſuis
delectis equitibus, quos una cum eo ad
Pompeium pater miſerat, quos concur-
ſus facere ſolebat? quàm ſe jactare? quàm

ſe oſtentare ? quàm nemini in illa cauſa
ſtudio, et cupiditate concedere? cùm ve-
rò, exercitu amiſſo, ego, qui pacis auc-
tor ſemper fui, poſt Pharſalicum autem
praelium ſuaſor fuiſſem armorum non
deponendorum,ſed abjiciendorum, hunc
ad meam auctoritatem non potui addu-
cere, quod et ipſe ardebat ſtudio ipſius
belli, et patri ſatisfaciendum eſſe arbitra-
batur. felix iſta domus, quae non impuni-
tatem ſolum adepta ſit, ſed etiam accu-
ſandi licentiam : calamitoſus Dejotarus,
qui et ab eo, qui in iiſdem caſtris fuerit,
non modo apud te, ſed etiam a ſuis accu-
ſetur. vos veſtrâ ſecundâ fortunâ, Caſ-
tor, non poteſtis ſine propinquorum ca-
11 lamitate eſſe contenti. Sint ſane ini-
micitiae, quae eſſe non debebant. rex e-
nim Dejotarus veſtram familiam abjec-
tam et obſcuram è tenebris in lucem evo-
cavit. quis tuum patrem ante, qui eſſet,
quàm cujus gener eſſet, audivit ? ſed
quamvis ingratè et impiè neceſſitudinis
nomen repudiaritis, tamen inimicitias
hominum more gerere poteratis, non fic-
to crimine inſectari, non expetere vitam,
non capitis arceſſere. eſto : concedatur

haec quoque acerbitatis et odii magnitudo. adeone, ut etiam omnia vitae, ſalutiſque communis, atque etiam humanitatis jura violentur? ſervum ſollicitare verbis, ſpe, promiſſiſque corrumpere, adducere domum, contra dominum armare: hoc eſt, non uni propinquo, ſed omnibus familiis bellum nefarium indicere. nam iſta corruptela ſervi, ſi non modo impunita fuerit, ſed etiam a tanta auctoritate approbata: nulli parietes noſtram ſalutem, nullae leges, nulla jura cuſtodient. ubi enim id, quod intus eſt atque noſtrum, impune evolare poteſt, contraque nos pugnare, fit in dominatu ſervitus, in ſervitute dominatus. ô tempora, ô mores! Cn. Domitius ille, quem nos pueri conſulem, cenſorem, pontificem maximum vidimus, cum tribunus plebis M. Scaurum, principem civitatis, in judicium populi vocaſſet, Scaurique ſervus ad eum clam domum veniſſet, et crimina in dominum delaturum ſe eſſe dixiſſet: prehendi hominem juſſit, ad Scaurumque deduci. vide, quid interſit: etſi iniquè Caſtorem cum Domitio comparo: ſed tamen ille inimico ſervum re-

Digitized by Google

miſit, tu ab avo abduxiſti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupiſti: ille adjutorem ſervum contra dominum repudiavit, tu etiam accuſatorem adhibuiſti. at ſemel iſte eſt corruptus a vobis? nonne, cum eſſet productus, et cum tecum fuiſſet, refugit ad legatos? nonne etiam ad hunc Cn. Domitium venit? nonne, audiente hoc Serv. Sulpicio, clariſſimo viro, qui tum caſu apud Domitium coenabat, et hoc T. Torquato, optimo adoleſcente, ſe a te corruptum, tuis promiſſis in fraudem impulſum eſſe confeſſus eſt?
12 Quae eſt iſta tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? idcirco in hanc urbem veniſti, ut hujus urbis jura et exempla corrumperes, domeſticaque immanitate inquinares? at quàm acute collecta crimina? Bleſamius, inquit, (ejus enim nomine, optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regem ſcribere ſolebat, te in invidia eſſe: tyrannum exiſtimari: ſtatua inter reges poſita, animos hominum vehementer offenſos: plaudi tibi non ſolere. nonne intelligis, Caeſar, ex urbanis malevolorum ſermunculis haec ab iſtis eſſe collecta?

Digitized by Google

Bleſamius tyrannum Caeſarem ſcriberet?
multorum enim civium capita viderat:
multos juſſu Caeſaris vexatos, verbera-
tos, necatos: multas afflictas, et everſas
domos: armatis militibus refertum fo-
rum: quae ſemper in civili victoria ſen-
ſimus, ea te victore non vidimus. ſolus,
inquam, es, C. Caeſar, cujus in victoria
ceciderit nemo, niſi armatus. et quem
nos liberi, in ſumma populi Romani li-
bertate nati, non modo non tyrannum,
ſed etiam clementiſſimum in victoria du-
cimus: is Bleſamio, qui vivit in regno,
tyrannus videri poteſt? nam de ſtatua
quis queritur, unâ praeſertim, cum tam
multas videat? valde enim invidendum
eſt ejus ſtatuis, cujus tropaeis non invi-
dimus. nam, ſi locus affert invidiam, nul-
lus locus eſt ad ſtatuam quidem Roſtris
clarior. de plauſu autem quid reſponde-
am? qui nec deſideratus unquam a te eſt,
et nonnunquam, obſtupefactis homini-
bus, ipſa admiratione compreſſus eſt:
et fortaſſe eo praetermiſſus, quia nihil
vulgare te dignum videri poteſt. Ni- 13
hil a me arbitror praetermiſſum, ſed ali-
quid ad extremam cauſae partem reſer-

Digitized by Google

vatum. id autem aliquid eſt, te ut plane Dejotaro reconciliet oratio mea. non enim jam metuo, ne tu illi ſuccenſeas: illud vereor, ne tibi illum ſuccenſere aliquid ſuſpicêre. quod abeſt longiſſime, mihi crede, Caeſar. quid enim retineat per te, meminit, non quid amiſerit: neque ſe a te multatum arbitratur: ſed, cum exiſtimaret multis tibi multa eſſe tribuenda, quo minus a ſe, qui in altera parte fuiſſet, ea ſumeres, non recuſavit. etenim ſi Antiochus Magnus ille, rex Aſiae, cùm, poſteaquam a Scipione devictus, Tauro tenus regnare juſſus eſſet, omnemque hanc Aſiam, quae eſt nunc noſtra provincia, amiſiſſet, dicere eſt ſolitus, Benignè ſibi a populo Romano eſſe factum, quòd nimis magna procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur: poteſt multo facilius ſe Dejotarus conſolari. ille enim furoris multam ſuſtinuerat, hic erroris. omnia tu Dejotaro, Caeſar, tribuiſti, cum et ipſi, et filio nomen regium conceſſiſti. hoc nomine retento, atque conſervato, nullum beneficium populi Romani, nullum judicium de ſe ſenatûs imminutum putat: magno

animo, et erecto eſt, nec unquam ſuccumbet inimicis, ne fortunae quidem. multa ſe arbitratur, et peperiſſe ante factis, et habere in animo, atque virtute, quae nullo modo poſſit amittere. quae enim fortuna, aut quis caſus, aut quae tanta poſſit injuria, omnium imperatorum de Dejotaro decreta delere? ab omnibus enim eſt ornatus, qui, poſtquam in caſtris eſſe potuit per aetatem, in Aſia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bellà geſſerunt. ſenatus vero judicia de illo tam multa, tamque honorifica, quae publicis populi Romani literis, monumentiſque conſignata ſunt, quae unquam vetuſtas obruet, aut quae tanta delebit oblivio? quid de virtute ejus dicam? quid de magnitudine animi, gravitate, conſtantia? quae omnes docti, atque ſapientes ſumma; quidam etiam ſola bona eſſe dixerunt: hiſque non modo ad bene, ſed etiam ad beate vivendum contentam virtutem eſſe. haec ille reputans, et dies et noctes cogitans, non modo tibi non ſuccenſet, (eſſet enim non ſolum ingratus, ſed etiam amens) verum omnem tranquillitatem, et quietam ſenectutis accep-

Digitized by Google

14 tam refert clementiae tuae. Quo quidem animo cum antea fuit, tum non dubito, quin tuis literis, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Bleſamio dediſti,ſe magis etiam erexerit, ab omnique ſollicitudine abſtraxerit. jubes enim eum bene ſperare, et bono eſſe animo : quod ſcio te non fruſtra ſcribere ſolere. memini enim iiſdem fere verbis ad me te ſcribere, meque tuis literis bene ſperare non fruſtra eſſe juſſum. laboro equidem regis Dejotari cauſa, quo-cum mihi amicitiam reſpublica conciliavit, hoſpitium voluntas utriuſque conjunxit, familiaritatem conſuetudo attulit, ſummam vero neceſſitudinem magna ejus officia in me, et in exercitum meum effecerunt : ſed cum de illo laboro, tum de multis ampliſſimis viris, quibus ſemel ignotum a te eſſe oportet,nec beneficium tuum in dubium vocari, nec haerere in animis hominum ſollicitudinem ſempiternam, nec accidere, ut quiſquam te timere incipiat eorum, qui ſemel a te ſint liberati timore. non debeo, C. Caeſar, quod fieri ſolet in tantis periculis,tentare, quonam modo dicendo miſericordi-

Digitized by Google

am tuam commovere poſſim: nihil opus
eſt: occurrere ipſa ſolet ſupplicibus et
calamitoſis, nullius oratione evocata.
propone tibi duos reges:et id animo con-
templare, quod oculis non potes. dabis
profecto miſericordiae, quod iracundiae
negaviſti. multa ſunt tuae clementiae
monumenta: ſed maxime eorum incolu-
mitates, quibus ſalutem dediſti. quae ſi
in privatis glorioſa ſunt, multo magis
commemorabuntur in regibus. ſemper
regium nomen in hac civitate ſanctum
fuit: ſociorum vero regum et amicorum,
ſanctiſſimum. Quod nomen hi reges 51
ne amitterent, te victore, timuerunt: re-
tentum vero, et a te confirmatum, poſte-
ris etiam ſuis tradituros eſſe confido.cor-
pora vero ſua pro ſalute regum ſuorum
hi legati tibi regii tradunt, Hieras, et
Bleſamius, et Antigonus, tibi, nobiſque
omnibus jam diu noti; eademque fide et
virtute praeditus Dorylaus, qui nuper
cum Hiera legatus eſt ad te miſſus; tum
regum amiciſſimi, tum tibi etiam, ut ſpe-
ro, probati. exquire de Bleſamio, num
quid ad regem contra dignitatem tuam
ſcripſerit.Hieras quidem cauſam omnem

Digitized by Google

ſuſcipit, et criminibus illis pro rege ſe ſupponit reum, memoriam tuam implorat, qua vales plurimum: negat unquam ſe a te in Dejotari tetrarchia pedem diſceſſiſſe: in primis finibus tibi ſe praeſto fuiſſe dicit, uſque ad ultimos proſecutum: cum e balneo exiſſes, tecum ſe fuiſſe, cùm illa munera inſpexiſſes coenatus, cum in cubiculo recubuiſſes; eandemque aſſiduitatem tibi ſe praebuiſſe poſtridie. quamobrem, ſi quid eorum, quae objecta ſunt, cogitatum ſit, non recuſat, quin id facinus ſuum judices. quocirca, C. Caeſar, velim exiſtimes, hodierno die ſententiam tuam, aut cum ſummo dedecore miſerrimam peſtem importaturam eſſe regibus, aut incolumem famam cum ſalute: quorum alterum optare, illorum crudelitatis eſt; alterum conſervare, clementiae tuae.

FINIS.

Digitized by Google

EXCUDEBANT GLASGUAE
ROB. ET AND. FOULIS FRATRES,
ACADEMIAE TYPOGRAPHI
M. DCC. XLIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google